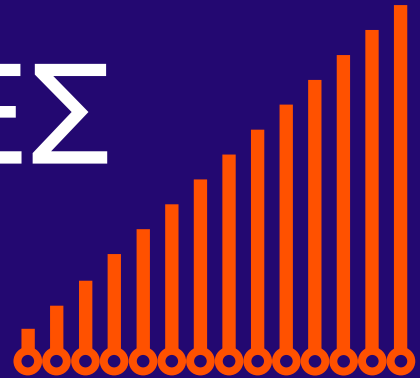
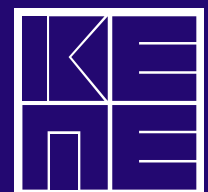

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές εξελίξεις

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:

Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:

Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:

Κωνσταντίνος Λοΐζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική

Επιμέλεια:

Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων

Πληροφορίες:

Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ.: 210 3676359

Παραγωγή:

[βιβλιοτεχνία]

Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

Copyright 2022

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136
Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

Σύνοψη και Συμπεράσματα	3
1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις	8
1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης πριν την εκδήλωση της μετάλλαξης Όμικρον, <i>Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος</i>	8
1.2. Εξελίξεις στον πληθωρισμό σε Ελλάδα και Ευρωζώνη, <i>Αιμιλία Μαρσέλλου</i>	17
1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ, <i>Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων Έρση Αθανασίου, Θεόδωρος Τσέκερης, Αικατερίνη Τσούμα</i>	22
1.4. Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των συνιστωσών του, <i>Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου</i>	26
1.5. Θετικές αποδόσεις στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά για το 2021, <i>Φωτεινή Οικονόμου</i>	34
1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Νέες πηγές αβεβαιότητας προβάλλουν την ανάγκη για αποτελεσματικότερο συντονισμό των επιμέρους εθνικών πολιτικών, <i>Αριστοτέλης Κουτρούλης</i>	40
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις	48
Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, <i>Ελισάβετ Ι. Νίτση</i>	48
3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές	56
3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας, <i>Ιωάννης Χολέζας</i>	56
3.2. Η έκθεση για την ανισότητα 2022, Βλάσης Μισσός	65

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη	71
4.1. Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων μέσω συνεργατικών πλατφορμών: Πλαίσιο ρύθμισης της αγοράς και προσφορά υπηρεσιών στην Ελλάδα, Έρση Αθανασίου, Αγάπη Κώτση	71
4.2. Εξελίξεις στην ψηφιακή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, Αθανάσιος Χύμης	80
Ειδικά Θέματα	85
Οι ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα του 21ου αιώνα, Ιωάννης Χολέζας	85
«PsychoManagement»: Μία νέα προσέγγιση στη διοίκηση, Γεώργιος Λούντζης, Θεοδόσιος Παλάσκας	100
Η επιχειρηματική δραστηριότητα και επίδοση ανά παραγωγικό τομέα: Η θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση πριν και μετά την οικονομική κρίση, Χρήστος Τζομάκας	114

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η ελληνική οικονομία προετοιμάζεται για τη μετα-Covid εποχή

Μια σειρά από δεδομένα και δείκτες δείχνουν ότι το 2022 θα είναι μια χρονιά σημαντικής επαναφοράς της οικονομίας στην κανονικότητα.

Ειδικότερα:

1. Σύμφωνα με το οικονομετρικό υπόδειγμα του ΚΕΠΕ (βλ. ενότητα 1.3), ο **ρυθμός ανάπτυξης** της ελληνικής οικονομίας εκτιμάται στο 8,6% για το 2021 και προβλέπεται να συνεχιστεί και για το 2022 με ρυθμό 5,2% για το πρώτο εξάμηνο του έτους. Οι προβλέψεις αυτές είναι πολύ κοντά στις αντίστοιχες πρόσφατες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: 8,5% για το 2021 και 4,9% για το σύνολο του έτους¹. Διαπιστώνεται, δηλαδή, η δεύτερη μεγαλύτερη ανάπτυξη σε ό,τι αφορά το 2021 στην Ευρωζώνη, ενώ μέσα στο πρώτο τρίμηνο του έτους θα έχουμε καταφέρει να αντισταθίσουμε τις απώλειες της πανδημίας στην παραγωγή και να ξαναπιάσουμε το νήμα εκεί που το αφήσαμε στις αρχές του 2019.
2. Με βάση την τελευταία έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας², το **πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών** παρουσίασε ετήσια αύξηση 4,7% το γ' τρίμηνο του 2021, που αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη στην Ευρωζώνη και έξι φορές πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Τα στοιχεία αυτά συγκλίνουν με τα αντίστοιχα που δημοσίευσε, πρόσφατα, τόσο η ΕΛΣΤΑΤ³ όσο και ο ΟΟΣΑ⁴. Μάλιστα, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, το κατά κεφαλήν πραγματικό εισόδημα των ελληνικών νοικοκυριών παρουσίασε τη δεύτερη μεγαλύτερη ετήσια αύξηση μεταξύ των κρατών-μελών του.
3. Σύμφωνα με τα στοιχεία του IOBE, ο **δείκτης οικονομικού κλίματος** διαμορφώθηκε τον Ιανουάριο στις 114,2 μονάδες, έναντι 110,3 μονάδων τον προηγούμενο μήνα και 90,6 μονάδων ένα χρόνο πριν. Επίσης, ο **δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών** τον Ιανουάριο του 2022 στη βιομηχανία ενισχύθηκε στις 116,8 μονάδες, από 109,1 τον Δεκέμβριο του 2021. Για να γίνει αντιληπτή η πρόοδος, αρκεί να αναφέρουμε ότι πριν από έναν χρόνο ο ανάλογος δείκτης βρισκόταν στις 94,9 μονάδες⁵.
4. Επιπρόσθετα, στην ίδια Έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αποτυπώνεται ότι η Ελλάδα παρουσίασε, τα τελευταία τέσσερα χρόνια, τη μεγαλύτερη –μεταξύ όλων των χωρών της Ευρωζώνης– **μείωση της ανεργίας**, με αποτέλεσμα να μην είναι πλέον η χώρα με το υψηλότερο ευρωπαϊκό ποσοστό ανεργίας. Ειδικότερα, η ανεργία στη χώρα μας παρουσίασε τη μεγαλύτερη μείωση καθώς από το 17,3% το 2019 έπεσε στο 12,7% τον Δεκέμβριο και ο αριθμός των ανέργων κυμαίνεται στο χαμηλότερο ποσοστό από το 2010 (βλ. επίσης ενότητα 3.1).
5. Τα στοιχεία της Eurostat και της ΕΛΣΤΑΤ δείχνουν ότι ο **ρυθμός αύξησης των επενδύσεων** το 9μηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2021, σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους, ήταν ο δεύτερος υψηλότερος (μετά την Ιταλία) στην Ευρωζώνη, 16,3%, σχεδόν τετραπλάσιος από τον μέσο όρο της συγκεκριμένης ομάδας χωρών (4,3%). Μάλιστα, η Ελλάδα αύξησε τις επενδύσεις της το 9μηνο του 2021 κατά 15,6% και σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2019, ενώ αντίθετα στην Ευρωζώνη σημειώθηκε μείωση κατά 2,3%. Η συνεχής άνοδος των επενδύσεων γίνεται πλέον αισθητή από τις νέες συμφωνίες που υπογράφονται από επιχειρηματικούς κολοσσούς όπως η Cisco, η Pfizer, η JPMorgan κ.α. Τα στοιχεία εμπνέουν αισιοδοξία, καθώς οι επενδύσεις μπορούν να στηρίξουν μια υγιή ανάπτυξη σε μακροπρόθεσμη βάση, μετατοπίζοντας το βάρος από την κατανάλωση, που κυριαρχεί σήμερα, στο ΑΕΠ. Εκτιμούμε ότι θα

1. Βλ. <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts_en>.

2. <<https://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=1000004869>>

3. <<https://www.statistics.gr/statistics/eco>>

4. <<https://data.oecd.org/hha/household-disposable-income.htm>>

5. <http://iobe.gr/ec_situation.asp?PD=2021>

ενισχύσουν περαιτέρω τη δυναμική τους την επόμενη τριετία, υποστηριζόμενες, σε μεγάλο βαθμό, από τη χρηματοδότηση που αναμένεται να λάβει η χώρα μας από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης, οι οποίες αποσκοπούν στην εμπέδωση ενός φιλικού, προς την επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις, περιβάλλοντος.

6. Νέα εκτίναξη κατά 4,3 δισ. ευρώ κατέγραψαν τον Δεκέμβριο οι **καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα** στις τράπεζες, το συνολικό ύψος των οποίων έφτασε στα 180 δισ. ευρώ, επίπεδο που είχε να καταγραφεί από τον Σεπτέμβριο του 2011⁶. Σωρευτικά η άνοδος των καταθέσεων τα δύο τελευταία χρόνια, και συγκεκριμένα από τον Μάρτιο του 2020, φθάνει τα 35 δισ. ευρώ και αποτελεί επίπεδο ρεκόρ που σημειώθηκε μάλιστα σε συνθήκες πανδημίας, με αλληπάλληλα lockdowns στην οικονομία για αρκετούς μήνες.
7. Ύστερα από μια χρονιά αρνητικών αποδόσεων μετά το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 στις αρχές του 2020, η **ελληνική χρηματιστηριακή αγορά επέστρεψε σε θετικές αποδόσεις** το 2021, παρά τη συνεχιζόμενη υγειονομική κρίση και τη συνδεόμενη αβεβαιότητα (βλ. επίσης ενότητα 1.5). Κατά τη διάρκεια του έτους 2021 η ελληνική οικονομία κατέγραψε σημαντικά σημάδια ανάκαμψης με θετικές προοπτικές, όπως αυτές αποτυπώνονται στα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε σειρά **αναβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας** από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, με τον στόχο επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα να πλησιάζει. Πρόσφατα, δε, ο διεθνής οίκος αξιολόγησης Fitch αναβάθμισε σε θετικές τις προοπτικές της Ελλάδας, επισημαίνοντας μεταξύ άλλων και τη σημαντική πρόοδο που έχουν σημειώσει οι ελληνικές τράπεζες στη βελτίωση της ποιότητας των περιουσιακών τους στοιχείων, μειώνοντας σημαντικά το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ενισχύοντας την ικανότητά τους να παρέχουν πιστώσεις στην πραγματική οικονομία.
8. Το **τραπεζικό σύστημα αναμένεται να ομαλοποιηθεί** και να συμμετέχει ενεργά στη λειτουργία της οικονομίας. Σε αυτό βέβαια βοηθά πολύ το γεγονός ότι ο **όγκος των προβληματικών δα-**

νείων έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία δύο χρόνια, με τον ταχύτερο ρυθμό που έχει παρατηρηθεί ποτέ στην Ευρωζώνη. Ο δείκτης κόκκινων δανείων μειώθηκε στο 15% στα τέλη Σεπτεμβρίου 2021 από 41% στο τέλος του 2019 και πρόκειται να μειωθεί περαιτέρω κάτω από 10% το 2022. Θα συνεχίσει να μειώνεται το 2023-2024 προς επίπεδα πιο κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο (2%-3%). Με βάση αυτές τις εξελίξεις, αναμένεται κάποια ομαλοποίηση της κερδοφορίας το 2022, ιδίως για τις τράπεζες που έχουν προχωρήσει περισσότερο στην εξυγίανση της ποιότητας του ενεργητικού τους. Η βελτίωση θα προέλθει επίσης από τις χαμηλότερες επαναλαμβανόμενες πιστωτικές απώλειες, την υγιή ανάπτυξη των εσόδων από προμήθειες και το μειωμένο λειτουργικό κόστος από τα συνεχιζόμενα προγράμματα αναδιάρθρωσης.

9. Οι προοπτικές για τον **ελληνικό τουρισμό το 2022** εμφανίζονται ιδιαίτερα θετικές. Σύμφωνα με έκθεση της Accor, «Northern Europe Travel Trends Report» η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση των προτιμήσεων των Βορειοευρωπαίων ταξιδιωτών⁷. Αναλυτικότερα, η Ελλάδα συγκέντρωσε ποσοστό 28% στο top 10 των ευρωπαϊκών χωρών και 18% στους 10 κορυφαίους προορισμούς του κόσμου, «κερδίζοντας» έτσι την τρίτη θέση μετά την Ιταλία και την Ισπανία.
10. Η **Αθήνα**, τέλος, έχει καταφέρει τα τελευταία χρόνια να παρουσιάσει σημαντική πρόοδο ως **διεθνής κόμβος απομακρυσμένης εργασίας** υπερτερώντας σημαντικών ανταγωνιστών. Με βάση τα στοιχεία του NomadList.com, με αύξηση την τελευταία πενταετία περί το 194%, η Αθήνα βρίσκεται στην 4η θέση μαζί με τη Λισαβόνα, μπροστά από πόλεις όπως η Ρώμη και η Βιέννη⁸.

Οι παραπάνω θετικές εξελίξεις και προοπτικές δεν σημαίνουν ότι η επιστροφή στην κανονικότητα θα είναι εύκολη. Τουναντίον. Υπάρχουν πολλές προκλήσεις και προβλήματα που, όμως, δεν είναι ικανά από μόνα τους να αλλάξουν τη δυναμική πορεία επιστροφής της οικονομίας στην κανονικότητα.

Οι προκλήσεις και τα προβλήματα

1. Ο πληθωρισμός

Τα τελευταία στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ έκαναν λόγο για πληθωρισμό της τάξεως του 6,2% έναντι 5,1% τον Δε-

6. <<https://www.bankofgreece.gr/>>

7. <<https://press.accor.com/continental-europe/accornorthernropetravelstrendsreport/?lang=en>>

8. <<https://nomadlist.com/>>

κέμβριο του 2021 (βλ. επίσης ενότητα 1.2)⁹. Παρά το γεγονός ότι το συγκεκριμένο ύψος του πληθωρισμού αποτελεί ρεκόρ 25ετίας, δεν αποτελεί αιφνιδιαστικό νέο. Ήταν αναμενόμενο, μετά την αύξηση των τιμών της ενέργειας που παρατηρήσαμε το προηγούμενο διάστημα. Η ακριβότερη ενέργεια αύξησε το κόστος παραγωγής και το κόστος μεταφοράς και αυτά με τη σειρά τους αύξησαν τις τιμές των αγαθών. **Παρά την «τέλεια νομισματική καταιγίδα» του Ιανουαρίου, θεωρούμε πως ένα μεγάλο μέρος του πληθωρισμού είναι προσωρινό, οφείλεται δηλαδή στις ανισορροπίες της προσφοράς και της ζήτησης που δημιουργήθηκαν από την κρίση της πανδημίας καθώς και στη διατάραξη των παγκόσμιων εφοδιαστικών αλυσίδων.** Καθώς θα αποκαθίστανται οι αγορές και θα επαναλειτουργούν οι εφοδιαστικές αλυσίδες, ο συγκυριακός αυτός πληθωρισμός θα τείνει σταδιακά να εξαλειφθεί. **Αναμένεται δηλαδή αποκλιμάκωση του πληθωρισμού από το τέλος του τρέχοντος τριμήνου, η οποία θα ολοκληρωθεί μέχρι τους θερινούς μήνες.** Υπάρχει ωστόσο, ένα δεύτερο στοιχείο του πληθωρισμού, που δημιουργεί ανησυχία, γιατί είναι δομικό και βασίζεται στις στρατηγικές επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Πρόκειται για τη στρατηγική επιλογή της «δίκαιης(;) μετάβασης» της ΕΕ, δηλαδή της δημιουργίας ενός «καθαρού» ευρωπαϊκού χώρου με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μέχρι το 2050, με ενδιάμεσο σταθμό το 2030. Κανείς δεν είναι εναντίον του καθαρού περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Τουναντίον. Θα είναι, όμως, ομαλή η μετάβαση αυτή, χωρίς να δημιουργηθεί πίεση στις τιμές; Μήπως είναι λάθος η επιλογή του φυσικού αερίου ως μοναδικής μεταβατικής πηγής ενέργειας; Μήπως είναι εσπευσμένη η «δίκαιη μετάβαση»; Έχουν εξασφαλιστεί επαρκείς ποσότητες φυσικού αερίου ώστε να καλύψουν την αυξημένη ζήτηση στο μεταβατικό διάστημα; Υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές αποθήκευσης; Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά θα καθορίσουν και τη μελλοντική πίεση των τιμών ενέργειας στο γενικό επίπεδο τιμών. Και εδώ, η αποκλιμάκωση αναμένεται να είναι πιο αργή.

Μπροστά σε μια τέτοια εξέλιξη, στη δημόσια συζήτηση έχουν διατυπωθεί **απόψεις περί της ανάγκης λήψης**

περαιτέρω οριζόντιων μέτρων, πέραν των ήδη ανακοινωθέντων, δηλαδή της μείωσης των ασφαλιστικών εισφορών, της εισφοράς αλληλεγγύης του ιδιωτικού τομέα, της επιδότησης λογαριασμών ενέργειας και της αύξησης των κατώτατων μισθών. Για παράδειγμα, μείωση του ειδικού φόρου κατανάλωσης στη βενζίνη και γενικότερα των συντελεστών ΦΠΑ. Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα βρίσκεται στην πρώτη 5άδα των ευρωπαϊκών χωρών με τους υψηλότερους συντελεστές ΦΠΑ¹⁰ (και αυτό από μόνο του αποτελεί ένα πρόβλημα), ωστόσο θεωρούμε ότι ενδεχόμενη μείωση του ΦΠΑ στην τρέχουσα περίοδο θα έβαζε σε κίνδυνο τη δημοσιονομική ισορροπία, καθώς η Ελλάδα έχει δεσμευθεί μέσω του Προϋπολογισμού να μειώσει το 2022 το δημοσιονομικό έλλειμμα από το 9,6% του ΑΕΠ που αντιστοιχεί σε 17,073 δισ. σε 7,416 δισ. (4% του ΑΕΠ) στο τέλος του χρόνου. Το πρωτογενές έλλειμμα θα πρέπει να μειωθεί από το 7% του ΑΕΠ ή τα 12,345 δισ. στο 1,4% του ΑΕΠ ή τα 2,68 δισ. ευρώ. Οι μειώσεις αυτές αποτελούν προϋπόθεση για την ένταξη της χώρας στην επενδυτική βαθμίδα το 2023. Μια βαθμίδα που θα ενισχύσει την αξιοπιστία της χώρας και θα ξεκλειδώσει χαρτοφυλάκια τρισεκατομμυρίων κεφαλαίων που σήμερα δεν μπορούν να επενδύσουν στην Ελλάδα, διότι δεν τους επιτρέπεται. **Αυτό δεν σημαίνει ότι στην πορεία του χρόνου και εφόσον έχει εξασφαλιστεί η επενδυτική βαθμίδα δεν πρέπει η πολιτεία να επανεξετάσει το ισχύον καθεστώς ΦΠΑ.** Πρόσφατη Έκθεση του ΚΕΠΕ προτρέπει σε έναν επανασχεδιασμό των συντελεστών ΦΠΑ των αγαθών και υπηρεσιών, με τρόπο ώστε το κόστος του καλαθιού των νοικοκυριών με χαμηλότερο εισόδημα να επιμεριστεί περισσότερο αναλογικά¹¹. Η εξέταση του καταναλωτικού προφίλ των τριών χαμηλότερων δεκατημορίων απαιτεί μια ιδιαίτερη προσέγγιση, που πρέπει να επαναξιολογείται τακτικά, ώστε οι πρωτοβουλίες εισοδηματικής και φορολογικής πολιτικής να μην εντείνουν την ανισότητα και τη φτώχεια. Βραχυχρόνια, ωστόσο, θεωρούμε ότι η κυβέρνηση πρέπει να συνεχίσει να προστατεύει τα ευάλωτα νοικοκυριά **με στοχευμένες δράσεις**, ώστε να αποτραπεί η δημιουργία νέων ενεργειακά φτωχών συμπολιτών μας. Παράλληλα να επισπεύσει τις διαδικασίες δημιουργίας χώρων αποθήκευσης φυσικού αερίου¹².

9. <<https://www.statistics.gr/>>

10. Με βάση τα στοιχεία του Ιανουαρίου του 2022, μόνο η Ουγγαρία, η Κροατία, η Δανία και η Σουηδία έχουν υψηλότερο ΦΠΑ από την Ελλάδα και όλες είναι χώρες εκτός Ευρωζώνης. Επί της ουσίας στη ζώνη του ευρώ η Ελλάδα με τη Φινλανδία είναι στις πρώτες θέσεις με συντελεστή 24%. Βλ. σχετικά: European Commission, "Taxes in Europe Database v3," και Richard Asquith, "2021 global VAT & GST rate changes," Avalara, Jan. 1, 2022.

11. Βλ. Έκθεση Νο. 82 του ΚΕΠΕ, *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ.*

12. Για την ώρα, ο μόνος χώρος αποθήκευσης υδροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) είναι ο θερματικός σταθμός της Ρεβυθούσας. Έχει δυνατότητα αποθήκευσης 225.000 κ.μ. Θα μπορούσαμε να έχουμε και έναν δεύτερο σταθμό, αν είχαμε μετατρέψει εγκαίρως σε Υπόγειο Αποθήκη Φυσικού Αερίου το εξαντλημένο κοιτάσμα στη Νότια Καβάλα. Έχει χαθεί, ωστόσο, μια δεκαετία από τότε που ανακοινώθηκε η κατασκευή του.

2. Οι διαπραγματεύσεις για το Σύμφωνο Σταθερότητας και η επίτευξη δημοσιονομικής ισορροπίας

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης αποτελεί τη δέση των κανόνων που διέπουν το πλαίσιο δημοσιονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είχε ανακοινώσει, στη βάση της επανεξέτασης της οικονομικής διακυβέρνησης του Φεβρουαρίου του 2020, την έναρξη της δημόσιας συζήτησης για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του πλαισίου οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας. Η εν λόγω δημόσια συζήτηση δεν προχώρησε, εξαιτίας της έλευσης της πανδημίας COVID-19 που οδήγησε στην προσωρινή αναστολή των δημοσιονομικών κανόνων με την ενεργοποίηση της γενικής ρήτρας διαφυγής του ΣΣΑ, η οποία δεν αναμένεται να απενεργοποιηθεί πριν από το τέλος του 2022. Σήμερα, το περιεχόμενο της δημόσιας συζήτησης έχει αλλάξει ριζικά εξαιτίας της πανδημίας, η οποία, μεταβάλλοντας άρδην το ισχύον οικονομικό περιβάλλον και επιτείνοντας τις αποκλίσεις και την ετερογένεια μεταξύ των χωρών, έχει προσθέσει πλέον μια νέα οπτική στο όλο εγχείρημα επανεξέτασης. **Το σημερινό σύστημα χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα και πληθώρα κανόνων, περιορισμένη διαφάνεια, έλλειψη συνοχής και συνέπειας μεταξύ κανόνων και στόχων, υπερβολική εξάρτηση από μη παρατηρήσιμους δείκτες, οι οποίοι υπόκεινται σε συχνές αναθεωρήσεις, ενίσχυση προκυκλικών πολιτικών και στρατηγικών βάσει ονομαστικών μεγεθών, έλλειψη ισορροπίας μεταξύ της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της οικονομικής σταθεροποίησης προς όφελος της πρώτης, περιορισμένη έμφαση στην ποιότητα των δημοσίων οικονομικών και ανεπαρκή προστασία των δημοσίων επενδύσεων.**

Στη βάση των παραπάνω και δεδομένης της επανέκκλησης της δημόσιας διαβούλευσης για την οικονομική διακυβέρνηση στην ΕΕ, θεωρούμε ότι η όποια αναθεώρηση των δημοσιονομικών κανόνων είναι απαραίτητο να μη δαιμονίζει τις αδυναμίες του παρελθόντος¹³. Ειδικότερα, το δημοσιονομικό πλαίσιο της ΕΕ δεν θα πρέπει να ενσωματώνει στοιχεία που προκαλούν ασυνέπειες, ούτε να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε μη παρατηρήσιμες μεταβλητές. Κρίσιμο είναι να βασίζεται σε περισσότερο διαφανή εργαλεία που εφαρμόζονται με μεγαλύτερη ευκολία και ελέγχονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την εκάστοτε κυβέρνηση, προκειμένου να διευκολύνεται και η επικοινωνία τους στο ευρύ κοινό. Το υφιστάμενο δημοσιονομικό πλαίσιο αποδίδει πρωταρχική σημασία στον κανόνα του 3% για το δημοσιονομικό έλλειμμα και τον κανόνα του

60% για το δημόσιο χρέος. **Οι δύο αυτοί κανόνες πρέπει να επανεξεταστούν, δεδομένου ότι έχει αλλάξει ριζικά το οικονομικό περιβάλλον από την αρχική σύλληψη και εισαγωγή τους, πριν από αρκετές δεκαετίες.** Για παράδειγμα, οι μεταβαλλόμενοι χρηματοδοτικοί όροι έθεσαν τη συζήτηση για τη βιωσιμότητα του χρέους υπό ένα εντελώς διαφορετικό πρίσμα. **Η διατήρηση μιας ενιαίας τιμής αναφοράς χρέους για όλα τα κράτη-μέλη που χαρακτηρίζονται, όμως, από σημαντική ετερογένεια, φαίνεται να στερείται πλέον δικαιολογητικής βάσης και σκοπιμότητας στο παρόν πλαίσιο, ιδίως στη μετα-COVID εποχή.** Επίσης το αναθεωρημένο πλαίσιο του ΣΣΑ θα πρέπει να ενθαρρύνει την **αντικυκλικότητα**, στη λογική που υπαγορεύει τη δημιουργία δημοσιονομικών αποθεμάτων σε καλές περιόδους, προκειμένου να καθίσταται δυνατή η στήριξη της οικονομίας σε περιόδους ύφεσης. Με αυτόν τον τρόπο, διευκολύνεται η εξισορρόπηση των στόχων της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της οικονομικής σταθεροποίησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η σημασία της αντικυκλικής πολιτικής αναδείχθηκε ξεκάθαρα στην περίοδο της πανδημίας. Επίσης, η εισαγωγή στοιχείων ευελιξίας στο δημοσιονομικό πλαίσιο κατά τα τελευταία χρόνια, με στόχο την αύξηση του δημοσιονομικού χώρου για σταθεροποίηση, κρίνεται σκόπιμη και δικαιολογημένη. Σχετικά με αυτό, αρκεί να αναφέρουμε την πρόσφατη προσφυγή στις υπάρχουσες διατάξεις **ευελιξίας** (ενεργοποίηση της γενικής ρήτρας διαφυγής) ως τη μόνη εφικτή λύση στο ξέσπασμα της πανδημίας. **Επομένως, η ευελιξία πρέπει να παραμείνει βασικό συστατικό του δημοσιονομικού πλαισίου, ενώ η βελτίωση των τρόπων εφαρμογής της κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια.**

Αναφορικά με την επιβολή οικονομικών κυρώσεων σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης, δεν θεωρούμε ότι ένα 'σύστημα τιμωρίας' μπορεί να αυξήσει τη συμμόρφωση με τους δημοσιονομικούς κανόνες. Αντίθετα, ένα καλά σχεδιασμένο **σύστημα ανταμοιβής** μπορεί να δώσει θετικά κίνητρα για αύξηση της συμμόρφωσης στα κράτη-μέλη και συνολικά να είναι πιο αξιόπιστο, ενισχύοντας ταυτόχρονα την **ιδιοκτησία (ownership)** του πλαισίου διακυβέρνησης από τις κυβερνήσεις και το ευρύ κοινό. Υπό αυτό το πρίσμα, συμφωνούμε απόλυτα με το εγχείρημα ότι είναι καιρός να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην πρακτική του 'καρότου' αντί σε αυτή του 'μαστίγιου', καθώς η τελευταία δεν φαίνεται να έχει λειτουργήσει. Επιπλέον, θεωρούμε σαφές ότι οι οικονομικές κυρώσεις θα είναι ακόμη πιο δύσκολο να δικαιολογηθούν, πόσο μάλλον να επιβληθούν, στη μετα-COVID περίοδο.

13. Βλ. ΚΕΠΕ Αναλύσεις Επικαιρότητας 4/2021, στο <<https://www.kepe.gr/index.php/el/ta-nea.html>>.

3. Η αποτελεσματική απορρόφηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και η συνέχιση των μεταρρυθμίσεων

Η αποτελεσματική απορρόφηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης αλλά και του ΕΣΠΑ θα βοηθήσει ώστε να καλυφθεί ένα τεράστιο επενδυτικό κενό των τελευταίων δεκαετιών στη χώρα. Αποτελεί μια αναγκαία αλλά όχι και ικανή συνθήκη. Οι μεταρρυθμίσεις είναι αυτές που αποτελούν την ικανή συνθήκη για να αποκτήσει η σημερινή ανάκαμψη χαρακτηριστικά βιώσιμης ανάπτυξης. Η Ελλάδα έχει κάνει σημαντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια, εφαρμόζοντας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που μπορούν να ενισχύσουν τις μεσοπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης της

οικονομίας. **Υπάρχουν ωστόσο ακόμη κάποια σημαντικά εμπόδια για να επιτευχθεί σταθερή και ισχυρή ανάπτυξη.** Η εντατικοποίηση των μεταρρυθμίσεων, ειδικότερα στους τομείς της **Παιδείας, της Δικαιοσύνης και της Δημόσιας Διοίκησης**, θα ενισχύσει την παραγωγικότητα του κεφαλαίου κάνοντας πιο αποτελεσματικές τις επενδύσεις. Είναι απαραίτητη μια καθολική εφαρμογή της αξιολόγησης στο Δημόσιο, μια εκ βάθρων αλλαγή του συστήματος αξιολόγησης των δικαστών και μια σημαντική μείωση της έντυπης ή/και ψηφιακής γραφειοκρατίας της Δημόσιας Διοίκησης.

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 47, 2022, σσ. 8-16

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης πριν την εκδήλωση της μετάλλαξης Όμικρον

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση

Γιάννης Παναγόπουλος

Στη συγκεκριμένη ενότητα, αξιοποιώντας τα υπάρχοντα καταγεγραμμένα μακροοικονομικά στοιχεία, προχωρούμε στην ανάλυση των τρεχουσών εξελίξεων της πορείας της ελληνικής οικονομίας εν μέσω πανδημίας. Το πρώτο πράγμα που παρατηρούμε, με βάση τα αποτελέσματα του Πίνακα 1.1.1, είναι κυρίως η συνέχιση του θετικού «κλίματος» της οικονομίας, από το δεύτερο στο τρίτο τρίμηνο του 2021, σε μια περίοδο ύφεσης της εν λόγω πανδημίας. Βέβαια η ανάπτυξη της οικονομίας, το τρίτο τρίμηνο του 2021, συνεχίστηκε μεν αλλά με ένα μικρότερο ρυθμό σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους. Αναλυτικά, από 16,6%, το δεύτερο τρίμηνο του 2021, η οικονομία βρέθηκε στο 13,4% το τρίτο τρίμηνο. Από την άλλη πλευρά και σε εννεάμηνη βάση, είχαμε τη σοβαρή αντιστροφή του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας. Έτσι από ύφεση της τάξης του 9,24%, το εννεάμηνο του 2020, περάσαμε σε ανάπτυξη της τάξης του 9,38% το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2021.

Σε ό,τι αφορά τους παράγοντες που συνέβαλαν στη συνέχιση της πορείας υψηλής ανάπτυξης του ΑΕΠ, στο τρίτο τρίμηνο του 2021 (13,44%), σε ετήσια βάση (y-o-y), θα πρέπει να επισημάνουμε την καθολική ύπαρξη υψηλών θετικών ποσοστών μεταβολής σε όλους τους επιμέρους μακροοικονομικούς συντελεστές. Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο θετικό ποσοστό μεταβολής παρουσίασαν οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (48,6%) και ακολούθησαν, κατά σειρά μεγέθους, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (18,10%), η ιδιωτική κατανάλωση (8,6%) και η δημόσια κατανάλωση (5,7%). Από την άλλη πλευρά, σε υψηλό θετικό πρόσημο, το ίδιο χρονικό διάστημα, συνέχισαν να κινούνται οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (21,70%), οι οποίες όμως επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη.

Σε όρους εννεάμηνου έχουμε την ίδια περίπου θετική εικόνα με σχετικώς μικρότερα ποσοστά μεταβολής λόγω της αρνητικής συμβολής του πρώτου τριμήνου του 2021 στο σύνολο. Συγκεκριμένα, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (24,7%), οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (16,3%), η ιδιωτική κατανάλωση (5,7%) και η δημόσια κατανάλωση (5,4%) είχαν κατά σειρά μεγέθους την υψηλότερη καταγεγραμμένη αύξηση σε επίπεδο εννεάμηνου του 2021 (Πίνακας 1.1.1).

Μια αντίστοιχη θετική πορεία καταγράφει, για το τρίτο τρίμηνο του 2021, και η εγχώρια ζήτηση (Διάγραμμα 1.1.1). Με βάση τις υπάρχουσες συνιστώσες, στην καταγεγραμμένη ανάπτυξη του ΑΕΠ (χρησιμοποιώντας εποχικά διορθωμένα στοιχεία), η ιδιωτική κατανάλωση αποτέλεσε την πιο θετική συνιστώσα με ένα ποσοστό σαφώς μεγαλύτερο από τις αντίστοιχες των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και της δημόσιας κατανάλωσης (6,02 έναντι 2,20 και 1,26, αντίστοιχα).

Σε ό,τι αφορά την πορεία του εξωτερικού σε σχέση με τον εσωτερικό τομέα ζήτησης (διεθνής vs. εγχώρια ζήτηση, αντίστοιχα), κατά τη διάρκεια του τρίτου τριμήνου του 2021, αναδεικνύεται ο συγκριτικά σημαντικότερος, των υπολοίπων, θετικός ρόλος της εγχώριας ζήτησης στη μεταβολή του ΑΕΠ (8,42). Σε αρκετά θετική πορεία συνεισφοράς στο ΑΕΠ ήταν επίσης το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών και σε ελαφρώς αρνητική η μεταβολή των αποθεμάτων (5,16 και -1,28, αντίστοιχα) (βλέπε Διάγραμμα 1.1.2).

Η πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, είναι γνωστό ότι, όπως και κάποιοι άλλοι δείκτες προήγησης, προσφέρει σημαντική πληροφόρηση –τόσο από την πλευρά των επιχειρήσεων όσο και από την πλευρά των καταναλωτών– για τις εξελίξεις στην οικονομία. Είναι επίσης ένας σημαντικός πρόδρομος δείκτης της οικονομίας και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την πρόβλεψη των άμεσων εξελίξεων που αφορούν τη μελλοντική πορεία μεγέθυνσης του ΑΕΠ. Στο Διάγραμμα 1.1.3, και εν αντιθέσει με τα άλλα μακροοικονομικά στοιχεία, παρουσιάζεται η πορεία του ΔΟΚ για όλο το έτος. Έτσι, όπως καταδεικνύεται από το διάγραμμα αυτό, η πορεία του δείκτη μέχρι τον Αύγουστο του 2021 ήταν ανοδική φτάνοντας στις 113 μονάδες (από τις 90,7 μονάδες στην αρχή του έτους). Εν συ-

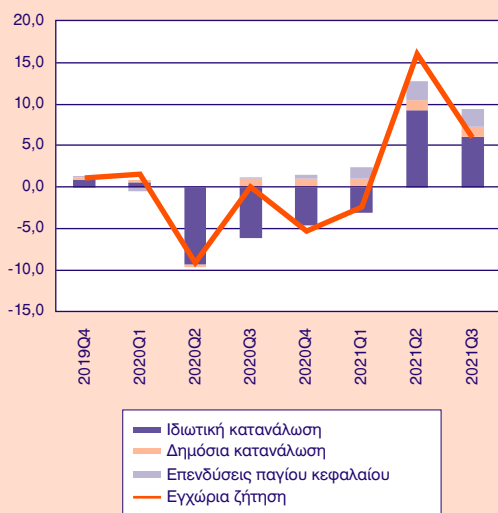
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη
 (% ρυθμοί μεταβολής με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε σταθερές τιμές)

	2019 Q4	2020 Q1	2020 Q2	2020 Q3	2020 Q4	2021 Q1	2021 Q2	2021 Q3	Εννιάμηνο 2020	Εννιάμηνο 2021
Ιδιωτική κατανάλωση	1,30	0,80	-13,50	-9,00	-6,80	-4,50	13,10	8,60	-7,23	5,73
Δημόσια κατανάλωση	1,60	1,80	-2,00	5,30	5,40	5,00	5,60	5,70	1,70	5,43
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	0,10	-3,90	1,60	0,60	3,40	13,10	17,70	18,10	-0,57	16,30
Ζήτηση*	1,11	1,56	-9,07	0,03	-5,22	-2,33	14,95	5,37	-2,50	6,00
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	1,30	0,50	-30,00	-34,70	-10,70	-0,80	26,30	48,60	-21,40	24,70
Εξαγωγές αγαθών	-2,48	2,59	-3,39	4,17	13,36	8,86	16,98	9,19	1,12	11,68
Εξαγωγές υπηρεσιών	4,25	-2,60	-52,38	-53,78	-35,89	-14,28	44,12	84,58	-36,26	38,14
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	1,30	0,40	-14,50	-7,40	-9,90	-3,40	23,70	21,70	-7,17	14,00
Εισαγωγές αγαθών	-1,43	-0,94	-13,01	-2,83	-2,25	-1,77	18,10	10,07	-5,59	8,80
Εισαγωγές υπηρεσιών	10,25	4,59	-20,13	-20,48	-30,06	-7,49	41,23	58,11	-12,01	30,62
Δ ΑΕΠ (%)	1,43	-1,03	-15,68	-11,00	-7,35	-1,90	16,61	13,44	-9,24	9,38

Πηγή: Τριμηνιαίο Εθνικό Λογαριασμό.

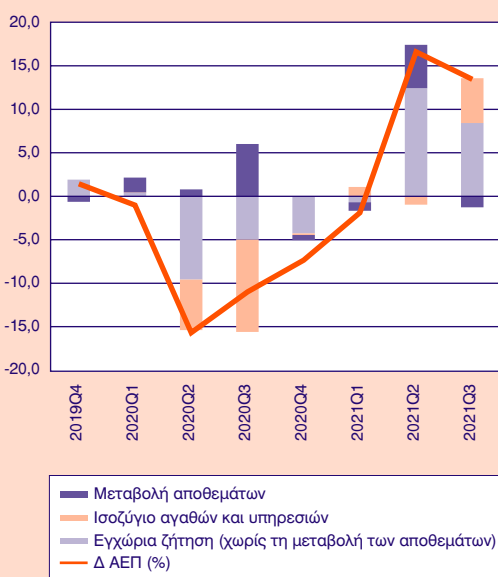
* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

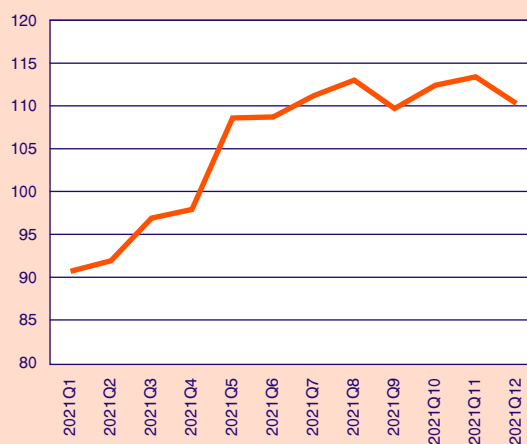
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2
Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Σημείωση: Η συνεισφορά της μεταβολής των αποθεμάτων του 2020Q3 είναι κατά προσέγγιση του συγγραφέα και όχι από τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3
Δείκτης οικονομικού κλίματος (ΔΟΚ)

Πηγή: EUROSTAT.

νεχεία και έως το τέλος του 2021 παρουσιάζεται μια μεταβλητότητα σε μια ζώνη μεταξύ των 110 και 113 μονάδων του δείκτη. Η μεταβλητότητα αυτή μπορεί να αποδοθεί σε δύο κυρίως παράγοντες: Στη συνέχιση της πανδημίας Covid-19 μέσω του στελέχους της «Όμικρον» αλλά και στην ύπαρξη παγκοσμίως ισχυρών πληθωριστικών πιέσεων που ξεκινήσαν από τις τιμές της ενέργειας.

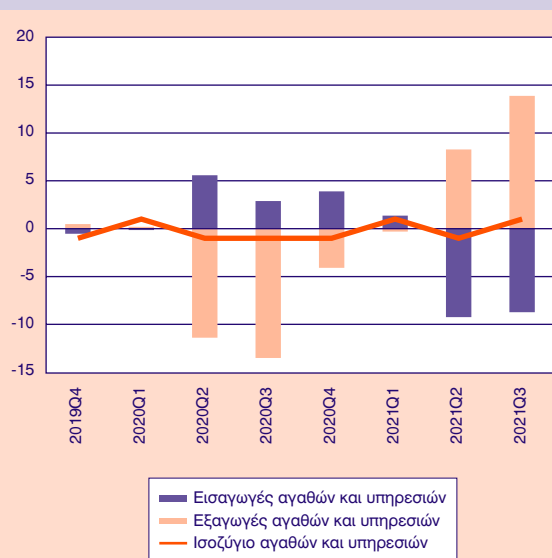
Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική συζήτηση σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ για το τρίτο τρίμηνο του 2021.

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η συνεισφορά του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές) στην ανάπτυξη του ΑΕΠ, για το τρίτο τρίμηνο του 2021, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, κρίνεται σε γενικές γραμμές αρκετά θετική (5,16 μονάδες) και αντανάκλα γενικά τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης μετά το πρώτο τρίμηνο του 2021.

Ξεκινώντας από τις συνολικές εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι αυξήθηκαν, το τρίτο τρίμηνο του 2021, με έναν υψηλό ρυθμό της τάξης του 48,6%. Αναλυτικότερα τώρα, οι υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών σε δις ευρώ, παρουσίασαν μια υπερβολική αύξηση της τάξης του 84,5%, ενώ τα αγαθά, που ήταν και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν μικρό-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4
Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

τερη αύξηση της τάξης του 9,19%, για το ίδιο χρονικό διάστημα. Σε ό,τι αφορά τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, σε αντίθεση με τη δομή των εξαγωγών, είναι πιο ισορροπημένες ως κατανομή και μπορούμε να αναφέρουμε ότι σημείωσαν αύξηση της τάξης του 21,7%. Πιο αναλυτικά και οι εισαγόμενες υπηρεσίες παρουσίασαν μια επίσης μεγάλη αύξηση της τάξης του 58,1% ενώ, από την άλλη πλευρά, στα εισαγόμενα αγαθά η τριμηνιαία αύξηση ήταν σαφώς μικρότερη από αυτή των υπηρεσιών και, πιο συγκεκριμένα, ήταν της τάξης του 10,07%.

Μάλιστα, όπως φαίνεται και από τα αντίστοιχα ιστογράμματα του Διαγράμματος 1.1.4, μετά από το πρώτο τρίμηνο του 2021 παρατηρείται η αντιστροφή της εικόνας των δύο συνιστωσών, με την πολύ θετική πλέον (όπως είθισται) συνεισφορά της συνιστώσας των εξαγωγών και την αντίστοιχη αρνητική της συνιστώσας των εισαγωγών στο ΑΕΠ και για τα δύο τρίμηνα που ακολούθησαν. Ως αποτέλεσμα της επιστροφής αυτής της «κανονικότητας» των εξαγωγών και των εισαγωγών, σε ό,τι αφορά τον ρόλο τους στο ΑΕΠ, είχαμε και την προοδευτική βελτίωση των πραγμά-

των με μικρή αρνητική συνεισφορά της εξωτερικής ζήτησης στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ το 2021Q2 (-0,91), που συνοδεύτηκε όμως από μια ισχυρά θετική συνεισφορά το 2021Q3 (5,16).

Παρακάτω ακολουθεί η επιμέρους αναλυτική παρουσίαση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων.

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Αυξητική τάση στην ιδιωτική κατανάλωση στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*¹, η ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ² αυξήθηκε στα 30.891 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τρίτο τρίμηνο του 2021 από 30.524 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο και 29.878 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Αντίστοιχα, σε όρους αλυστωτών δεικτών όγκου (έτος αναφοράς 2015), η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε σε 31.207 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του 2021, σε σχέση με 30.877 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους και 30.328 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2021. Επιπλέον, η ποσοστιαία μεταβολή³ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυστωτών δεικτών όγκου, παρέμεινε θετική και στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, αλλά παρουσιάζει μια φθίνουσα πορεία, καθώς από 2,4% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 μειώνεται σε 1,8% στο δεύτερο τρίμηνο και σε 1,1% στο τρίτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Αντίστροφη όμως είναι η εξέλιξη των ποσοστιαίων μεταβολών σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, καθώς από -4,5% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 αυξάνεται εντυπωσιακά στο δεύτερο τρίμηνο στο επίπεδο του 13,1% και παραμένει υψηλή και θετική στο τρίτο τρίμηνο του 2021 σε επίπεδο 8,6%. Σε αυτή τη θετική εξέλιξη φαίνεται ότι επέδρασε η άρση του δεύτερου lockdown από την άνοιξη του 2021 και η τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας στους καλοκαιρινούς μήνες που ακολούθησαν.

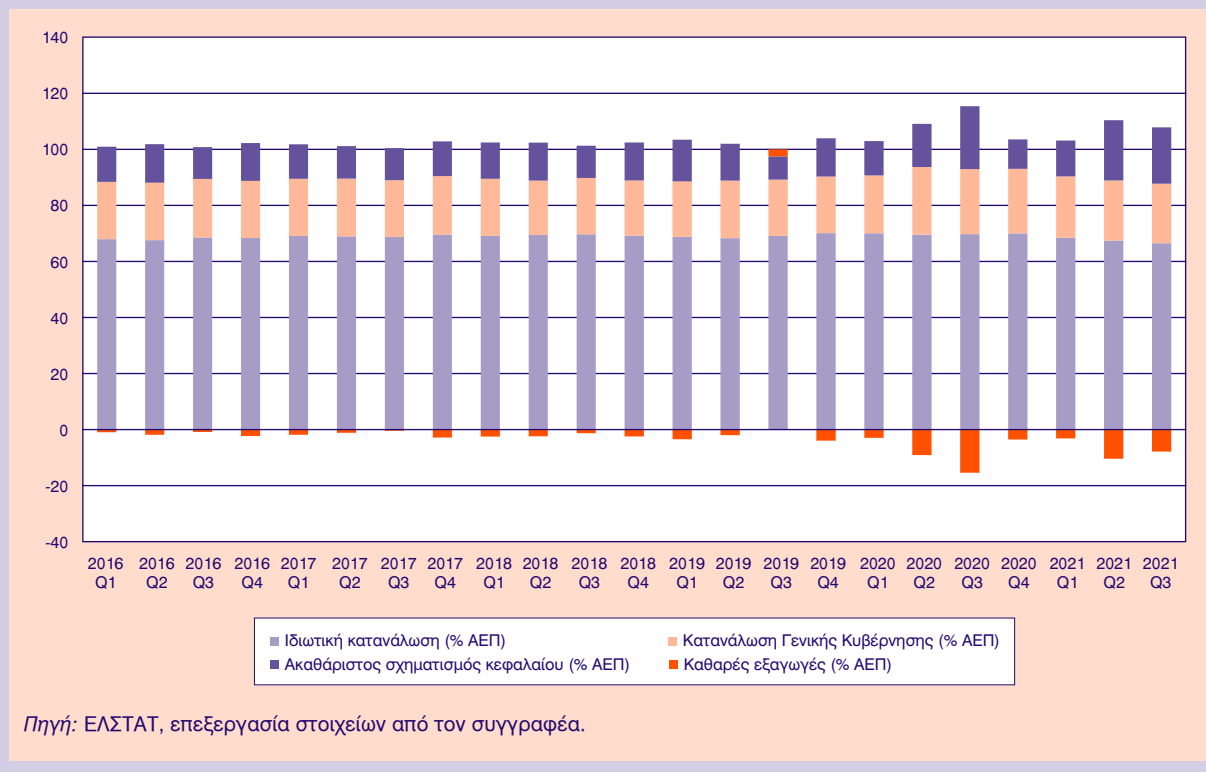
1. Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 6 Δεκεμβρίου 2021.

2. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

3. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5

Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών της ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Ωστόσο, η ιδιωτική κατανάλωση, ως ποσοστό του ΑΕΠ, ακολούθησε μία φθίνουσα πορεία, καθώς μειώθηκε στο τρίτο τρίμηνο του 2021 σε 66,48% του ΑΕΠ, σε σχέση με 67,44% στο δεύτερο τρίμηνο και 68,45% στο πρώτο τρίμηνο του 2021, όπως άλλωστε παρατηρούμε και στο Διάγραμμα 1.1.5. Παρόμοια, η δημόσια κατανάλωση ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε και αυτή από 21,89% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 σε 21,46% του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο και 21,28% στο τρίτο τρίμηνο του 2021. Αντίθετα με τα παραπάνω, σημαντική αύξηση παρατηρούμε στον ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων) ως ποσοστό του ΑΕΠ, καθώς από 12,81% του ΑΕΠ το πρώτο τρίμηνο του 2021 αυξήθηκε σε 21,49% στο δεύτερο τρίμηνο, για να μειωθεί ελαφρά σε 20,09% του ΑΕΠ στο τρίτο τρίμηνο του 2021. Εντούτοις, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ από το χαμηλό επίπεδο του -3,14% στο πρώτο τρίμηνο του 2021 εκτινάχθηκε στο -10,39% του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο, για να μειωθεί

κάπως στο -7,85% στο τρίτο τρίμηνο του 2021. Επομένως, η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε αυξητική τάση σε ονομαστικούς και πραγματικούς όρους στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, αν και ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε προς όφελος των ακαθάριστων επενδύσεων, με παράλληλη μείωση της δημόσιας κατανάλωσης και με διακύμανση του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστών του ΑΕΠ. Φαίνεται λοιπόν ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστό του ΑΕΠ, κυρίως στο δεύτερο τρίμηνο του 2021, αντανακλάται κυρίως στην εγχώρια επενδυτική παρά στην καταναλωτική δαπάνη⁴.

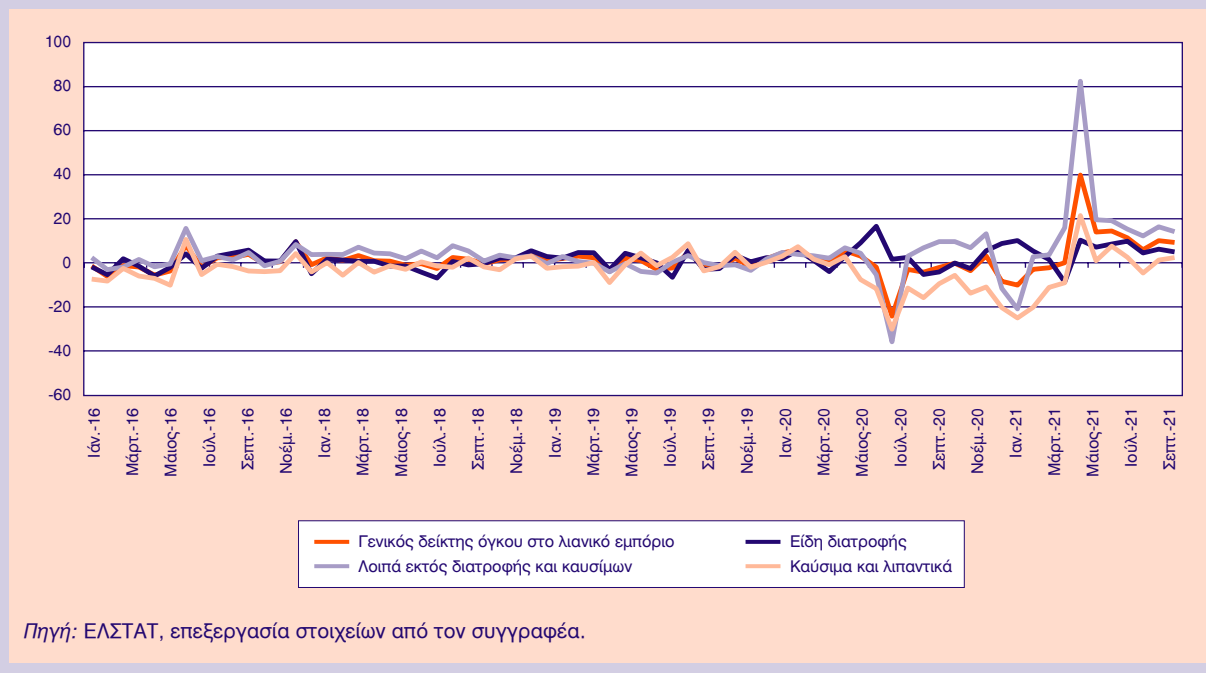
Θετικό και σημαντικό το στίγμα του λιανικού εμπορίου ιδίως στο δεύτερο τρίμηνο του 2021

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του προηγούμενου έτους, βάσει των μηνιαίων

4. Σύμφωνα με την «προσέγγιση της απορρόφησης» (absorption approach), το εμπορικό ισοζύγιο ισούται με τη διαφορά μεταξύ του εγχώριου προϊόντος και της εγχώριας απορρόφησης ή $X - M = Y - A$ όπου $A = C + I + G$. Αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο συνεπάγεται απορρόφηση (δηλαδή εγχώρια δαπάνη) υψηλότερη του εγχώριου προϊόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6

Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.1.6. Η ποσοστιαία μεταβολή του γενικού δείκτη ήταν αρνητική, κατά μέσο όρο, στο πρώτο τρίμηνο του 2021 (-1,73%) αλλά θετική στα δύο επόμενα, παρουσιάζοντας κατά μέσο όρο τιμές 22,75% στο δεύτερο τρίμηνο και 9,12% στο τρίτο τρίμηνο του 2021. Παρόμοια τάση παρατηρείται στα είδη διατροφής με ποσοστιαίες μεταβολές -0,63%, 8,65% και 6,81% κατά μέσο όρο, αντίστοιχα, για το πρώτο, δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2021. Αντίθετα στα καύσιμα, ενώ η αρνητική ποσοστιαία μεταβολή κατά μέσο όρο του πρώτου τριμήνου (-13,47%) ακολουθείται από σημαντική θετική ποσοστιαία μεταβολή στο δεύτερο τρίμηνο (10%), στο τρίτο τρίμηνο παρουσιάζεται οριακά αρνητική κατά μέσο όρο ποσοστιαία μεταβολή της τάξης του -0,29%. Ωστόσο, εντυπωσιακή είναι η ποσοστιαία μεταβολή στα υπόλοιπα είδη πλην τροφίμων και καυσίμων, η οποία είναι θετική σε όλα τα τρίμηνα και εκτινάσσεται από 7,43% κατά μέσο όρο στο πρώτο τρίμηνο σε 40,37% στο δεύτερο τρίμηνο, για να επιστρέψει στο επίπεδο του 14,63% κατά μέσο όρο στο τρίτο τρίμηνο του 2021. Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν στη διαπίστωση μιας ισχυρά αυξητικής τάσης στο λιανικό εμπόριο στο δεύτερο τρίμηνο του 2021 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, η οποία, παρά τη διόρθωση

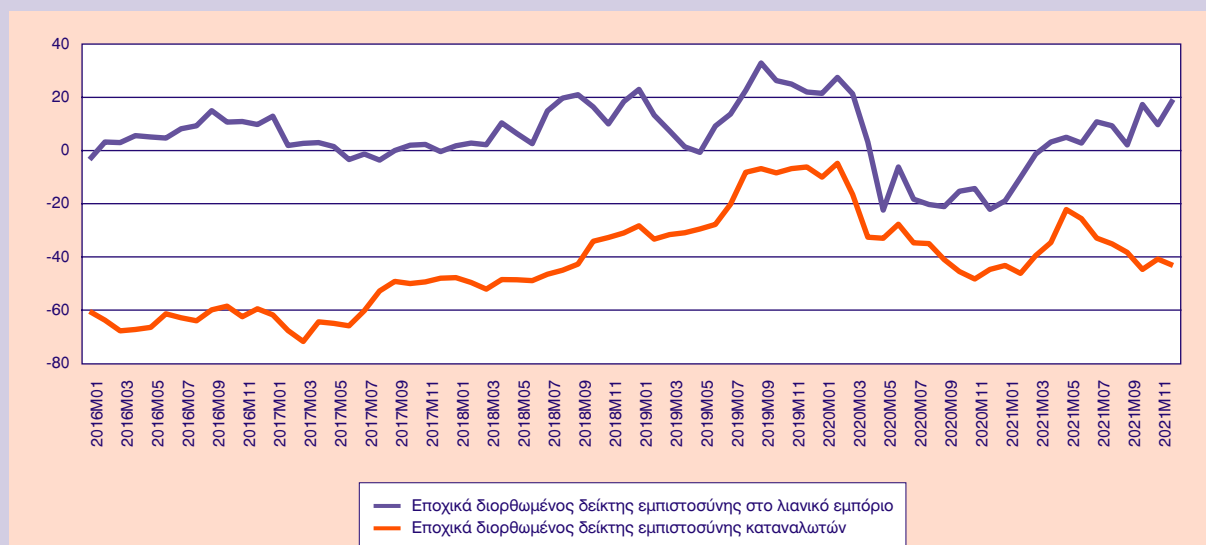
που υπέστη στο τρίτο τρίμηνο, φαίνεται ότι διατήρησε το θετικό της στίγμα στο πλαίσιο της χαλάρωσης των μέτρων έναντι της πανδημίας κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.

Συνεχής άνοδος στον δείκτη εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο παρά την επιφυλακτικότητα των καταναλωτών

Από τους δημοσιευμένους από την Eurostat δείκτες εμπιστοσύνης (Διάγραμμα 1.1.7) προκύπτει μια σαφής διαφοροποίηση μεταξύ των δύο υπό εξέταση μεγεθών. Ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο παρουσιάζει σαφή άνοδο κατά τη διάρκεια όλου του 2021, με κάποιες διακυμάνσεις οι οποίες όμως δεν επηρεάζουν την αυξητική του τάση έως το τέλος του έτους. Αντίθετα, ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών, ενώ κινείται ανοδικά από την αρχή του έτους έως και τον Μάιο του 2021, έπειτα ακολουθεί μια αντίθετη, καθοδική τάση έως τον Δεκέμβριο του 2021. Παρ' όλα αυτά, όπως είχαμε επισημάνει και στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων*, αυτή η διστακτικότητα έως απαισιοδοξία των καταναλωτών δεν φαίνεται, προς το παρόν, να επηρεάζει τις προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο και τη γενικότερη αυξητική τους τάση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7

Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

1.1.2.2. Επενδύσεις

Αυξητική η τάση των επενδύσεων συνολικά με έμφαση στον μηχανολογικό εξοπλισμό και τα οπτικά συστήματα

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε σε 6.227 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τρίτο τρίμηνο του 2021 από 5.678 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους και 5.439 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο. Αντίστοιχα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου, διαπιστώνουμε αύξηση του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου από 5.398 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2021 σε 5.651 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο και 5.869 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο του έτους. Η αυξητική αυτή τάση αποτυπώνεται και στις ποσοστιαίες μεταβολές τόσο ως προς το προηγούμενο τρίμηνο, όσο και ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Στην πρώτη περίπτωση οι ποσοστιαίες μεταβολές για τα τρία πρώτα τρίμηνα είναι, αντίστοιχα, 5,9%, 4,7% και 3,9%, ενώ στη δεύτερη περίπτωση είναι 13,1%, 17,7% και 18,1%, αντίστοιχα, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου.

Η εξέλιξη της συμβολής των επενδύσεων στο ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.8) ήταν θετική και στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, σε σχέση με το εκάστοτε προηγούμενο τρίμηνο. Οι αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές ήταν της τάξης του 9% για το πρώτο τρίμηνο και 0,68% και 6,82% για τα δύο επόμενα τρίμηνα του 2021. Όσον

αφορά τις συνιστώσες του, ο μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός, ως ποσοστό του ΑΕΠ, παρουσίασε θετικές τιμές σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο με τιμές 10,53% για το πρώτο τρίμηνο, 4,59% για τα δεύτερο τρίμηνο και 7,52% για το τρίτο τρίμηνο του 2021. Αυτοί οι σταθερά θετικοί ρυθμοί μεταβολής χαρακτηρίζουν περισσότερο τις εξελίξεις στον μηχανολογικό εξοπλισμό και τα οπτικά συστήματα παρά αυτές στον μεταφορικό και τεχνολογικό εξοπλισμό. Αντίθετα, στις ποσοστιαίες μεταβολές στις κατασκευές, στο σύνολό τους ως ποσοστό του ΑΕΠ παρατηρείται μία διακύμανση, καθώς τη θετική τιμή του 15,47% στο πρώτο τρίμηνο διαδέχεται η αρνητική ποσοστιαία μεταβολή -5,02% για το δεύτερο τρίμηνο, αλλά και η θετική 11,14% στο τρίτο τρίμηνο του 2021, ενώ το ίδιο μοτίβο ακολουθείται και στις συνιστώσες των κατασκευών, τις κατοικίες και τις άλλες κατασκευές.

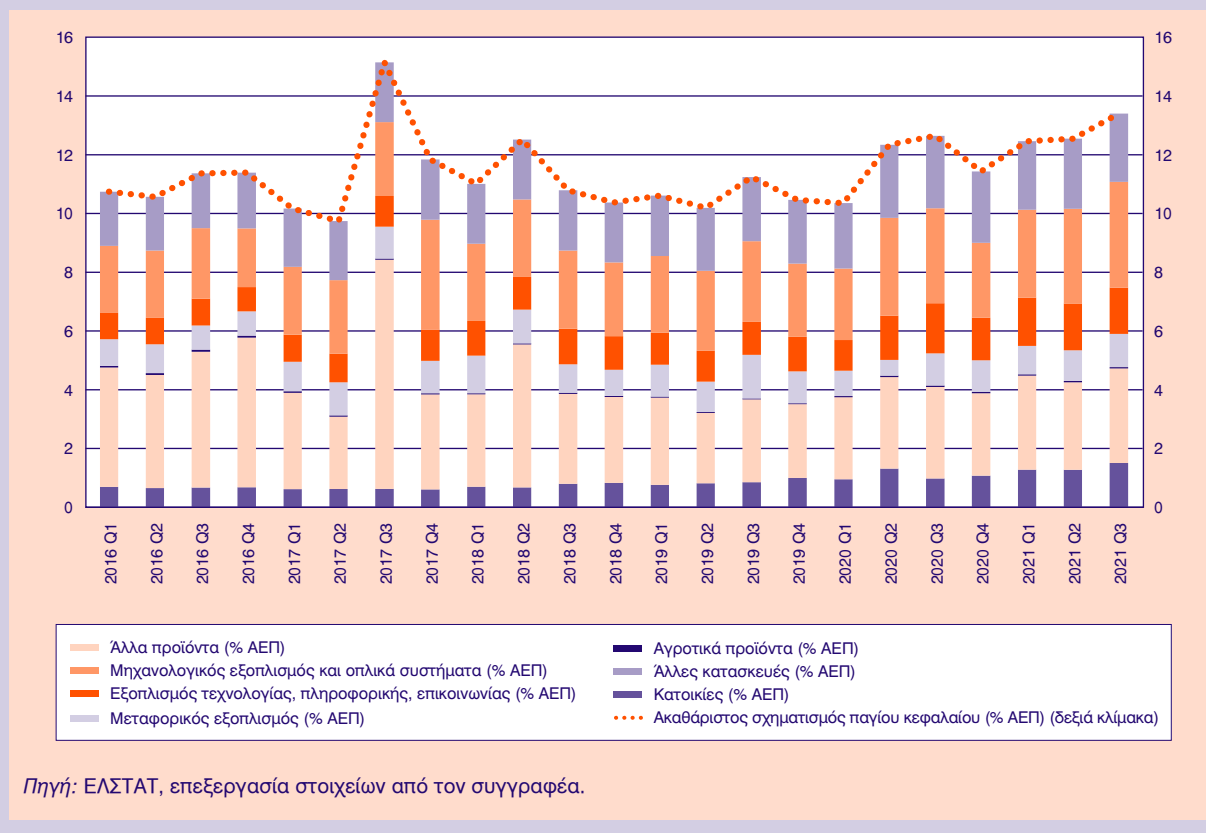
Ανάκαμψη των κατασκευών παρά το προβάδισμα του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού

Όσον αφορά τις δύο κύριες συνιστώσες των ακαθάριστων επενδύσεων, ο μηχανολογικός εξοπλισμός ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου διατηρεί το προβάδισμά του έναντι των κατασκευών. Το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου διατηρήθηκε κοντά στο 46%, κατά μέσο όρο, για τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021 έναντι περίπου 35% για τις κατασκευές.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8

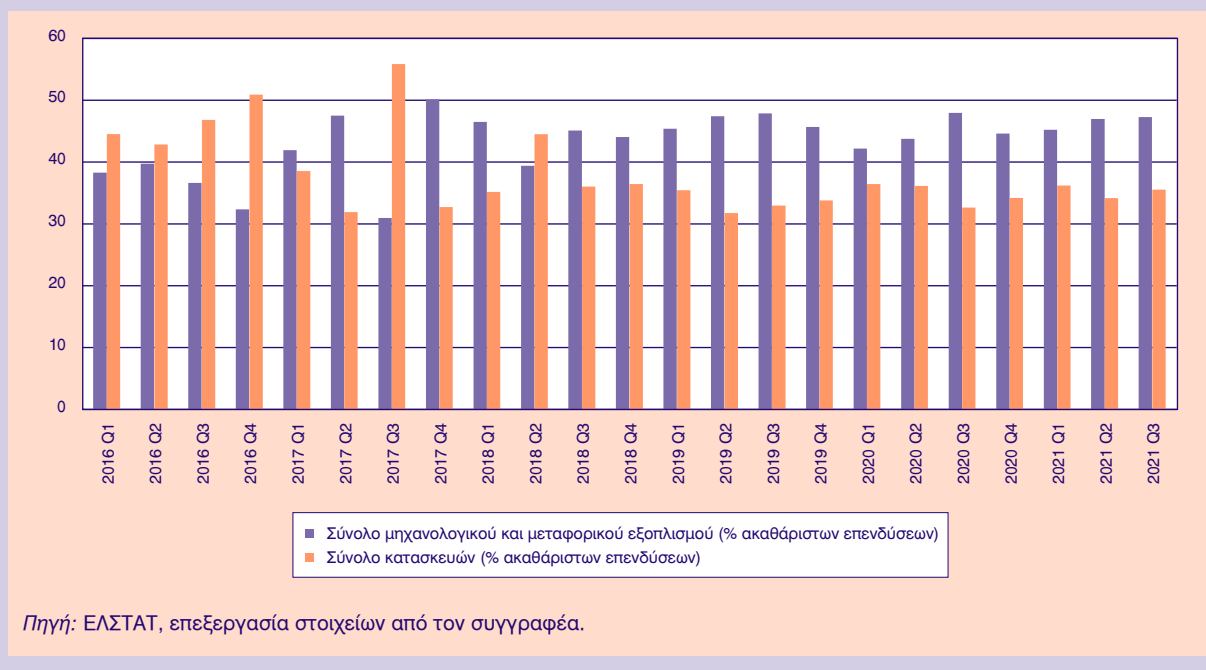
Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ

(εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

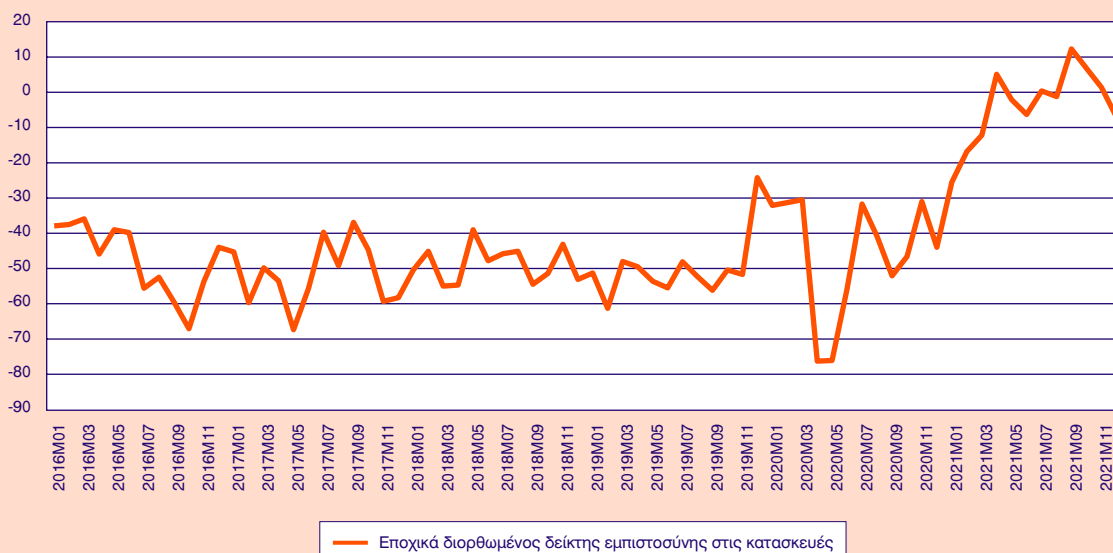

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9

Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.10
Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

Πηγή: EUROSTAT, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Ωστόσο, για τις τελευταίες παρατηρείται ανάκαμψη του μεριδίου τους στις ακαθάριστες επενδύσεις της τάξης του 15,54% στο τρίτο τρίμηνο του 2021, σε σχέση με το αντίστοιχο του 2020.

Αισιοδοξία με αβεβαιότητα στις προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών

Η εξέλιξη των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.1.10. Ο δείκτης διέγραψε μια αυξητική πορεία από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 2021 και έκτοτε παρουσίασε διακυμάνσεις, οι οποίες όμως τον διατήρησαν σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με την προηγούμενη ιστορική του εξέλιξη. Ωστόσο, η καθοδική πορεία του δείκτη από τον Σεπτέμβριο και έπειτα δεν μας δίνει τη δυνατότητα να εξαγάγουμε πιο ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το αν αυτή η αισιοδοξία θα διατηρηθεί και στο μέλλον ή αν θα επιστρέψουμε σε τιμές του δείκτη σαν αυτές που κατέγραψε το 2020 και πρωτίτερα. Επομένως, η αισιοδοξία μέχρι στιγμής φαίνεται να διατηρείται, αλλά παράλληλα διατηρείται και η αβεβαιότητα για τη μελλοντική εξέλιξη του δείκτη.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία, μετά το τέλος του δεύτερου lockdown και πριν την ουσιαστική εμφάνιση της μετάλλαξης Όμικρον κατέγραψε θετικές επιδόσεις στις βασικές συνιστώσες της ιδιωτικής ζήτησης, μαζί με μια σχετική σταθερότητα της δημόσιας κατανάλωσης αλλά και μια διακύμανση του εμπορικού ισοζυγίου. Για μία ακόμη φορά πρέπει να σημειωθούν οι θετικές τάσεις στις ακαθάριστες επενδύσεις, καθώς και η σημαντική ανάκαμψη του λιανικού εμπορίου, κυρίως στο δεύτερο τρίμηνο του 2021. Επιπλέον, παρατηρείται η διατήρηση της εμπιστοσύνης τόσο στο λιανικό εμπόριο όσο και στις κατασκευές σε υψηλά επίπεδα, παρά τις διακυμάνσεις τους ενώ, αντίθετα, αξιοσημείωτη είναι η διστακτικότητα των καταναλωτών. Από τα παραπάνω προκύπτει ένα θετικό αποτύπωμα για την ελληνική οικονομία που καταγράφηκε μετά το δεύτερο lockdown, αλλά παράλληλα και κάποιες επιφυλάξεις που εντοπίζονται κυρίως στις διακυμάνσεις των προσδοκιών, ιδίως από το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και ύστερα.

1.2. Εξελίξεις στον πληθωρισμό σε Ελλάδα και Ευρωζώνη

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομία συνεχίζει να ανακάμπτει από τη βαθιά ύφεση που προκάλεσε η πανδημία Covid-19 το 2020, απόρροια των έκτακτων μέτρων περιορισμού και αναστολής της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας για την αντιμετώπισή της. Από το πρώτο και, κυρίως, το δεύτερο τρίμηνο του 2021, τόσο οι ανεπτυγμένες χώρες όσο και οι υπό ανάπτυξη και αναδυόμενες οικονομίες περνούν σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, αποκαθιστώντας σταδιακά τις ισορροπίες στις αγορές. Ωστόσο, η εμφάνιση της παραλλαγής Όμικρον του κορωνοϊού και το ενδεχόμενο μιας νέας έξαρσης της πανδημίας, η οποία ίσως απαιτήσει τη λήψη νέων περιοριστικών μέτρων, δημιουργούν αβεβαιότητα για την εξέλιξη του πληθωρισμού και την επίπτωσή του στη δυναμική της ανάκαμψης των οικονομιών.

Σε ό,τι αφορά την Ευρωζώνη και τη χώρα μας, ο σημαντικότερος παράγοντας των πληθωριστικών πιέσεων συνίσταται στη ραγδαία αύξηση των τιμών των προϊόντων Ενέργειας, επηρεάζοντας άμεσα τους τομείς της Στέγασης και των Μεταφορών. Η άνοδος αυτή κατά κύριο λόγο αποτελεί αποτέλεσμα απότομων θετικών επιδράσεων βάσης, έπειτα από την πολύμηνη πτωτική πορεία των τιμών της Ενέργειας το 2020, καθώς οι ανεπτυγμένες οικονομίες ανέκαμψαν σχεδόν ταυτόχρονα δημιουργώντας υπερβάλλουσα ζήτηση. Αυτή η ταυτόχρονη ανάκαμψη των οικονομιών επέφερε ευρύτερες ανισορροπίες, λόγω συμφόρησης στη διεθνή εφοδιαστική αλυσίδα, με αποτέλεσμα να καταγράφονται σημαντικές καθυστερήσεις στη μεταφορά των εμπορευμάτων και απότομες αυξήσεις στα μεταφορικά κόστη. Στον βαθμό που αναλογεί στην υγειονομική κρίση¹, οι πληθωριστικές πιέσεις αναμέ-

νεται να είναι προσωρινές και σταδιακά να εξομαλυνθούν, με την προϋπόθεση ότι μια νέα μετάλλαξη δεν θα προκαλέσει έξαρση της πανδημίας και αναστολή της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Κάτι τέτοιο θα παρέτεινε τις πληθωριστικές πιέσεις και ενδέχεται να δημιουργήσει αβεβαιότητα για τη μακροχρόνια πορεία του πληθωρισμού, απομακρύνοντας τις μακροχρόνιες πληθωριστικές προσδοκίες από τον στόχο των Κεντρικών Τραπεζών για πληθωρισμό κοινά στο 2%.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα πρόσφατα στατιστικά δεδομένα της Eurostat, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Εν. ΔΤΚ) για το 2021 ανήλθε σε +0,6% και είναι ο χαμηλότερος στην Ευρωζώνη (και την Ευρωπαϊκή Ένωση), με τη Μάλτα (+0,7%) και την Πορτογαλία (+0,9%) να ακολουθούν. Ο αντίστοιχος δείκτης για τον πυρήνα² του Εν. ΔΤΚ παρέμεινε σε αρνητικό έδαφος διαμορφούμενος στο -1,1% (βλ. Διάγραμμα 1.2.1). Στην Ευρωζώνη οι αντίστοιχοι δείκτες για το 2021 διαμορφώθηκαν σε 2,6% και 1,5%.

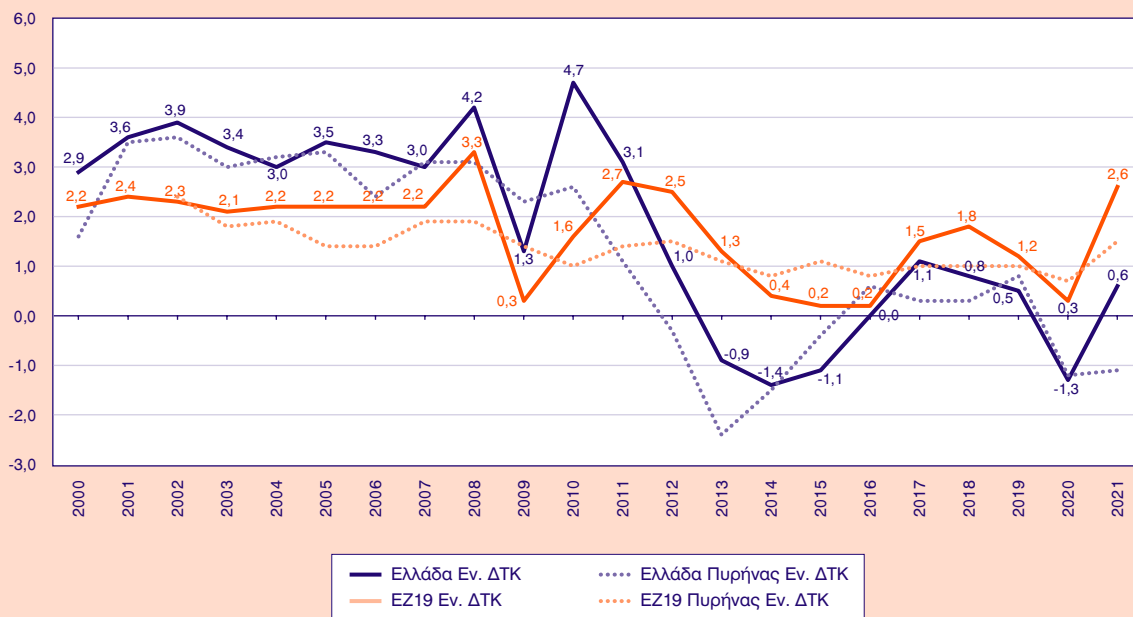
Πιο συγκεκριμένα για τον μήνα Δεκέμβριο 2021, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, ο πληθωρισμός με βάση τον Εθνικό ΔΤΚ διαμορφώθηκε στο 5,1% έναντι 4,8% τον Νοέμβριο (βλ. Πίνακα 1.2.1). Αντίστοιχη περίπτωση πορεία καταγράφει ο πληθωρισμός με βάση τον Εναρμονισμένο ΔΤΚ (Εν. ΔΤΚ), ο οποίος διαμορφώθηκε στο 4,4% τον Δεκέμβριο έναντι 4,0% τον Νοέμβριο. Αναφορικά με την πορεία του πυρήνα του πληθωρισμού, ο οποίος βρίσκεται σε θετικό έδαφος για τέταρτο συνεχή μήνα, ανήλθε στο 1,0% έναντι 0,7% τον Νοέμβριο. Αντίστοιχα κινήθηκε και ο πυρήνας του πληθωρισμού βάσει του Εν.ΔΤΚ (1,1% τον Δεκέμβριο έναντι 0,7% τον Νοέμβριο). Τη μεγαλύτερη συμβολή στην ετήσια ποσοστιαία αύξηση του ΔΤΚ είχαν και αυτό τον μήνα η Στέγαση (με 2,6 ποσοστιαίες μονάδες), οι Μεταφορές (με 1,3 ποσοστιαίες μονάδες) και η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά (με 1,0 ποσοστιαία μονάδα).

1. Υπό την έννοια ότι στις τιμές των προϊόντων Ενέργειας επιδρούν και άλλοι παράγοντες που συνδέονται με τις μεταβολές στην ενεργειακή στρατηγική της Ευρώπης (Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία) αλλά και γεωπολιτικές εξελίξεις.

2. Ο πυρήνας του πληθωρισμού ή δομικός πληθωρισμός υπολογίζεται από τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ή Εν. ΔΤΚ) εξαιρώντας τις ομάδες προϊόντων με τη μεγαλύτερη διακύμανση όπως η Διατροφή, τα Αλκοολούχα ποτά, ο Καπνός και τα προϊόντα Ενέργειας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1

Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του Εν. ΔΤΚ (Ελλάδα-Ευρωζώνη, 2000-2021)

Πηγή: Eurostat.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

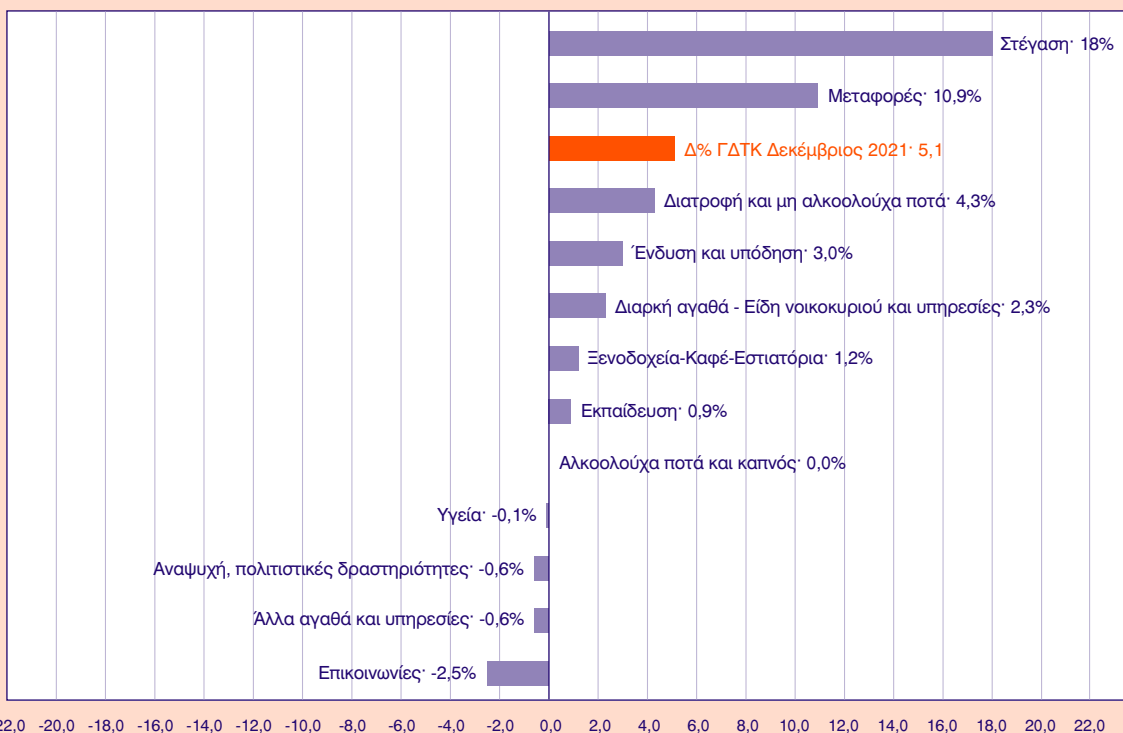
	Εθνικός ΔΤΚ (Ελλάδα)	Πυρήνας εθνικού ΔΤΚ (Ελλάδα)	Εν. ΔΤΚ (Ελλάδα)	Πυρήνας Εν. ΔΤΚ (Ελλάδα)
2020:M12	-2,3	-2,0	-2,0	-2,2
2021:M1	-2,0	-1,3	-2,1	-2,3
2021:M2	-1,3	-1,0	-2,4	-2,5
2021:M3	-1,6	-2,8	-2,0	-3,2
2021:M4	-0,3	-1,6	-1,1	-2,3
2021:M5	0,1	-1,7	-1,2	-3,0
2021:M6	1,0	-0,5	0,6	-0,7
2021:M7	1,4	-0,5	0,7	-1,1
2021:M8	1,9	-0,3	1,2	-0,7
2021:M9	2,2	0,1	1,9	0,2
2021:M10	3,4	0,2	2,8	0,4
2021:M11	4,8	0,7	4,0	0,7
2021:M12	5,1	1,0	4,4	1,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔΤΚ: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔΤΚ: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2

Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών, Δεκέμβριος 2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Η ετήσια ποσοστιαία αύξηση του Γενικού ΔΤΚ τον Δεκέμβριο του 2021 κατά 5,1% αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών στις τιμές των υποομάδων αγαθών και υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφηκαν αυξήσεις κατά:

- **+4,3% στην ομάδα αγαθών Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά.** Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα ακόλουθα αγαθά: ψωμί (4,9%), άλλα προϊόντα αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής (2,9%), ζυμαρικά (7,6%), μοσχάρι (4,2%), αρνί και κατσίκι (19,7%), πουλερικά (6,6%), παρασκευάσματα με βάση το κρέας (6,6%), νωπά ψάρια (6,7%), τυριά (5,5%), ελαιόλαδο (17,0%), άλλα βρώσιμα έλαια (17,1%), νωπά φρούτα (5,5%), νωπά λαχανικά (5,5%), λαχανικά διατηρημένα ή επεξεργασμένα (1,6%), πατάτες (14,2%), σοκολάτες-προϊόντα σοκολάτας (4,0%), λοιπά τρόφιμα (3,4%), καφέ (3,4%). Ωστόσο, η αύξηση αυτή εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα εξής αγαθά: χοιρινό (-1,5%), αλλαντικά (-3,5%), γάλα νωπό πλήρες (-1,4%), γλυκά κουταλιού-μαρμελάδες-μέλι (-2,8%).
- **+3,0% στην Ένδυση και Υπόδηση.** Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης.
- **+18,0% στην ομάδα υπηρεσιών Στέγασης.** Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα Ενοίκια κατοικιών (+0,5%), τον Ηλεκτρισμό (+45%), το Φυσικό αέριο (+135,7%) και το Πετρέλαιο θέρμανσης (+34,1%).
- **+2,3% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες.** Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα Έπιπλα και διακοσμητικά είδη (+3,8%), τα Υαλικά-επιτραπέζια σκεύη και σκεύη οικιακής χρήσης (+7,8%), τα Είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (+1,0%) και τις οικιακές υπηρεσίες (+5,7%).
- **+10,9% στην ομάδα υπηρεσιών Μεταφορών.** Η μεταβολή αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τιμών στην υποομάδα Καινούργια αυτοκίνητα (+7,7%), Μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (+11,5%), Καύσιμα και λιπαντικά (+21,7%), Εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο (19,6%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2021

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβ.	Μαρτ.	Απρ.	Μάιος	Ιούν.	Ιούλ.	Αύγ.	Σεπτ.	Οκτ.	Νοέμβ.	Δεκ.
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	-0,4	-0,5	-0,3	-1,2	-0,2	0,4	1,7	3,0	3,1	3,0	3,5	4,3
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	-0,4	0,1	-0,5	-0,1	-0,3	-0,2	0,0	-0,4	-0,1	0,0	-0,1	0,0
3 Ένδυση και υπόδηση	-3,5	-0,1	-16,9	-1,1	-5,0	0,5	-1,4	-2,6	-0,5	0,4	3,9	3,0
4 Στέγαση	-3,4	-1,9	0,1	1,9	3,2	4,0	4,2	4,4	4,7	11,7	17,7	18,0
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού/ υπηρεσίες	-2,2	-2,2	-1,7	-1,2	-1,4	-0,8	-0,7	-0,5	0,6	0,8	2,3	2,3
6 Υγεία	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-1,3	-1,3	-0,8	-0,5	0,1	0,0	-0,1	-0,1
7 Μεταφορές	-5,7	-4,3	-0,8	2,3	4,6	6,7	5,8	6,7	7,8	9,2	9,3	10,9
8 Επικοινωνίες	-2,1	-1,8	-1,6	-1,4	-1,7	-1,8	-2,7	-2,6	-2,5	-2,5	-2,7	-2,5
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	-0,6	-0,3	-0,3	-1,0	-0,8	-1,0	-0,8	-0,7	-0,4	-0,4	-0,3	-0,6
10 Εκπαίδευση	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,9	0,9	0,9
11 Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	-0,6	-0,4	-0,5	-0,9	-1,6	-0,8	-0,3	0,2	0,5	0,9	1,3	1,2
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	-2,4	-1,7	-1,4	-2,4	-1,8	-2,1	-1,2	-1,1	-0,8	-1,3	-0,7	-0,6
Γενικός Δείκτης	-2,0	-1,3	-1,6	-0,3	0,1	1,0	1,4	1,9	2,2	3,4	4,8	5,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

- **+0,9% στην ομάδα υπηρεσιών Εκπαίδευσης.** Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην άνοδο των τιμών στα διδάκτρα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (+1,4%).
- **+1,2% στην ομάδα υπηρεσιών Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια.** Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην άνοδο των τιμών στα Ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (+7,3%) και τα Εστιατόρια-ζαχαροπλαστεία-καφενεία (+1,1%).
- **0,0% στην ομάδα αγαθών Αλκοολούχα αγαθά και καπνός.** Οι τιμές σε αυτή την ομάδα παρέμειναν σταθερές.

Από την άλλη, μειώσεις κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών κατά:

- **-0,1% στην ομάδα υπηρεσιών Υγείας.** Η μείωση αυτή που οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών

στα Φαρμακευτικά προϊόντα (-1,1%), αντισταθμίστηκε μερικώς από την αύξηση των τιμών κυρίως στις Οδοντιατρικές υπηρεσίες (+1,1%).

- **-2,5% στην ομάδα υπηρεσιών Επικοινωνιών.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στις Τηλεφωνικές υπηρεσίες (-2,5%).
- **-0,6% στην ομάδα υπηρεσιών στην Αναψυχή-Πολιτιστικές δραστηριότητες.** Η μείωση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στον Οπτικοακουστικό εξοπλισμό-υπολογιστές-επισκευές (-2,1%) και τα Διαρκή αγαθά αναψυχής (-3,2%), αντισταθμίστηκε εν μέρει από την αύξηση κυρίως των τιμών στα Μικρά είδη αναψυχής-άνθη-κατοικίδια ζώα (+1,1%).
- **-0,6% στα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες.** Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα Άλλα είδη ατομικής φροντίδας (-0,8%) και τα Ασφάλιστρα οχημάτων (-1,9%).

Ευρωζώνη

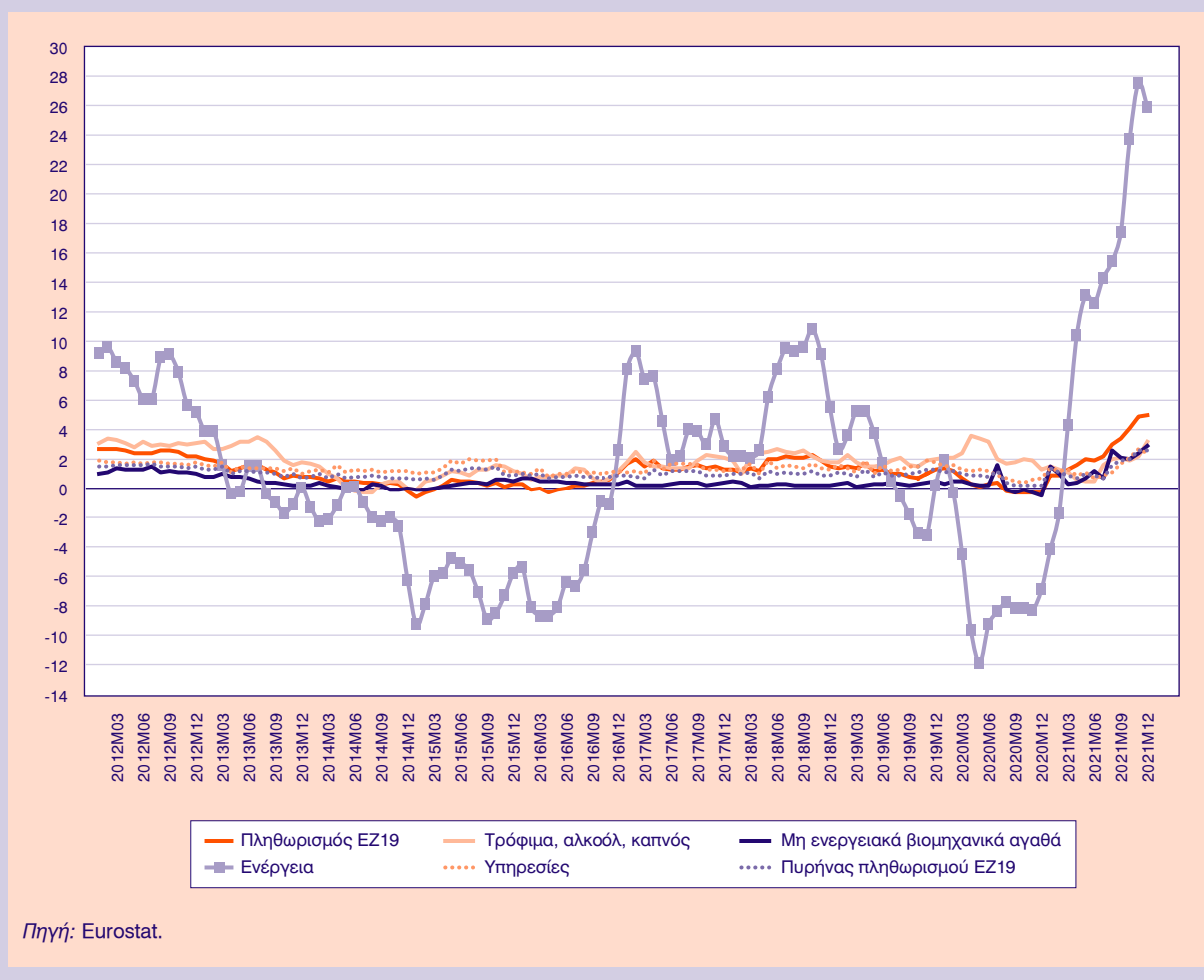
Ο πληθωρισμός (βάσει Εν. ΔΤΚ) στην Ευρωζώνη τον Δεκέμβριο του 2021 διαμορφώθηκε στο 5,0% ελαφρώς υψηλότερα από το 4,9% τον Νοέμβριο (στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο πληθωρισμός ανήλθε στο 5,3% έναντι 5,2%, αντίστοιχα). Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν η Εσθονία (12,0%), η Λιθουανία (10,7%) και η Λετονία (7,9%), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται η Μάλτα (2,6%), η Πορτογαλία (2,8%) και η Φινλανδία (3,2%). Μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν η Εσθονία (12,%) , η Λιθουανία (10,7%) και η Πολωνία (8,0%), ενώ τον χαμηλότερο η Μάλτα (2,6%), η Πορτογαλία (2,8%) και η Φινλανδία (3,2%).

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της Eurostat, τη μεγαλύτερη συμβολή στον πληθωρισμό της Ευρωζώνης είχε ο τομέας της Ενέργειας (+2,46 ποσοστιαίες μονάδες), και ακολουθεί ο τομέας των Υπηρεσιών (+1,02 ποσοστιαίες μονάδες), των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων (+0,78 ποσοστιαίες μονάδες) και των Τροφίμων (+0,71 ποσοστιαίες μονάδες).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.3

Εναρμονισμένος ΔΤΚ στην Ευρωζώνη, ετήσια μεταβολή (2015 = 100)

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων Έρση Αθανασίου, Θεόδωρος Τσέκερης, Αικατερίνη Τσούμα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το τέταρτο τρίμηνο του 2021 και τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2022¹, στη βάση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ². Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 126 μεταβλητές³, οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από τον Ιανουάριο του 2000 μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2021.

Όπως επισημάνθηκε και στα προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*, η παρούσα ενότητα τονίζει τις ιδιαίτερες και διαρκώς διαφοροποιούμενες συνθήκες που επικρατούν στην ελληνική οικονομία,

οφειλόμενες στην πανδημία Covid-19. Ειδικότερα, οι εν λόγω προβλέψεις ενσωματώνουν στοιχεία για το τρίτο τρίμηνο του 2021, κατά το οποίο είχε πραγματοποιηθεί η άρση σημαντικού αριθμού έκτακτων μέτρων περιορισμού και αναστολής της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας στη χώρα, που είχαν εφαρμοστεί εξαιτίας της πανδημίας. Εντούτοις, η συνέχιση της πανδημίας, σε συνδυασμό με τους εκάστοτε ισχύοντες περιορισμούς και τις συνδεδεμένες οικονομικές επιπτώσεις, δεν επιτρέπουν να γίνει η υπόθεση ότι η ελληνική οικονομία επέστρεψε στην κανονικότητα κατά το τρίτο τρίμηνο του 2021. Ως αποτέλεσμα, η διεξαγωγή προβλέψεων αναφορικά με την πορεία του πραγματικού ΑΕΠ στο τέλος του 2021 και στο πρώτο εξάμηνο του 2022 εξακολουθεί να δυσχεραίνεται, τόσο εξαιτίας της απορρέουσας αβεβαιότητας, όσο και των συνεχών εναλλαγών μεταξύ περιόδων λήψης ευρέων έκτακτων περιοριστικών μέτρων και περιόδων τμηματικής και μερικής άρσης αυτών. Παράλληλα, δεν είναι ακόμα διακριτό το συνολικό εύρος των δυσμενών επιπτώσεων της προκαλούμενης διαταραχής, ενώ παραμένει δύσκολη η ακριβής ποσοτικοποίηση των επιδράσεων των αντισταθμιστικών μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας και θωράκισης της οικονομίας. Επίσης, δεν είναι εφικτό να ληφθούν υπόψη στην πρόβλεψη δράσεις πολιτικής που αναμένεται να επηρεάσουν σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα από το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και ύστερα, όπως η εκταμίευση και σταδιακή αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας⁴.

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 12η Ιανουαρίου 2022.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Επισημαίνεται στο σημείο αυτό ότι το υπόδειγμα παραγόντων που εφαρμόζεται δεν ενσωματώνει την άμεση εκτίμηση των επιδράσεων των μέτρων πολιτικής (policy neutral), ούτε αποτελεί υπόδειγμα κατάλληλο για την απευθείας ανάλυση επιπτώσεων (impact analysis) μεγάλων διαταραχών στην οικονομία, όπως η πανδημία Covid-19, που δημιουργούν έκτακτες οικονομικές συνθήκες και οδηγούν σε ξαφνικές και ακραίες (εκτός πορείας σύμφωνα με την τάση) μεταβολές του ΑΕΠ. Αντ' αυτού, εμπεριέχει τις όποιες επιδράσεις εμμέσως, μέσω των ενσωματωμένων μεταβλητών μέχρι και την πιο πρόσφατη περίοδο αναφοράς (τρίτο τρίμηνο του 2021). Υπενθυμίζεται, ταυτόχρονα, ότι οι προβλέψεις διεξάγονται με τη χρήση μικρού αριθμού 'παραγόντων' (factors), που συνοψίζουν την πληροφόρηση ενός μεγάλου αριθμού ερμηνευτικών μεταβλητών, μέσω της διαδικασίας των κυρίων συνιστωσών (principal components), με σκοπό να ενσωματωθεί όσο το δυνατόν περισσότερη από τη μεταβλητότητα των υποκειμένων δεδομένων. Συνεπώς, στην τρέχουσα συγκυρία η αξιολόγηση των παρεχόμενων προβλέψεων πρέπει να λαμβάνει υπόψη κατά πόσο αντανακλώνται όλες οι διακυμάνσεις της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, καθώς και την αυξημένη ετερογένεια που παρουσιάζει η δυναμική απόκριση των μεταβλητών, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ακραίων τιμών (outliers). Βασικό ζήτημα, παράλληλα, σε τριμηνιαία δεδομένα με υστέρηση ενός τριμήνου, δεν αντανακλά τις όποιες πολύ πρόσφατες σημαντικές εξελίξεις σε ημερήσιο ή εβδομαδιαίο επίπεδο. Όλοι οι ως άνω περιορισμοί δύνανται να επιδρούν κατά την τρέχουσα συγκυρία στην προβλεπτική επίδοση του υποδείγματος παραγόντων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ: 2021 και α' εξάμηνο 2022
(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

Τρίμηνα	2021		2022	
	Δ' τρίμηνο	Α' τρίμηνο	Β' τρίμηνο	
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	6,37 [5,45 , 7,29]	6,98 [5,62 , 8,36]	3,49 [1,78 , 5,24]	
Μέσος ρυθμός μεταβολής α' εξαμήνου*	-	-	5,24 [3,70 , 6,80]	
Μέσος ρυθμός μεταβολής β' εξαμήνου**	9,90 [9,45 , 10,36]	-	-	
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής***	8,63 [8,40 , 8,86]	-	-	

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%. *Δεν αναφέρεται για το 2021 εφόσον δεν ενσωματώνει πρόβλεψη. **Ο μέσος ρυθμός μεταβολής β' εξαμήνου για το 2021 ενσωματώνει το επίσημα διαθέσιμο (προσωρινό) στοιχείο για το τρίτο τρίμηνο του 2021, σε εποχικά διορθωμένη βάση. ***Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής ενσωματώνει τα επίσημα διαθέσιμα (προσωρινά) στοιχεία για τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

Στη βάση των οικονομετρικών εκτιμήσεων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.3.1, ο μέσος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το δεύτερο εξάμηνο του 2021 εκτιμάται στο 9,9%, ενώ ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής για το σύνολο του 2021 προβλέπεται στο 8,6%, σηματοδοτώντας τη σημαντική ανάκαμψη της οικονομίας κατά το 2021 (σε σχέση με την ύφεση ύψους -8,8%, σε όρους ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ, που έχει καταγραφεί για το 2020). Οι εν λόγω προβλέψεις συνιστούν μια αναθεώρηση προς τα πάνω των ρυθμών μεταβολής της αμέσως προηγούμενης πρόβλεψης του υποδείγματος παραγόντων, τόσο για το δεύτερο εξάμηνο του 2021 (8,8%), όσο και για το σύνολο του έτους (7,9%). Επισημαίνεται ότι ο εκτιμώμενος μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής για το 2021 ενσωματώνει, από τη μία πλευρά, τα δημοσιευμένα (προσωρινά) στοιχεία για το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2021⁵, σύμφωνα με τα οποία το ΑΕΠ αυξήθηκε στο τρίτο τρίμηνο του έτους κατά 13,4% (σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου), σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Από την άλλη πλευρά, εμπεριέχει την εκτίμηση για θετικό ρυθμό μεταβολής 6,4% για το τέταρτο τρίμηνο του 2021, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Η συνέχιση της πορείας ανάκαμψης της οικονομίας αντικατοπτρίζεται και στην πρόβλεψη ρυθμού αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ ύψους 7% για το

πρώτο τρίμηνο του 2022, σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2021. Παράλληλα, η εκτίμηση θετικού ρυθμού μεταβολής ύψους 3,5% για το δεύτερο τρίμηνο του 2022 (ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2021) ναι μεν αντικατοπτρίζει μια υποχώρηση του ρυθμού ανάπτυξης σε σχέση με τα αμέσως προηγούμενα τρίμηνα, αλλά αντανακλά μια επιπρόσθετη αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ σε σχέση με το επίπεδο στο οποίο είχε ανέλθει στη βάση του ρυθμού μεταβολής ύψους 16,6%, που είχε σημειωθεί κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2021 (ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020).

Οι ως άνω προβλέψεις για την εξέλιξη του ΑΕΠ το 2021 και το πρώτο εξάμηνο του 2022 σηματοδοτούν τη βαθμιαία επαναφορά της οικονομικής δραστηριότητας στα επίπεδα που είχαν καταγραφεί πριν τη βαθιά ύφεση του 2020, και τη μετάβαση σε σημαντικούς αναπτυξιακούς ρυθμούς το 2022. Η εν λόγω εξέλιξη αποτελεί απόρροια της σταδιακής αποκατάστασης της ομαλής λειτουργίας των οικονομικών δραστηριοτήτων από το δεύτερο τρίμηνο του 2021 και έπειτα, σε συνέχεια της σταδιακής άρσης των περιοριστικών μέτρων και σε συνδυασμό με την εξέλιξη του εμβολιαστικού προγράμματος της χώρας. Δυνητικοί παράγοντες που θα μπορούσαν να ανακόψουν τη δυναμική της ανάπτυξης (όπως ενδεικτικά, οι επιπτώσεις των ανατιμήσεων αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και

5. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς, με ημερομηνία 6 Δεκεμβρίου 2021.

των αγκυλώσεων στην ομαλή λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων) δεν είχαν ακόμα λάβει διαστάσεις ικανές να επηρεάσουν σημαντικά την πορεία των οικονομικών μεταβλητών κατά το τρίτο τρίμηνο του 2021. Η εν λόγω πορεία υπήρξε αξιοσημείωτα θετική στην πλειονότητα των περιπτώσεων των μεταβλητών που ενσωματώνονται στην πρόβλεψη, όπως διακρίνεται από τις παρατηρήσεις σε μη εποχικά και ημερολογιακά διορθωμένη βάση που αφορούν το τρίτο τρίμηνο του 2021, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020.

Πιο αναλυτικά, σημαντική ανάκαμψη σηματοδοτείται σε όρους όλων των βασικών συνιστωσών του ΑΕΠ. Η τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών και της Γενικής Κυβέρνησης, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών κατέγραψαν σημαντικούς –και σε ορισμένες περιπτώσεις διψήφιους (στην περίπτωση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και, κυρίως, των εξαγωγών υπηρεσιών)– θετικούς ρυθμούς μεταβολής, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Διψήφιοι θετικοί ρυθμοί μεταβολής χαρακτήρισαν και την πορεία των τεσσάρων από τις έξι βασικές υποκατηγορίες των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Ευνοϊκή υπήρξε η εξέλιξη του Δείκτη Βιομηχανικής Παραγωγής, σε όρους των γενικών δεικτών, αλλά και όλων των υποδεικτών, ενώ αξιοσημείωτη ήταν η πορεία του Δείκτη Κύκλου Εργασιών στη Βιομηχανία, τόσο για το σύνολο όσο και για την εγχώρια και την εξωτερική αγορά, όπου σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις καταγράφηκαν διψήφιοι θετικοί ρυθμοί μεταβολής στο τρίτο τρίμηνο του 2021 (με μοναδική εξαίρεση την κατηγορία *διαρκή καταναλωτικά αγαθά*, όπου ο δείκτης για το σύνολο της αγοράς σημείωσε μονοψήφιο θετικό ρυθμό μεταβολής, ενώ ο δείκτης για την εξωτερική αγορά κατέγραψε μονοψήφιο αρνητικό ρυθμό μεταβολής), σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Θετικές ήταν γενικότερα οι εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο, όπως καταδεικνύει η πορεία του Γενικού Δείκτη Όγκου, αλλά και οι διψήφιοι θετικοί ρυθμοί μεταβολής που καταγράφηκαν για πέντε από τους οκτώ υποκείμενους υποδείκτες (ενώ ο υποδείκτης της κατηγορίας *μεγάλα καταστήματα τροφίμων* σημείωσε μονοψήφιο θετικό ρυθμό μεταβολής και οι υποδείκτες των κατηγοριών *πολυκαταστήματα και καύσιμα και λιπαντικά αυτοκινήτων* κατέγραψαν αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής).

Ανοδικά κινήθηκε και η κατασκευαστική και οικοδομική δραστηριότητα, όπως καταδεικνύει η πολύ σημαντική ενίσχυση της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας σε όρους όγκου στη βάση των οικοδομικών αδειών, καθώς και η θετική πορεία του γενικού δείκτη παραγωγής στις κατασκευές και του υποδείκτη *παραγωγής οικοδομικών έργων* (σε αντίθεση με τον

υποδείκτη *παραγωγής έργων πολιτικού μηχανικού* που σημείωσε πτώση). Στην ίδια κατεύθυνση και με σημαντική δυναμική κινήθηκαν ο γενικός δείκτης του Χρηματιστηρίου, ο δείκτης κύκλου εργασιών στον τομέα των αυτοκινήτων (*εμπόριο, συντήρηση και επισκευή αυτοκινήτων και μοτοσυκλετών*), ο δείκτης κύκλου εργασιών στο χονδρικό εμπόριο, οι εισπράξεις από μεταφορές και, ιδιαίτερα, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις που σημείωσαν αξιοσημείωτη άνοδο (153,6%), σε σχέση με το τρίτο τρίμηνο του 2020.

Βελτίωση σημειώθηκε, επίσης, σε όρους ανταγωνιστικότητας τιμών/κόστους, όπως καταδεικνύεται στη βάση των υποκείμενων σχετικών δεικτών, ενώ ιδιαίτερα θετική υπήρξε η εξέλιξη αναφορικά με τη διαφορά των επιτοκίων (*spread*, μεταξύ ελληνικού και γερμανικού 10ετούς ομολόγου) σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, η οποία υποχώρησε σημαντικά (ενώ, παράλληλα, σημείωσε μείωση σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο του 2021). Σε σχέση με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για το οικονομικό κλίμα στη χώρα, την πορεία της οικονομίας σε επιμέρους κλάδους και για σημαντικά για την ελληνική οικονομία μεγέθη, όπως οι εξαγωγές, οι εξελίξεις κατά το τρίτο τρίμηνο του 2021, σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, υπήρξαν εξαιρετικά ευνοϊκές.

Όσον αφορά την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας στο τρίτο τρίμηνο του 2021, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, θετικά ήταν τα μηνύματα από την ενίσχυση της απασχόλησης συνολικά και στους επιμέρους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή), αλλά και από τη σημαντική αποκλιμάκωση της ανεργίας σε όρους συνόλου, μακροχρόνια και νέων ανέργων.

Η προβλεπόμενη πορεία του πραγματικού ΑΕΠ για το 2021 και το πρώτο εξάμηνο του 2022 μπορεί να εξελιχθεί περισσότερο ή λιγότερο ευνοϊκά σε σχέση με την ανωτέρω εκτίμηση, αναλόγως με τις επιδράσεις μιας σειράς σημαντικών και δυναμικών παραγόντων, αρκετοί εκ των οποίων εξακολουθούν να συνδέονται άμεσα με την εξέλιξη της πανδημίας και τις βραχυμεσοπρόθεσμες επιπτώσεις της. Το σύνολο των εν λόγω παραγόντων θα καθορίσουν, μεταξύ άλλων, τη δυναμική της ζήτησης και της προσφοράς, τις εξαγωγικές επιδόσεις της Ελλάδας, τις επενδυτικές και αποταμιευτικές αποφάσεις των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, τα μεγέθη της απασχόλησης και της ανεργίας και κατ' επέκταση τα εισοδήματα, καθώς και τις χρηματοοικονομικές συνθήκες και τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Προς τη θετική κατεύθυνση δύνανται να λειτουργήσουν: (α) η περαιτέρω πρόοδος στην αντιμετώπιση

της πανδημίας και των υγειονομικών της επιπτώσεων (εμβολιαστικό πρόγραμμα, αντιμετώπιση μεταλλάξεων, μέτρα προστασίας) που θα συνεπάγεται τη δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο, (β) η εφαρμογή στοχευμένων μέτρων στήριξης νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση των βραχυ-μεσοπρόθεσμων επιπτώσεων της πανδημίας στην οικονομία, και (γ) η έναρξη της υλοποίησης του Εθνικού Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, με αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για την ενίσχυση των επενδύσεων και την ολοκλήρωση κρίσιμων μεταρρυθμίσεων για τον μετασχηματισμό και εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας.

Προς την αρνητική κατεύθυνση δύνανται να λειτουργήσουν: (α) ο σημαντικός βαθμός αβεβαιότητας που

εξακολουθεί να συνοδεύει τη συνολική εξέλιξη της πανδημίας, ο οποίος ενδέχεται να προκαλέσει, μεταξύ άλλων, συγκράτηση σε οικονομικά μεγέθη, (β) μια δυσμενέστερη από την αναμενόμενη εξέλιξη των δεδομένων της πανδημίας προς το τέλος του έτους και στο πρώτο εξάμηνο του 2022 (εξαιτίας της εμφάνισης της μετάλλαξης Όμικρον και της συνεπαγόμενης επιβολής περιοριστικών μέτρων), ικανή να επιδράσει εκ νέου αρνητικά στην οικονομική δραστηριότητα, (γ) η παράταση στη διάρκεια δυσμενών οικονομικών επιπτώσεων της πανδημίας, όπως η παρεμπόδιση της ομαλής λειτουργίας των εφοδιαστικών αλυσίδων, οι ανατιμήσεις σε αγαθά και υπηρεσίες και η αύξηση του μεταφορικού κόστους, και (δ) οι όποιες εξελίξεις προς την κατεύθυνση της όξυνσης των γεωπολιτικών εντάσεων και ενίσχυσης του μεταναστευτικού κύματος.

1.4. Εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών¹ και των συνιστωσών του

Ιωάννα Κωνσταντακοπούλου

Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ) ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 4,13% το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2021, έναντι 6,79% του ΑΕΠ του αντίστοιχου χρονικού δια-

στήματος του 2020 (βλέπε Πίνακα 1.4.1). Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα του ΙΤΣ έφτασε τα 5,6 δισ. ευρώ κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου του 2021, έναντι ελλείμματος 8,35 δισ. ευρώ του αντίστοιχου χρονικού διαστήματος του 2020 (βλέπε Πίνακα 1.4.1 και 1.4.2). Η θετική αυτή εξέλιξη προέρχεται κυρίως από τη βελτίωση του αποτελέσματος του ισοζυγίου υπηρεσιών και αντανακλά κυρίως την αύξηση των εισπράξεων από τουριστικές υπηρεσίες και δευτερευόντως την αύξηση των εισπράξεων από υπηρεσίες μεταφορών. Η βελτίωση των επιδημιολογικών δεδομένων το καλοκαίρι του 2021 στη χώρα μας βοήθησε στην αύξηση των δύο προαναφερθεισών συνιστωσών

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	Ισοζύγιο αγαθών	Εξαγωγές αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ισοζύγιο υπηρεσιών	Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων	Ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων
2015	-0,82	-10,02	14,06	24,08	9,40	0,09	-0,29
2016	-1,75	-10,29	14,11	24,40	9,34	-0,46	-0,34
2017	-1,93	-11,21	15,85	27,06	10,20	-0,60	-0,32
2018	-2,91	-12,52	18,03	30,55	10,75	-0,96	-0,18
2019	-1,49	-12,46	17,70	30,16	11,52	-0,87	0,32
2020	-6,63	-11,21	17,48	28,69	4,40	-0,17	0,34
2019, α' τρίμηνο	-9,11	-14,47	18,57	33,03	3,62	1,82	-0,06
2019, β' τρίμηνο	-0,79	-12,16	18,50	30,66	11,44	-1,30	1,24
2019, γ' τρίμηνο	8,12	-11,77	16,16	27,93	23,38	-2,69	-0,80
2019	-0,07	-12,72	17,67	30,39	13,41	-0,87	0,11
2020, α' τρίμηνο	-8,67	-13,77	18,85	32,64	2,81	1,87	0,42
2020, β' τρίμηνο	-9,11	-10,06	16,87	26,92	2,72	-0,98	-0,79
2020, γ' τρίμηνο	-3,10	-10,61	15,87	26,45	8,09	-1,55	0,97
2020, α'-γ' τρίμηνο	-6,79	-11,48	17,16	28,64	4,69	-0,24	0,25
2021, α' τρίμηνο	-6,72	-12,71	21,80	34,51	1,88	4,04	0,08
2021, β' τρίμηνο	-10,64	-13,17	21,50	34,68	3,35	0,08	-0,91
2021, γ' τρίμηνο	3,44	-13,37	19,03	32,40	15,69	-1,50	2,62
2021, α'-γ' τρίμηνο	-4,13	-13,11	20,65	33,76	7,63	0,63	0,73

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

1. Η ανάλυση γίνεται με στατιστικά δεδομένα τα οποία προέρχονται από την Τράπεζα της Ελλάδος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (σε δισ. ευρώ)

	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	Ισοζύγιο αγαθών	Εξαγωγές αγαθών	Εισαγωγές αγαθών	Ισοζύγιο υπηρεσιών	Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων	Ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων
2015	-1,44	-17,67	24,81	42,47	16,58	0,15	-0,51
2016	-3,05	-17,96	24,61	42,57	16,30	-0,80	-0,59
2017	-3,41	-19,83	28,04	47,87	18,04	-1,06	-0,56
2018	-5,23	-22,49	32,37	54,86	19,30	-1,73	-0,32
2019	-2,73	-22,83	32,43	55,27	21,12	-1,59	0,58
2020	-10,96	-18,53	28,90	47,43	7,28	-0,28	0,56
2019, α' τρίμηνο	-3,78	-6,00	7,70	13,70	1,50	0,75	-0,03
2019, β' τρίμηνο	-0,36	-5,60	8,52	14,12	5,27	-0,60	0,57
2019, γ' τρίμηνο	4,05	-5,87	8,06	13,93	11,66	-1,34	-0,40
2019	-0,09	-17,47	24,28	41,75	18,43	-1,19	0,15
2020, α' τρίμηνο	-3,52	-5,59	7,65	13,25	1,14	0,76	0,17
2020, β' τρίμηνο	-3,45	-3,81	6,39	10,20	1,03	-0,37	-0,30
2020, γ' τρίμηνο	-1,38	-4,72	7,06	11,77	3,60	-0,69	0,43
2020, α'-γ' τρίμηνο	-8,35	-14,12	21,10	35,22	5,77	-0,30	0,30
2021, α' τρίμηνο	-2,64	-5,00	8,58	13,58	0,74	1,59	0,03
2021, β' τρίμηνο	-4,74	-5,87	9,58	15,45	1,49	0,04	-0,40
2021, γ' τρίμηνο	1,78	-6,92	9,85	16,77	8,12	-0,78	1,36
2021, α'-γ' τρίμηνο	-5,60	-17,79	28,01	45,80	10,35	0,85	0,98

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος και ΕΛΣΤΑΤ.

του ισοζυγίου υπηρεσιών. Επιπλέον, τα ισοζύγια πρωτογενών και δευτερογενών εισοδημάτων συνέβαλαν οριακά στην συρρίκνωση του ελλείμματος του ΙΤΣ.

Στην ελληνική οικονομία, το ισοζύγιο υπηρεσιών συμβάλλει στη συρρίκνωση του ελλείμματος του ΙΤΣ, ενώ αντίθετα το ισοζύγιο αγαθών διευρύνει το έλλειμμα. Όπως, έχουμε επισημάνει αρκετές φορές, η συνιστώσα του ΙΤΣ που αποτελεί και την πηγή του προβλήματός του, και κατ' επέκταση ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, είναι το ισοζύγιο αγαθών, εξαιτίας κυρίως της μεγάλης ανισορροπίας του **ισοζυγίου χωρίς καύσιμα και πλοία** και του ισοζυγίου καυσίμων. Το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών χωρίς καύσιμα και πλοία συνδέεται με την εξαγωγική εξειδίκευση της ελληνικής οικονομίας (Κωνσταντακοπούλου, 2015· Κωνσταντακοπούλου, Μαγδαληνός και Σκίτζη, 2019). Ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου καυσίμων συνδέεται με την πετρελαϊκή εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας

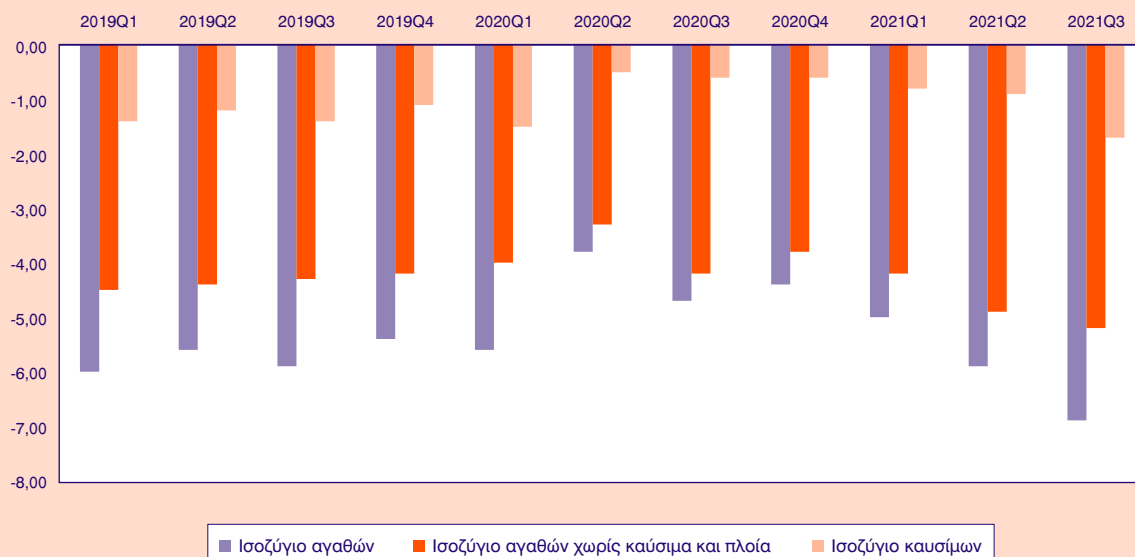
από το εξωτερικό, και επηρεάζεται από τις μεταβολές των τιμών των καυσίμων.

1.4.1. Ισοζύγιο αγαθών

Το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών ως ποσοστό του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 13,11 το διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2021, παρουσιάζοντας μια αύξηση 14,2% σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2020. Σε απόλυτα μεγέθη, το έλλειμμα του ισοζυγίου αγαθών διαμορφώθηκε στα 17,79 δισ. ευρώ έναντι 14,12 δισ. ευρώ του αντίστοιχου διαστήματος του 2020 (βλέπε Διάγραμμα 1.4.1), μια μεταβολή της τάξεως του 26%. Οι εξαγωγές αγαθών διαμορφώθηκαν στο 20,6% του ΑΕΠ για το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2021, ενώ αντίστοιχα οι εισαγωγές αγαθών στο 33,7% του ΑΕΠ. Σε απόλυτα μεγέθη, οι εξαγωγές έφτασαν τα 28,01 δισ. ευρώ, ενώ οι εισαγωγές ήταν περίπου διπλάσιες της τάξεως των 45,8 δισ. ευρώ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1

Ελλείμματα ισοζυγίου αγαθών, καυσίμων και ελλείμματα ισοζυγίου χωρίς καύσιμα και πλοία (σε δισ. ευρώ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Τα ελληνικά προϊόντα εμφανίζουν ανθεκτικότητα στις διεθνείς αγορές και κερδίζουν συνεχώς μερίδια αγορών, υπογραμμίζοντας τον μελλοντικό δυναμικό ρόλο που θα διαδραματίσουν στη βελτίωση του ΙΤΣ. Όμως, οι εισαγωγές συνεχίζουν να αποτελούν έναν ανησυχητικό παράγοντα για το ΙΤΣ. Για ακόμη μια φορά, η αύξηση του εγχώριου εισοδήματος οδηγεί σε αύξηση των εισαγωγών.

Το ισοζύγιο χωρίς καύσιμα και πλοία δημιουργεί το μεγαλύτερο έλλειμμα στο ΙΤΣ φτάνοντας την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2021 στο 10,5% του ΑΕΠ, σε απόλυτα μεγέθη διαμορφώθηκε στα 14,3 δισ. ευρώ. Τα προηγούμενα έτη, το ισοζύγιο χωρίς καύσιμα και πλοία έφτασε το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2019 στο 9,5% του ΑΕΠ, ενώ το 2020 στο 9,3% του ΑΕΠ.

Στο ισοζύγιο χωρίς καύσιμα και πλοία καταγράφονται οι εμπορικές ροές των αγαθών. Στον Πίνακα 1.4.3 παρουσιάζονται τα μερίδια των εξαγωγών και εισαγωγών στις τέσσερις βασικές κατηγορίες αγαθών: πρώτες ύλες², ενδιάμεσα αγαθά, καταναλωτικά αγαθά και κεφαλαιουχικά αγαθά. Για το 2020, το ετήσιο μερίδιο των καταναλωτικών αγαθών επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών ήταν 57,78%, το

μερίδιο των ενδιάμεσων αγαθών ήταν 20,52%, των πρώτων υλών 11,65% και των κεφαλαιουχικών αγαθών 10,05% επί του συνόλου των εξαγωγών. Παρατηρούμε επίσης ότι, με την έναρξη της βαθιάς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, το 2009, οι ελληνικές επιχειρήσεις στράφηκαν στην ξένη αγορά για να διοχετεύσουν τα προϊόντα τους. Έτσι επιτυγχάνεται μια σημαντική αύξηση των εξαγωγών της χώρας, κυρίως στα καταναλωτικά αγαθά. Οι υπόλοιπες προαναφερθείσες κατηγορίες προϊόντων παρουσίασαν μια συρρίκνωση των μεριδίων τους επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών. Παράλληλα, οι ελληνικές εισαγωγές κατανέμονται, για το 2020, μεταξύ των καταναλωτικών αγαθών με ετήσιο μερίδιο της τάξεως του 37,25% επί του συνόλου των εισαγωγών, των πρώτων υλών με 26,96%, των ενδιάμεσων αγαθών με 9,35% και των κεφαλαιουχικών αγαθών με 16,44% επί του συνόλου των εισαγωγών. Διαπιστώνουμε ότι τα καταναλωτικά αγαθά κυριαρχούν στις εισαγωγές της ελληνικής οικονομίας, ενώ τα ενδιάμεσα και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν μικρότερα μερίδια εισαγωγών. Πολλές φορές, οι προαναφερθείσες κατηγορίες ενοχοποιούνται για το αρνητικό αποτέλεσμα του εξωτερικού τομέα, όμως τα ενδιάμεσα και κεφαλαιουχικά αγαθά συμβάλλουν στην ελληνική παραγωγή, έχουν προστιθέμενο αποτέλεσμα. Αντίθετα,

2. Σημειώνουμε ότι στις πρώτες ύλες δεν περιλαμβάνονται τα καύσιμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Μερίδια εξαγωγών και εισαγωγών, επί του συνόλου των εξαγωγών και εισαγωγών, αντίστοιχα

Μερίδια εξαγωγών, 2000-2020

	Πρώτες ύλες	Ενδιάμεσα αγαθά	Καταναλωτικά αγαθά	Κεφαλαιουχικά αγαθά
2000-04	15,12	23,03	50,06	11,79
2005-09	12,96	25,02	51,04	10,98
2010-14	11,62	19,95	60,65	7,78
2015	10,96	21,70	57,83	9,50
2016	12,44	20,42	57,45	9,68
2017	11,39	20,42	59,74	8,45
2018	10,21	20,85	60,62	8,32
2019	10,62	19,22	61,35	8,81
2020	11,65	20,52	57,78	10,05

Μερίδια εισαγωγών, 2000-2020

	Πρώτες ύλες	Ενδιάμεσα αγαθά	Καταναλωτικά αγαθά	Κεφαλαιουχικά αγαθά
2000-04	16,93	19,34	36,81	26,93
2005-09	18,73	18,31	40,47	22,50
2010-14	29,64	16,68	37,62	16,06
2015	24,89	19,22	38,62	17,27
2016	22,68	19,55	38,99	18,78
2017	23,49	18,95	37,91	19,65
2018	26,96	19,35	37,25	16,44
2019	25,10	20,31	39,22	15,37
2020	20,85	24,32	37,87	16,96

Πηγή: UNCTAD.

τα εισαγόμενα καταναλωτικά αγαθά έχουν μηδενικό αποτέλεσμα στην ελληνική παραγωγή.

Καταναλωτικά αγαθά είναι και οι ηλεκτρικές συσκευές. Το τελευταίο διάστημα τα ΜΜΕ αναπαρήγαγαν μια είδηση για κρατική επιδότηση στην αντικατάσταση ηλεκτρικών συσκευών των νοικοκυριών. Η Ελλάδα όμως **δεν παράγει ηλεκτρικές συσκευές** (κλιματιστικά, ηλεκτρικές κουζίνες, πλυντήρια, ψυγεία). Αυτά είναι καταναλωτικά αγαθά που κυρίως εισάγονται, συνεπώς οποιαδήποτε κρατική επιδότηση για την αντικατάστασή τους **θα χειροτερεύσει το ΙΤΣ**, ενώ οι τιμές της ενέργειας είναι μια μεταβλητή που συνεχώς έχει διακυμάνσεις. Ενδεικτικά, παρουσιάζουμε το ισοζύγιο των ηλεκτρικών συσκευών, σε 4-ψήφια κωδικοποίηση SITC, Rev.3. Τα προϊόντα που εξετάζουμε είναι τα ακόλουθα:

- SITC: 7751 – Εξοπλισμός οικιακού πλυντηρίου
- SITC: 7752 – Οικιακό ψυγείο/καταψύκτης
- SITC: 7753 – Πλυντήριο πιάτων οικιακής χρήσης
- SITC: 7754 – Ηλεκτρικές ξυριστικές μηχανές
- SITC: 7757 – Οικιακές ηλεκτρομηχανικές συσκευές
- SITC: 7758 – Ηλεκτροθερμικές συσκευές

Με βάση τα στατιστικά δεδομένα της UNCTAD, παρατηρούμε ότι, για το 2020, έχουμε έλλειμμα της τάξεως των 341 εκατ. ευρώ, ενώ το 2019 το έλλειμμα έφτασε τα 398 εκατ. ευρώ. Όμως, παρατηρούμε από τον Πίνακα 1.4.4 ότι όλες οι κατηγορίες των ηλεκτρικών συσκευών έχουν έλλειμμα, πράγμα που σημαίνει ότι εισάγουμε πολύ περισσότερα από ό,τι εξάγουμε, διότι δεν έχουμε εγχώρια παραγωγή για αυτά τα προϊόντα. Συνεπώς, **το αποτέλεσμα από την εφαρμογή επι-**

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.4 Καθαρές εξαγωγές, σε εκατ. ευρώ

	SITC 7751: Εξοπλισμός οικιακού πλυντηρίου	SITC 7752: Οικιακό ψυγείο/ καταψύκτης	SITC 7753: Πλυντήριο πιάτων οικιακής χρήσης	SITC 7754: Ηλεκτρικές ξυριστικές μηχανές	SITC 7757: Οικιακές ηλεκτρομηχανικές συσκευές	SITC 7758: Ηλεκτροθερμικές συσκευές	Συνολικό έλλειμμα
2000-04	-72,00	-40,86	-25,50	-2,14	-54,58	-114,00	-309,08
2005-09	-115,85	-56,72	-47,45	-6,56	-76,56	-225,25	-528,41
2010-14	-77,48	-50,36	-22,82	-5,38	-55,46	-129,04	-340,53
2015	-69,75	-68,20	-16,87	-5,20	-52,73	-88,12	-300,86
2016	-63,10	-72,63	-18,16	-7,61	-62,95	-106,57	-331,01
2017	-62,62	-77,74	-16,77	-10,23	-44,70	-118,63	-330,69
2018	-72,46	-84,58	-17,40	-10,47	-40,26	-126,38	-351,55
2019	-80,04	-87,49	-18,63	-10,02	-55,25	-147,30	-398,73
2020	-67,82	-75,10	-15,96	-9,04	-48,89	-124,17	-340,98

Πηγή: UNCTAD.

δότησης για αντικατάσταση ηλεκτρικών συσκευών, που επιδοτεί επί της ουσίας τα ξένα προϊόντα, θα είναι η διόγκωση του ελλείμματος του ΙΤΣ.

1.4.2. Ισοζύγιο υπηρεσιών

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών διαμορφώθηκε στο 7,6% του ΑΕΠ τους πρώτους εννέα μήνες του 2021, επιτυγχάνοντας μια μεταβολή 62,6% έναντι της αντίστοιχης περιόδου του 2020. Το πλεόνασμα αυτό είναι μικρότερο κατά 43,1% σε σχέση με το αντίστοιχο εννεάμηνο του 2019, δηλαδή πριν την πανδημία. Σε απόλυτα μεγέθη, διαμορφώθηκε στα 10,35 δισ. ευρώ, αυξημένο κατά 4,58 δισ. ευρώ σε σχέση με το εννεάμηνο του 2020 και μειωμένο κατά 8,08 δισ. ευρώ έναντι του εννεάμηνου του 2019. Οι βασικές συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών είναι οι υπηρεσίες τουρισμού και οι υπηρεσίες μεταφορών. Ανάλογα με την πορεία αυτών διαμορφώνεται και το αποτέλεσμα του. Οι καθαρές εισπράξεις από ταξιδιωτικές υπηρεσίες έχουν μια αυξητική τάση από το 2004, ενώ μεταξύ 2013-19 εμφάνισαν ένα θετικό μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής της τάξεως του 9%. Παρά τη θετική αυτή εξέλιξη που συνεισφέρει σημαντικά στη μείωση του ελλείμματος του ΙΤΣ, ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που εκτός από τις παραπάνω θετικές επιδράσεις σε μια οικονομία έχει και αρνητικά αποτελέσματα για τις οικονομίες που στηρίζονται μονοδιάστατα στον τουρισμό. Οι καθαρές εισπράξεις για υπηρεσίες μεταφορών παρουσιάζουν διαχρονικά μια μεγάλη διακύμανση. Το 2020 έφτασαν τα 3,9 δισ. ευρώ, έναντι 5,9 δισ. το 2019. Για το διάστημα Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2021, οι καθαρές εισπράξεις από μεταφορές έφτασαν τα 2,62 δισ. ευρώ έναντι 3,08 δισ. ευρώ το 2020, μια μείωση της τάξεως του 14,8%.

1.4.3. Ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων και δευτερογενών εισοδημάτων

Τέλος, όσο αφορά το ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων και το ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων, αυτά δεν παρουσίασαν οποιαδήποτε αξιοσημείωτη μεταβολή μεταξύ των δύο τελευταίων ετών.

1.4.4. Εξέλιξη της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης

Η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας στον εξωτερικό τομέα αποτυπώνεται στη μεταβλητή της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης³. Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση αποτυπώνει πέντε κατηγορίες περιουσιακών στοιχείων: άμεσες επενδύσεις, επενδύσεις χαρτοφυλακίου, χρηματοοικονομικά παράγωγα, λοιπές επενδύσεις, συναλλαγματικά διαθέσιμα. Οι αλλαγές της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης αντικατοπτρίζουν τις κινήσεις που καταγράφονται στο ισοζύγιο πληρωμών. Οποιαδήποτε συναλλαγή στο ΙΤΣ πρέπει να έχει μια αντίστοιχη κίνηση στο ισοζύγιο κεφαλαίων. Ένα έλλειμμα στο ΙΤΣ μετατρέπεται έτσι σε αύξηση του χρέους της χώρας προς τον υπόλοιπο κόσμο, είτε με αύξηση των υποχρεώσεων είτε με μείωση των περιουσιακών στοιχείων. Ενώ ένα πλεόνασμα οδηγεί είτε στην αύξηση των περιουσιακών στοιχείων είτε στη μείωση των υποχρεώσεων. Οι αλλαγές μπορεί επίσης να αντικατοπτρίζουν διακυμάνσεις στις τιμές ή στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.

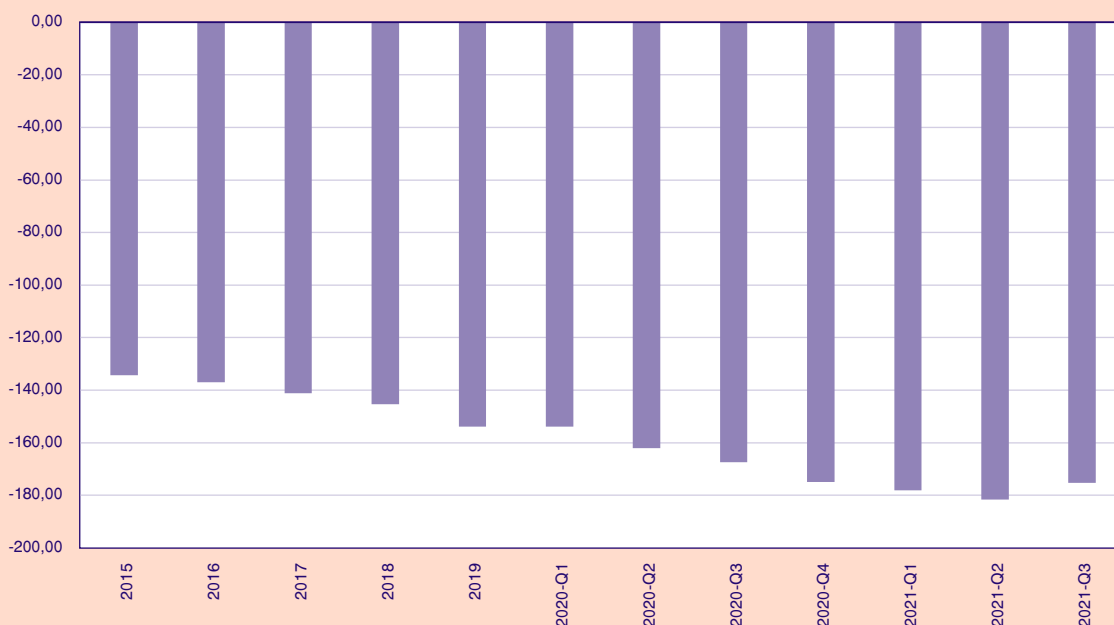
Οι καθαρές ξένες υποχρεώσεις υπερβαίνουν για όλο το εξεταζόμενο διάστημα, κατά πολύ το όριο του -35% του ΑΕΠ. Σημειώνεται ότι αυτό αποτελεί το κατώτατο όριο (threshold) που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της διαδικασίας των μακροοικονομικών ανισορροπιών, πέραν του οποίου αυξάνεται η πιθανότητα μελλοντικών κλυδωνισμών. Οι καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις της χώρας έναντι του εξωτερικού μετά το 2020 είναι περίπου πενταπλάσιες του προαναφερθέντος ορίου (164,55% του ΑΕΠ). Για την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2021, η καθαρή επενδυτική θέση διαμορφώθηκε στα -178,45% του ΑΕΠ, έναντι -161% του ΑΕΠ, την αντίστοιχη περίοδο του 2020.

Από το Διάγραμμα 1.4.2 παρατηρούμε μια συνεχή αύξηση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης ως ποσοστού του ΑΕΠ για την ελληνική οικονομία. Το αρνητικό αυτό αποτέλεσμα υπονομεύει τη μελλοντική πορεία της χώρας μας στις διεθνείς αγορές άντλησης κεφαλαίων. Τέλος, σημειώνουμε ότι το μέσο επίπεδο της καθαρής επενδυτικής θέσης των χωρών της Ευρωζώνης είναι -25,8% του ΑΕΠ για το πρώτο εννεάμηνο του 2021. Για το ίδιο χρονικό διάστημα, οι χώρες της Ευρωζώνης με τις υψηλότερες τιμές είναι η Ιρλανδία με -155% του ΑΕΠ, η Κύπρος

3. Η διεθνής επενδυτική θέση (International Investment Position, IIP) αποτυπώνει σε ένα χρονικό σημείο την αξία και τη σύνθεση των χρηματοοικονομικών στοιχείων των κατοίκων μιας χώρας, τα οποία είναι οι απαιτήσεις έναντι μη κατοίκων, τα αποθέματα χρυσού τα οποία διακρατούνται ως συναλλαγματικά διαθέσιμα και οι υποχρεώσεις των κατοίκων μιας χώρας έναντι των μη κατοίκων. Η διαφορά μεταξύ των εξωτερικών χρηματοοικονομικών στοιχείων μιας οικονομίας και των υποχρεώσεών της αποτελεί την καθαρή διεθνή επενδυτική θέση, η οποία μπορεί να είναι θετική ή αρνητική.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.2

Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (% ΑΕΠ)

Πηγή: Eurostat.

με -133,9% του ΑΕΠ, η Πορτογαλία με -102,5% του ΑΕΠ και η Ολλανδία με -97,4% του ΑΕΠ. Αντίθετα, στις πλεονασματικές χώρες της Ευρωζώνης, έχουμε 97,43% του ΑΕΠ για την Ολλανδία, 65,30% του ΑΕΠ για τη Γερμανία, 56,67% για τη Μάλτα, 53,70% του ΑΕΠ για το Βέλγιο, 43,13% του ΑΕΠ για το Λουξεμβούργο, 13,43% για την Αυστρία, και 4,93% του ΑΕΠ για την Ιταλία.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat, η Ελλάδα το δεύτερο τρίμηνο του 2021 κατέγραψε τη χειρότερη επίδοση στην ιστορία της όσον αφορά το μέγεθος της καθαρής επενδυτικής θέσης, που αντανακλά ένα σοβαρό τρέχον πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Συνεπώς, απαιτείται συνεχής βελτίωση του αποτελέσματος του ΙΤΣ και υψηλός ρυθμός αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.4.2), έτσι ώστε να βελτιωθεί η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της χώρας μας.

1.4.5. Συμπεράσματα

- Στην ελληνική οικονομία, το ισοζύγιο υπηρεσιών συμβάλλει στη συρρίκνωση του ελλείματος του ΙΤΣ, ενώ αντίθετα το ισοζύγιο αγαθών διευρύνει το έλλειμμα.
- Τα ελληνικά προϊόντα εμφανίζουν ανθεκτικότητα στις διεθνείς αγορές και κερδίζουν συνεχώς μερίδια αγορών, υπογραμμίζοντας τον δυναμικό ρόλο των εξαγωγών για τη βελτίωση του ΙΤΣ.
- Με την έναρξη της βαθιάς ύφεσης της ελληνικής οικονομίας, οι ελληνικές επιχειρήσεις στράφηκαν στην ξένη αγορά για να διοχετεύσουν τα προϊόντα τους. Έτσι επιτυγχάνεται μια σημαντική αύξηση των εξαγωγών της χώρας, κυρίως στα καταναλωτικά αγαθά.
- Οι εισαγωγές συνεχίζουν να αποτελούν έναν ανησυχητικό παράγοντα για το ΙΤΣ. Για ακόμη μια φορά, η αύξηση της εγχώριου εισοδήματος οδηγεί σε αύξηση των εισαγωγών.
- Τα καταναλωτικά αγαθά κυριαρχούν στις εισαγωγές της ελληνικής οικονομίας, ενώ τα ενδιάμεσα και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν μικρότερα μερίδια εισαγωγών.
- Οι εισαγωγές καταναλωτικών αγαθών έχουν μηδενικό αποτέλεσμα στην ελληνική παραγωγή.
- Το αποτέλεσμα από την εφαρμογή επιδότησης για αντικατάσταση ηλεκτρικών συσκευών, που επιδοτεί επί της ουσίας τα ξένα προϊόντα, θα είναι η διόγκωση του ελλείματος του ΙΤΣ. Η Ελλάδα, δεν παράγει ηλεκτρικές συσκευές (κλιματιστικά, ηλε-

κτρικές κουζίνες, πλυντήρια, ψυγεία). Αυτά είναι καταναλωτικά αγαθά που εισάγονται, ενώ οι τιμές της ενέργειας είναι μια μεταβλητή που συνεχώς έχει διακυμάνσεις.

- Οι καθαρές εξωτερικές υποχρεώσεις της χώρας έναντι του εξωτερικού μετά το 2020 ήταν 164,55% του ΑΕΠ. Απαιτείται βελτίωση του αποτελέσματος του ΙΤΣ και υψηλός ρυθμός αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ, έτσι ώστε να βελτιωθεί η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της χώρας μας.

Βιβλιογραφία

Κωνσταντακοπούλου, Ι., 2015. *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Μελέτη ΚΕΠΕ 76, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

Κωνσταντακοπούλου, Ι., Μαγδαληνός, Τ. και Σκίτζη, Γ., 2019. *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Μελέτη ΚΕΠΕ 80, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

1.5. Θετικές αποδόσεις στην ελληνική χρηματιστηριακή αγορά για το 2021

Φωτεινή Οικονόμου

1.5.1. Εισαγωγή

Ύστερα από μια χρονιά αρνητικών αποδόσεων μετά το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19 στις αρχές του 2020, η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά επέστρεψε σε θετικές αποδόσεις το 2021, παρά τη συνεχιζόμενη υγειονομική κρίση και τη συνδεδεμένη αβεβαιότητα.

Κατά τη διάρκεια του έτους 2021 η ελληνική οικονομία κατέγραψε σημαντικά σημάδια ανάκαμψης με θετικές προοπτικές, όπως αυτές αποτυπώνονται στα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη. Σε αυτό το πλαίσιο πραγματοποιήθηκε σειρά αναβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, με τον στόχο επιστροφής σε επενδυτική βαθμίδα να πλησιάζει (Πίνακας 1.5.1). Πρόσφατα, δε, ο διεθνής οίκος αξιολόγησης Fitch αναβάθμισε σε θετικές τις προοπτικές της Ελλάδας, επισημαίνοντας¹, μεταξύ άλλων, και τη σημαντική πρόοδο που έχουν σημειώσει οι ελληνικές τράπεζες στη βελτίωση της ποιότητας των περιουσιακών τους στοιχείων, μειώνοντας

σημαντικά το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ενισχύοντας την ικανότητά τους να παρέχουν πιστώσεις στην πραγματική οικονομία.

Παράλληλα, οι αποδόσεις των κρατικών ομολόγων παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα, παρέχοντας τη δυνατότητα άντλησης κεφαλαίων με χαμηλό κόστος δανεισμού. Η ελληνική χρηματιστηριακή αγορά ολοκλήρωσε το 2021 με θετικές αποδόσεις για την πλειονότητα των χρηματιστηριακών δεικτών, με τη μεσαία κεφαλαιοποίηση και τον κλάδο της τεχνολογίας να ξεχωρίζουν, ενώ ιδιαίτερα θετικές ήταν και οι εξελίξεις στον κλάδο θεσμικής διαχείρισης.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται η πορεία της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς το 2021 με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μεγέθη. Επιπλέον, παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς ομολόγων και του κλάδου θεσμικής διαχείρισης για την ίδια περίοδο. Η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και εντοπίζει τις προκλήσεις για την ελληνική κεφαλαιαγορά.

1.5.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς το 2021

Το 2021 η χρηματιστηριακή αγορά επηρεάστηκε από τη συνεχιζόμενη υγειονομική κρίση με διακυμάνσεις εντός του έτους. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Χ.Α.) η μεσαία κεφαλαιοποίηση,

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας

Διεθνείς οίκοι αξιολόγησης	Πιστοληπτική ικανότητα	Προοπτική	Ημερομηνία τελευταίας αξιολόγησης
Moody's	Ba3	Σταθερή	Νοέμβριος 2020
Fitch	BB	Θετική	Ιανουάριος 2022
Standard & Poor's	BB	Θετική	Απρίλιος 2021
Rating and Investment	BB	Σταθερή	Μάρτιος 2021
DBRS	BB	Θετική	Σεπτέμβριος 2021
Scope Ratings	BB+	Σταθερή	Σεπτέμβριος 2021

Πηγή: Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους, Ιανουάριος 2022.

1. Βλ. Fitch Ratings, Rating Action Commentary της 14ης Ιανουαρίου 2022. <<https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-revises-greece-outlook-to-positive-affirms-at-bb-14-01-2022>>

αλλά και επιμέρους κλάδοι ξεχώρισαν σε όρους απόδοσης για το 2021. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (Πίνακας 1.5.2), ο Γενικός Δείκτης (Γ.Δ.) του Χ.Α. σημείωσε άνοδο της τάξης του 10,43%, φτάνοντας τις 893,34 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου 2021 από 808,99 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου 2020. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, αν και η χρηματιστηριακή αγορά επέστρεψε σε θετικές αποδόσεις μετά από τις απώλειες του 2020, η απόδοση του Γ.Δ. Χ.Α. υπολείπετο των αποδόσεων των μεγάλων ευρωπαϊκών αγορών και της αγοράς των ΗΠΑ. Σε αντίστοιχα επίπεδα κινήθηκε και ο δείκτης FTSE/X.A. Large Cap, ο οποίος

σημείωσε άνοδο της τάξης του 11,07%, φτάνοντας στα τέλη Δεκεμβρίου 2021 τις 2.148,86 μονάδες από 1.934,64 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου 2020. Σημαντικά υψηλότερες αποδόσεις σημείωσαν οι δείκτες FTSE/X.A. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών (49,43%) και FTSE/X.A. Mid Cap (34,72%).

Ανοδικά κινήθηκε η πλειονότητα των κλαδικών δεικτών, με τον δείκτη FTSE/X.A. Τεχνολογία να ξεχωρίζει σημειώνοντας την εντυπωσιακή απόδοση της τάξης του 96,54%. Σημειώνεται ότι ο κλάδος της τεχνολογίας είχε επιτύχει απόδοση της τάξης του 21,31% το 2020, παρά την πτωτική πορεία της αγοράς μετά

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.2 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (31/12/2020-31/12/2021)

	31/12/2021	31/12/2020	Κατώτατο έτους	Ανώτατο έτους	Δ (%) έτους
FTSE/X.A. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών	4.668,47	3.124,15	2.996,13	4.754,69	49,43%
FTSE/X.A. Mid Cap	1.491,91	1.107,38	1.026,21	1.731,39	34,72%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	230,06	187,55	175,88	240,71	22,67%
Ελληνικός Δείκτης MID & Small Cap	1.372,98	1.202,50	1.110,37	1.442,42	14,18%
FTSE/X.A. Large Cap	2.148,86	1.934,64	1.718,82	2.259,27	11,07%
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	893,34	808,99	726,02	931,94	10,43%
FTSE/X.A. Τεχνολογία	2.146,88	1.092,34	1.043,00	2.165,21	96,54%
FTSE/X.A. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες	3.731,79	2.932,95	2.762,19	3.996,37	27,24%
FTSE/X.A. Τηλεπικοινωνίες	4.545,62	3.644,51	3.294,37	4.734,07	24,73%
FTSE/X.A. Υγεία	552,48	443,19	396,54	611,35	24,66%
FTSE/X.A. Πρώτες Ύλες	7.397,72	6.153,83	5.233,31	8.597,84	20,21%
FTSE/X.A. Ενέργεια	3.443,49	2.964,77	2.835,10	3.724,35	16,15%
FTSE/X.A. Τρόφιμα & Ποτά	11.332,54	9.885,18	9.045,03	12.311,96	14,64%
FTSE/X.A. Ταξίδια & Αναψυχή	1.963,12	1.732,48	1.540,34	2.183,50	13,31%
FTSE/X.A. Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας	5.151,00	4.602,67	4.264,97	5.607,62	11,91%
FTSE/X.A. Τράπεζες	574,93	518,99	405,46	639,42	10,78%
FTSE/X.A. Κατασκευές & Υλικά	2.978,90	2.761,06	2.565,75	3.422,77	7,89%
FTSE/X.A. Ασφάλειες	1.994,86	1.909,42	1.808,06	2.192,44	4,47%
FTSE/X.A. Ακίνητης Περιουσίας	4.812,09	4.825,18	4.187,35	5.770,64	-0,27%
FTSE/X.A. Εμπόριο	49,22	49,57	46,54	58,68	-0,71%
FTSE/X.A. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	749,05	763,95	679,98	843,74	-1,95%
FTSE/X.A. Προσωπικά Προϊόντα	8.724,26	9.043,89	8.256,95	9.116,06	-3,53%
FTSE/X.A. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες	7.260,09	7.781,92	6.939,31	9.231,17	-6,71%

Πηγή: Ημερήσια δελτία τιμών Χ.Α. (31/12/2021 και 31/12/2020).

το ξέσπασμα της πανδημίας. Με αποδόσεις άνω του 20% ολοκλήρωσαν το 2021 οι κλαδικοί δείκτες FTSE/Χ.Α. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες (27,24%), FTSE/Χ.Α. Τηλεπικοινωνίες (24,73%), FTSE/Χ.Α. Υγεία (24,66%) και FTSE/Χ.Α. Πρώτες Ύλες (20,21%). Επιπλέον, ο τραπεζικός δείκτης FTSE/Χ.Α. Τράπεζες ολοκλήρωσε το 2021 με απόδοση 10,78%, μετά από απώλειες της τάξης του -41,37% το 2020. Αρνητικές αποδόσεις καταγράφηκαν για τους δείκτες FTSE/Χ.Α. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες (-6,71%), FTSE/Χ.Α. Προσωπικά Προϊόντα (-3,53%), FTSE/Χ.Α. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες (-1,95%), FTSE/Χ.Α. Εμπόριο (-0,71%) και FTSE/Χ.Α. Ακίνητης Περιουσίας (-0,27%).

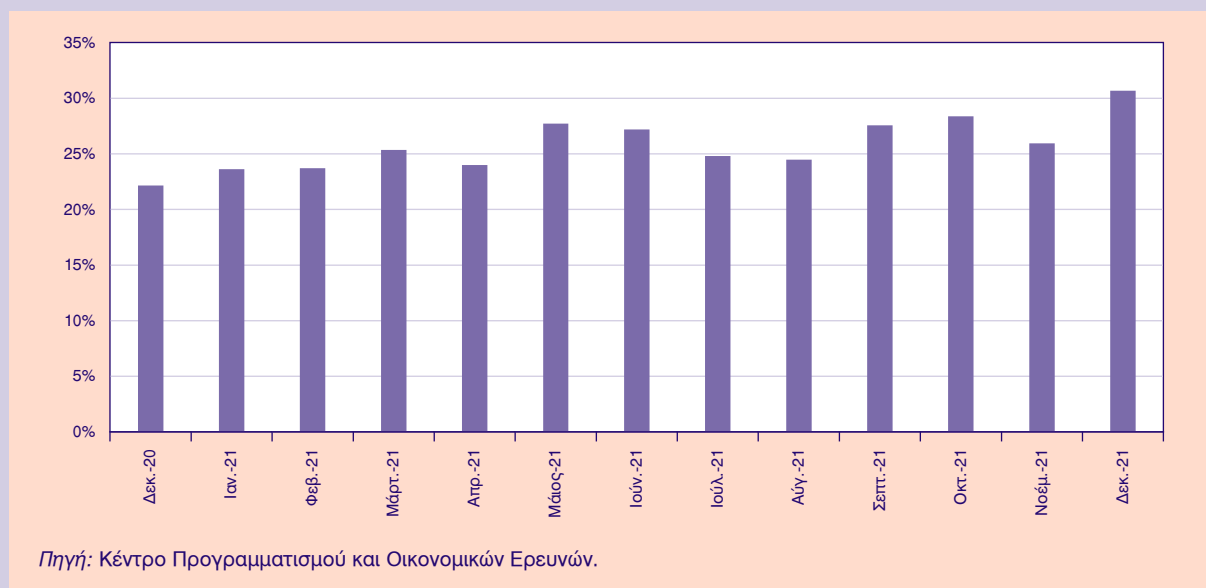
Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2021), η κεφαλαιοποίηση του Χ.Α. (συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μεριδίων για το σύνολο των εισηγμένων με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΤΧΣ) έφτασε τα €56,53 δισ. στα τέλη Δεκεμβρίου 2021, αυξημένη κατά 2,7% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (€55,04 δισ.), ενώ σημαντική αύξηση καταγράφηκε σε σχέση με τα τέλη Δεκεμβρίου 2020 που βρισκόταν στα €44,98 δισ. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μεριδίων (με ΤΧΣ) διαμορφώθηκε στο 62,45%, με τους αλλοδαπούς δικαιούχους μεριδίων να πραγματοποιούν τον Δεκέμβριο του 2021 εισροές της τάξεως των €41,59 εκατ. και το 53,5% των συνολικών συναλλαγών. Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2021), η αξία συναλλαγών για το σύνολο της αγοράς έφτασε τα €1.072,93 εκατ. τον Δεκέμβριο

του 2021, μειωμένη κατά 43,51% σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2020. Εντούτοις, εξετάζοντας το σύνολο του 2021, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές διαμορφώθηκε στα €17,49 δισ., υψηλότερη σε σχέση με το 2020 που ήταν στα €16,05 δισ.

Τέλος, μείωση παρατηρήθηκε τον Δεκέμβριο του 2021 στον δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας ΚΕΠΕ GRIV, τον λεγόμενο δείκτη «φόβου». Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγών για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη FTSE/Χ.Α. Large Cap. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή του δείκτη ΚΕΠΕ GRIV μειώθηκε τον Δεκέμβριο του 2021, φτάνοντας το 28,10% στις 31/12/2021 από 32,40% στις 30/11/2021. Η εξέλιξη του δείκτη αποτυπώνει μείωση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς σε σχέση με τα τέλη του προηγούμενου μήνα. Ο δείκτης παρέμεινε σε επίπεδα χαμηλότερα του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,68%. Επιπλέον, τον Δεκέμβριο του 2021 η μέση ημερήσια τιμή του δείκτη αυξήθηκε, φτάνοντας το 30,67% από 25,95% τον Νοέμβριο του 2021 (Διάγραμμα 1.5.1). Το 2021 ολοκληρώθηκε με τον δείκτη ΚΕΠΕ GRIV σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τα τέλη του 2020, που ήταν 23,97% στις 31/12/2020, αντανakλώντας την ανησυχία σχετικά με την πορεία της πανδημίας και τη νέα μετάλλαξη Όμικρον.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.1

Δείκτης ΚΕΠΕ GRIV, μέση ημερήσια τιμή ανά μήνα για την περίοδο Δεκ. 2020-Δεκ. 2021

1.5.3. Έντοκα γραμμάτια, ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και εταιρικά ομόλογα

Το 2021 σημειώθηκαν επιτυχημένες εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) και ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου με χαμηλό κόστος δανει-

σμού. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.5.3, αρνητικές αποδόσεις παρατηρήθηκαν σε όλες τις εκδόσεις ΕΓΔ 13, 26 και 52 εβδομάδων που πραγματοποιήθηκαν το 2021, με την τελευταία έκδοση ΕΓΔ της χρονιάς (26 εβδομάδων) να φτάνει το -0,46%.

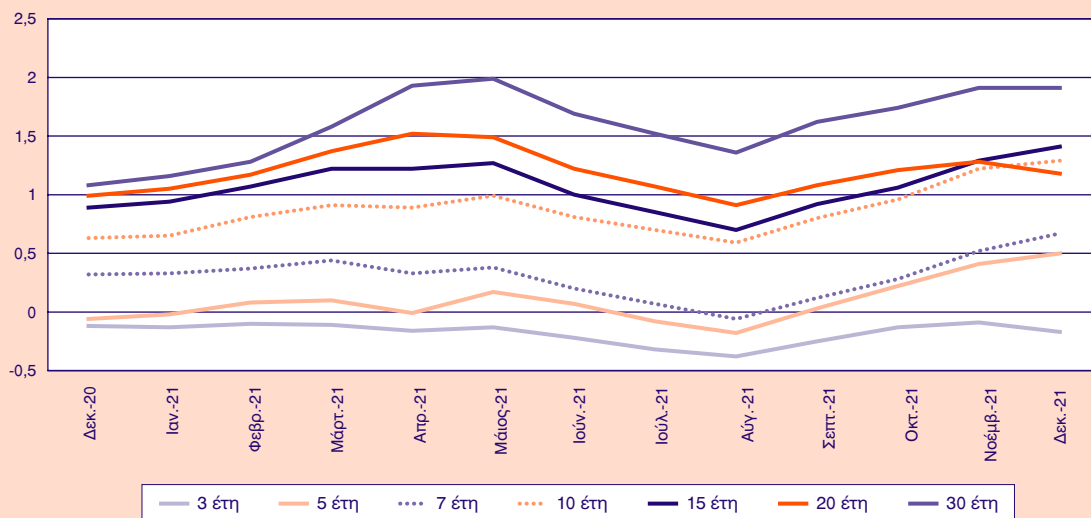
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.3 Επιτόκια εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου (εκδόσεις 2021)

Ημ/νία έκδοσης	13 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	26 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	52 εβδομάδων
3/11/2021	-0,43%	29/12/2021	-0,46%	8/12/2021	-0,40%
6/10/2021	-0,40%	1/12/2021	-0,43%	8/9/2021	-0,31%
4/8/2021	-0,40%	26/10/2021	-0,41%	9/6/2021	-0,31%
7/7/2021	-0,40%	29/9/2021	-0,39%	10/3/2021	-0,22%
5/5/2021	-0,40%	25/8/2021	-0,39%		
7/4/2021	-0,32%	28/7/2021	-0,39%		
3/2/2021	-0,32%	30/6/2021	-0,39%		
5/1/2021	-0,32%	2/6/2021	-0,36%		
		28/4/2021	-0,32%		
		31/3/2021	-0,24%		
		24/2/2021	-0,28%		
		27/1/2021	-0,28%		

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.2

Μέση μηνιαία απόδοση (%) τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου (Δεκ. 2020-Δεκ. 2021) για διάρκειες 3, 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια του έτους εκδόθηκαν ομόλογα διάρκειας 5, 10 και 30 ετών, με πιο πρόσφατη την επιτυχημένη ταυτόχρονη επανέκδοση πενταετούς και τριακονταετούς ομολόγου του Σεπτεμβρίου 2021, με την επανέκδοση του πενταετούς ομολόγου (κουπόνι 0%) απόδοσης 0,02% να αποτελεί νέο ιστορικό χαμηλό. Εξετάζοντας συνολικά την πορεία των τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Δεκέμβριο του 2021 η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου διάρκειας 3 ετών ήταν μειωμένη σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2020, παραμένοντας σε αρνητικά επίπεδα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Αντίθετα, η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου διάρκειας 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών αυξήθηκε τον Δεκέμβριο του 2021 σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2020, με τα ομόλογα 30 ετών να παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη άνοδο. Σημειώνεται ότι παρατηρήθηκαν διακυμάνσεις εντός του έτους, με τα ομόλογα διάρκειας 3, 5, 7, 10, 15 και 20 ετών να καταγράφουν τις χαμηλότερες μέσες μηνιαίες αποδόσεις του έτους τον Αύγουστο του 2021 και το 10ετές ομόλογο να φτάνει σε ιστορικά χαμηλό επίπεδο.

Εστιάζοντας στα εταιρικά ομόλογα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., θετική ήταν και η πορεία των δεικτών εταιρικών ομολόγων, με τον Ελληνικό Δείκτη Τιμών Εταιρικών Ομολόγων² να σημειώνει απόδοση 1,57% και τον Ελληνικό Δείκτη Εταιρικών Ομολόγων³ απόδοση 4,61% το 2021⁴. Επιπλέον, η συνολική χρηματική αξία διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα αυξήθηκε στα €245,42 εκατ. το 2021, από €189,44 εκατ. το 2020. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2021 αντλήθηκαν €1,42 δισ. από επτά νέες εκδόσεις εταιρικών ομολόγων, σημειώνοντας άνοδο σε σχέση με τα €1,02 δισ. που αντλήθηκαν από τρεις εκδόσεις εταιρικών ομολόγων το 2020.

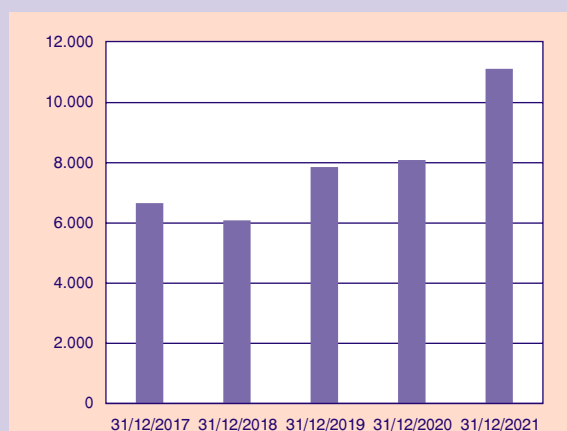
1.5.4. Η πορεία του κλάδου θεσμικής διαχείρισης

Το 2021 ήταν μια ιδιαίτερα θετική χρονιά για τον κλάδο θεσμικής διαχείρισης. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ένωσης Θεσμικών Επενδυτών (Ε.Θ.Ε.) (2022), το συνολικό ύψος των υπό διαχείριση κεφαλαίων ανήλθε στα €22,2 δισ. στις 31/12/2021, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 23,23% σε σχέση με την αρχή του έτους και αύξηση 9,21% σε σχέση με το

προηγούμενο τρίμηνο. Η σύνθεση των κεφαλαίων αυτών στις 31/12/2021 αφορούσε κατά 50,2% σε Οργανισμούς Συλλογικών Επενδύσεων σε Κινητές Αξίες (Ο.Σ.Ε.Κ.Α.), 33,7% τον τομέα του Asset Management, 15,5% τις Εταιρείες Επενδύσεων σε Ακίνητη Περιουσία (Α.Ε.Ε.Α.Π.)⁵ και 0,6% τους Οργανισμούς Εναλλακτικών Επενδύσεων (Ο.Ε.Ε.).

Εντυπωσιακή αύξηση σημειώθηκε στο συνολικό ύψος των υπό διαχείριση κεφαλαίων των Ο.Σ.Ε.Κ.Α. που διαχειρίζονται ελληνικές Ανώνυμες Εταιρίες Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων (Α.Ε.Δ.Α.Κ.) φτάνοντας τα €11,13 δισ. στις 31/12/2021 (€8 δισ. σε Ο.Σ.Ε.Κ.Α. ν.4099/12 και €3 δισ. σε Ο.Σ.Ε.Κ.Α. Ε.Ε.), καταγράφοντας άνοδο 37,5% σε σχέση με την αρχή του έτους και 6,1% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο (Διάγραμμα 1.5.3). Το συνολικό ενεργητικό αφορά κατά 31% σε Ο.Σ.Ε.Κ.Α. ομολογιακούς, το 23% σε μικτούς, το 24% σε Funds of Funds, το 15% σε μετοχικούς, το 4% σε σύνθετους και το 3% σε χρηματαγοράς. Σημειώνεται, επίσης, ότι οι εισροές κεφαλαίων στους Ο.Σ.Ε.Κ.Α. συνεχίστηκαν για έβδομο συνεχόμενο τρίμηνο, με τις εισροές του τελευταίου τριμήνου του 2021 να φτάνουν τα €478 εκατ., ενώ οι συνολικές εισροές κεφαλαίων στους Ο.Σ.Ε.Κ.Α. από την αρχή του έτους έφτασαν τα €2,5 δισ.

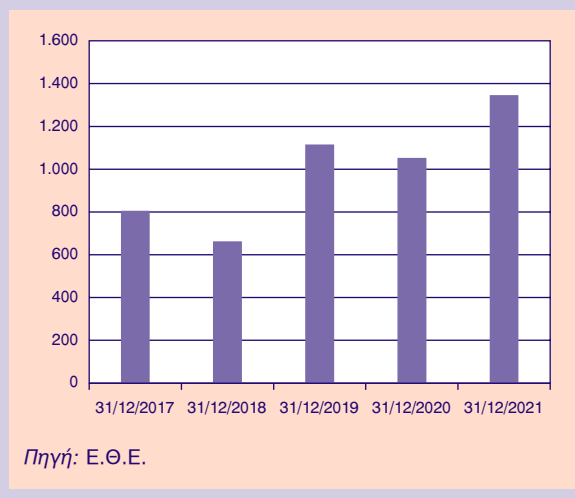
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.3
Συνολικό Ενεργητικό Αγοράς Ο.Σ.Ε.Κ.Α.,
σε εκατ. € (31/12/2017-31/12/2021)

Πηγή: Ε.Θ.Ε.

2. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.
3. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.
4. Αποδόσεις στις 29/12/2021 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του Χ.Α. στις 31/12/2021.
5. Στις 30/6/2021 (τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία), βλ. Ε.Θ.Ε. (2022).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5.4
Ενεργητικό Μετοχικών Α/Κ Ελλάδας, σε εκατ. €
(31/12/2017-31/12/2021)

Θετικές αποδόσεις σημειώθηκαν σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες Μετοχικών και Μικτών Ο.Σ.Ε.Κ.Α., με τις υψηλότερες αποδόσεις να καταγράφονται στις κατηγορίες Μετοχικοί Αμερικής (24,56%), Μετοχικοί-Αναπτυγμένων Αγορών (22,99%), Μετοχικοί-Αναπτυσσομένων Αγορών (19,34%) (βλ. Ε.Θ.Ε., 2022). Σημειώνεται ότι τα Μετοχικά ΑΚ Ελλάδας σημείωσαν απόδοση 16,66%, με όλους τους επιμέρους Ο.Σ.Ε.Κ.Α. να σημειώνουν θετικές αποδόσεις από 11,13% έως και 25,90% και το συνολικό ενεργητικό να καταγράφεται αυξημένο κατά 27,90% σε σχέση με την αρχή του έτους (Διάγραμμα 1.5.4).

1.5.5. Συμπεράσματα

Το 2021 ολοκληρώθηκε με αυξημένη κεφαλαιοποίηση και θετικές αποδόσεις για τη χρηματιστηριακή αγο-

ρά, με τη μεσαία κεφαλαιοποίηση και τον κλάδο τεχνολογίας να ξεχωρίζουν. Παράλληλα, οι επιτυχημένες εκδόσεις του Δημοσίου εξασφάλισαν χρηματοδότηση με χαμηλό κόστος δανεισμού, αποτυπώνοντας την εμπιστοσύνη των διεθνών αγορών στην ελληνική οικονομία. Θετική ήταν και η πορεία του κλάδου θεσμικής διαχείρισης με αυξημένα κεφάλαια υπό διαχείριση, εισροές και θετικές αποδόσεις σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες Μετοχικών και Μικτών Ο.Σ.Ε.Κ.Α.

Η ενδυνάμωση της ελληνικής κεφαλαιαγοράς αποτελεί προτεραιότητα για το έτος 2022, δεδομένων και των συνθηκών αβεβαιότητας που δημιουργεί η πανδημία και η μετάλλαξη Όμικρον, αλλά και των πληθωριστικών πιέσεων σε ενέργεια και πρώτες ύλες. Η συνέχιση της άντλησης κεφαλαίων που παρατηρήθηκε το 2021 (€7,82 δισ. άντληθέντα κεφάλαια ρυθμιζόμενης αγοράς του Χ.Α. –κύρια αγορά €6,40 δισ. από αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου και €1,42 δισ. από εταιρικά ομόλογα)⁶ θα μπορούσε να λειτουργήσει συμπληρωματικά με τη χρηματοδότηση που παραδοσιακά παρέχουν οι τράπεζες για την ενίσχυση της πραγματικής οικονομίας. Τέλος, αναφορικά με την ενίσχυση της αξιοπιστίας της ελληνικής κεφαλαιαγοράς, σημειώνεται ότι το 2021 ήταν η πρώτη χρονιά εφαρμογής του νόμου για την εταιρική διακυβέρνηση και στις αρχές του 2022 ολοκληρώθηκε η διαβούλευση του νομοσχεδίου του υπουργείου Οικονομικών για τον «Εκσυγχρονισμό του πλαισίου λειτουργίας της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς».

Βιβλιογραφία

Ένωση Θεσμικών Επενδυτών, Δελτίο Τύπου 13/1/2022.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Δεκεμβρίου 2021.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Δεκεμβρίου 2020.

6. Βλ. Χ.Α., Αντληθέντα Κεφάλαια, 1ο και 2ο εξάμηνο 2021. <<https://www.athexgroup.gr/el/web/guest/info-markets-activity-publications-capital-raised-securities-market>>

1.6. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Νέες πηγές αβεβαιότητας προβάλλουν την ανάγκη για αποτελεσματικότερο συντονισμό των επιμέρους εθνικών πολιτικών

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Η παγκόσμια οικονομία έχει μεταβεί σε ένα μονοπάτι ήπιας οικονομικής ανάκαμψης. Αν και οι περισσότερες χώρες δείχνουν καλύτερα θωρακισμένες έναντι της πανδημίας, ο κίνδυνος εμφάνισης νέων μεταλλάξεων της νόσου Covid-19 παραμένει υπαρκτός. Οι κίνδυνοι που περιβάλλουν την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα και τα εξαντλημένα περιθώρια πολιτικής σε πολλές οικονομίες επιβάλλουν τη διεθνή συνεργασία και τον συντονισμό των επιμέρους εθνικών πολιτικών

1.6.1. Γενική αξιολόγηση των εξελίξεων και των βραχυπρόθεσμων προοπτικών της παγκόσμιας οικονομίας

Πρόσφατες εξελίξεις στην πορεία του παγκόσμιου ΑΕΠ

Έπειτα από τη μεγάλη συρρίκνωση των 3,4 ποσοστιαίων μονάδων που κατέγραψε το παγκόσμιο ΑΕΠ λόγω της υγειονομικής κρίσης το 2020, η παγκόσμια οικονομία μετέβη σε μια φάση δυναμικής ανάκαμψης με τους ρυθμούς μεγέθυνσης του ΑΕΠ το 2021 να εκτιμώνται από 5,5 έως 5,9%¹ (βλ. Πίνακα 1.6.1). Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν οι αυξήσεις σε βασικές συνιστώσες της ζήτησης –ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις– ως αποτέλεσμα της στήριξης που έλαβαν νοικοκυριά και επιχειρήσεις από την πλευρά της οικονομικής πολιτικής. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν οι ευνοϊκές χρηματοπιστωτικές συνθήκες λόγω της διατήρησης των βασικών επιτοκίων

σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Ανάλογης σημασίας, αν όχι μεγαλύτερη, υπήρξε και η συμβολή της εμβολιαστικής εκστρατείας στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες.

Η αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας κατά το περασμένο έτος βελτίωσε σημαντικά το οικονομικό κλίμα, χωρίς ωστόσο να αντισταθμίσει τις οικονομικές απώλειες που προκλήθηκαν από την πανδημία. Αν και οι απώλειες αυτές είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν με ακρίβεια, εκτιμάται ότι το παγκόσμιο ΑΕΠ το 2021 διαμορφώθηκε σε επίπεδα που ήταν κατά τουλάχιστον 3 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από αυτά που θα ίσχυαν εάν δεν είχε ξεσπάσει η υγειονομική κρίση (OECD, 2021· UN, 2022). Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή του διαφυγόντος ΑΕΠ, μεγάλη πτώση της παραγωγής σημειώθηκε στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος λόγω της ανεπαρκούς εμβολιαστικής κάλυψης και των στενών δημοσιονομικών περιθωρίων (OECD, 2021). Ανεξάρτητα από το ύψος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, εξίσου σημαντικές απώλειες κατέγραψαν οι οικονομίες με φτωχή παραγωγική βάση και δυσανάλογα μεγάλη εξάρτηση από τον τουρισμό.

Καθ' όλη τη διάρκεια της επόμενης διετίας η παγκόσμια οικονομία αναμένεται να διατηρηθεί σε τροχιά ανάκαμψης. Εντούτοις, το τελευταίο διάστημα έχει δημιουργηθεί ένα ευρύ πλέγμα αρνητικών παραγόντων, το οποίο αναμένεται να κάμψει την αναπτυξιακή δυναμική του περασμένου έτους. Το πρόβλημα ξεκινά από το γεγονός ότι, αντίθετα με τις αρχικές προσδοκίες, η παγκόσμια κοινότητα εξακολουθεί να ταλαιπωρείται από νέα κύματα κρουσμάτων και νέες μεταλλάξεις της νόσου Covid-19. Αν και τα επακόλουθα περιοριστικά μέτρα έχουν τοπικό χαρακτήρα και βραχύ χρονικό ορίζοντα εφαρμογής, αυτά δεν παύουν να προκαλούν δυσχέρειες σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας. Με την προσφορά να υστερεί έναντι της ζήτησης, αναδύονται ανισοροπίες οι οποίες έχουν ήδη αρχίσει να εκτονώνονται στις τιμές των προϊόντων. Παράλληλα, μια σειρά συγκυριακών παραγόντων –στενότητες στην παραγωγή ενεργειακών προϊόντων και πρώτων υλών, δυσχέρειες στις μεταφορές και ιδιαίτερα δυσμενείς καιρικές συνθήκες– έχουν οδηγήσει σε κατακόρυφες αυξήσεις των τιμών των ενεργειακών προϊόντων και των περισσότερων βασικών εμπορευμάτων. Η παρεπόμε-

1. Συγκριτικά με αντίστοιχες περιόδους του παρελθόντος, τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν στους υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής ανάκαμψης των τελευταίων 80 ετών (World Bank, 2022).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν^{1,2}
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2020*			2021**			2022**			2023**										
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ					
Παγκόσμια οικονομία	-3,1	-3,4	-3,4	-3,4	-3,4	5,9	5,7	5,6	5,5	5,5	4,4	4,5	4,5	4,1	4	3,8	3,5	3,2	3,2	3,5
Προηγμένες οικονομίες	-4,5	-4,4	:	-4,6	-4,8	5	5,3	:	5	4,8	3,9	4,1	:	3,8	3,7	2,6	2,5	:	2,3	2,5
ΗΠΑ	-3,4	-3,4	-3,4	-3,4	-3,4	5,6	5,8	5,6	5,6	5,5	4	4,5	3,7	3,7	3,5	2,6	2,4	2,4	2,4	2,4
Ευρωζώνη	-6,4	-6,4	-6,5	-6,4	-6,5	5,2	5	5,2	5,2	4,7	3,9	4,3	4,3	4,2	4	2,5	2,4	2,4	2,5	2,1
Ιαπωνία	-4,5	-4,8	-4,6	-4,5	-4,6	1,6	2,4	1,8	1,7	2,2	3,3	2,3	3,4	2,9	3,3	1,8	1,1	1,1	1,1	1,2
Ηνωμένο Βασίλειο	-9,4	-9,7	-9,7	:	-9,8	7,2	6,9	6,9	:	6,2	4,7	4,8	4,7	:	4,5	2,3	1,7	2,1	:	2
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	-2	-2,5	:	-1,7	-1,6	6,5	6	:	6,3	6,4	4,8	4,8	:	4,6	4,5	4,7	4,4	:	4,4	4,7
Βραζιλία	-3,9	-4,1	-4,4	-3,9	-4,1	4,7	4,9	5	4,9	4,7	0,3	2,1	1,4	1,4	0,5	1,6	2,3	2,1	2,7	1,9
Ρωσία	-2,7	-3	:	-3	-3	4,5	3,9	:	4,3	4,2	2,8	2,6	:	2,4	2,7	2,1	2,2	:	1,8	2,3
Ινδία	-7,3	-7	-7,3	-7,3	-7,1	9	9	9,4	8,3	9	9	7,8	8,1	8,7	6,7	7,1	6	5,5	6,8	6,1
Κίνα	2,3	2,3	2,3	2,2	2,3	8,1	7,9	8,1	8	7,8	4,8	5,3	5,1	5,1	5,2	5,2	5,3	5,1	5,3	5,5

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook Update, January 2022*; OECD, *OECD Economic Outlook (Vol. 2022/2)*; European Commission, *European Economic Forecast, Autumn 2021*; United Nations, *World Economic Prospects and Situation, January 2022*; World Bank, *Global Economic Prospects, January 2021*.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημειώσεις: 1. Οι αποκλίσεις που υπάρχουν στις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομικών υποδειγμάτων, την υιοθέτηση εναλλακτικών υποθέσεων, καθώς και στη διαφορετική χρονική στιγμή που πραγματοποιούνται οι προβλέψεις από την κάθε ερευνητική ομάδα.

2. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

νη ενίσχυση του πληθωρισμού και ο κίνδυνος αύξησης των πληθωριστικών προσδοκιών έχουν αναγκάσει πολλές κεντρικές τράπεζες να επανακαθορίσουν τη στάση τους νωρίτερα από το αναμενόμενο, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις συνθήκες πιστοδότησης νοικοκυριών και επιχειρήσεων (IMF, 2022). Ο κατάλογος των παραγόντων με αρνητικό αντίκτυπο επί της παγκόσμιας οικονομικής ανάκαμψης κλείνει με τη σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας στις δύο μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου, τις ΗΠΑ και την Κίνα. Στην πρώτη λόγω των προβλημάτων στον εφοδιασμό των επιχειρήσεων και της ταχύτερης απόσυρσης των μέτρων επεκτατικής πολιτικής και στη δεύτερη λόγω των αρνητικών εξελίξεων στην αγορά ακινήτων και της μικρής ανόδου της εγχώριας ζήτησης (IMF, 2022).

Η εξασθένηση της αναπτυξιακής δυναμικής της παγκόσμιας οικονομίας κατά το τρέχον έτος αποτυπώνεται σε όλες τις πρόσφατες προβλέψεις των διεθνών οργανισμών. Συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι, σε σχέση με το 2021, ο φετινός ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ θα υποχωρήσει από 1,1 έως 1,4 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. Πίνακα 1.6.1).

1.6.2. Πληθωρισμός και Απασχόληση

Έπειτα από μια μακρά περίοδο υποτονικών πληθωριστικών πιέσεων και χαμηλών πληθωριστικών προσδοκιών, νοικοκυριά, επιχειρήσεις και αναλυτές δείχνουν αιφνιδιασμένοι έναντι της μεγάλης ανόδου που έχει καταγράψει τελευταία ο πληθωρισμός. Πράγματι, ακόμα και στις προηγμένες οικονομίες, όπου παραδοσιακά δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη σταθερότητα των τιμών, ο πληθωρισμός έχει ξεπεράσει τα ανώτατα όρια που έχουν τεθεί από τις κεντρικές τράπεζες. Το μεγαλύτερο πρόβλημα, προς το παρόν, φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ, όπου ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός το 2021 ξεπέρασε τις 4 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. Πίνακα 1.6.2).

Αναμφίβολα, τη μεγαλύτερη συμβολή στην άνοδο του γενικού επιπέδου των τιμών το τελευταίο διάστημα είχαν οι κατακόρυφες αυξήσεις στις τιμές των ενεργειακών προϊόντων και των ειδών διατροφής. Πέρα όμως από τις ευμετάβλητες συνιστώσες του πληθωρισμού, εκτιμάται ότι και ο πυρήνας του πληθωρισμού ενισχύθηκε σημαντικά. Αυτό οφείλεται στις ανοδικές πιέσεις που δέχθηκε ο πληθωρισμός από τα υπόλοιπα προϊόντα λόγω της αδυναμίας της προσφοράς να ανταποκριθεί στην ολοένα αυξανόμενη ζήτηση.

Για το μεγαλύτερο διάστημα του τρέχοντος έτους εκτιμάται ότι, τόσο στις προηγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, ο πληθωρισμός θα παραμείνει σε υψηλά επίπεδα (βλ. Πίνακα 1.6.2). Υπό την

προϋπόθεση ότι οι πληθωριστικές προσδοκίες δεν θα μεταβληθούν σημαντικά προς τα πάνω, η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού θα ξεκινήσει από το δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους. Προς αυτή την κατεύθυνση αναμένεται να συνδράμουν: (α) η μερική μετατόπιση της ζήτησης από τα υλικά αγαθά στις υπηρεσίες, (β) η αποκατάσταση της ομαλότητας στις μεταφορές και τον εφοδιασμό των επιχειρήσεων, (γ) η αποσυμφόρηση της παραγωγής και η καλύτερη ανταπόκριση της προσφοράς στη ζήτηση και (δ) η υποχώρηση του ρυθμού αύξησης των τιμών των ενεργειακών προϊόντων. Τέλος, σημαντικό ρόλο αναμένεται να διαδραματίσει και η σταδιακή μεταστροφή των κεντρικών τραπεζών προς μια πιο σφικτή νομισματική πολιτική (IMF, 2022).

Αναφορικά με την πορεία της απασχόλησης και των συνθηκών που επικρατούν στις αγορές εργασίας ανά τον κόσμο, τα διαθέσιμα στοιχεία αναδεικνύουν ένα ανομοιογενές μείγμα διαφορετικών εικόνων. Για παράδειγμα, στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες οι εξελίξεις στις αγορές εργασίας δείχνουν να είναι πιο συμβατές με την αναθέρμανση της οικονομικής δραστηριότητας. Υπό αυτή την έννοια, η οικονομική ανάκαμψη του περασμένου έτους συνοδεύτηκε από αυξήσεις στην απασχόληση και υποχώρηση των ποσοστών ανεργίας. Εάν η συμπίεση αυτή συνεχιστεί και κατά τη διάρκεια της επόμενης διετίας, τότε είναι πολύ πιθανό ότι, εντός της ίδιας χρονικής περιόδου, η ανεργία στον προηγμένο κόσμο θα επιστρέψει στα ποσοστά που ίσχυαν πριν το ξέσπασμα της πανδημίας (βλ. Πίνακα 1.6.3) (OECD, 2021). Αντίθετα, η στασιμότητα που χαρακτηρίζει τις αγορές εργασίας στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, σε συνδυασμό με την ταχύτερη αύξηση του εργατικού δυναμικού, δημιουργούν αρνητικές προσδοκίες για το άμεσο μέλλον. Σύμφωνα με τους αναλυτές, δύο είναι τα βασικά στοιχεία που διαφοροποιούν τις εξελίξεις στις αγορές εργασίας των αναπτυσσόμενων έναντι των προηγμένων οικονομιών: Το πρώτο σχετίζεται με την αδυναμία επαρκούς στήριξης της απασχόλησης λόγω στενών δημοσιονομικών περιθωρίων και το δεύτερο με την περιορισμένη εμβολιαστική κάλυψη του εργατικού δυναμικού σε μεγάλα τμήματα του αναπτυσσόμενου κόσμου (UN, 2022).

Προς το παρόν, οι βελτιωμένες συνθήκες που επικρατούν στις αγορές εργασίας των προηγμένων οικονομιών δεν έχουν ευνοήσει εξίσου όλους τους εργαζόμενους. Σε βασικούς κλάδους του τριτογενούς τομέα –τουρισμός, ταξιδιωτικές υπηρεσίες και εστίαση– η πανδημία εξακολουθεί να αναχαιτίζει την ανάκαμψη της παραγωγικής δραστηριότητας και της απασχόλησης. Δοθέντος ότι οι περισσότερες θέσεις εργασίας σε αυτούς τους κλάδους καταλαμβάνονται από τις

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.2 Πληθωρισμός¹
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2020			2021*			2022**			2023**									
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	
Προηγμένες οικονομίες	0,7	:	:	0,8	3,1	:	:	3,2	3,9	:	:	2,6	2,1	:	:	2			
ΗΠΑ	1,2	1,2	1,2	1,2	4,3	4,3	3,9	4,6	5,9	3,3	4,4	3,6	2,7	2,2	2,2	2,5	2,5	2,5	2,5
Ευρωζώνη	0,3	0,3	0,3	0,3	2,8	2,4	2,4	2,4	3	2,2	2,7	1,9	1,7	1,4	1,4	1,8	1,8	1,8	1,5
Ιαπωνία	0,8	0	0	0	0,4	-0,5	-0,2	0	0,7	0,2	0,8	1	0,7	0,4	0,8	1,1	1,1	1,1	1,1
Ηνωμένο Βασίλειο	:	1	0,9	1	:	2,4	2,4	2,7	:	3,2	4,4	2,2	:	2,2	2,4	2,7	2,7	2,4	2,7
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	5,1	:	:	5,5	5,7	:	:	8,1	5,9	:	:	5,5	4,7	:	:	4,6			
Βραζιλία	:	:	3,2	3,2	:	:	7,8	8,4	:	:	5,1	6,9	:	:	3,5	3,8	3,8	3,5	3,8
Ρωσία	:	3,4	:	3,4	:	6,2	:	6,4	:	4,8	:	3,2	:	4	:	3,2	3,2	4	3,2
Ινδία	:	:	6,2	5,6	:	:	6,4	5,9	:	:	4,8	5,6	:	:	4,2	5,3	5,3	4,2	5,3
Κίνα	:	2,5	2,5	2,1	:	:	0,8	2,5	:	:	1,7	3,4	:	:	2,4	3,6	3,6	2,4	3,6

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook Update, January 2022*; OECD, *OECD Economic Outlook (Vol. 2022/2)*; European Commission, *European Economic Forecast, Autumn 2021*; United Nations, *World Economic Prospects and Situation, January 2022*.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.3 Ανεργία
(ποσοστά επί του συνολικού εργατικού δυναμικού)

	2020			2021*			2022**			2023**		
	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΟΕ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΟΕ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΟΕ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΟΕ
Παγκόσμια οικονομία	:	:	6,6	:	:	6,2	:	:	5,9	:	:	5,7
Χώρες χαμηλού εισοδήματος	:	:	5,6	:	:	5,9	:	:	6	:	:	5,7
Χώρες χαμηλού/μέσου εισοδήματος	:	:	6,6	:	:	5,9	:	:	5,6	:	:	5,4
Χώρες υψηλού/μέσου εισοδήματος	:	:	6,7	:	:	6,7	:	:	6,6	:	:	6,3
Χώρες υψηλού εισοδήματος	:	:	6,5	:	:	5,6	:	:	4,9	:	:	4,7
ΗΠΑ	8,1	8,1	:	5,5	5,4	:	4,2	3,8	:	4	3,4	:
Ευρωζώνη	7,9	7,9	:	7,9	7,7	:	7,5	7,2	:	7,3	7	:
Ιαπωνία	3	2,8	:	2,8	2,8	:	2,6	2,6	:	2,4	2,4	:
Ηνωμένο Βασίλειο	4,5	4,5	:	4,9	4,5	:	4,7	4,3	:	4,4	4,2	:

Πηγές: OECD, OECD Economic Outlook (Vol. 2022/2) European Commission, European Economic Forecast, Autumn 2021 International Labour Organization, World Employment and Social Outlook: Trends 2022.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

ευπαθέστερες ομάδες απασχολουμένων –εργαζόμενοι με χαμηλές αποδοχές και προσωρινές συμβάσεις εργασίας, συνήθως χωρίς ειδικευση και υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο– η κατάσταση αυτή δημιουργεί προϋποθέσεις για αύξηση της φτώχειας και όξυνση των εισοδηματικών ανισοτήτων εις βάρος των συγκεκριμένων τμημάτων του πληθυσμού (UN, 2022).

Ενόσω ισχύουν τα παραπάνω και παρόλο που η ανεργία δεν έχει ακόμα επιστρέψει στα ποσοστά του 2019, ορισμένοι παραγωγικοί κλάδοι στις προηγμένες οικονομίες αντιμετωπίζουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού (EC, 2021· OECD, 2021 και UN, 2022). Γενικά, η συνύπαρξη ανεργίας και κενών θέσεων εργασίας ως απόρροια της αναντιστοιχίας μεταξύ ζητούμενων και προσφερόμενων ειδικοτήτων δεν είναι νέο φαινόμενο. Εντούτοις, το τελευταίο διάστημα έχει παρατηρηθεί μια δυσμενής μεταβολή στη σχέση μεταξύ του ποσοστού ανεργίας και του αριθμού μη συμπληρωμένων θέσεων, με τις δύο μεταβλητές να κινούνται ταυτόχρονα σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με τους περισσότερους αναλυτές, η εξέλιξη αυτή αποδίδεται σε αλλαγές στη συμπεριφορά καταναλωτών, επιχειρήσεων και εργαζομένων που έχουν προκληθεί από την πανδημία (π.χ. ακούσια και εκούσια αλλαγή στη σύνθεση των καταναλωτικών δαπανών υπέρ των μεταποιητικών προϊόντων, ραγδαία αύξηση των διαδικτυακών οικονομικών συναλλαγών, επιτάχυνση του ρυθμού αυτοματοποίησης πολλών παραγωγικών διαδικασιών, μείωση της γεωγραφικής και κλαδικής κινητικότητας της εργασίας, κλπ.) (EC, 2021· OECD, 2021 και UN, 2022).

1.6.3. Διεθνές εμπόριο και διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων

Σε σχέση με το πρώτο έτος της πανδημίας, η εικόνα του διεθνούς εμπορίου άλλαξε θεαματικά το 2021, με τον ρυθμό ανάκαμψης του συνολικού όγκου των διεθνών εμπορικών συναλλαγών (αγαθά και υπηρεσίες) να ξεπερνά τις 9 ποσοστιαίες μονάδες (βλ. Πίνακα 1.6.4). Η μεγαλύτερη συμβολή στην επέκταση του διεθνούς εμπορίου προήλθε από την ταχεία αύξηση της ζήτησης για βιομηχανικά προϊόντα κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2021. Αντίθετα, πολύ μικρότερη ήταν η συνδρομή του εμπορίου υπηρεσιών λόγω της μεγάλης υστέρησης στην ανάκαμψη των διεθνών μεταφορών προσώπων και του διεθνούς τουρισμού (World Bank, 2022).

Η δυναμική που απέκτησε το διεθνές εμπόριο στο πρώτο εξάμηνο του 2021 άρχισε να εξασθενεί σταδιακά με την έλευση του δεύτερου εξαμήνου. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με την επιβράδυνση της ζήτησης για

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6.4 Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές του συνολικού όγκου διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)

	2020	2021*	2022**	2023**
ΔΝΤ	-8,2	9,3	6	4,9
ΟΟΣΑ	-8,4	9,3	4,9	4,5
ΠΤ	-8,2	9,5	5,8	4,7
ΗΕ	-8,3	11	5,7	4

Πηγές: IMF, *World Economic Outlook Update, January 2022*· OECD, *OECD Economic Outlook (Vol. 2022/2)*· United Nations, *World Economic Prospects and Situation, January 2022*· World Bank, *Global Economic Prospects, January 2021*.

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

βιομηχανικά αγαθά και τις συνθήκες συμφόρησης που επικράτησαν στην παραγωγή, μεταφορά και διάθεση των προϊόντων στις αγορές χονδρικής και λιανικής κατά το ίδιο χρονικό διάστημα. Συγκεκριμένα, τα μεγαλύτερα προβλήματα προκλήθηκαν από το κλείσιμο βασικών μονάδων παραγωγής ημιαγωγών και την υπολειτουργία κομβικών λιμανιών και σταθμών εμπορευματοκιβωτίων (containers) λόγω νέων κυμάτων της νόσου Covid-19 κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου (World Bank, 2022). Ενδεικτικό της χαώδους κατάστασης που επικράτησε στις μεταφορές και τον εφοδιασμό των επιχειρήσεων ήταν η εκτόξευση της μέσης τιμής θαλάσσιας μεταφοράς ενός εμπορευματοκιβωτίου από τα 1.446 δολάρια ΗΠΑ (τέλη 2019) στα 10.000 (Σεπτέμβριος και Νοέμβριος του 2021) (UN, 2022).

Ακολουθώντας την αναμενόμενη κάμψη της ζήτησης για εμπορεύσιμα αγαθά, ο ρυθμός επέκτασης του διεθνούς εμπορίου εκτιμάται ότι θα υποχωρήσει σημαντικά την επόμενη διετία. Από την πλευρά των υπηρεσιών, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με τον διεθνή τουρισμό και τις διεθνείς μεταφορές προσώπων θα παραμείνουν υποτονικές τους πρώτους μήνες του 2022. Ταχύτερη ανάκαμψη αυτών των δραστηριοτήτων αναμένεται μεσοπρόθεσμα και μόνο αφού εξασθενήσει σημαντικά η πανδημία. Υπό την προϋπόθεση ότι οι συνθήκες συμφόρησης στην παραγωγή βασικών προϊόντων θα εκτονωθούν μέσα στους επόμενους μήνες και ότι οι ισχυρές οικονομίες δεν θα υιοθετήσουν μέτρα που αυξάνουν τον προστατευτισμό, ο ρυθμός αύξησης του διεθνούς εμπορίου το 2022 θα κυμανθεί από 5 έως 6% (βλ. Πίνακα 1.6.4).

Αναφορικά με τις εξελίξεις στις διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων, τους τελευταίους 18 μήνες έχουν καταγραφεί μεγάλες αυξήσεις στα τρία βασικά ενεργειακά προϊόντα, ήτοι το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα. Κοινός παράγοντας πίσω από αυτές τις αυξήσεις είναι η αναθέρμανση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας σε συνδυασμό με την περιορισμένη προσφορά των εν λόγω προϊόντων. Επιπλέον, ιδιαίτεροι παράγοντες και συγκυρίες φαίνεται να έχουν διαδραματίσει ξεχωριστό ρόλο στις ανοδικές πιέσεις που έχει υποστεί η τιμή καθενός από αυτά τα τρία προϊόντα. Στην περίπτωση του πετρελαίου, τη μικρή ανταπόκριση της παραγωγής έναντι της αυξημένης ζήτησης ήρθαν να συμπληρώσουν οι διακοπές στην εξόρυξη και διύλιση πετρελαίου στην περιοχή του Τέξας των ΗΠΑ λόγω του ψύχους που επικράτησε τον Φεβρουάριο του 2021, τα προβλήματα που προκάλεσε στη μεταφορά πετρελαίου ο τυφώνας Ida τον περασμένο Αύγουστο, και η επιπρόσθετη αύξηση της ζήτησης για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ανάλογα ατυχή περιστατικά σε περιοχές με μεγάλα ανθρακωρυχεία –εφαρμογή αυστηρών μέτρων για την αναχαίτιση νέων κρουσμάτων στην Κίνα, μεγάλες πλημμύρες σε Ινδονησία και Αυστραλία, εκτροχιασμός εμπορικού τρένου με περισσότερα από 80 βαγόνια που μετέφεραν άνθρακα στη Νότια Αφρική– περιόρισαν την προσφορά και άσκησαν ανοδικές πιέσεις στις διεθνείς τιμές άνθρακα. Τέλος, στην περίπτωση του φυσικού αερίου, ανοδικές επιδράσεις στις τιμές προέκυψαν από την ασυνήθιστα αυξημένη ζήτηση της Κίνας για υδροποιημένο φυσικό αέριο, τον εξαιρετικά κρύο χειμώνα στην Ευρώπη και τις μεγάλες ανάγκες για θέρμανση, τη χαμηλή απόδοση των ανεμογεννητριών λόγω επικράτησης ανέμων χαμηλών ταχυτήτων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και την προσπάθεια της Ρωσίας, βασικής προμηθεύτριας χώρας, να αποθεματοποιήσει ένα μέρος του αντλούμενου φυσικού αερίου (OECD, 2021).

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, οι τιμές των υπόλοιπων βασικών εμπορευμάτων το περασμένο έτος κατέγραψαν εξίσου μεγάλες αυξήσεις. Πιο συγκεκριμένα, από την ομάδα των μετάλλων, ιστορικά μεγάλες αυξήσεις κατέγραψε ο κασσίτερος (λόγω της μεγάλης ζήτησης από παραγωγούς ηλεκτρονικών προϊόντων) και το αλουμίνιο (λόγω μείωσης της παραγόμενης ποσότητας στην Κίνα). Στα αγροτικά προϊόντα, η μέση ετήσια αύξηση τιμών το 2021 έφτασε το 23%. Η ενίσχυση των τιμών αυτής της κατηγορίας προϊόντων προήλθε από την άνοδο των εισαγωγών της Κίνας σε δημητριακά και φυτικά έλαια, την περιορισμένη παραγωγή σιταριού λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών και τις αυξημένες τιμές εισροών που χρησιμοποιούνται στη γεωργία (World Bank, 2022).

Υπό ομαλές συνθήκες, εκτιμάται ότι την επόμενη διετία οι τιμές των περισσότερων βασικών εμπορευμάτων θα περάσουν σε μια φάση ήπιας υποχώρησης. Εξαίρεση αποτελεί η διεθνής τιμή πετρελαίου, η οποία αναμένεται να αυξηθεί ελαφρώς κατά το τρέχον έτος, προτού καταλήξει σε χαμηλότερα επίπεδα το 2023 (World Bank, 2022).

1.6.4. Οι προκλήσεις οικονομικής πολιτικής σε ένα περιβάλλον με νέους κινδύνους και πηγές αβεβαιότητας

Σε σχέση με τα δύο προηγούμενα έτη, η έλευση του 2022 βρήκε την παγκόσμια οικονομία σε τροχιά ανάκαμψης και εφοδιασμένη με περισσότερα υγειονομικά εργαλεία για την αναχαίτιση της πανδημίας. Ωστόσο, χωρίς να έχουν ξεπεραστεί οι κίνδυνοι του πρόσφατου παρελθόντος –εμφάνιση νέων μεταλλάξεων της Covid-19, ακραία καιρικά φαινόμενα λόγω κλιματικής αλλαγής, αύξηση του προστατευτισμού, γεωπολιτικές εντάσεις– η παγκόσμια οικονομία καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά από νέους κινδύνους. Πιο συγκεκριμένα, πηγές αβεβαιότητας και νέων προκλήσεων συνιστούν οι συνθήκες στενότητας στην προσφορά (supply bottlenecks), οι υψηλές τιμές των ενεργειακών προϊόντων, η άνοδος του πληθωρισμού και το ενδεχόμενο επιδείνωσης των χρηματοπιστωτικών συνθηκών λόγω απότομης αύξησης των επιτοκίων.

Είναι προφανές ότι ορισμένες από τις παρεμβάσεις που απαιτούνται για τη θωράκιση της παγκόσμιας οικονομίας έναντι των νέων κινδύνων ξεφεύγουν από τα στενά πλαίσια των εθνικών οικονομικών πολιτικών. Τόσο η εξάντληση των οικονομικών εργαλείων από την πλευρά πολλών εθνικών κυβερνήσεων την προηγούμενη διετία όσο και η φύση των σημερινών προβλημάτων απαιτούν διεθνή συνεργασία και παρεμβάσεις σε υπερεθνικό επίπεδο.

Όσο εύκολα καταλήγει κανείς στην παραπάνω διαπίστωση, άλλο τόσο δύσκολο είναι να τη μετουσιώσει σε ολοκληρωμένη πρόταση και πράξη πολιτικής. Η δυσκολία έγκειται στη διατήρηση ισορροπιών μεταξύ διαφορετικών και συχνά αντικρουόμενων στόχων. Για παράδειγμα, πώς να συμβιβάσει κανείς την αύξηση των επιτοκίων στις προηγούμενες οικονομίες προκειμένου να συγκρατηθεί ο πληθωρισμός με την ανάγκη διατήρησης των ίδιων επιτοκίων σε χαμηλά επίπεδα ώστε να παραμείνουν ευνοϊκές οι συνθήκες πιστοδότησης των αναπτυσσόμενων οικονομιών;

Σε διλήμματα αυτού του είδους μπορεί κανείς να αντιτείνει την ανάγκη επαναξιολόγησης των επιμέρους εθνικών οικονομικών στόχων και την ένταξη

τους σε ένα ευρύτερο, υπερεθνικό πλέγμα στόχων. Επομένως, το παραπάνω ερώτημα μπορεί να συμπληρωθεί με τα ακόλουθα: Πώς και πόσο θα επηρεαστούν οι υπερχρεωμένες αναπτυσσόμενες οικονομίες από την αύξηση των επιτοκίων στις προηγμένες οικονομίες; Πόσο πιθανή είναι η πυροδότηση μιας νέας κρίσης δημόσιου χρέους στον αναπτυσσόμενο κόσμο και τι θα σημαίνει αυτό για τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος στις προηγμένες οικονομίες;

Μπορεί η συλλογιστική του παραπάνω παραδείγματος να είναι απλοϊκή, ωστόσο, το ίδιο το παράδειγμα εξηγεί γιατί η συνεργασία σε διεθνές επίπεδο δεν επιβάλλεται μόνο από ανθρωπιστικούς και κοινωνικούς λόγους.

Βιβλιογραφία

European Commission (2021), *European Economic Forecast, Autumn 2021*, European Economy, Institutional Paper 160.

International Labour Organization (2022), *World Employment and Social Outlook: Trends 2022*, Geneva: International Labour Office.

International Monetary Fund (2022), *World Economic Outlook Update (January 2022): Rising Caseloads, a Disrupted Recovery and Higher Inflation*, IMF, Washington, DC.

OECD (2021), *OECD Economic Outlook*, Volume 2021, Issue 2, No 110, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2022), *World Economic Situation and Prospects*, New York: United Nations.

World Bank (2022), *Global Economic Prospects, January 2022*, Washington, DC: World Bank.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 47, 2022, σσ. 48-55

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού 2021

Ο Κρατικός Προϋπολογισμός (ΚΠ) του 2021, με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους¹, σε τροποποιημένη ταμειακή βάση, παρουσίασε σημαντικό έλλειμμα ύψους 14.872 εκατ. ευρώ ή 8,37% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ)², έναντι 22.806 εκατ. ευρώ ή 13,79% του ΑΕΠ το 2020 και πολύ χαμηλότερα από τους στόχους που είχαν τεθεί στον ΚΠ 2021 και το ΜΠΔΣ 2022-2025 αλλά και από την εκτίμηση του ΚΠ 2022 που κυμαινόταν στα 17.500 εκατ. ευρώ ή 10% του ΑΕΠ (Πίνακας 2.1.1). Αντίστοιχα, το πρωτογενές αποτέλεσμα είναι ελλειμματικό, καθώς ανήλθε στα 10.327 εκατ. ευρώ ή 5,81% του ΑΕΠ, έναντι ελλείμματος ύψους 18.195 εκατ. ευρώ ή 11,01% του ΑΕΠ το 2020 και στόχων για πρωτογενές έλλειμμα γύρω στα 13.000 εκατ. ευρώ ή 7,5% του ΑΕΠ σύμφωνα με τον ΚΠ του 2021 και το ΜΠΔΣ 2022-2025, αλλά και την εκτίμηση του ΚΠ 2022 (Πίνακας 2.1.1). Είναι φανερό ότι η εκτέλεση του ΚΠ είναι σαφώς βελτιωμένη από τις προβλέψεις και τις εκτιμήσεις, πράγμα που οφείλεται στη σημαντική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, η οποία υπερέκρασε τις δυσοίωνες προβλέψεις λόγω της πανδημίας της Covid-19 και των μέτρων που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση τόσο της υγειονομικής κρίσης, όσο και της συνεπακόλουθης οικονομικής κρίσης που προήλθε από το κλείσιμο της οικονομικής δραστηριότητας και την ανάγκη στήριξης της πραγματικής οικονομίας.

Αποτέλεσμα της οικονομικής ανάκαμψης ήταν να αυξηθούν σημαντικά τα καθαρά έσοδα του Κρατικού

Προϋπολογισμού του 2021 και, παράλληλα, να μειωθούν οι δαπάνες σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους. Πιο συγκεκριμένα, τα έσοδα του ΚΠ ανήλθαν σε 54.878 εκατ. ευρώ, αυξημένα κατά 7.514 εκατ. ευρώ ή 15,86% του ΑΕΠ, αλλά και έναντι του στόχου που είχε τεθεί για έσοδα από τον ΚΠ του 2021, ο οποίος έφτανε τα 52.970 εκατ. ευρώ, δηλαδή μία αύξηση της τάξης των 1.908 εκατ. ευρώ ή 3,6%. Η οικονομική ανάπτυξη οδήγησε σε αναθεωρήσεις προς τα πάνω των στοιχείων για τα έσοδα σε 53.132 εκατ. ευρώ στο ΜΠΔΣ 2022-2025 και σε 53.420 εκατ. ευρώ με την τελευταία εκτίμηση στον Προϋπολογισμό του 2022, με την απόκλιση να περιορίζεται στα 1,5 δις ευρώ. Η αύξηση αυτή προήλθε από αυξημένα έσοδα από ΦΠΑ, μεταβιβάσεις –περιλαμβάνονται έσοδα από ANFAs ύψους 644 εκατ. ευρώ, που δεν είχε προβλεφθεί να εισπραχθούν, ενώ εκτιμάται ότι δεν εισπράχθηκαν περίπου 300 εκατ. ευρώ λόγω της παράτασης της προθεσμίας πληρωμής των τελών κυκλοφορίας– και από την εισροή κονδυλίων από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Όσον αφορά την πλευρά των δαπανών, αυτές ανήλθαν στα 69.750 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση κατά 419 εκατ. ευρώ ή 0,60% του ΑΕΠ συγκριτικά με το 2020. Ωστόσο υπάρχει μεγάλη απόκλιση από τις δαπάνες που είχαν προβλεφθεί αρχικά από τον ΚΠ του 2021 κατά 1.939 εκατ. ευρώ ή 2,86%, καθώς κατά την περίοδο κατάθεσής του δεν αναμενόταν η εξέλιξη της πανδημίας με μια μετάλλαξη, τη «Δέλτα», η οποία οδήγησε σε νέο αποκλεισμό (lockdown) και περιορισμό της οικονομικής δραστηριότητας. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε αυξημένες μεταβιβάσεις μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη των αναγκών που προέκυψαν τόσο του συστήματος υγείας όσο και λόγω των πληρωμών των μέτρων κατά της πανδημίας.

Πιο αναλυτικά, τα έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2021 ανήλθαν στα 59.981 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξης των 6.945 εκατ. ευρώ ή 13,1% έναντι του 2020, αύξηση η οποία μερικώς είχε προβλεφθεί από τους στόχους του Προϋ-

1. Μηνιαίο Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού Δεκεμβρίου 2021, Υπουργείο Οικονομικών, Ιανουάριος 2022.

2. Με βάση την πρόβλεψη του ΑΕΠ για το 2021 από τον ΚΠ του 2022.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Στοιχεία των Κρατικών Προϋπολογισμών, εκατ. € σε τροποποιημένη ταμειακή βάση

	2020	2021	Πρόβλεψη Προϋπολογισμού 2021 ²	Πρόβλεψη ΜΠΔΣ 2022-2025	Εκτίμηση Προϋπολογισμού 2022 ³
	Πραγμ. ¹	Πραγμ. ¹			
Κρατικός Προϋπολογισμός					
Καθαρά έσοδα	47.364	54.878	52.970	53.132	53.420
Έσοδα	53.036	59.981	58.226	57.952	58.080
Φόροι εκ των οποίων:	43.198	48.126	48.652	45.792	46.860
ΦΠΑ	15.008	17.431	17.492	16.867	17.036
ΕΦΚ	6.427	6.659	6.599	6.573	6.540
Τακτικοί φόροι ακίνητης περιουσίας	2.427	2.652	2.847	2.607	2.549
Φόρος εισοδήματος	13.589	14.697	15.429	12.961	13.975
Κοινωνικές εισφορές	54	55	54	55	55
Μεταβιβάσεις	6.537	8.690	6.951	8.982	8.177
Πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών	507	611	603	623	590
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	2.731	2.495	1.636	2.163	2.369
Πωλήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	8	4	330	336	30
Επιστροφές εσόδων	5.672	5.103	5.256	4.820	4.660
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας⁴	0	2.310	2.635	4.029	2.310
Δαπάνες	70.169	69.750	67.811	70.071	70.907
Παροχές σε εργαζόμενους	13.335	13.494	13.544	13.481	13.472
Κοινωνικές παροχές	137	281	199	194	271
Μεταβιβάσεις	38.751	37.038	31.394	36.806	37.605
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	1.618	1.922	1.251	1.832	2.044
Επιδοτήσεις	248	346	80	80	345
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	4.774	4.873	4.510	4.760	4.801
Λοιπές δαπάνες	29	52	91	91	89
Πιστώσεις υπό κατανομή (πλην ΠΔΕ)	0	0	4.709	1.579	671
Αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	631	2.672	2.646	2.647	2.657

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 (συνέχεια)

	2020	2021	Πρόβλεψη Προϋπολογισμού 2021 ²	Πρόβλεψη ΜΠΔΣ 2022-2025	Εκτίμηση Προϋπολογισμού 2022 ³
	Πραγμ. ¹	Πραγμ. ¹			
Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)					
Έσοδα ⁵	5.542	4.569	4.192	4.793	4.793
Δαπάνες ⁶	10.647	9.001	6.750	10.647	8.950
Ταμειακό Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{7, 8, 9, 10}	-18.195	-10.327	-12.946	-13.359	-12.949
% ΑΕΠ	-11,01	-5,81	-7,29	-7,52	-7,29
Ταμειακό Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{7, 8, 9, 10}	-22.806	-14.872	-17.487	-17.939	-17.487
% ΑΕΠ	-13,79	-8,37	-9,85	-10,10	-9,85
ΑΕΠ¹¹	165.326	177.608	177.608	177.608	177.608

Πηγές: Εισηγητική Έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού 2021 και 2022, Υπουργείο Οικονομικών, Πορεία Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού 2021, Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Ιανουάριος 2022..

Σημειώσεις:

1. Τα στοιχεία των εσόδων και των δαπανών του Κρατικού Προϋπολογισμού για τα έτη 2020 και 2021 είναι προσωρινά και θα οριστικοποιηθούν με την κύρωση του Απολογισμού Εσόδων και Εξόδων του Κράτους οικονομικών ετών 2020 και 2021.
2. Στόχοι του Προϋπολογισμού 2020, προσαρμοσμένοι στα συνολικά μεγέθη όπως αποτυπώνονται στις εκτιμήσεις της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού 2021.
3. Στόχοι του Προϋπολογισμού 2021, προσαρμοσμένοι στα συνολικά μεγέθη όπως αποτυπώνονται στις εκτιμήσεις της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού 2022.
4. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας περιλαμβάνονται στην κατηγορία «Μεταβιβάσεις».
5. Τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) περιλαμβάνονται στις κατηγορίες «Μεταβιβάσεις» και «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».
6. Οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων περιλαμβάνουν 336 εκατ. ευρώ περίπου, τα οποία χρηματοδοτούνται από το πρόγραμμα REACT EU και θα τακτοποιηθούν λογιστικά εντός του οικονομικού έτους 2022.
7. Έλλειμμα (-)/Πλεόνασμα (+).
8. Τα στοιχεία πραγματοποιήσεων περιλαμβάνουν την επίπτωση του προγράμματος εξόφλησης υποχρεώσεων παρελθόντων ετών και εκκρεμών αιτήσεων συνταξιοδότησης.
9. Η αποτύπωση των στοιχείων είναι σύμφωνη με τη νέα οικονομική ταξινόμηση (Π.Δ. 54/2018).
10. Το ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού περιλαμβάνει 5,8 εκατ. ευρώ δαπανών, τα οποία δεν είχαν λογιστικοποιηθεί τη στιγμή της δημοσίευσης του δελτίου.
11. Η εκτίμηση του ΑΕΠ για το 2021, όπως αποτυπώνεται στις εκτιμήσεις της Εισηγητικής Έκθεσης του Προϋπολογισμού 2022.

πολογισμού του 2021 και το ΜΠΔΣ 2022-2025 (1.755 εκατ. ευρώ ή 3% και 2.029 ή 3,5%, αντίστοιχα), αλλά και από την τελευταία σχετική εκτίμηση του Προϋπολογισμού του 2022 (1.901 εκατ. ευρώ ή 3,27%). Αξίζει να σημειωθεί ότι η σημαντική αύξηση των εσόδων προέρχεται από εισπράξεις φόρων που ανήλθαν σε 48.126 εκατ. ευρώ, πολύ υψηλότερα από το 2020, κατά 4.928 εκατ. ευρώ ή 11,4%. Σχετικά με τους στόχους που είχαν τεθεί, στον ΚΠ του 2021 ήταν πολύ αισιόδοξοι καθώς αναμενόταν ακόμη μεγαλύτερη αύξηση από το 2020 κατά 500 περίπου εκατ. ευρώ ή 1%. Η πρόβλεψη αυτή αναθεωρήθηκε επί τα χείρω με το

ΜΠΔΣ 2022-2025, όταν ήταν εμφανή τα προβλήματα λόγω της πανδημίας (2.334 εκατ. ευρώ ή 5,1%), ενώ η εκτίμηση του ΚΠ του 2022 μείωνε την απόκλιση στα 1.266 εκατ. ευρώ ή 2,7%, λόγω της οικονομικής ανάκαμψης. Μεγαλύτερη είναι η αύξηση, συγκριτικά με το 2020, των εισπράξεων από ΦΠΑ (2.423 εκατ. ευρώ ή 16,1%) και των εσόδων από τους φόρους εισοδήματος (1.108 εκατ. ευρώ ή 8,2%). Επιπλέον, οι μεταβιβάσεις αυξήθηκαν κατά 2.153 εκατ. ευρώ ή 32,9%. Να σημειωθεί ότι τα αυξημένα έσοδα οφείλονται και στην εισροή κεφαλαίων ύψους 2.310 εκατ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.

Ταυτόχρονα, ο ΚΠ του 2021 εμφανίζει μία μείωση των δαπανών του, καθώς αυτές ανήλθαν στα 69.750 εκατ. ευρώ, μειωμένες κατά 419 εκατ. ευρώ ή 0,6% έναντι του 2020. Οι δαπάνες αυτές αναμενόταν να είναι ακόμη περισσότερο περιορισμένες από τον ΚΠ του 2021, καθώς αναμενόταν να φτάσουν μόνο στα 67.811 εκατ. ευρώ, 1.939 εκατ. ευρώ ή 2,9% λιγότερα από αυτές που τελικά πραγματοποιήθηκαν. Ωστόσο, ενώ η πρόβλεψη του ΜΠΔΣ 2022-2025 είναι σχετικά κοντά –απόκλιση της τάξης των 321 εκατ. ευρώ ή 0,5% περισσότερα–, η τελευταία εκτίμηση του ΚΠ του 2022 ανέβασε τις δαπάνες ακόμη περισσότερο, κατά περίπου 900 εκατ. ευρώ από το ΜΠΔΣ 2022-2025. Η μείωση αυτή των δαπανών προήλθε από τις μεταβιβάσεις (1.713 εκατ. ευρώ ή 4,4% συγκριτικά με το 2020), μέσω του ΠΔΕ, για την κάλυψη των αναγκών της πανδημίας και των μέτρων στήριξης της οικονομίας. Αντίθετα, οι δαπάνες για την απόκτηση παγίων περιουσιακών στοιχείων, που ανήλθαν στα 2.672 εκατ. ευρώ, είναι αυξημένες κατά 2.041 εκατ. ευρώ ή 323,5% έναντι του 2020, γεγονός όμως που είχε προβλεφθεί σε όλους τους σχετικούς στόχους και τις εκτιμήσεις.

Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) παρουσιάζει σημαντική μείωση τόσο στο σκέλος των εσόδων όσο και των δαπανών, καθώς οι δαπάνες για την πανδημία ήταν σχετικά με το 2020 μειωμένες. Τα έσοδα ανέρχονται σε 4.569 εκατ. ευρώ, μειωμένα κατά 973 εκατ. ευρώ ή 17,6% συγκριτικά με το 2020, και 224 εκατ. ευρώ ή 4,7%, με τον στόχο του ΜΠΔΣ 2022-2025 και του ΚΠ του 2022. Ωστόσο ο ΚΠ του 2021 προέβλεπε περισσότερα έσοδα από το ΠΔΕ κατά 377 εκατ. ευρώ ή 9%. Αντίστοιχα, οι δαπάνες που ανήλθαν σε 9.001 εκατ. ευρώ παρουσιάζονται μειωμένες κατά 1.646 εκατ. ευρώ ή 15,5% συγκριτικά με το 2020 και τον στόχο που είχε τεθεί με το ΜΠΔΣ 2022-2025, ενώ εμφανίζονται αυξημένες σε σχέση με τον ΚΠ του 2021 κατά 2.251 εκατ. ευρώ ή 33,4%. Η εκτίμηση του ΚΠ του 2022 βρίσκεται πολύ κοντά στην πραγματοποιημένη δαπάνη.

Συνολικά, η βελτιωμένη πορεία των εσόδων σε συνδυασμό με τη συγκράτηση των δαπανών βελτίωσαν σημαντικά το δημοσιονομικό αποτέλεσμα, και στο ισοζύγιο του Κρατικού Προϋπολογισμού. Στο Διάγραμμα 2.1.1 παρουσιάζεται η εξέλιξη του πρωτογενούς ελλείμματος/πλεονάσματος την περίοδο 2008-2021 μαζί με την εξέλιξη του ΑΕΠ. Η περίοδος περιλαμβάνει από το 2008, πριν την κρίση χρέους της ελληνικής οικονομίας, μέχρι τα πιο πρόσφατα στοιχεία. Από το διάγραμμα γίνεται σαφές ότι το 2020 η εκτίμηση για

το ΑΕΠ είναι στο χαμηλότερο που παρατηρήθηκε όλη την υπό εξέταση περίοδο, ενώ ανάκτησε σημαντικό τμήμα των απωλειών αυτών το 2021. Επιπρόσθετα, το έλλειμμα στο πρωτογενές ισοζύγιο άγγιξε το 11% του ΑΕΠ το 2020, μεγαλύτερο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ του ελλείμματος του 2009 που οδήγησε τη χώρα στο πρόγραμμα εξυγίανσης, έλλειμμα το οποίο μειώθηκε στο μισό το 2021.

Αναφορικά με τους στόχους που είχαν τεθεί, οι αποκλίσεις από τον Προϋπολογισμό που είχε κατατεθεί για το 2021 οφείλονται στην υποεκτίμηση της εξέλιξης της πανδημίας, καθώς δεν αναμενόταν η μετατροπή του αρχικού ιού SARS-Cov-2 με τη μετάλλαξη «Δέλτα», η οποία ήταν ιδιαίτερος μεταδοτικός και θανατηφόρος, αλλά και στην ανακάλυψη του εμβολίου που είχε οδηγήσει σε μία ευφορία για το τέλος της πανδημίας. Ωστόσο, πολύ σύντομα έγινε αντιληπτό το μέγεθος των αναγκών και των μέτρων που ήταν απαραίτητα για να αντιμετωπιστούν τόσο οι οικονομικές επιπτώσεις του lockdown όσο οι αυξημένες ανάγκες του υγειονομικού συστήματος, και αναπροσαρμόστηκαν αναλόγως οι εκτιμήσεις αρχικά του ΜΠΔΣ 2022-2025 και της Έκθεσης του Προϋπολογισμού του 2022 μετέπειτα.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι από τον Ιούνιο του 2021 ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Εν. ΔΤΚ) αυξήθηκε, μετά από μια περίοδο ενός χρόνου συνεχούς πτωτικής πορείας λόγω της μειωμένης ζήτησης εξαιτίας της κρίσης που προκάλεσε η πανδημία. Η αύξηση αυτή οφείλεται στις ιδιαίτερα υψηλές διεθνείς τιμές του πετρελαίου και του κλάδου της ενέργειας γενικότερα, αλλά και στην άνοδο των τιμών στα τρόφιμα και τις μεταφορές. Έτσι η αύξηση του πληθωρισμού το 2021, που έφθασε το 5,1%³, θεωρείται κατά βάση εισαγόμενη λόγω των εξελίξεων στις τιμές της ενέργειας, των πρώτων υλών και βασικών αγαθών, η οποία όμως θα έχει σημαντική επίδραση στο διαθέσιμο εισόδημα των ελληνικών νοικοκυριών και στο λειτουργικό κόστος των επιχειρήσεων, και οδήγησε στη μείωση της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών, των επενδύσεων και του όγκου των εξαγωγών αγαθών, απώλειες για τις οποίες έγινε προσπάθεια να μετριαστούν με μέτρα που ελήφθησαν κατά της ενεργειακής κρίσης.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το 3^ο τρίμηνο του 2021

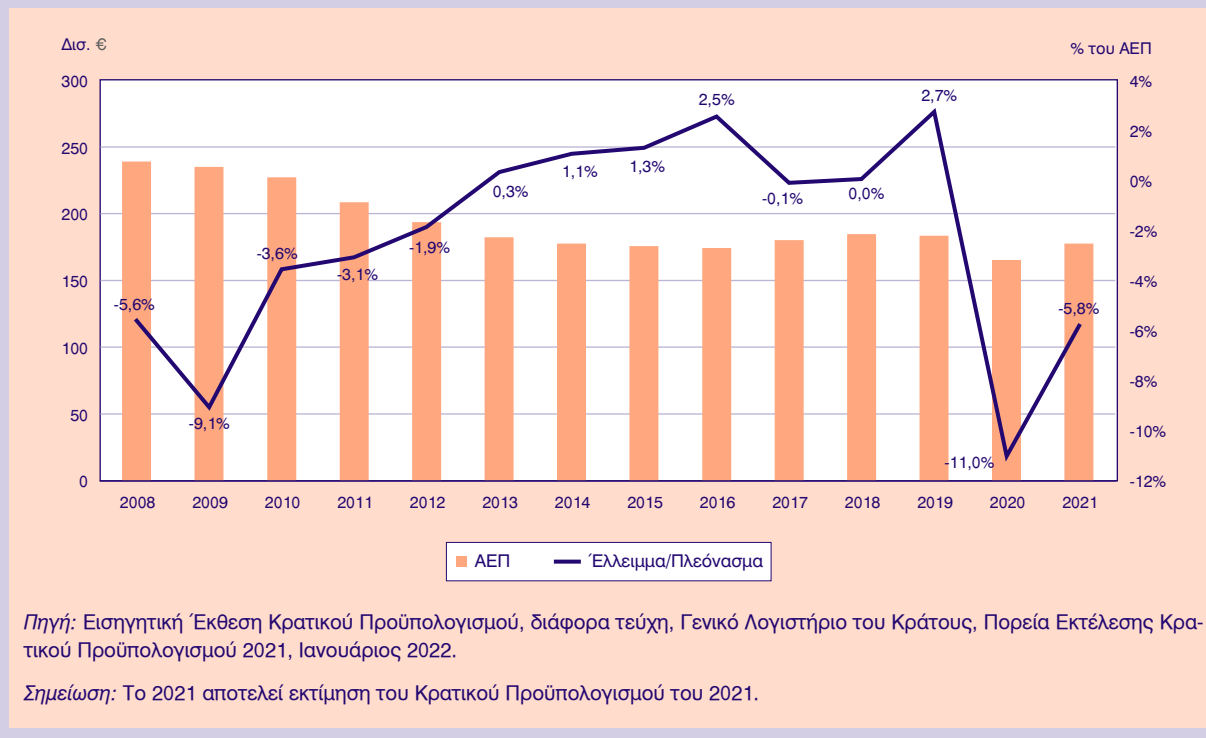
Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους⁴, το τρίτο τρίμηνο

3. ΕΛΣΤΑΤ, Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Δελτίο Τύπου, 13 Ιανουαρίου 2022.

4. Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Σεπτέμβριος 2021, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1.1

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και Πρωτογενές Έλλειμμα/Πλεόνασμα του Κρατικού Προϋπολογισμού, 2008-2020 (σε % του ΑΕΠ και σε δισ. €)

του 2021 το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης ανήλθε σε 386.824,51 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας μια μικρή μείωση της τάξης των 500 εκατ. (0,13%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, ενώ εμφανίζεται αυξημένο κατά 12,8 δισ. (3,43%) από το τέλος του 2020, και 21,9 δισ. (6,02%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Επιπρόσθετα, τα ταμειακά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου εμφανίζονται αυξημένα κατά 1,6 δισ. (0,42%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και 2,2 δισ. (0,59%) σε σχέση με το τέλος του 2020 και μόλις 569 εκατ. (0,16%) αναφορικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Η παρατηρούμενη αύξηση του χρέους οφείλεται στην αύξηση του δανεισμού που χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση των αυξημένων δαπανών του Προϋπολογισμού, στο πλαίσιο των μέτρων στήριξης του συστήματος υγείας λόγω της πανδημίας και της οικονομίας λόγω της ύφεσης που αποτελεί συνεπακόλουθο της πανδημίας.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το τρίτο τρίμηνο του 2021 παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.2.1. Με βάση το είδος του επιτοκίου, σταθερό έναντι κυμαινόμενου, το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης σε ποσοστιαία βάση διαμορφώθηκε σε 98,8% και 1,2%, αντίστοιχα. Η μεταβολή της σύνθεσης του χρέους υπέρ του κυμαινόμενου επιτοκίου εξακολουθεί, αν και ο ρυθμός είναι μειωμένος τόσο έναντι του

προηγούμενου τριμήνου (98,5% και 1,5%), αλλά κυρίως έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2019 (96,6% και 3,4%, αντίστοιχα). Αντίστοιχη είναι και η μεταβολή υπέρ του μη διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του διαπραγματεύσιμου, το οποίο διαμορφώθηκε σε 24,4% και 75,6%, αντίστοιχα, κατά υπό εξέταση περίοδο. Τέλος, η ποσοστιαία αναλογία του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης με βάση το νόμισμα παρέμεινε αμετάβλητη συγκρινόμενη με το προηγούμενο τρίμηνο, 99,8% σε ευρώ, ενώ παρουσιάζει μικρή διαφοροποίηση σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020 (98,9% σε ευρώ). Επιπλέον, όσον αφορά τις εγγυήσεις που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο, αυτές σταθεροποιήθηκαν το τελευταίο τρίμηνο, σε αντίθεση με το τέλος του 2020 που ήταν είναι ιδιαίτερα αυξημένες καθώς περιλάμβαναν το πρόγραμμα «Ηρακλής», τις εγγυήσεις για την αντιμετώπιση της Covid-19 και τις εγγυήσεις προς τις τράπεζες.

Η κατανομή του χρέους, με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αυτού το τρίτο τρίμηνο του 2021 αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.2. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 13,5% του συνόλου, έναντι 11,6% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι (με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 74,9% που καταλαμβάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης¹ (ποσά σε εκατ. €)*

Περίοδος	2020 (Γ' τρίμ.)	2020 (Δ' τρίμ.)	2021 (Β' τρίμ.)	2021 (Γ' τρίμ.)
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	364.864,58	374.005,73	387.328,87	386.824,51
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου				
Σταθερό ²	352.459,18	361.663,54	381.518,94	382.182,62
Κυμαινόμενο ^{2,3}	12.405,40	12.342,19	5.809,93	4.641,89
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης				
Διαπραγματεύσιμο	77.716,16	78.541,20	92.571,60	94.385,18
Μη διαπραγματεύσιμο	287.513,29	295.464,53	294.757,27	292.439,33
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα				
Σε ευρώ, €	360.851,07	369.891,67	386.554,21	386.050,86
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	4.013,51	4.114,06	774,66	773,65
Ταμειακά Διαθέσιμα Ελληνικού Δημοσίου⁴	19.527,80	17.891,90	18.484,40	20.097,70
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	14.330,54	14.306,26	19.776,11	19.601,19

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.

2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινόμενου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του ΕFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.

3. Τα τιμαριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.

4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 30/6/2021 και 30/9/2021.

* Προσωρινά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. €)

Περίοδος	2020 (Γ' τρίμ.)	2020 (Δ' τρίμ.)	2021 (Β' τρίμ.)	2021 (Γ' τρίμ.)
Συνολικό ποσό	364.864,58	374.005,73	387.328,87	386.824,51
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	46.992,01	52.461,48	53.053,05	52.186,90
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	39.314,45	39.861,04	43.327,99	44.858,30
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	278.558,12	281.683,21	290.947,83	289.779,31

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

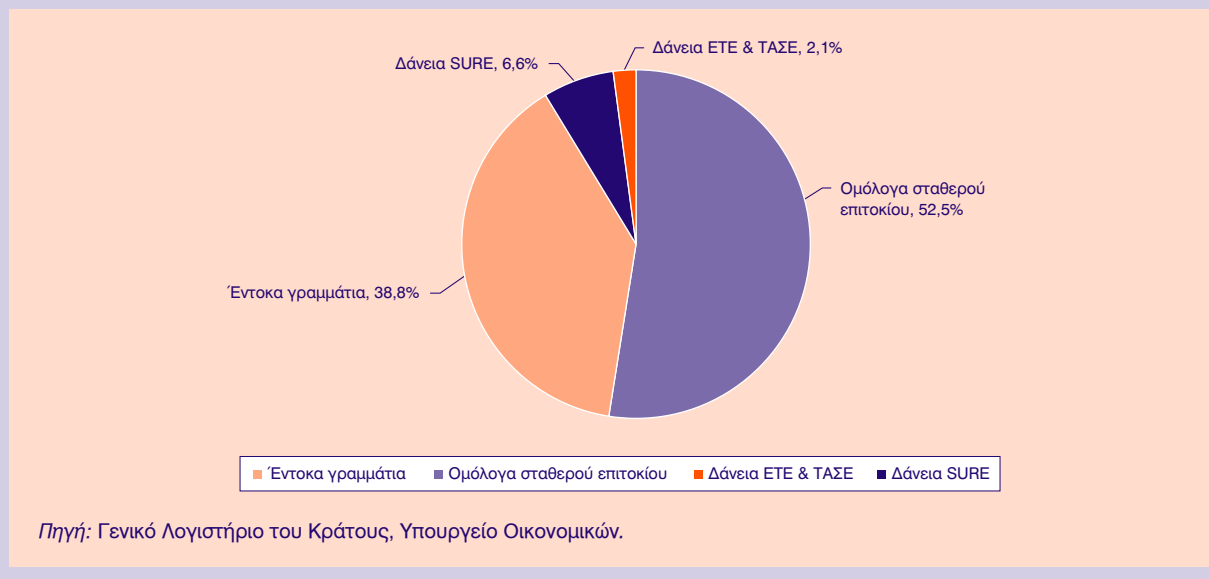
από 13,7%, 11,2% και 75,1%, αντίστοιχα, που ήταν το προηγούμενο τρίμηνο του 2021. Συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020, παρατηρείται μια μείωση του μεριδίου των βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων τίτλων με αντίστοιχη αύξηση των μακροπρόθεσμων.

Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 18,93 έτη, μειωμένη από αυτή των 19,90 ετών που ήταν το

αντίστοιχο τρίμηνο του 2020. Επιπλέον, και όσο αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 9,55 έτη, παρουσιάζοντας μικρή μείωση από το επίπεδο των 10,06 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2019. Ο νέος δανεισμός για το τρίτο τρίμηνο του 2021 κατανέμεται σε 52,5% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου, 38,8% από την έκδοση εντόκων

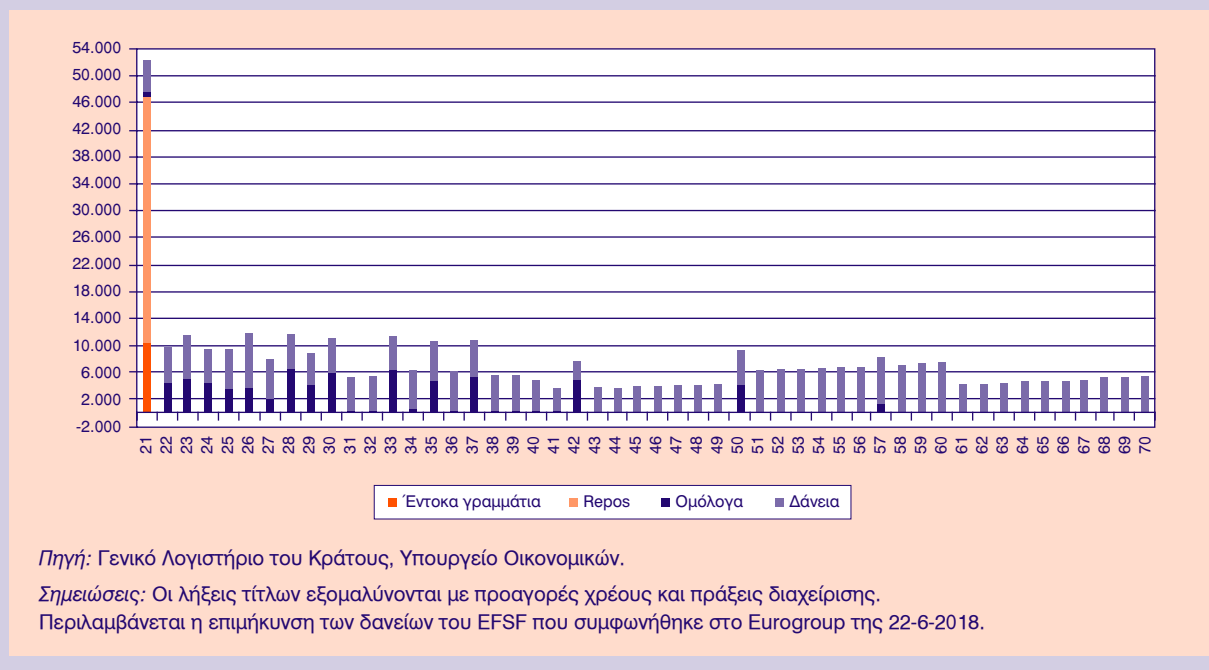
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1

Κατανομή νέου δανεισμού, γ' τρίμηνο του 2021

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2

Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 30/9/2021 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

γραμματίων, 6,6% από δάνεια SURE και 2.1% των δανείων προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και ΤΑΣΕ. (Διάγραμμα 2.2.1).

Στο Διάγραμμα 2.2.2, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το υπόλοιπο του έτους (2021), η διασπορά του βάρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους είναι, με ελάχιστες εξαιρέσεις, ομαλή σε επίπεδα χαμηλότερα των 10 δις. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

Συμπερασματικά, το χρέος παρέμεινε ουσιαστικά σταθερό το τρίτο τρίμηνο του 2021, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι χρηματοδοτικές ανάγκες της ελληνικής οικονομίας την περίοδο αυτή, αν και αυξημένες λόγω της πανδημίας και των αναγκών χρηματοδότησης των μέτρων για την αντιμετώπισή της καλύφθηκε από τον Προϋπολογισμό χωρίς να απαιτηθούν επιπλέον κονδύλια από εξωτερικό δανεισμό.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Το 2022 αναμένεται να είναι η χρονιά επιστροφής της ελληνικής οικονομίας στην κανονικότητα. Αυτό σημαίνει την πλήρη ανάκτηση των απωλειών του ΑΕΠ του 2020. Η επιστροφή αυτή στην κανονικότητα θα προέλθει από την αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς η χώρα φαίνεται να επιστρέφει στην κανονικότητα από υγειονομικής πλευράς. Το σημαντικό ποσοστό των ήδη εμβολιασμένων πολιτών της χώρας, σε συνδυασμό με τα μέτρα για τους ανεμβολίαστους και την υποχρεωτικότητα στα άτομα άνω των 60 ετών, επιτρέπει την απρόσκοπτη λειτουργία των αγορών, αλλά και την αύξηση των σχέσεων με το εξωτερικό που οδηγεί σε σημαντική περαιτέρω ανάκαμψη του τουρισμού με αύξηση των εισπράξεων (αύξηση της τάξης του 60% έναντι του 2021).

Επιπλέον, οι εισροές σημαντικών κεφαλαίων από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας που αναμένεται να φθάσουν τα 3.199 εκατ. ευρώ, θα δώσουν σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη της χώρας, με την πρόβλεψη να φθάνει στις 2,9 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μόχλευση μέσω της συμβολής των επικείμενων μεταρρυθμίσεων. Επιπρόσθετα, τα αναπτυξιακά μέτρα για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και την εισοδηματική ενίσχυση των νοικοκυριών μέσω των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, όπως η μείωση του φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων από το 24% στο 22%, η παροχή κινήτρων συνένωσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τα φορολογικά κίνητρα για τη χρήση ηλεκτρονικών συναλλαγών, η κατάργηση φόρου στις γονικές παροχές και η αύξηση του κατώτατου μισθού,

αποτελούν παράγοντες αύξησης της ανάπτυξης της οικονομίας. Τα παραπάνω φαίνεται να οδηγούν σε σημαντική μείωση του ελλείμματος του Κρατικού Προϋπολογισμού και σε βελτίωση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών στα προ κρίσης επίπεδα.

Ωστόσο, σχετικά με την εξέλιξη της πανδημίας, αν και δεν αναμένεται να προκαλέσει τριγμούς στην ελληνική οικονομία, δεν έχει απομακρυνθεί ο κίνδυνος, καθώς υπάρχει πάντα η αβεβαιότητα λόγω των πιθανών μεταλλάξεων και της συνέχισης της εμβολιαστικής κάλυψης του πληθυσμού. Έτσι, στον Προϋπολογισμό του 2022 έχουν προβλεφθεί ήδη παρεμβάσεις συνολικού ταμειακού κόστους 3.297 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων 2.038 εκατ. ευρώ αφορούν το σκέλος των εσόδων και 1.259 το σκέλος των δαπανών, ποσά σημαντικά μειωμένα σε σχέση με το 2021, καθώς αναμένεται η επιστροφή σε κάποια κανονικότητα λόγω του σημαντικού ποσοστού εμβολιασμένων πολιτών. Στην πλευρά των εσόδων οι παρεμβάσεις αφορούν σε μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, την αναστολή της καταβολής της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης, τις μειώσεις στις μισθώσεις κατοικιών, τη μείωση του ΦΠΑ σε υπηρεσίες μεταφοράς, αλκοολούχα ποτά, θεάματα κ.ά. Στο σκέλος των δαπανών οι παρεμβάσεις αφορούν την κάλυψη των υγειονομικών δαπανών και των έκτακτων δαπανών της Κεντρικής Κυβέρνησης λόγω της πανδημίας Covid-19, την κάλυψη των ασφαλιστικών εισφορών και της επιδότησης 200 ευρώ για μακροχρόνια άνεργους, τα προγράμματα Γέφυρα 2 και ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ κ.ά.

Επιπλέον, οι ανατιμήσεις σε ενέργεια, πρώτες ύλες, μεταφορές και την εφοδιαστική αλυσίδα γενικότερα, αποτελούν έναν σημαντικό κίνδυνο για την ελληνική οικονομία και τον ρυθμό ανάπτυξής της και κατά συνέπεια για τα δημοσιονομικά έσοδα. Είναι σαφές ότι οι πληθωριστικές πιέσεις δημιουργούν συνθήκες αρνητικού επηρεασμού του ονομαστικού ΑΕΠ. Ένας άλλος αρνητικός παράγοντας για την ανάπτυξη θα μπορούσε να προκύψει από τον περιορισμό της επεκτατικής πολιτικής που ακολουθήθηκε τα τελευταία δύο έτη λόγω της πανδημίας. Η μείωση της στήριξης της οικονομικής δραστηριότητας μπορεί βραχυπρόθεσμα να έχει αρνητική επίδραση.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τροχοπέδη στην ανάκαμψη της οικονομίας μπορεί δυνητικά να προκύψει από φυσικές καταστροφές, οι οποίες εμφανίζονται όλο και συχνότερα λόγω της κλιματικής αλλαγής. Τέλος, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ότι τυχόν εμπόδια στην έγκαιρη υλοποίηση του προγράμματος του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας θα οδηγήσει σε υστέρηση της επενδυτικής και ως εκ τούτου οικονομικής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα τη συγκράτηση της οικονομικής ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 47, 2022, σσ. 56-64

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Η αγορά εργασίας ανακάμπτει το 2021. Η απασχόληση αυξάνεται, χωρίς όμως ακόμη να έχουν αντισταθμιστεί οι απώλειες του προηγούμενου έτους, όπως φανερώνει η σύγκριση με το 2019. Τα δεδομένα των εννέα πρώτων μηνών καταδεικνύουν ότι η εξέλιξη της απασχόλησης των γυναικών και των νέων υπολείπεται εκείνης των ανδρών και των ατόμων 30-64 ετών, αντίστοιχα. Η συμμετοχή στην αγορά εργασίας περιορίστηκε, καθώς κάποιες ομάδες φαίνεται να αποθαρρύνθηκαν από την πανδημία. Προβληματισμό προκαλεί ακόμη η διάγνωση των κλάδων που αύξησαν περισσότερο τους απασχολούμενους. Ένα επιπλέον εύρημα που ενδέχεται να αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού είναι η αύξηση των αυτοαπασχολούμενων τα τελευταία δύο έτη, πιθανόν ως απόρροια των μέτρων στήριξης της απασχόλησης ή ως διέξοδος ανάγκης. Η μερική απασχόληση φαίνεται να αναπτύσσεται πιο αργά από την πλήρη, πιθανόν λόγω της υστέρησης των κλάδων που την χρησιμοποιούν κατά κόρον, αλλά τουλάχιστον ως επιλογή μοιάζει να είναι σπανιότερα αναγκαστική. Στη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας συνηγορεί και η μείωση των υποαπασχολούμενων, αν και δεν είναι ισόρροπη μεταξύ διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων. Η εξέταση των εξελίξεων στη μισθωτή απασχόληση δεν αλλάζει τα γενικά συμπεράσματα, αλλά επιτρέπει τη σε βάθος εξέταση κατά κλάδο και επάγγελμα και οδηγεί σε ενδιαφέροντα ευρήματα. Στο πεδίο της ανεργίας η μείωση συνεχίζεται, ενώ αισιοδοξία δημιουργεί η μείωση των μακροχρόνια ανέργων. Η γρηγορότερη μείωση της ανεργίας των νέων είναι θετικό στοιχείο, ενώ η βραδύτερη μείωση

της ανεργίας των γυναικών πρέπει να εξεταστεί περαιτέρω. Τέλος, η πολιτεία, λόγω της έξαρσης του κορωνοϊού, έλαβε εκ νέου μέτρα για την προστασία της απασχόλησης.

3.1.2. Απασχόληση

Τα ποσοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης

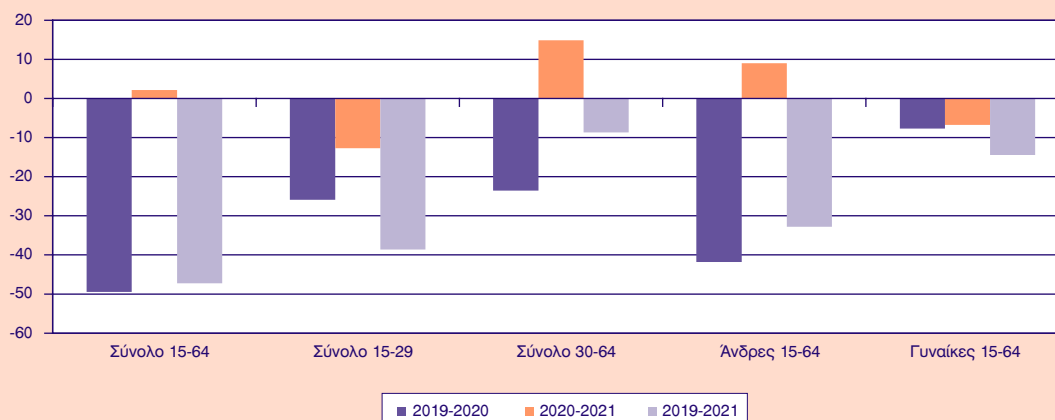
Η ανοδική πορεία του αριθμού των απασχολούμενων συνεχίστηκε και το τρίτο τρίμηνο του 2021 (2021γ). Έτσι, καταγράφηκαν 201,6 χιλιάδες περισσότεροι απασχολούμενοι σε σύγκριση με το 2021β και 184,7 χιλιάδες περισσότεροι απασχολούμενοι σε ετήσια βάση (2020γ-2021γ) ηλικίας 15-64 ετών. Ακόμη και αν γίνει σύγκριση με το 2019γ, πριν δηλαδή τις επιπτώσεις της πανδημίας, οι απασχολούμενοι την περίοδο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2021 ήταν αυξημένοι κατά 129 χιλιάδες. Όσο θετική και αν είναι αυτή η εξέλιξη, η οποία υποδηλώνει ότι η αγορά εργασίας ξεπερνά την πανδημία με τη βοήθεια των εποχικών δραστηριοτήτων, τα μεγέθη στο εννεάμηνο φανερώνουν ότι ο αριθμός των απασχολούμενων δεν έχει ακόμη ανακάμψει πλήρως, καθώς απασχολούνται 47,3 χιλιάδες λιγότερα άτομα σε σύγκριση με το πρώτο εννεάμηνο του 2019, αλλά 2,2 χιλιάδες περισσότερα σε σύγκριση με το 2020 (Διάγραμμα 3.1.1)¹.

Ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε τον Οκτώβριο σε μηνιαία βάση κατά -46,5 χιλιάδες, δηλαδή σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο, αλλά αυξήθηκε τον Νοέμβριο κατά 55 χιλιάδες υπερκαλύπτοντας την αρχική μείωση. Ο αριθμός των απασχολούμενων είναι αυξημένος και τους δύο μήνες, αν αυτοί συγκριθούν με τους αντίστοιχους του περασμένου έτους κατά 101,2 χιλιάδες (Οκτώβριος) και 209 χιλιάδες (Νοέμβριος). Αυτό σημαίνει ότι σε ετήσια βάση οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά +2,5% και +5,4%, αντίστοιχα. Αν δεν υπάρχει δραστική αλλαγή στα στοιχεία του Δεκεμβρίου, αναμένεται η απασχόληση να είναι αυξημένη σε σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του 2020.

1. Αν ληφθούν υπόψη στην ανάλυση και τα άτομα άνω των 64 ετών, τα βασικά συμπεράσματα παραμένουν τα ίδια, αλλά η υστέρηση στην απασχόληση μειώνεται.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1

Μεταβολή μέσου όρου αριθμού απασχολούμενων στο εννεάμηνο (σε χιλ.)

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Η σύγκριση με το πρώτο εννεάμηνο του 2019 φανερώνει ότι η μεγαλύτερη μείωση καταγράφεται στους άνδρες απασχολούμενους έναντι των γυναικών (-32,8 χιλιάδες έναντι -14,4 χιλιάδων), ενώ συγκριτικά με το 2020 οι άνδρες απασχολούμενοι αυξήθηκαν, ενώ οι γυναίκες μειώθηκαν (-6,7 χιλιάδες έναντι +9 χιλιάδων). Οι άνδρες απασχολούμενοι, λοιπόν, εμφανίζουν μεγαλύτερη μεταβλητότητα από τις γυναίκες, η οποία έχει αρνητικό πρόσημο σε περιόδους μείωσης της απασχόλησης, αλλά είναι ευπρόσδεκτη σε περιόδους ανάκαμψης της απασχόλησης. Αντίστοιχα ισχύει και για τους νέους 15-29 ετών. Δηλαδή, σε σύγκριση με το εννεάμηνο του 2019 ο αριθμός των απασχολούμενων έχει μειωθεί, περισσότερο για τους νέους 15-29 (-7,7% έναντι -0,3%), ενώ σε σύγκριση με το 2020 έχει επίσης μειωθεί κατά 12,7 χιλιάδες έναντι αύξησης κατά 15,9 χιλιάδες των απασχολούμενων 30-64 ετών.

Παρά τον μικρότερο αριθμό απασχολούμενων, το ποσοστό απασχόλησης το πρώτο εννεάμηνο του 2021 είναι παρόμοιο με εκείνο του 2019 και οριακά υψηλότερο από εκείνο του 2020 (56,6%, 56,5% και 56,2%, αντίστοιχα). Σε κάθε περίπτωση, το ποσοστό απασχόλησης είναι σχεδόν σταθερό τα τρία τελευταία έτη, κοντά στο 65% για τους άνδρες 15-64 ετών και περίπου 47,5% στις γυναίκες, καθώς η μείωση των απασχολούμενων αντισταθμίστηκε από τη μείωση του πληθυσμού και στα δύο φύλα. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό το εννεάμηνο του 2021 είναι μειωμένο κατά 1,7 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2019 και κατά 0,4

εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2020. Αυτό σημαίνει, καταρχάς, ότι δεν έχουν επιστρέψει όλοι οι δείκτες στα προ πανδημίας επίπεδα, άρα δεν υπάρχουν περιθώρια εφησυχασμού.

Μια προσεκτικότερη ματιά στις επιμέρους συνιστώσες του εργατικού δυναμικού δείχνει ότι αυτό μειώθηκε ταχύτερα από τον πληθυσμό, επειδή μειώθηκαν γρηγορότερα οι άνεργοι. Ειδικότερα, το πρώτο εννεάμηνο του 2019 οι άνεργοι αποτελούσαν το 17,6% του εργατικού δυναμικού, ενώ το 2021 το ποσοστό μειώθηκε στο 15,4%². Η μείωση των ανέργων είναι προφανώς θετική εξέλιξη, ωστόσο θα ήταν ακόμη θετικότερη αν συνοδευόταν από αντίστοιχη αύξηση των απασχολούμενων, ώστε να αυξηθεί και η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η πανδημία είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των οικονομικά μη ενεργών κατά περίπου 85 χιλιάδες το 2020. Μόνο 4 χιλιάδες επέστρεψαν στο εργατικό δυναμικό έκτοτε και, όπως δείχνουν τα αναλυτικά στοιχεία, οι ανενεργοί ηλικίας 30-44 ετών την περίοδο 2019-2021 αυξήθηκαν κατά περίπου 69 χιλιάδες εκ των οποίων οι 43 χιλιάδες περίπου είναι γυναίκες. Η επιστροφή τους στην αγορά εργασίας δεν αναμένεται καθόλου εύκολη υπόθεση.

Τους πρώτους εννέα μήνες του 2021 η μεγαλύτερη αύξηση απασχολούμενων καταγράφεται στον κλάδο *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* (+42,9 χιλιάδες) και η δεύτερη μεγαλύτερη στον κλάδο *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* (+25,6

2. Αυτά είναι τα ποσοστά ανεργίας των ατόμων ηλικίας 15-64 ετών το αντίστοιχο εννεάμηνο.

χιλιάδες). Σε αντιδιαστολή, η μεγαλύτερη μείωση καταγράφεται στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης* (-30,3 χιλιάδες). Οι ίδιοι ακριβώς κλάδοι ξεχωρίζουν και σε σύγκριση με το 2019, μόνο που οι απώλειες της απασχόλησης στον τουρισμό ξεπερνούν τις 66 χιλιάδες σε αυτή την περίπτωση. Αυτό σημαίνει ότι, παρά τη βελτίωση της κατάστασης στην αγορά εργασίας, οι επιμέρους κλάδοι δεν έχουν ανακάμψει πλήρως, ειδικά ο τουρισμός. Σημαίνει, όμως παράλληλα, ότι η απασχόληση έχει δυναμική να αυξηθεί και άλλο στο άμεσο μέλλον. Από την άλλη, η δημιουργία θέσεων απασχόλησης στον αγροτικό τομέα και το Δημόσιο δεν μπορεί παρά να εκληφθεί ως πρόσκαιρη τάση, η οποία όμως πρέπει να διερευνηθεί, ειδικά αν σχετίζεται με χαμηλή παραγωγικότητα και δημοσιονομική επιβάρυνση.

Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης

Το μεγαλύτερο μέρος των απασχολούμενων άνω των 15 ετών εργάζονται ως μισθωτοί. Το τρίτο τρίμηνο του 2021 οι μισθωτοί αποτελούν το 68,7% των απασχολούμενων και ακολουθούνται από τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό (20,2%) και τους αυτοαπασχολούμενους με προσωπικό (8%). Στο εννεάμηνο το ποσοστό των μισθωτών είναι οριακά χαμηλότερο από τα προηγούμενα δύο έτη (Πίνακας 3.1.1). Σε σύγκριση με το 2020 και μετά τη μείωση κατά το έτος αυτό, λόγω της πανδημίας και των μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας από την οποία φαίνεται να διασώθηκαν μόνο οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό (+5,1 χιλιάδες), το 2021 ενισχύθηκε τόσο η ομάδα αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό όσο και οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό. Αντίθετα, τόσο οι μισθωτοί όσο και οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση συνέχισαν την πτωτική πορεία τους. Οι μισθωτοί μειώθηκαν κατά -3,5 χιλιάδες, οι δε δεύτεροι κατά -2,2 χιλιάδες σε επίπεδο εννεάμηνου. Η ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης τα δύο τελευταία έτη, ειδικά των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό, μπορεί να είναι αποτέλεσμα των μέτρων στήριξης των επιχειρήσεων τα οποία ενδεχομένως στρέβλωσαν τα κίνητρα³.

Η μερική απασχόληση αντιπροσωπεύει το 8,1% της συνολικής απασχόλησης το 2021γ, καταγράφοντας αύξηση των μερικώς απασχολούμενων κατά 4,7% σε

σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο του 2020 και διακόπτοντας την πτωτική πορεία που ξεκίνησε το 2020β. Παρά την αύξηση του τρίτου τριμήνου, τους πρώτους εννέα μήνες του 2021 ανακάμπτει η πλήρης απασχόληση μετά τη μείωση του 2020, αλλά όχι και η μερική απασχόληση, καθώς ο αριθμός των μερικώς απασχολούμενων μειώθηκε κατά 10% (Πίνακας 3.1.1). Εντύπωση προκαλεί ότι η μείωση είναι τρεις φορές μεγαλύτερη από εκείνη της περιόδου 2019-2020. Το αποτέλεσμα είναι ότι το 2021, σε σύγκριση με το 2019, απασχολούνται 17,5 χιλιάδες λιγότερα άτομα άνω των 15 ετών με πλήρη απασχόληση και 45,5 χιλιάδες λιγότερα άτομα με μερική απασχόληση, που αντιστοιχούν σε μείωση -0,5% και -12,7%, αντίστοιχα. Η εντυπωσιακή μείωση αυτών που είναι μερικώς απασχολούμενοι χωρίς να το επιθυμούν και, μάλιστα, ταχύτερα από το σύνολο, είναι εκ πρώτης όψεως θετική εξέλιξη⁴. Ειδικά τους πρώτους εννέα μήνες του 2021, όταν η μείωση άγγιξε το -28%.

Μείωση τα τελευταία δύο έτη εμφανίζει και ο αριθμός των υποαπασχολούμενων. Μόνο το 2021γ η μείωση φτάνει τις 20 χιλιάδες άτομα περίπου, εκ των οποίων το 57,5% είναι άνδρες. Τους πρώτους εννέα μήνες του 2021 η μείωση φτάνει το -21,7% ή 46,7 χιλιάδες άτομα σχεδόν ίσα μοιρασμένα μεταξύ ανδρών και γυναικών, αν και οι γυναίκες συνεχίζουν να κατέχουν τα πρωτεία με την ψαλίδα σε βάρος τους να αυξάνει διαχρονικά: 62,7% του συνόλου των υποαπασχολούμενων είναι γυναίκες το 2021γ, 57,5% το 2019γ, 55% το 2017γ. Την περίοδο 2019-2021 η μείωση των υποαπασχολούμενων φτάνει το -28,7% ή 67,6 χιλιάδες άτομα (Πίνακας 3.1.1). Αυτό σημαίνει ότι η μείωση την περίοδο 2020-2021 ήταν μεγαλύτερη εκείνης της περιόδου 2019-2020. Επομένως, παρά την πανδημία και τα προβλήματα που προκάλεσε στην αγορά εργασίας, η υποαπασχόληση συνεχίζει σταθερά την πτωτική της πορεία, αλλά όχι ισόρροπα, καθώς η διαφορά ανδρών-γυναικών διευρύνεται. Ανισορροπία καταγράφεται και στη μείωση των υποαπασχολούμενων νέων ηλικίας 15-29 ετών, καθώς η ποσοστιαία μείωση είναι σχεδόν διπλάσια από εκείνη που σημειώνεται στους υποαπασχολούμενους ηλικίας 30+ (-33,2% έναντι -17,5%) την περίοδο 2020-2021.

Η απουσία από την εργασία αυξήθηκε το 2021γ (Πίνακας 3.1.2). Παρότι περίπου ένας στους/στις δέκα απουσίασε από την εργασία του/της ο αριθμός αυ-

3. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με τα δημογραφικά γεγονότα επιχειρήσεων που δημοσιεύει η ΕΛΣΤΑΤ (<https://www.statistics.gr/el/exp-ent-startups>), ολόκληρο το 2019 ιδρύθηκαν περίπου 47,4 χιλιάδες επιχειρήσεις, ενώ στο εννεάμηνο του 2020 ιδρύθηκαν 59 χιλιάδες και το 2021 ιδρύθηκαν 75,4 χιλιάδες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία (<https://www.epixeiro.gr/article/248900>), το 2020 έκλεισαν σχεδόν 11 χιλιάδες λιγότερες επιχειρήσεις, κάτι που ισοδυναμεί με μείωση -22,7% σε σύγκριση με το 2019.

4. Σε αντιδιαστολή, μεγάλη αύξηση τους πρώτους εννέα μήνες του 2021 καταγράφουν αυτοί που απασχολούνται μερικώς λόγω ασθένειας ή ανικανότητας (+48,1%) και αυτοί που δηλώνουν άλλους λόγους (+31,7%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Ποιοτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης (ηλικία 15+)

Είδος σχέσης απασχόλησης	2019αβγ	2020αβγ	2021αβγ	2019-2020	Δ%	2020-2021	Δ%	2019-2021	Δ%	
Απασχολούμενοι	3.914,1	3.874,5	3.886,2	-39,6	-1,0	11,8	0,3	-27,9	-0,7	
Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό	290,3	295,4	305,6	5,1	1,8	10,3	3,5	15,4	5,3	
Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό	835,4	815,4	822,6	-20,0	-2,4	7,2	0,9	-12,8	-1,6	
Μισθωτός (με μισθό ή ημερομίσθιο)	2.664,5	2.642,8	2.639,2	-21,7	-0,8	-3,5	-0,1	-25,2	-1,0	
Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	124,0	120,9	118,7	-3,0	-2,4	-2,2	-1,8	-5,2	-4,2	
<i>Τύπος απασχόλησης</i>										
Πλήρως απασχολούμενοι	3.556,2	3.527,4	3.573,7	-28,9	-0,8	46,4	1,3	17,5	0,5	
Μερικώς απασχολούμενοι	357,9	347,1	312,4	-10,8	-3,0	-34,7	-10,0	-45,5	-12,7	
Δεν μπορούσε να βρει πλήρη απασχόληση	228,9	215,4	165,1	-13,5	-5,9	-50,4	-23,4	-63,8	-27,9	
<i>Υποαπασχόληση</i>										
Σύνολο	235,9	215,0	168,3	-20,9	-8,9	-46,7	-21,7	-67,6	-28,7	
Άνδρες	101,6	90,4	67,4	-11,2	-11,0	-23,0	-25,5	-34,2	-33,7	
Γυναίκες	134,3	124,6	100,9	-9,7	-7,2	-23,7	-19,0	-33,4	-24,9	
Σύνολο (15-29)	63,3	57,9	38,7	-5,4	-8,6	-19,2	-33,2	-24,7	-39,0	
Σύνολο (30+)	172,5	157,1	129,6	-15,4	-9,0	-27,5	-17,5	-42,9	-24,9	

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Δείκτες μέτρησης των επιπτώσεων της πανδημίας στην αγορά εργασίας

	Απουσία από την εργασία* (%)	Ώρες εργασίας
2019α	3,3	38,2
2019β	2,0	39,4
2019γ	6,9	38,5
2019δ	2,8	39,1
2020α	9,2	35,5
2020β	22,3	30,3
2020γ	8,6	38,4
2020δ	11,6	35,3
2021α	8,8	35,6
2021β	3,5	38,8
2021γ	10,2	37,2
2019α-2021α	5,5	-2,6
2019β-2021β	1,5	-0,6
2019γ-2020γ	1,7	-0,1
2020α-2021α	-0,4	0,1
2020β-2021β	-18,8	8,5
2020γ-2021γ	1,6	-1,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Δελτία Τύπου Έρευνας Εργατικού Δυναμικού Α', Β', Γ Τριμήνου 2021, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

* Ως ποσοστό των απασχολούμενων,

τός απέχει από το υψηλό του 2020β (πάνω από ένα πέμπτο), αλλά είναι σίγουρα αυξημένος σε σύγκριση με τα έτη 2019 και 2020. Σε αντιδιαστολή, μειώθηκαν οι μέσες ώρες απασχόλησης φτάνοντας τις 37,2 την εβδομάδα, δηλαδή λιγότερες κατά 1,2 ώρες από το αντίστοιχο τρίμηνο του 2020 και 1,6 ώρες από το 2021β. Επομένως, η αύξηση των απασχολούμενων συνοδεύτηκε από τη μείωση της έντασης της απασχόλησης. Σημειώνεται ότι ο μέσος όρος των πρώτων εννέα μηνών υπολείπεται ακόμη του αντίστοιχου μέσου όρου του έτους 2019. Ο κλάδος Άλλες υπηρεσίες είναι ο κλάδος με τις λιγότερες ώρες εβδομαδιαίας απασχόλησης (29,9 ώρες) και τις περισσότερες απουσίες από την εργασία (19,7%), ενώ ο κλάδος με τις περισσότερες ώρες απασχόλησης το 2021γ είναι ο κλάδος Γεωργία, δασοκομία, αλιεία (42,6 ώρες), ο οποίος εμφανίζει και τις λιγότερες απουσίες (1,9%).

3.1.3. Εξελίξεις στη μισθωτή απασχόληση

Οι εκθέσεις του πληροφοριακού συστήματος ΕΡΓΑΝΗ του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων περιγράφουν την εξέλιξη της μισθωτής απασχόλησης σε μηνιαία βάση, ενώ δημοσιεύονται ταχύτερα από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, άρα παρέχουν πιο σύγχρονα δεδομένα. Το φθινόπωρο, δηλαδή οι μήνες Σεπτέμβριος, Οκτώβριος και Νοέμβριος, αλλά και ο Δεκέμβριος σε μικρότερο βαθμό, χαρακτηρίζεται συνήθως από αρνητικό ισοζύγιο θέσεων εργασίας, δηλαδή οι απολύσεις/αποχωρήσεις μισθωτών είναι περισσότερες από τις προσλήψεις, καθώς οι θετικές ροές του Σεπτεμβρίου δεν επαρκούν για να αντισταθμίσουν τις αρνητικές των δύο επόμενων μηνών, ενώ ο Δεκέμβριος έχει άλλοτε θετικό και άλλοτε αρνητικό πρόσημο. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι το 2021, σε αντίθεση με τα προηγούμενα έτη, η μείωση των θέσεων εργασίας ήταν μεγαλύτερη τον Νοέμβριο, στοιχείο που δείχνει ότι οι απολύσεις/αποχωρήσεις καθυστέρησαν κατά το προηγούμενο έτος. Πιθανόν για αυτόν τον λόγο οι ροές τον Δεκέμβριο είναι αρνητικές. Επιπλέον, οι καθαρές ροές, αν και αρνητικές, ήταν μικρότερες από εκείνες των ετών 2018 και 2019, αλλά μεγαλύτερες όλων των προηγούμενων ετών ως το 2001.

Το 2021 συνολικά έγιναν περισσότερες προσλήψεις (349 χιλιάδες) σε σύγκριση με το 2020, αλλά σημαντικά λιγότερες σε σύγκριση με το 2019 (-435 χιλιάδες) (Πίνακας 3.1.3). Ακριβώς επειδή οι απολύσεις/αποχωρήσεις κινήθηκαν αντίστοιχα, δηλαδή ήταν αυξημένες σε σύγκριση με το 2020, αλλά σημαντικά μειωμένες σε σύγκριση με το 2019, το ισοζύγιο εμφάνισε θετικό πρόσημο η έκταση του οποίου είναι αντίστοιχη του 2013. Τα έτη 2016-2018 οι θετικές ροές υπερκάλυψαν τις αρνητικές σε μεγαλύτερη ένταση. Πιθανόν διότι τα μέτρα προστασίας της απασχόλησης μείωσαν τις απολύσεις, αλλά δεν αύξησαν τις προσλήψεις.

Η τάση αύξησης των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης που καταγράφηκε το 2020 συνεχίστηκε και το 2021. Έτσι, οι προσλήψεις πλήρους απασχόλησης αντιπροσωπεύουν το 53,4% στο δωδεκάμηνο, αυξημένες κατά 2,0 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2020, 8,3 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2019 και 7,8 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2018. Αντίστοιχα, μειωμένα είναι τα μερίδια των προσλήψεων μερικής και εκ περιτροπής απασχόλησης σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη. Ειδικά της δεύτερης και σε σύγκριση με τα έτη 2019 (-4,8 εκατοστιαίες μονάδες) και 2018 (-5,2 εκατοστιαίες μονάδες). Πρόκειται για μια θετική εξέλιξη για τους απασχολούμενους, σε συνδυασμό με τη μείωση της μη ηθελημένης μερικής απασχόλησης που συζητήθηκε παραπάνω,

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.3 Μεταβολές ροών μισθωτής απασχόλησης

	2019-2020				2020-2021				2019-2021			
	Προσλήψεις		Απολύσεις/ Αποχωρήσεις		Προσλήψεις		Απολύσεις/ Αποχωρήσεις		Προσλήψεις		Απολύσεις/ Αποχωρήσεις	
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
Ιαν.	20.491	13,0	15.476	8,6	-80.764	-45,5	-100.420	-51,5	-60.273	-38,4	-84.944	-47,3
Φεβ.	18.492	11,2	21.465	15,6	-85.174	-46,4	-87.540	-55,1	-66.682	-40,4	-66.075	-48,1
Μάρτ.	-99.155	-49,0	-13.879	-8,7	1.300	1,3	-59.764	-41,2	-97.855	-48,4	-73.643	-46,4
Απρ.	-233.626	-82,8	-129.936	-75,9	77.807	160,2	51.802	125,3	-155.819	-55,2	-78.134	-45,6
Μάιος	-224.267	-69,3	-151.958	-69,6	156.730	157,9	94.539	142,6	-67.537	-20,9	-57.419	-26,3
Ιούν.	8.864	3,1	-57.297	-22,2	13.296	4,5	37.362	18,6	22.160	7,7	-19.935	-7,7
Ιούλ.	56.489	22,6	-26.113	-9,9	-17.915	-5,8	25.601	10,7	38.574	15,4	-512	-0,2
Αύγ.	-34.842	-17,8	-36.073	-18,8	22.485	14,0	4.342	2,8	-12.357	-6,3	-31.731	-16,5
Σεπτ.	-48.700	-15,8	-84.578	-27,7	44.479	17,1	38.529	17,4	-4.221	-1,4	-46.049	-15,1
Οκτ.	-52.308	-21,0	-144.620	-38,6	33.890	17,3	-33.356	-14,5	-18.418	-7,4	-177.976	-47,6
Νοέμβ.	-89.008	-42,7	-89.634	-37,5	83.215	69,6	132.411	88,6	-5.793	-2,8	42.777	17,9
Δεκ.	-106.873	-53,4	-112.655	-55,2	99.638	106,7	104.352	114,4	7.235	-3,6	-8.303	-4,1
Έτος	-784.443	-27,7	-809.802	-30,0	348.987	17,1	207.858	11,0	-435.456	-15,4	-601.944	-22,3

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

αν και ενδεχομένως σηματοδοτεί μείωση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε μορφές ευέλικτης απασχόλησης (Πίνακας 3.1.4). Η συνολική μείωση αγγίζει το -32,9% το 2021, όταν τα δύο προηγούμενα έτη καταγράφηκαν αυξήσεις κατά 5,1% (2018-2019) και 5,5% (2019-2020). Πιθανόν αυτό σημαίνει ότι το 2021 θέτει νέα δυναμική, η οποία όμως μένει να επιβεβαιωθεί τους επόμενους μήνες. Ειδικότερα, μετά την ισχυρή αύξηση των μετατροπών σε εκ περιτροπής απασχόληση χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου το 2020, το 2021 πραγματοποιήθηκαν περίπου 80% λιγότερες. Επιπλέον, η αύξηση των μετατροπών σε εκ περιτροπής με τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου το 2020 έφτασε το 48,9%, την οποία διαδέχθηκε μείωση το 2021 που οδήγησε εν τέλει σε λιγότερες μετατροπές ακόμη και σε σύγκριση με το 2019. Σε αντιδιαστολή, οι μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε μερικής απασχόλησης μειώθηκαν τόσο το 2020 (-12,7%) όσο και το 2021 (-14,5%).

Σύμφωνα με τον Μηχανισμό Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας⁵ οι νέες θέσεις μισθωτής απασχόλησης το 2021 είναι κατά κανόνα πλήρους απα-

σχόλησης (84.618, ήτοι +16,1% σε σύγκριση με το 2020), ακολουθούν οι θέσεις μερικής απασχόλησης (35.274, ήτοι +75,8%) και τελευταίες είναι οι θέσεις εκ περιτροπής απασχόλησης (13.190). Δυσανάλογα πολλές νέες θέσεις εργασίας καταλήφθηκαν από νέους 15-24 ετών (49,8% ή περισσότερες από 66.000 νέες θέσεις), όπου οι νέες θέσεις πλήρους απασχόλησης είναι περίπου ίσες σε αριθμό με τις θέσεις μερικής απασχόλησης (30.780 έναντι 28.669). Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, τα άτομα άνω των 55 ετών έχουν αρνητικό ισοζύγιο.

Οι πέντε κλάδοι με τις περισσότερες νέες θέσεις απασχόλησης (>9.000) είναι το *Λιανικό εμπόριο*, εκτός από το *εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών* (+17.042), οι *Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης* (+26.629), η *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* (+14.011), οι *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας* (+11.175) και το *Χονδρικό εμπόριο*, εκτός από το *εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών* (+9.016). Η κατανομή των νέων θέσεων μισθωτής εργασίας βάσει του τύπου σύμβασης για τους πρώτους πέντε κλάδους φαίνεται στον Πίνακα 3.1.5. Οι διαφορές μεταξύ των κλάδων είναι σε κάποιες περιπτώσεις αξιοσημείωτες. Έτσι, οι νέες θέσεις πλήρους απασχόλησης στις *Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης* μειώθηκαν (-3,2%), ενώ στο σύνολο της οικονομίας αυξήθηκαν (16,1%). Αξιοσημείωτη είναι και η διαφορά μεταξύ χονδρικού και λιανικού εμπορίου, με το πρώτο να δημιουργεί νέες θέσεις κατά 97,0% πλήρους απασχόλησης το 2021 έναντι 48,3% του λιανικού εμπορίου.

Κατ' αναλογία, τα επαγγέλματα με τις περισσότερες νέες θέσεις είναι οι *Υπάλληλοι γραφείου* (+32.712), με πρώτη υποκατηγορία τους λοιπούς υπάλληλους γραφείου στους κλάδους *Χονδρικό εμπόριο*, *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας* και *Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων και παροχής συμβουλών διαχείρισης*. Ακολουθούν οι *Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών* (+16.649), με πρώτη υποκατηγορία τους σερβιτόρους και δεύτερη τους μάγειρες, κυρίως στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης*. Στην τρίτη θέση είναι το επάγγελμα *Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα* (+14.912) με πρώτη υποκατηγορία τους πωλητές σε καταστήματα στο *Λιανικό εμπόριο*. Ακολουθούν *Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί, κ.ά.* (+11.702), με πρώτη υποκατηγορία τους καθαριστές γραφείων, ξενοδοχείων και άλλων χώρων στον κλάδο *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση*. Στην πέμπτη θέση κατατάσσο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.4 Μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε μορφές ευέλικτης απασχόλησης, Ιανουάριος-Νοέμβριος

	2021	2020-2021	2019-2021
	Αριθμός	%	%
Μερική απασχόληση	29.309	-14,5	-25,3
Εκ περιτροπής με σύμφωνη γνώμη	7.934	-52,3	-29,0
Εκ περιτροπής χωρίς σύμφωνη γνώμη	1.288	-80,3	-68,3
Σύνολο	38.531	-32,9	-29,3

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

5. <https://eu-west-1a.online.tableau.com/t/mechanismoflabourmarketdiagnosis/views/2014-/sheet0?:showAppBanner=false&:display_count=n&:showVizHome=n&:origin=viz_share_link>

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.5 Νέες θέσεις μισθωτής εργασίας κατά τύπο σύμβασης απασχόλησης

	Πλήρης	Μερική	Εκ περιτροπής	Σύνολο
Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	8.238 48,3%	7.858 46,1%	946 5,6%	17.042 100%
Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	-530 -3,2%	9.407 56,6%	7.752 46,6%	16.629 100%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	11.709 83,6%	2.236 16,0%	66 0,5%	14.011 100%
Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας	9.354 83,7%	1.627 14,6%	194 1,7%	11.175 100%
Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	8.742 97,0%	337 3,7%	-63 -0,7%	9.016 100%

Πηγή: Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών της Αγοράς Εργασίας, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

νται οι *Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών* (+10.830), με πρώτη κατηγορία τους ανειδίκευτους εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών που βρήκαν εργασία πρωτίστως στη *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* και δευτερευόντως στον κλάδο *Βιομηχανία τροφίμων*.

3.1.4. Ανεργία

Το ποσοστό ανεργίας των ατόμων ηλικίας 15-64 ετών συνέχισε την πτωτική του πορεία το τρίτο τρίμηνο του 2021, επικουρούμενο από τις εποχικές δραστηριότητες, φτάνοντας το 13,2% (13% για άτομα ηλικίας 15+). Ο αριθμός των ανέργων μειώθηκε κατά 113,1 χιλιάδες σε σύγκριση με το 2021β και κατά 138,3 χιλιάδες σε σύγκριση με το 2020γ. Εφόσον η αύξηση των απασχολουμένων που συζητήθηκε παραπάνω είναι μεγαλύτερη από τη μείωση των ανέργων, μπορεί κανείς να υποθέσει ότι ένα μεγάλο τμήμα αυτών που έπαψαν να είναι άνεργοι βρήκαν εργασία. Επίσης σημαντική είναι η παρατήρηση ότι οι μακροχρόνια άνεργοι μειώθηκαν σε 415 χιλιάδες περίπου, λιγότεροι κατά 93 χιλιάδες σε σύγκριση με το 2021β και κατά 156 χιλιάδες σε σύγκριση με το 2020γ, και πλέον αποτελούν το 66,4% του συνόλου (υπενθυμίζεται ότι το 2014 είχαν ξεπεράσει το 75%). Ωστόσο, το ποσοστό είναι ακόμη πολύ υψηλό. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με την Eurostat, το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων στην ΕΕ27 μετά βίας ξεπερνά το 40% το 2021β.

Παραδοσιακά το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλότερο για τους νέους 15-29 ετών, αν και μειώθηκε επίσης κατά περίπου 6 εκατοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το 2021β και το 2020γ φτάνοντας το 24,6%. Το ποσοστό ανεργίας των ανδρών διαμορφώθηκε στο 9,7% και των γυναικών στο 17,5%. Είναι ενδιαφέρον ότι, ενώ η διαφορά στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ νέων 15-29 ετών και ατόμων 30-64 ετών βαίνει μειούμενη (13,5 εκατοστιαίες μονάδες το 2021γ, περίπου όσο ήταν το 2010), επομένως οι πιθανότητες απασχόλησης των νέων βελτιώνονται συγκριτικά, η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών σταμάτησε να συρρικνώνεται όπως συνέβαινε ως τις αρχές του 2020, πιθανόν εξαιτίας της πανδημίας. Αυτό σημαίνει ότι οι στοχευμένες δράσεις καταπολέμησης της ανεργίας δεν πρέπει να σταματήσουν.

Τα πιο πρόσφατα μηνιαία στοιχεία από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού δείχνουν σχεδόν σταθερή ανεργία τον Νοέμβριο (13,3% έναντι 13,4% τον Οκτώβριο), η οποία όμως είναι σχεδόν 3 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερη σε σύγκριση με τον ίδιο μήνα το 2020. Παράλληλα με το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε τον Νοέμβριο και ο αριθμός των ανέργων κατά -121,6 χιλιάδες άτομα σε ετήσια βάση ακολουθώντας τη μείωση του Οκτωβρίου (-154,6 χιλιάδες). Σε αντιδιαστολή, σε μηνιαία βάση σημειώθηκε αύξηση των ανέργων και τους δύο μήνες παρά τη μείωση του ποσοστού ανεργίας (+5,9 χιλιάδες τον Οκτώβριο και +3,5 χιλιάδες τον Νοέμβριο). Αντίθετη κίνηση ποσοστού ανεργίας και αριθμού ανέργων δεν είναι ασυνήθιστο φαινόμενο, καθώς στον υπολογισμό του ποσοστού ανεργίας υπεισέρχεται και ο αριθμός των απασχολουμένων.

3.1.5. Μέτρα στήριξης της απασχόλησης

Η έξαρση του κορωνοϊού που παρατηρείται από τον περασμένο Δεκέμβριο στη χώρα μας οδήγησε την κυβέρνηση στη λήψη πρόσθετων ή στην επέκταση των ήδη εφαρμοζόμενων μέτρων προστασίας της απασχόλησης⁶. Στο πλαίσιο αυτό ενεργοποιήθηκε το μέτρο της αναστολής συμβάσεων εργασίας με αποζημίωση ειδικού σκοπού (534 ευρώ/μήνα) για τον Ιανουάριο 2022. Επιλέξιμες είναι οι επιχειρήσεις με συγκεκριμένο ΚΑΔ, ενώ ισχύει απαγόρευση των απολύσεων. Ακόμη, αποφασίστηκε η χορήγηση αποζημίωσης ειδικού σκοπού σε καλλιτέχνες μουσικούς και συναφών ειδικοτήτων επαγγελματίες, ενώ επεκτάθηκε το πρό-

γραμμα ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ ως και την 31η Μαρτίου 2022 για εργαζομένους με εξαρτημένη σχέση εργασίας πλήρους απασχόλησης που δίνει το δικαίωμα στον εργοδότη να περιορίσει τον χρόνο εργασίας στο 50% (για τον χρόνο που δεν απασχολείται ο μισθωτός το 60% της αμοιβής του καλύπτεται από το κράτος) με παράλληλη απαγόρευση των απολύσεων. Επιπλέον, όπου η φύση της εργασίας το επιτρέπει, επιβάλλεται τηλεργασία ως το 50% του προσωπικού, ενώ εφαρμόζεται κυλιόμενο ωράριο προσέλευσης στην εργασία, ώστε να αποσυμφορηθούν τα μέσα μεταφοράς κατά τις ώρες αιχμής. Τέλος, εντείνονται οι έλεγχοι από το ΣΕΠΕ για τη χρήση μάσκας και την τήρηση των προβλεπόμενων αποστάσεων στους χώρους εργασίας.

6. Βλ. <<https://covid19.gov.gr/category/oikonomia-ergasia/>>.

3.2. Η έκθεση για την ανισότητα 2022

Βλάσης Μισσός

3.2.1. Εισαγωγή

Η έκθεση “World Inequality Report 2022” για την κατάσταση της παγκόσμιας ανισότητας αποτελεί πρωτοβουλία ενός σημαντικού αριθμού καταξιωμένων ερευνητών στις κοινωνικές επιστήμες¹. Στηρίζεται στη συγκρότηση μιας ευρύτατης βάσης δεδομένων, με απώτερο στόχο την κάλυψη όλων των χωρών και την παροχή ανοιχτής πρόσβασης σε έναν πλούτο στατιστικών δεδομένων και χρονολογικών σειρών βασικών δεικτών/αποτελεσμάτων κατανομής εισοδήματος και πλούτου. Την έκθεση για το 2022 προλογίζουν οι νομπελίστες οικονομολόγοι του 2019, Abhijit Banerjee και Esther Duflo, οι οποίοι επισημαίνουν ότι συμβάλλει στην «παροχή καλύτερων απαντήσεων για σχεδόν όλα τα ερωτήματα τα οποία επιθυμούμε να απαντήσουμε αναφορικά με το τι συμβαίνει με την ανισότητα παγκοσμίως» (Chancel, Piketty, Saez, Zucman κ.ά., 2022, σελ. 3). Κύριο θέμα της είναι η διερεύνηση των μακροχρόνιων τάσεων της ανισότητας εισοδήματος μεταξύ, αλλά και εντός, των χωρών, ενώ τα γενικά ευρήματα της έκθεσης μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Επί πολλές δεκαετίες το επίπεδο ανισότητας εισοδήματος παραμένει αναμφίβολα υψηλό. Τα στοιχεία αποτυπώνουν την ύπαρξη μιας ιεραρχικής δομής, τόσο μεταξύ όσο και εντός των χωρών. Στη μακρά διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων και στο πλαίσιο της ταχείας ανάπτυξης των δυτικών οικονομιών, η ανισότητα κινήθηκε ανοδικά και σταθεροποιήθηκε σε υψηλά επίπεδα, σε όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα έως και τις μέρες μας. Ειδικότερα, από το 1980 και ύστερα, η ανισότητα στο εσωτερικό των χωρών οξύνεται, ενώ εκείνη που υπολογίζεται μεταξύ τους αμβλύνεται.
- Η έκθεση εστιάζει στο ζήτημα της κατανομής μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού πλούτου, παρέχοντας δεδομένα για τα αποτελέσματα των εκτετα-

μένων μέτρων ιδιωτικοποιήσεων, της απορρύθμισης και του αυξανόμενου δημοσίου χρέους.

- Η έκθεση επικεντρώνεται και στην έμφυλη διάσταση της ανισότητας μεταξύ των αποδοχών που προέρχονται από την εργασία, αλλά και της εκπροσώπησης των γυναικών στα ανώτερα τμήματα της εισοδηματικής κλίμακας. Συμπερασματικά, το μερίδιο του εισοδήματος από εργασία στις γυναίκες μόλις που αγγίζει το 35% του συνόλου, με δεδομένη την ανοδική τάση που καταγράφεται στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών.
- Η έκθεση αποτυπώνει νέα δεδομένα για τις εκπομπές άνθρακα, με την κατανομή των εκπομπών να ακολουθεί εκείνη του εισοδήματος. Ειδικότερα, το ανώτερο 1% των ρυπαντών εκτιμάται ότι εκπέμπει περισσότερο από το χαμηλότερο 50%.
- Τέλος, η έκθεση συζητάει την υιοθέτηση ενός μετριοπαθούς προοδευτικού φόρου επί της αξίας του πλούτου, ως βασικό μέτρο πολιτικής για την άμβλυνση της ανισότητας.

Με δεδομένο το ευρύ φάσμα των περιεχομένων, στις παρακάτω ενότητες εστιάζουμε σε ορισμένα βασικά ευρήματα για το επίπεδο ανισότητας διεθνώς, υπογραμμίζοντας τη σχετική θέση της Ελλάδας. Τα δεδομένα που παρουσιάζονται στην ενότητα 3.2.3 αφορούν αποκλειστικά τις σχετικές θέσεις μεταξύ των χωρών.

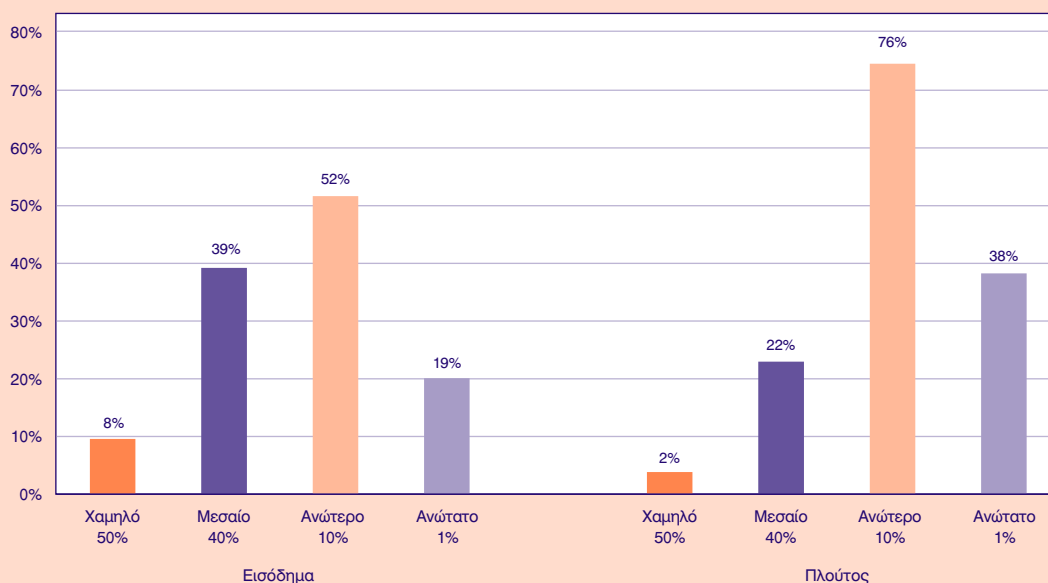
3.2.2. Η διαφορά ανισότητας εισοδήματος και πλούτου

Η έκθεση αναπτύσσει δύο διακριτές προσεγγίσεις στην ανισότητα –μεταξύ εισοδήματος και πλούτου. Ως *εθνικό εισόδημα* εκλαμβάνεται το σύνολο των ετήσιων εισοδηματικών ροών που προέρχονται από κάθε είδους πηγή, π.χ. μισθούς από εργασία, τόκους από τραπεζικές καταθέσεις ή μερίσματα από την κατοχή μετοχών κτλ. Ως *εθνικός πλούτος* νοείται το σύνολο των στοιχείων αποθέματος μιας χώρας, που έχει προέλθει από τη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου ή από τις μεταβολές των τιμών. Όλα τα παραπάνω εκτιμώνται σε ευρώ και, για τον υπολογισμό του επιπέδου της ανισότητας κατανομής εισοδήματος και πλούτου, η έκθεση μετατρέπει τα

1. Για τους συμμετέχοντες ερευνητές βλ. <<https://inequalitylab.world/en/team/>>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1

Παγκόσμια ανισότητα κατανομής εισοδήματος και πλούτου, 2021

Πηγή: WIR 2022, Figure 1.1, σ. 27.

μεγέθη των διαφορετικών χωρών σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης (purchase power parity, PPP). Έτσι, για το 2021, το σύνολο των εισοδημάτων παγκοσμίως ανέρχεται σε €86 τρισεκατομμύρια, ενώ ο παγκόσμιος πλούτος υπολογίζεται σε €510 τρισεκατομμύρια.

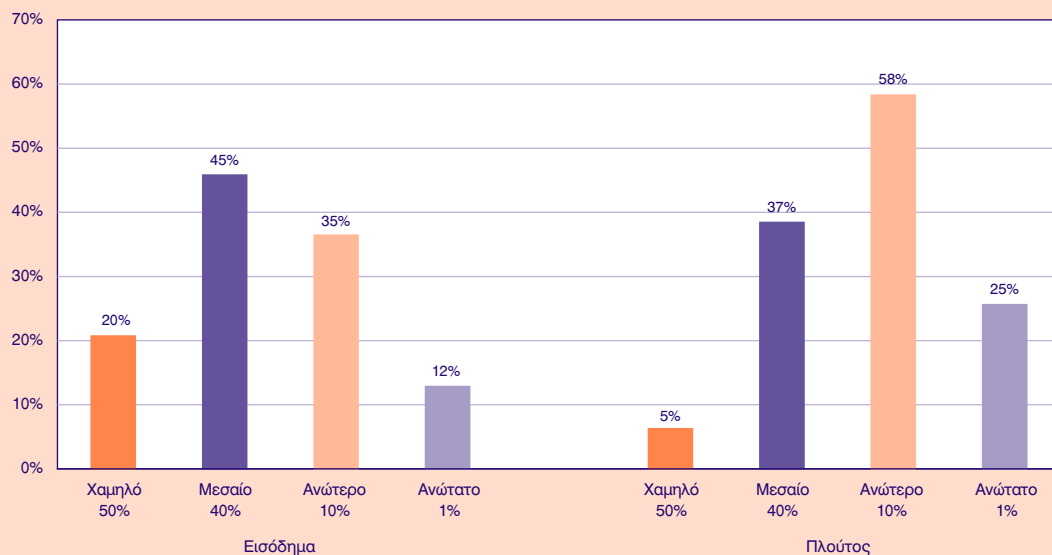
Το Διάγραμμα 3.2.1 αποτυπώνει την παγκόσμια ανισότητα κατανομής εισοδήματος (αριστερά) και πλούτου (δεξιά). Κατατάσσοντας τον παγκόσμιο πληθυσμό από τον εισοδηματικά χαμηλότερο προς τον υψηλότερο, η έκθεση αποτυπώνει μια σημαντική διαφορά στις κατανομές των δύο μεγεθών. Ενώ στο χαμηλότερο 50% του πληθυσμού αντιστοιχεί το 8% του εισοδήματος, ο πλούτος που κατέχει περιορίζεται μόλις στο 2%. Αντίστοιχα, στο μεσαίο 40% της πληθυσμιακής κατανομής, η διαφορά είναι εξίσου σημαντική, 39% έναντι 22%. Αντιστρόφως, στο ανώτερο 10% αντιστοιχεί το 52% του παγκόσμιου εισοδήματος, ενώ κατέχει το 76% του πλούτου. Το υψηλό μέγεθος ανισότητας εντείνεται κυρίως λόγω της εσωτερικής ανισότητας που εκτιμάται για το ανώτερο 1%, στο οποίο υπολογίζεται να αντιστοιχεί το 19% του ετήσιου εισοδήματος έναντι του 38% της αξίας του πλούτου.

Κατ' αντίστοιχο τρόπο, το Διάγραμμα 3.2.2 απεικονίζει το επίπεδο ανισότητας της κατανομής εισοδήματος και πλούτου για το 2021 στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως γίνεται αντιληπτό, ο εκτιμώμενος βαθμός ανισοκατανομής είναι αισθητά ηπιότερος σε σύγκριση με τους διεθνείς μέσους όρους του Διαγράμματος 3.2.1, για όλα τα αντίστοιχα εισοδηματικά κλιμάκια του πληθυσμού. Για παράδειγμα, στο χαμηλότερο 50% κατανέμεται το 20% του εισοδήματος και το 5% του πλούτου, ενώ στο μεσαίο 40% τα δεδομένα είναι 45% και 37%, αντίστοιχα. Επίσης, μια ακόμα σημαντική διαφορά σε σχέση με τα εκτιμώμενα μεγέθη σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ότι, στο ανώτερο 10% της ΕΕ, το ποσοστό εισοδήματος είναι χαμηλότερο του μεσαίου 40%.

Αναφορικά με την Ελλάδα, η διαφορά στην ανισοκατανομή εισοδήματος και πλούτου ακολουθεί εκείνη της ΕΕ, με μία μόνο κρίσιμη διαφορά. Ενώ το ποσοστό εισοδήματος του χαμηλότερου 50% εκτιμάται στο 21%, ο πλούτος που τους αναλογεί είναι αρνητικός. Αυτό ερμηνεύεται μέσα από το ύψος του ιδιωτικού χρέους που το χαμηλότερο 50% έχει αναλάβει και το οποίο φαίνεται να υπερβαίνει την αξία των στοιχείων πλούτου που τους αναλογεί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.2

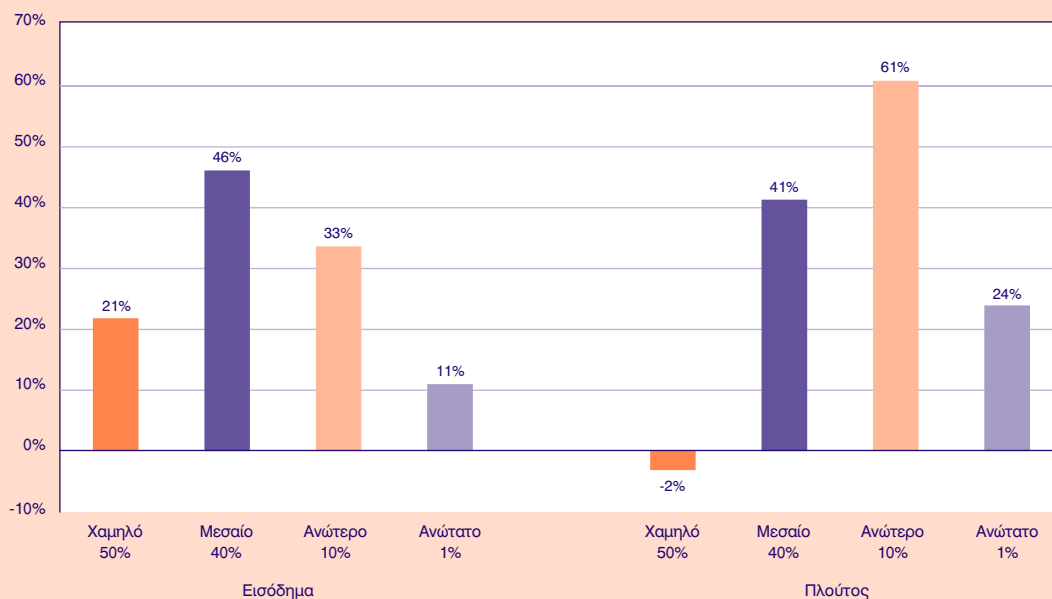
Ανισότητα κατανομής εισοδήματος και πλούτου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2021

Πηγή: World Inequality Database, <<https://wid.world/data/>>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.3

Ανισότητα κατανομής εισοδήματος και πλούτου στην Ελλάδα, 2021

Πηγή: World Inequality Database, <<https://wid.world/data/>>.

3.2.3. Μακροχρόνιες διακυμάνσεις μεταξύ των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου

Εκτός του μεγάλου όγκου δεδομένων ανισότητας, η έκθεση παρέχει μια σειρά άλλων σημαντικών μεγεθών για μια μακρά χρονική περίοδο. Ενδεικτικά, το Διάγραμμα 3.2.4 αποτυπώνει τη διαχρονική μεταβολή του εθνικού εισοδήματος προς τον πληθυσμό των ενήλικων ατόμων κάθε χώρας (national income per adult), υπολογιζόμενο σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης για την περίοδο 1950-2021. Η επιλογή των χωρών είναι εξαιρετικά περιορισμένη για λόγους ευκρινούς παρουσίασης, συμπεριλαμβάνοντας τις οικονομίες με τις διαχρονικά υψηλότερες (Δανία) και τις χαμηλότερες (Βουλγαρία) τιμές, την Πορτογαλία (λόγω συγκριτικού μεγέθους με την Ελλάδα) και τη Γερμανία, ως την ισχυρότερη οικονομία της ΕΕ από την άποψη της αξίας του ετήσιου ΑΕΠ.

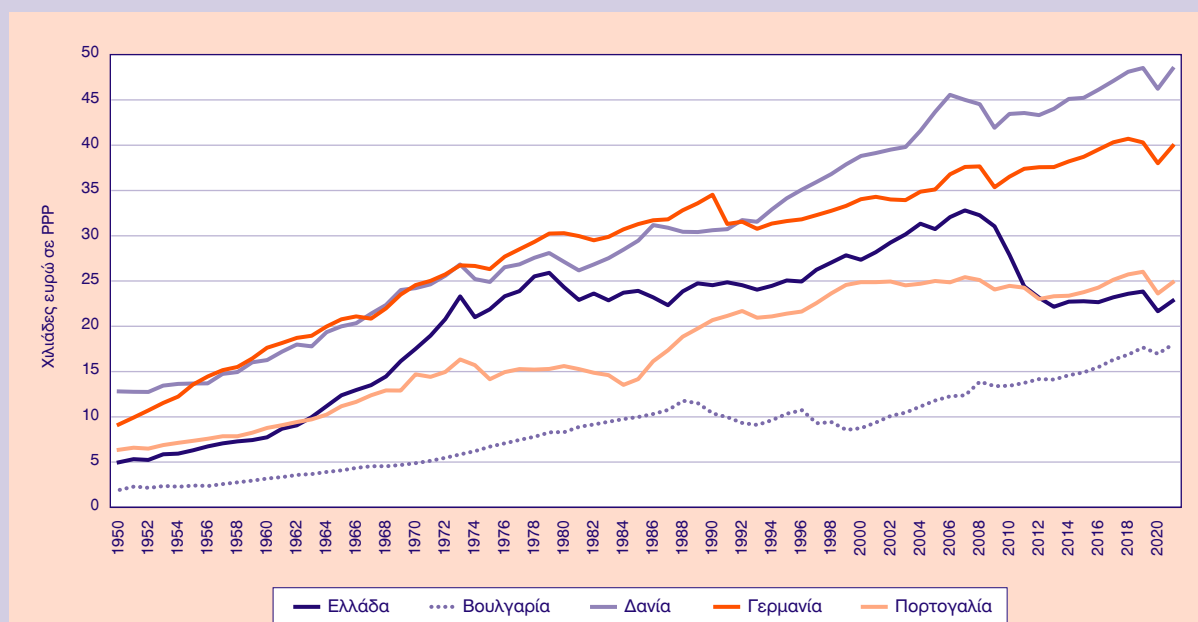
Το ενδιαφέρον εστιάζεται στις σημαντικές σχετικές διακυμάνσεις των επιδόσεων της Ελλάδας, η οποία μπορεί να διαχωριστεί σε τρεις διακριτές υποπεριόδους. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης, η πρώτη χαρακτηρίζεται από μια αυξητική τάση εισοδηματικής σύγκλισης προς τις οικονομίες της Δανίας και της Γερμανίας. Η δεύτερη –μετά το 1974– διακρίνεται από

μία πολυκύμαντη, γενικά ηπιότερη, αλλά αντίστοιχα θετική, τάση σύγκλισης. Η τρίτη, αφορά την κρίση του 2009 και την πανδημία του κορωνοϊού, κατά την οποία η χώρα μας φαίνεται να αποκλίνει σημαντικά, αντιστρέφοντας μια γενικά, μακρά αυξητική πορεία.

Επιπλέον, ο Πίνακας 3.2.1 συγκεντρώνει με περισσότερη πληρότητα τα συγκριτικά δεδομένα για την πλειονότητα των χωρών της ευρωπαϊκής ηπείρου. Τα στοιχεία παρουσιάζουν ορισμένες κρίσιμες μακροχρόνιες σχετικές διακυμάνσεις και καταδεικνύουν σημαντικές συγκλίσεις και αποκλίσεις για όλες τις χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου (ανεξαρτήτως μελών της ΕΕ). Ειδικότερα για την περίπτωση της Ελλάδας, αποτυπώνονται οι συνδυαστικές επιπτώσεις της μακρόχρονης ύφεσης (2009-2016), της υποτονικής μεγέθυνσης (2017-2019) που ακολούθησε και βεβαίως, της πανδημίας του κορωνοϊού. Όπως παρατηρούμε, για το 2021, Ελβετία, Ιρλανδία και Λουξεμβούργο ξεπερνούν το αντίστοιχο επίπεδο της Δανίας, ενώ Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Ολλανδία και Σουηδία βρίσκονται πάνω από το 80%, διαγράφοντας –γενικά– μια τάση εξισορρόπησης. Υψηλότερα του 65% τοποθετούνται η Γαλλία, η Φινλανδία και το Ην. Βασίλειο. Περαιτέρω, στο εύρος του 50-65% τοποθετείται μια πολυάριθμη ομάδα χωρών, μεταξύ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.4

Διακύμανση του εθνικού εισοδήματος κατά ενήλικα, σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης (PPP), 1950-2021, επιλεγμένες χώρες της ΕΕ

Πηγή: World Inequality Database, <<https://wid.world/data/>>.

Σημείωση: 1950-1990 Δυτική Γερμανία, 1991-2021 Γερμανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2.1 Εθνικό εισόδημα προς πληθυσμό των ενηλίκων σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης (PPP), ως ποσοστό της Δανίας. Χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου για ενδεικτικά έτη

	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021
Αλβανία	22,4%	26,7%	25,5%	25,3%	18,5%	17,2%	23,6%	24,5%	24,6%
Αυστρία	58,9%	81,8%	83,6%	101,1%	102,9%	97,6%	95,5%	85,1%	84,7%
Βέλγιο	78,4%	81,2%	85,3%	97,4%	100,3%	96,1%	90,4%	82,3%	82,8%
Βόρεια Μακεδονία	-	-	-	-	-	24,2%	25,5%	26,1%	25,9%
Βουλγαρία	14,5%	19,2%	19,9%	30,4%	33,6%	22,4%	30,8%	36,6%	37,0%
Γαλλία	73,6%	84,8%	89,2%	100,5%	101,8%	92,5%	84,3%	73,4%	74,9%
Γερμανία	71,4%	108,3%	101,4%	111,7%	112,8%	87,7%	84,1%	82,2%	82,4%
Δανία	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ελβετία	139,3%	151,8%	143,5%	143,1%	140,2%	120,5%	114,3%	103,1%	104,1%
Ελλάδα	38,8%	47,5%	72,3%	89,7%	80,1%	70,4%	64,2%	46,9%	47,1%
Εσθονία	-	-	-	53,2%	47,8%	37,5%	45,0%	60,3%	59,8%
Ην. Βασίλειο	84,8%	83,5%	68,0%	63,2%	73,9%	78,6%	76,2%	66,4%	67,5%
Ιρλανδία	59,0%	60,1%	69,2%	76,2%	81,2%	93,7%	87,6%	90,8%	106,1%
Ισπανία	45,7%	49,2%	63,5%	74,2%	79,1%	71,4%	65,5%	60,7%	63,2%
Ιταλία	59,6%	75,9%	81,9%	97,9%	98,5%	86,1%	72,8%	59,4%	60,1%
Κροατία	-	-	-	-	57,2%	38,4%	42,6%	43,1%	43,7%
Κύπρος	-	-	44,8%	59,9%	80,5%	76,9%	78,2%	68,0%	-
Λετονία	-	-	-	63,3%	60,2%	23,9%	34,6%	47,5%	48,0%
Λιθουανία	-	-	-	55,0%	49,1%	31,3%	45,2%	64,6%	64,1%
Λουξεμβούργο	-	152,6%	125,9%	147,6%	158,2%	196,9%	305,6%	125,3%	115,5%
Μάλτα	-	-	26,3%	53,7%	61,1%	61,1%	59,4%	73,3%	73,9%
Ολλανδία	95,3%	104,2%	117,7%	121,2%	106,0%	106,2%	101,7%	94,9%	95,5%
Ουγγαρία	30,3%	41,1%	44,9%	54,4%	51,6%	35,4%	37,3%	46,7%	47,1%
Πολωνία	41,6%	43,4%	38,1%	42,8%	33,9%	37,6%	44,8%	54,8%	54,9%
Πορτογαλία	49,6%	53,9%	60,7%	57,6%	67,6%	64,1%	56,3%	51,1%	51,3%
Ρουμανία	20,7%	23,9%	24,4%	47,6%	41,3%	26,0%	36,6%	49,8%	51,0%
Σερβία	-	-	-	52,5%	52,8%	19,6%	27,4%	29,4%	23,8%
Σλοβακία	-	-	-	-	44,2%	30,9%	46,4%	50,6%	50,7%
Σλοβενία	-	-	-	-	60,9%	53,6%	57,3%	59,2%	58,9%
Σουηδία	73,0%	77,6%	75,2%	78,1%	82,3%	78,6%	84,6%	93,7%	93,3%
Τσεχία	-	-	-	-	69,9%	48,3%	52,3%	57,5%	57,8%
Φινλανδία	55,3%	65,0%	69,6%	80,9%	86,4%	82,9%	85,6%	78,3%	77,3%

Πηγή: World Inequality Database, <<https://wid.world/data/>>.

Σημείωση: 1950-1990 Δυτική Γερμανία, 1991-2021 Γερμανία.

των οποίων η Ισπανία και η Ιταλία. Από τις αρχές του 1980, η Ελλάδα εμφανίζεται να αποκλίνει σημαντικά, καταλήγοντας στο επίπεδο του 47,1%, σε αντίστοιχη θέση με την Ουγγαρία και τη Λετονία. Τέλος, σημαντικά κάτω από το 30% βρίσκονται η Αλβανία, η Βόρεια Μακεδονία και η Σερβία.

3.2.4. Συμπεράσματα

Το ζήτημα της ανισότητας απασχολεί την ερευνητική δραστηριότητα σε διεθνές επίπεδο. Η συγκεκριμένη έκθεση συμβάλλει στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση αλλά και στη συγκρότηση μιας βάσης δεδομένων για μεγάλο αριθμό χωρών. Ταξινομώντας την ανισότητα μεταξύ των διαστάσεων του εισοδήματος και του

πλούτου, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις, όμως τα δεδομένα για την ΕΕ δείχνουν ένα σαφώς ηπιότερο επίπεδο ανισότητας. Στο σημείο αυτό, η έκθεση επισημαίνει ότι η έρευνα οφείλει να διακρίνει την ανισότητα μεταξύ και εντός των χωρών. Τέλος, όσον αφορά την Ελλάδα, η μακρόχρονη σχετική της θέση, όπως αποτυπώνεται στον δείκτη του εισοδήματος προς τον ενήλικο πληθυσμό, διήλθε από πολλές διακυμάνσεις, ενώ τα παρουσιαζόμενα στοιχεία σημειώνουν τη σημασία της πρόσφατης ύφεσης.

Βιβλιογραφία

Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. et al. (2022). *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab. <<https://wir2022.wid.world>>

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 47, 2022, σσ. 71-79

4.1. Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων μέσω συνεργατικών πλατφορμών: Πλαίσιο ρύθμισης της αγοράς και προσφορά υπηρεσιών στην Ελλάδα

Έρση Αθανασίου

Αγάπη Κώτση

4.1.1. Εισαγωγή

Η βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων μέσω διαδικτυακών συνεργατικών πλατφορμών αποτελεί στην περίπτωση της Ελλάδας το πλέον ανεπτυγμένο σκέλος της οικονομίας διαμοιρασμού, μίας νέας και ανερχόμενης σε διεθνές επίπεδο κατηγορίας δραστηριοτήτων. Δύο ενδιαφέρουσες και αλληλένδετες πλευρές της αγοράς βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων, με σημαντικές εξελίξεις και νέα δεδομένα κατά την πρόσφατη περίοδο, αφορούν το θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης της συγκεκριμένης δραστηριότητας και τα χαρακτηριστικά της αγοράς από την πλευρά της προσφοράς. Στο παρόν άρθρο εξετάζονται εξελίξεις και στοιχεία που σχετίζονται με τα δύο αυτά θέματα, εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας, και υπό το πρίσμα της ευρύτερης εικόνας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

4.1.2. Εξελίξεις στην αγορά της βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων

Με αφετηρία μερικές δεκάδες διαθέσιμα καταλύματα το έτος 2010, η βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα αναπτύχθηκε με εντυπωσιακά υψηλούς ρυθμούς από χρόνο σε χρόνο (Αθανασίου & Κώτση,

2018), μέχρι και πριν την εκδήλωση της πανδημίας της COVID-19. Στην ανάπτυξη της βραχυχρόνιας μίσθωσης, και γενικότερα στην αύξηση της χρήσης συνεργατικών πλατφορμών στην Ελλάδα, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο οι τεχνολογικές εξελίξεις, τα δίκτυα υψηλών ταχυτήτων, η άνοδος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η αυξανόμενη πρόσβαση των Ελλήνων στο διαδίκτυο. Το συνολικό ποσοστό των χρηστών συνεργατικών πλατφορμών στον πληθυσμό της Ελλάδας παρουσίασε ταχεία σύγκλιση προς τον σχετικό μέσο όρο της ΕΕ (από 9% το 2016 σε 22% το 2018 στην Ελλάδα, έναντι 23% το 2018 στην ΕΕ-28), με την εξέλιξη αυτή να αφορά όλες τις επιμέρους κατηγορίες χρηστών από πλευράς φύλου, ηλικίας, εκπαίδευσης και άλλων χαρακτηριστικών (Αθανασίου & Κώτση, 2019).

Σύμφωνα με μία σειρά από νέα δεδομένα, τα οποία δημοσιεύτηκαν από την Eurostat τον Δεκέμβριο του 2021 (Eurostat, 2021)¹ και αναφέρονται στην εξέλιξη βασικών οικονομικών μεγεθών της αγοράς βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω διαδικτυακών πλατφορμών κατά τα έτη 2018, 2019 και 2020, οι κρατήσεις, οι διανυκτερεύσεις και οι ανθρωπο-διανυκτερεύσεις (guest nights)² σε καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης κινήθηκαν πριν την εκδήλωση της πανδημίας σε υψηλά επίπεδα τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-27. Ειδικότερα, το έτος 2019 οι κρατήσεις ανήλθαν σε 47,0 εκατ. συνολικά για τις χώρες της ΕΕ (39,4% εγχώριες και 60,6% διεθνείς), φτάνοντας στην περίπτωση της Ελλάδας τα 2,1 εκατ. (21,7% εγχώριες και 78,3% διεθνείς). Αναλόγως, οι διανυκτερεύσεις σε καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης έφτασαν τα 173,6 εκατ. στην ΕΕ (33,9% εγχώριες και 66,1% διεθνείς) εκ των οποίων τα 8,3 εκατ. αφορούσαν την Ελλάδα (15,8% και 84,2%, αντίστοιχα), ενώ οι ανθρωπο-διανυκτερεύσεις διαμορφώθηκαν σε 511,9 εκατ. (33,2% εγχώριες και 66,8% διεθνείς) και 24,3 εκατ. (14,0% εγχώριες και 86,0% διεθνείς), αντίστοιχα, στην Ελλάδα και την ΕΕ.

1. Σημειώνεται ότι τα δεδομένα αυτά ήταν αποτέλεσμα της συμφωνίας που έγινε τον Μάρτιο του 2020 μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των πλατφορμών Airbnb, Booking, Expedia group και Tripadvisor, καθώς η δραστηριότητα μέχρι τότε δεν καταγραφόταν από επίσημες πηγές.

2. Σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat, η έννοια των ανθρωπο-διανυκτερεύσεων (guest-nights) αναφέρεται στον αριθμό των διανυκτερεύσεων, λαμβανομένου υπόψη του αριθμού των ατόμων που διαμένουν στο κατάλυμα. Λόγου χάριν, η διανυκτέρευση μίας τετραμελούς οικογένειας σε ένα διαμέρισμα για τρία βράδια αντιστοιχεί σε 1 κράτηση, 3 διανυκτερεύσεις και 12 ανθρωπο-διανυκτερεύσεις.

Είναι αξιοσημείωτο ότι όλα τα σχετικά μεγέθη του τομέα για το έτος 2019 ήταν σημαντικά αυξημένα σε σχέση με εκείνα του έτους 2018, με τους ρυθμούς αύξησης στην περίπτωση της Ελλάδας να έχουν κινηθεί σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με την ΕΕ-27, και συγκεκριμένα σε 23,9% έναντι 18,5% για τις κρατήσεις, σε 20,6% έναντι 17,1% για τις διανυκτερεύσεις και σε 19,5% έναντι 15,8% για τις ανθρωπο-διανυκτερεύσεις. Εντονότερες ήταν στην περίπτωση της Ελλάδας και οι μετέπειτα αρνητικές επιδράσεις της υγειονομικής κρίσης της COVID-19 στα μεγέθη αυτά. Ειδικότερα, κατά το έτος 2020 η κάμψη σε Ελλάδα και ΕΕ ανήλθε σε -61,5% έναντι -50,3% για τις κρατήσεις, σε -58,9% έναντι -44,0% για τις διανυκτερεύσεις και σε -63,2% έναντι -46,9% για τις ανθρωπο-διανυκτερεύσεις. Ο συγκριτικά ισχυρότερος αντίκτυπος της πανδημίας στην αγορά βραχυχρόνιας μίσθωσης στην Ελλάδα συνδέεται ενδεχομένως με την παρατηρούμενη υψηλότερη αναλογία των διεθνών κρατήσεων στα συνολικά μεγέθη του τομέα στη χώρα.

Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες ενδείξεις, η βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων επανήλθε σε τροχιά ανόδου το έτος 2021, τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς. Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στη διατήρηση του ενδιαφέροντος αναφορικά με τις προοπτικές και τις επιδράσεις της συγκεκριμένης δραστηριότητας και τις ανάγκες βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης της αγοράς.

4.1.3. Ζητήματα και θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης της αγοράς

Οι νέες δραστηριότητες που αναπτύσσονται διεθνώς μέσω των συνεργατικών πλατφορμών, και ειδικότερα στον τομέα της βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων, και οι νέες σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ των εμπλεκόμενων, φαίνεται να μην έχουν ρυθμιστεί πλήρως ή να λειτουργούν σε αρκετές περιπτώσεις με ένα ασαφές θεσμικό πλαίσιο. Η αποτίμηση των διαστάσεων του φαινομένου, η προσέγγιση των πιθανών επιπτώσεων και ο εντοπισμός θεμάτων, τομέων ή προβλημάτων που αυτή η δραστηριότητα αγγίζει, χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και θεσμικών παρεμβάσεων. Μία νέα βιβλιογραφία γύρω από την εξέλιξη της βραχυχρόνιας μίσθωσης σε διάφορους προορισμούς ανά τον κόσμο έφερε στο προσκήνιο τις δυνητικές επιδράσεις της δραστηριότητας αυτής στα εισοδήματα, τον τουρισμό, τα φορολογικά έσοδα, τα ενοίκια και την αγορά ακινήτων, θίγοντας παράλληλα και διαστάσεις κοινωνικού, χωροταξικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα (βλ. π.χ. Katsinas, 2021· Μπαλαμπανίδης et al., 2021· Zervas et al., 2017· Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας -Grant Thornton, 2017· Frenkel & Schor, 2017). Στην Ελλάδα

και την ΕΕ, η ανάγκη διαμόρφωσης ενός σαφούς θεσμικού πλαισίου οριοθέτησης και λειτουργίας της συγκεκριμένης αγοράς οδήγησε σε σειρά σχετικών νομοθετικών πρωτοβουλιών και παρεμβάσεων.

Ζητήματα και εξελίξεις στο επίπεδο της ΕΕ

Το θέμα της νομοθεσίας σε ό,τι αφορά τη βραχυχρόνια μίσθωση απασχολεί όλες τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση κεντρικά, καθώς θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η ύπαρξη ενός ορθολογικού κανονιστικού πλαισίου, ώστε η δραστηριότητα αυτή να λειτουργεί με θετικό και θεμιτό τρόπο. Ειδικότερα, έχει διαπιστωθεί η ανάγκη να καθοριστούν σαφείς και απλοί κανόνες για τη λειτουργία της συγκεκριμένης δραστηριότητας, ώστε να προστατευτεί το τουριστικό προϊόν, να προωθηθεί η ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη του τομέα, να εξασφαλιστούν τα δημόσια έσοδα, να διασφαλιστούν ίσοι όροι ανταγωνισμού για όλους τους παρόχους (ομοτίμους ή επαγγελματίες) και να κατοχυρωθεί ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας των χρηστών και των δικαιωμάτων των εργαζομένων και των καταναλωτών, καθώς και ένα επίπεδο ποιότητας στις παρεχόμενες υπηρεσίες. Επιπλέον, έχουν γίνει προσπάθειες να αντιμετωπιστούν φαινόμενα παραοικονομίας και φοροδιαφυγής που επακόλουθα προέκυψαν λόγω της απουσίας ή της ανεπάρκειας του ρυθμιστικού πλαισίου, καθώς και να επιλυθούν ζητήματα που αφορούν την εξασφάλιση προσίτης κατοικίας στην τοπική αγορά, τη βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, τον πολεοδομικό σχεδιασμό ή τη συμμόρφωση με τους ισχύοντες κανόνες (υγείας και ασφάλειας).

Σημειώνεται ότι έχουν διαπιστωθεί μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς το θεσμικό πλαίσιο που ρυθμίζει τη λειτουργία της συγκεκριμένης αγοράς. Σύμφωνα με μελέτη που διενεργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το έτος 2018 για τη χαρτογράφηση των κανονισμών των χωρών-μελών που αφορούσαν τις συνεργατικές υπηρεσίες βραχυχρόνιας διαμονής EU (2018b), διαπιστώθηκε ότι σε 22 χώρες υπήρχαν προϋποθέσεις για την αδειοδότηση, την εγγραφή (10 χώρες μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα) ή άλλου είδους απαιτήσεις (όροι υγιεινής, πυρασφάλειας, τύπος κατοικίας, μέγιστος αριθμός ακινήτων/δωματίων, ατόμων ή ημερών, ελάχιστο μέγεθος δωματίων ή διαθέσιμου εξοπλισμού, παρουσία των οικοδεσποτών κατά την ενοικίαση, κ.ά.) για τους παρόχους βραχυχρόνιας μίσθωσης σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, ενώ σε 6 χώρες ίσχυαν μόνο οι γενικές προϋποθέσεις που αφορούν τις οικονομικές δραστηριότητες. Σχετικά με τη φορολόγηση των εισοδημάτων, διαπιστώθηκε ότι η πλειονότητα των χωρών (24 από τις 28) εφάρμοζε τους γενικούς κανόνες φορολόγη-

σης, σε 4 χώρες είχε υιοθετηθεί ειδική φορολογία σε εθνικό επίπεδο που αφορούσε κυρίως το εισόδημα και τον ΦΠΑ, σε ορισμένες πόλεις ή περιφέρειες εφαρμόζοταν «τουριστικός φόρος» και μόνο σε 2 χώρες είχαν υιοθετηθεί ρυθμίσεις για τη συλλογή των φόρων από τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Σε σχετική βαθμολόγηση που συμπεριλαμβανόταν στη μελέτη σχετικά με το πόσο ανοικτή είναι η συγκεκριμένη αγορά και πόσο φιλικό είναι προς τις επιχειρήσεις το σχετικό φορολογικό πλαίσιο ανά χώρα, η Ελλάδα κατετάγη στις χώρες με μεσαίο επίπεδο ως προς την αυστηρότητα του πλαισίου πρόσβασης στην αγορά, ενώ το επίπεδο της ως προς τη φιλικότητα σε σχέση με τη φορολογία αξιολογήθηκε ως συγκριτικά χαμηλό.

Σε επίπεδο ΕΕ, το ζήτημα της ρύθμισης των δραστηριοτήτων μέσω συνεργατικών πλατφορμών εντοπίστηκε στην ευρωπαϊκή ατζέντα για τη συνεργατική οικονομία (ΕΕ, 2016). Στην κατεύθυνση αυτή, έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο της ΕΕ σχετικές πρωτοβουλίες, έχει γίνει σειρά ερευνητικών εργασιών και έχουν ληφθεί σχετικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Το 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ, 2021) ανέλαβε πρωτοβουλία για τη διαμόρφωση ευρωπαϊκής νομοθεσίας (Tourist services - short-term rental initiative), με στόχο την υπεύθυνη, δίκαιη και αξιόπιστη ανάπτυξη της βραχυχρόνιας μίσθωσης ακινήτων ως μέρος ενός καλά ισορροπημένου τουριστικού οικοσυστήματος. Μέσα από τη συγκρότηση ενός κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου, επιδιώκεται η βελτίωση της πρόσβασης των δημόσιων αρχών σε στοιχεία αναφορικά με τη δραστηριότητα, η διευκρίνιση και εναρμόνιση των προϋποθέσεων πρόσβασης στην αγορά και η άρση εμποδίων που απορρέουν από κατακερματισμένους, επαχθείς και περιοριστικούς κανόνες που επανειλημμένα έχουν επισημανθεί από παράγοντες της αγοράς. Η σχετική διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη, με τη φάση της δημόσιας διαβούλευσης στο πλαίσιο της διαμόρφωσης του νομοθετικού πλαισίου να έχει ολοκληρωθεί στα τέλη Δεκεμβρίου του 2021.

Ρυθμιστικό πλαίσιο της αγοράς στην Ελλάδα

Η Ελλάδα προχώρησε, κατά τα τελευταία χρόνια, σε σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων για τη ρύθμιση της λειτουργίας της αγοράς βραχυχρόνιας μίσθωσης. Ωστόσο, παρά τις αλληπάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, η δραστηριότητα αυτή δεν φαίνεται να έχει ακόμα ρυθμιστεί πλήρως στη χώρα μας, ενώ η πανδημική κρίση επηρέασε την εφαρμογή μέτρων που είτε σχεδιάζονταν είτε είχαν θεσμοθετηθεί αλλά δεν είχε ολοκληρωθεί η διαδικασία ενεργοποίησής τους.

Συγκεκριμένα, σημαντική αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας της αγοράς προέκυψε από τον Ν. 4336/2015 με τον οποίο από 1ης Νοεμβρίου 2015 επιτρεπόταν η εκμίσθωση ακινήτων για οποιοδήποτε χρονικό διάστημα, χωρίς αυτό να χαρακτηρίζεται ως τουριστικό κατάλυμα. Στη συνέχεια με τον Ν. 4446/2016 (άρθρο 111) έγιναν οι απαραίτητες διευκρινίσεις βασικών εννοιών που συναρτώνται με τη δραστηριότητα της βραχυχρόνιας διαμονής και καθορίστηκαν για πρώτη φορά οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων μέσα από ψηφιακές πλατφόρμες διαμοιρασμού. Τον επόμενο χρόνο με τον Ν. 4465/2017 (άρθρο 36) και τον Ν. 4472/2017 (άρθρο 83, 84) τροποποιήθηκαν ρυθμίσεις για τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στο πλαίσιο της οικονομίας διαμοιρασμού και στη συνέχεια με σειρά αποφάσεων του Διοικητή της ΑΑΔΕ (ΠΟΛ. 1187/2017, ΠΟΛ. 1170/2018 και Α. 1079/2021) προσδιορίστηκαν οι υποχρεώσεις όλων των εμπλεκόμενων μερών στην οικονομία του διαμοιρασμού ακινήτων, η διαδικασία εγγραφής στο Μητρώο Ακινήτων Βραχυχρόνιας Διαμονής και η διαδικασία ελέγχου, τα όργανα και οι κυρώσεις αναφορικά με αυτό και ο τύπος, το περιεχόμενο και η διαδικασία υποβολής της Δήλωσης Βραχυχρόνιας Διαμονής. Με βάση τις προαναφερθείσες ρυθμίσεις δίνεται η δυνατότητα ο διαχειριστής του ακινήτου να είναι νομικό πρόσωπο ή κάθε άλλη νομική οντότητα, όχι μόνο φυσικό πρόσωπο, ενώ οι ιδιοκτήτες των ακινήτων αναλαμβάνουν την υποχρέωση να υποβάλλουν εμπρόθεσμα ηλεκτρονική καταχώριση των στοιχείων της μίσθωσης στον δικτυακό τόπο της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων. Η ΑΑΔΕ εξέδωσε ένα οδηγό στον οποίο μέσα από οκτώ βήματα παρέχονται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες, ενώ προβλεπόταν η έκδοση Κοινής Υπουργικής Απόφασης των Υπουργών Οικονομίας και Ανάπτυξης, Οικονομικών και Τουρισμού στην οποία θα ορίζονταν οι γεωγραφικές περιοχές όπου θα ίσχυαν οι σχετικοί περιορισμοί του Ν. 4446/2016 (όριο μίσθωσης των 90 ή 60 ημερών ή εισοδηματικό όριο των 12.000€, μίσθωση μέχρι 2 ακινήτων ανά ΑΦΜ, εμβαδόν ακινήτου 9 τ.μ. με φυσικό αερισμό και θέρμανση, νομιμότητα του κτιρίου). Σημειώνεται ότι, όπου διαπιστώνονται παραβάσεις, προβλέπονται για τους ιδιοκτήτες αυτοτελή πρόστιμα ύψους 5.000€, τα οποία διπλασιάζονται για τις ίδιες παραβάσεις εντός του έτους και φθάνουν τις 20.000€ για κάθε νέα ίδια παράβαση. Η διαδικασία εντοπισμού τυχόν παραβάσεων διευκολύνεται μετά και την υπογραφή τον Απρίλιο του 2021 του πρωτοκόλλου συνεργασίας της ΑΑΔΕ με τις διεθνείς πλατφόρμες Airbnb, Booking.com και VRBO του Ομίλου Expedia.

Όσον αφορά τη φορολόγηση των εισοδημάτων που αποκτώνται από βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων της

οικονομίας διαμοιρασμού, αυτά θεωρούνται εισοδήματα από ακίνητη περιουσία και φορολογούνται αυτοτελώς (κλίμακα: 0–12.000€ με συντελεστή 15%, 12.001–35.000€ με συντελεστή 35% και 35.001€ και άνω με συντελεστή 45%), απαλλάσσονται από τον ΦΠΑ, εάν το συνολικό εισόδημα υπερβαίνει τις 12.000€ επιβάλλεται ειδική εισφορά αλληλεγγύης με κλιμακούμενους συντελεστές 2,2% έως 10% (η εισφορά αλληλεγγύης για τα εισοδήματα από ακίνητα είναι σε προσωρινή αναστολή), ενώ οι μισθωτές απαλλάσσονται του τέλους διαμονής.

4.1.4. Προσφορά καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω συνεργατικών πλατφορμών

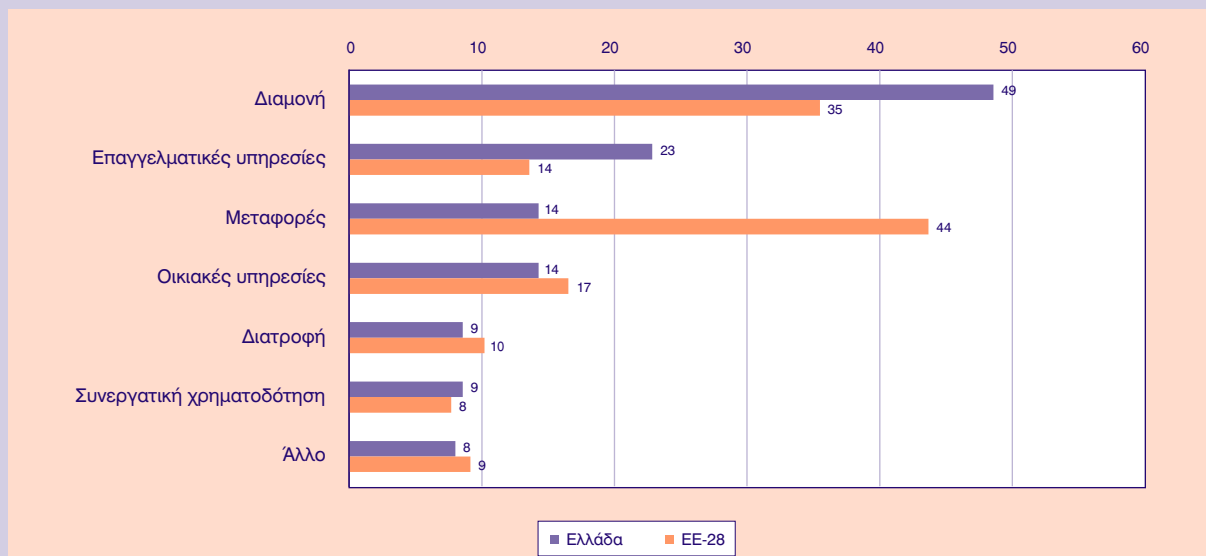
Μία σειρά από πρόσφατα δεδομένα σχετικά με την προσφορά των υπηρεσιών βραχυχρόνιας μίσθωσης στην Ελλάδα και την ΕΕ αναδεικνύουν την ανάπτυξη και τα χαρακτηριστικά της δραστηριότητας αυτής, αλλά και παραμέτρους που παρουσιάζουν ενδιαφέρον από την άποψη των αναγκών ή των επιδράσεων του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης της αγοράς. Σημαντική πληροφόρηση σε αυτό το πλαίσιο παρέχεται

από την έρευνα του Ευρωβαρόμετρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη χρήση και προσφορά υπηρεσιών μέσω συνεργατικών πλατφορμών (EC, 2018a), καθώς και από την αντίστοιχη πρόσφατη έρευνα για τις βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων που έχουν γίνει μέσω πλατφορμών στην ΕΕ (EC, 2021)³.

Σύμφωνα με τα ευρήματα των ερευνών αυτών, το έτος 2018 το 3% των Ελλήνων που ερωτήθηκαν δήλωσαν ότι έχουν προσφέρει κάποιου είδους υπηρεσίες μέσω συνεργατικών πλατφορμών, ποσοστό χαμηλότερο από τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-28 για το έτος αυτό (6%), με τα σχετικά ποσοστά για τις άλλες χώρες να κυμαίνονται από 2% στην Κύπρο έως 17% στη Λετονία. Ως προς τη συχνότητα της προσφοράς, στην Ελλάδα το 1% προσέφερε μία φορά ή λίγες φορές, το 1% περιστασιακά –μία φορά ανά μερικούς μήνες– και το 1% τακτικά –μία φορά τον μήνα ή συχνότερα– (έναντι 3%, 2% και 1% στην ΕΕ-28, αντίστοιχα). Μεταξύ των υπηρεσιών που προσφέρθηκαν μέσω συνεργατικών πλατφορμών, εκείνες με τη μεγαλύτερη συχνότητα αφορούσαν στην Ελλάδα τον κλάδο της διαμονής (49% έναντι 35% στην ΕΕ), ενώ στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ τις μεταφορές (Διάγραμμα 4.1.1).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.1

Τομείς προσφοράς υπηρεσιών μέσω συνεργατικών πλατφορμών (% των παρόχων), Ελλάδα, ΕΕ-28, 2018

Πηγή: European Commission, 2018a.

3. Η έρευνα του 2021 διεξήχθη τον Σεπτέμβριο του 2021 με τηλεφωνικές συνεντεύξεις σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 25.700 ατόμων στα 27 κράτη-μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων 1.004 ατόμων στην Ελλάδα. Η έρευνα του 2018 διεξήχθη σε δείγμα 26.544 ατόμων στα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων 1.000 ατόμων στην Ελλάδα την περίοδο 23-30/4/2018.

Η προσφορά καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης σημείωσε σημαντική αύξηση μεταξύ του 2018 και του 2021 στο σύνολο των χωρών της ΕΕ (με εξαίρεση τη Λετονία), και στον μέσο όρο των χωρών αυξήθηκε από το 2,2% στο 5,8% (Διάγραμμα 4.1.2). Στην Ελλάδα η αντίστοιχη αύξηση ήταν μεγαλύτερη, καθώς από το 1,7% το 2018 διαμορφώθηκε στο 8,0% το 2021, ποσοστό υψηλότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Οι χώρες που το 2021 παρουσίασαν τα υψηλότερα ποσοστά προσφοράς καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης ήταν η Δανία (11,8%), η Ισπανία (11,3%) και η Μάλτα (10,1%), ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφηκαν στη Λετονία (2,3%), τη Ρουμανία (2,6%) και το Βέλγιο (2,7%).

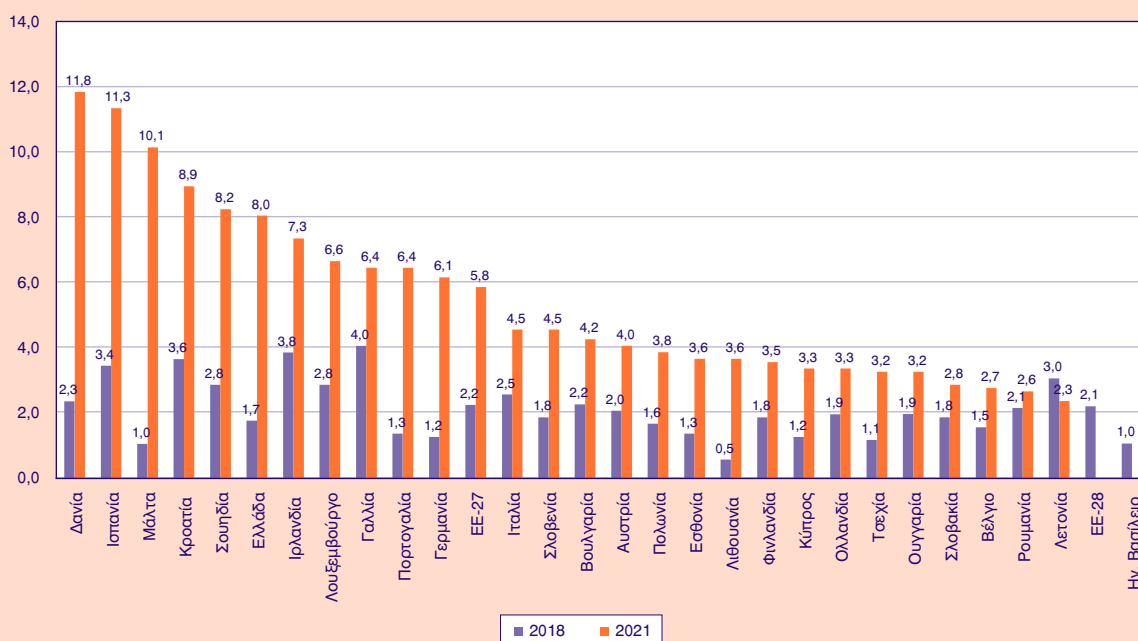
Ως προς τη συχνότητα της προσφοράς δωματίου, διαμερίσματος ή σπιτιού για βραχυπρόθεσμη ενοικίαση μέσω μιας πλατφόρμας συνεργατικής οικονομίας, στην Ελλάδα το 81,6% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι δεν προσέφεραν ποτέ τις υπηρεσίες αυτές (έναντι 90,2% κατά μέσο όρο στην ΕΕ-27 το 2021) και το 10,2% ότι δεν τις προσέφεραν αλλά σκέφτονταν να το κάνουν (έναντι 3,7% αντίστοιχα). Ομοίως, το 2,8% δήλωσαν ότι προσέφεραν αυτές τις υπηρεσίες αλλά δεν το σκέφτονταν πλέον (έναντι 1,7% αντίστοιχα), το 1,3% ότι τις προσέφεραν περιστασιακά (έναντι 2,1% αντίστοιχα), το 0,8% ότι τις προσέφεραν μία φορά κάθε λίγους μήνες (ένα-

ντι 1,1% αντίστοιχα) και το 3,2% ότι τις προσέφεραν μία φορά τον μήνα ή συχνότερα (έναντι 0,9% αντίστοιχα).

Όσοι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα συνεχίζουν να προσφέρουν δωμάτιο, διαμέρισμα ή σπίτι στην Ελλάδα δήλωσαν ότι νοικιάζουν όλο το διαμέρισμα/σπίτι τους από καιρό σε καιρό (35,8%), ποσοστό διπλάσιο συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-27 (17,7%) (Διάγραμμα 4.1.3). Αυτή είναι η πιο συνηθισμένη μορφή προσφοράς καταλυμάτων για βραχυχρόνια μίσθωση στη χώρα μας, ενώ σε ελαφρώς υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο κινείται και η τακτική ενοικίαση ολόκληρου διαμερίσματος ή σπιτιού (13,2% στην Ελλάδα έναντι 10,3% στην ΕΕ). Η ενοικίαση ενός δωματίου στο διαμέρισμα/σπίτι από καιρό σε καιρό ή τακτικά δεν υιοθετείται στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ όπου τα ποσοστά στις κατηγορίες αυτές ανήλθαν στο 18,3% και 4,2%, αντίστοιχα. Όσον αφορά τα ακίνητα που αγοράστηκαν με σκοπό τη διάθεσή τους για βραχυχρόνια μίσθωση μέσω ηλεκτρονικών πλατφορμών, τα οποία αντιπροσωπεύουν την πιο επαγγελματική μορφή ανάπτυξης της δραστηριότητας, σε πολύ υψηλό επίπεδο κινήθηκε στην Ελλάδα η ενοικίαση αρκετών διαμερισμάτων ή σπιτιών που αγοράστηκαν για αυτόν τον σκοπό (ποσοστό 30,2% έναντι 5,7% στον μέσο όρο της ΕΕ), ενώ σε παρόμοια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.2

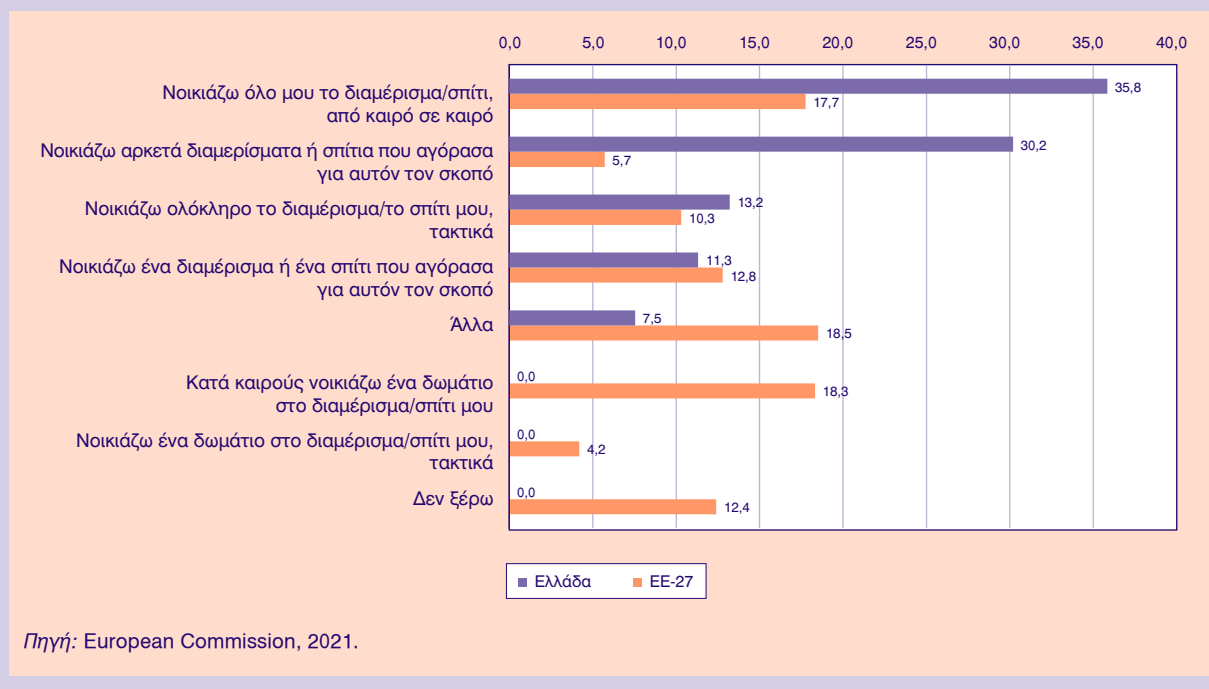
Προσφορά καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης στις χώρες της ΕΕ (%), 2018, 2021

Πηγή: European Commission, 2018a, 2021, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.3

Είδος καταλύματος που προσφέρεται για βραχυχρόνια μίσθωση (% των παρόχων), Ελλάδα, ΕΕ-27, 2021

αναλογία με την ΕΕ διαμορφώθηκε η ενοικίαση ενός διαμερίσματος ή σπιτιού (11,3% στην Ελλάδα και 12,3% στην ΕΕ, αντίστοιχα).

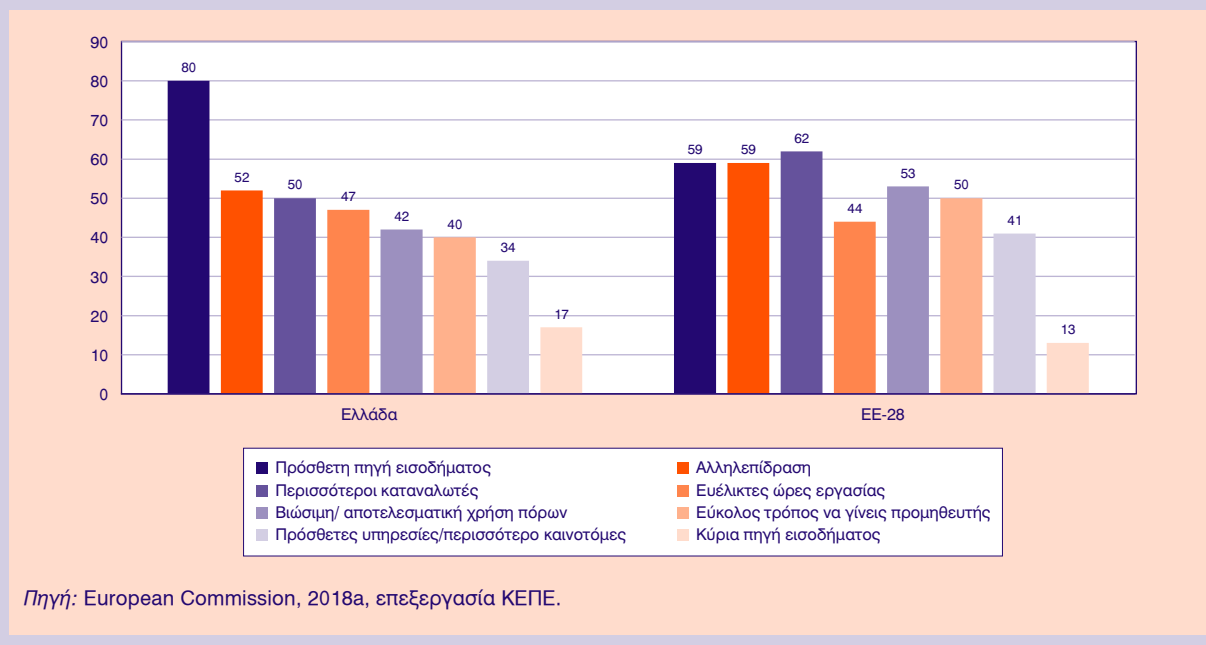
Με βάση τις δηλώσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου για τις παρεχόμενες υπηρεσίες μέσω των συνεργατικών πλατφορμών (EC, 2018a), οι κυριότεροι οικονομικοί λόγοι για την προσφορά υπηρεσιών διαμονής μέσω των πλατφορμών παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 4.1.4. Η πρόσθετη μορφή εισοδήματος ως ένας από τους βασικούς λόγους για τη δραστηριότητα αυτή αναφέρθηκε από το 80% των συμμετεχόντων στην Ελλάδα έναντι 59% για τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ το 17% στην Ελλάδα έναντι 13% στην ΕΕ ανέφεραν τη βραχυχρόνια μίσθωση ως κύρια πηγή εισοδήματος. Σε ελαφρώς υψηλότερο επίπεδο στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ κινείται η αναφορά στην ευελιξία στις ώρες εργασίας (47% έναντι 44%), ενώ σε χαμηλότερα ποσοστά για την Ελλάδα έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου εμφανίζονται η εξασφάλιση περισσότερων καταναλωτών (50% έναντι 62%), η ευκολία αλληλεπίδρασης με τους καταναλωτές (52% έναντι 59%), η βιώσιμη και αποτελεσματική χρήση των πόρων (42% έναντι 53%), η ευκολία του να γίνει κάποιος προμηθευτής (40% έναντι 50%) και η παροχή πρόσθετων/περισσότερο καινοτόμων υπηρεσιών (34% έναντι 41%).

Στην ίδια έρευνα, τα κυριότερα προβλήματα που αναφέρθηκαν από τους παρόχους των υπηρεσιών βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω συνεργατικών πλατφορμών (Διάγραμμα 4.1.5) ήταν για την Ελλάδα η έλλειψη σαφήνειας για το πώς προσφέρεις υπηρεσίες νόμιμα (41% έναντι 25% στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ), η πολυπλοκότητα στο σύστημα πληρωμής των φόρων (38% έναντι 23%, αντίστοιχα), η πολυπλοκότητα ή η δυσκολία στην προσφορά υπηρεσιών νόμιμα (24% έναντι 16%, αντίστοιχα) και οι ασαφείς επιπτώσεις στο καθεστώς απασχόλησης (18% έναντι 12%, αντίστοιχα), ενώ δηλώθηκαν επίσης δυσκολίες σε σχέση με τους καταναλωτές που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες (19% έναντι 22%, αντίστοιχα). Χαμηλότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου ήταν το ποσοστό των απόρων που δεν ανέφεραν κάποιο πρόβλημα στη χώρα μας (25% έναντι 40%).

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των συμμετεχόντων που δήλωσαν στην πιο πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (EC, 2021) ότι είχαν σταματήσει να προσφέρουν υπηρεσίες βραχυχρόνιας μίσθωσης μέσω των συνεργατικών πλατφορμών ή σκέφτονταν να το κάνουν, ο κυριότερος λόγος διακοπής της προσφοράς τόσο στην Ελλάδα όσο και στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-27 ήταν η μη διαθεσιμότητα πλέον κάποιου καταλύματος (36,6% και 37,6%, αντίστοιχα)

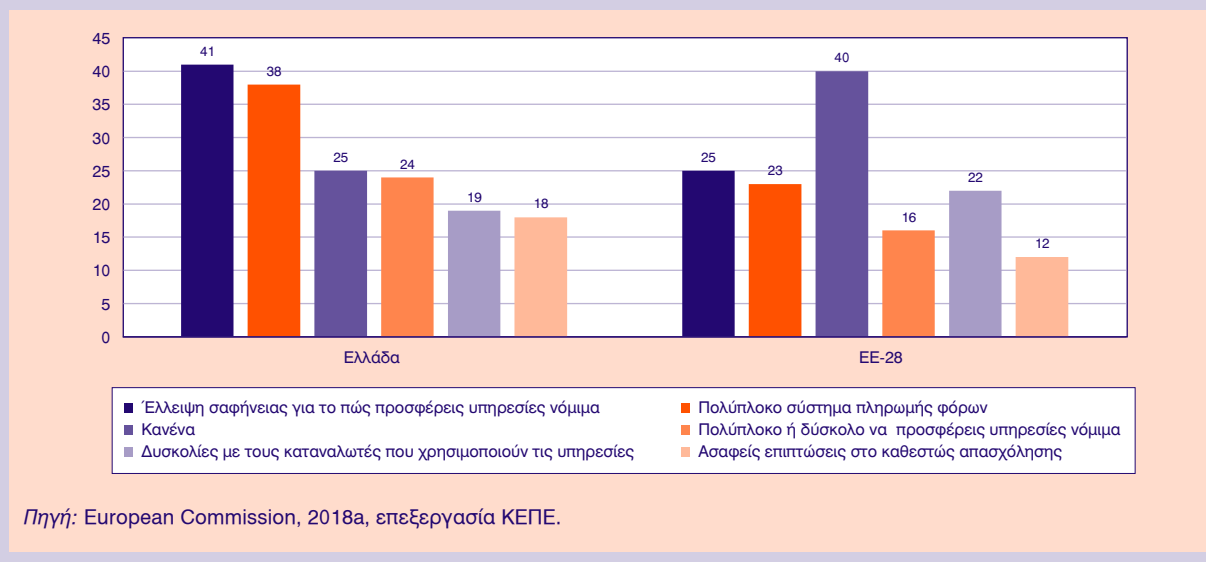
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.4

Λόγοι προσφοράς υπηρεσιών βραχυχρόνιας μίσθωσης (% των παρόχων), Ελλάδα, ΕΕ-28, 2018

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.5

Κύρια προβλήματα προσφοράς υπηρεσιών βραχυχρόνιας μίσθωσης (% των παρόχων), Ελλάδα, ΕΕ-28, 2018

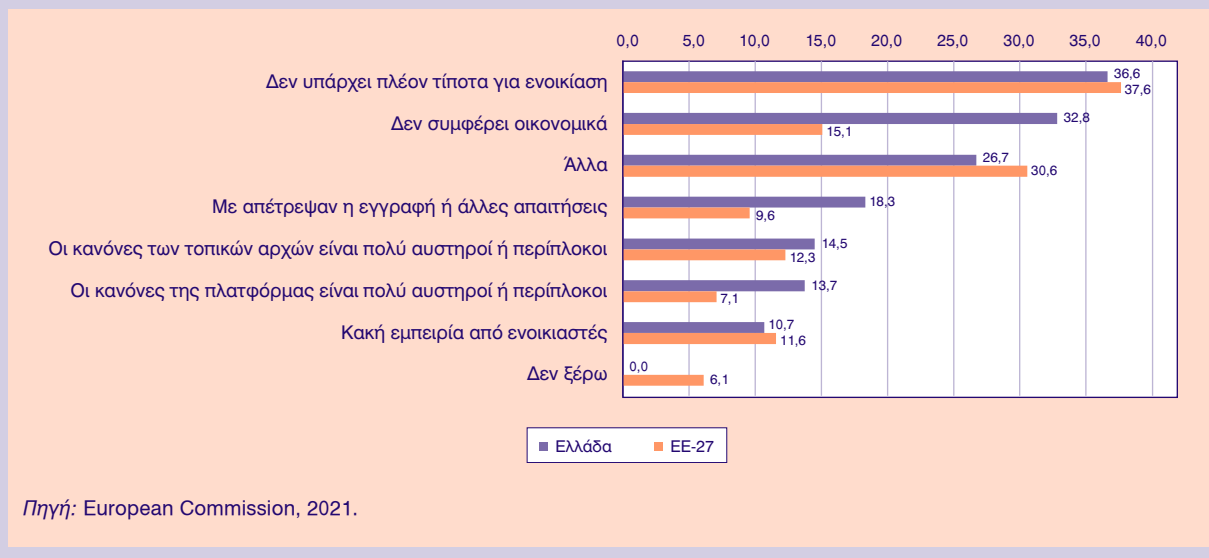
(Διάγραμμα 4.1.6). Πολύ υψηλό ποσοστό για την Ελλάδα καταλαμβάνει ως λόγος το ότι δεν συμφέρει οικονομικά (32,8% έναντι 15,1% στην ΕΕ-27), ενώ σε υψηλότερο επίπεδο στη χώρα μας κινήθηκε η διακοπή της προσφοράς λόγω διοικητικών περιορισμών, με το 18,3% να έχει δηλώσει ότι τους απέτρεψε η εγγραφή ή άλλες απαιτήσεις (έναντι 9,6% στην ΕΕ-27), το

14,5% να επικαλείται ότι οι κανόνες των τοπικών αρχών είναι πολύ αυστηροί ή περίπλοκοι (έναντι 12,3% αντίστοιχα) και το 13,7% να αναφέρει ότι οι κανόνες της πλατφόρμας είναι πολύ αυστηροί ή περίπλοκοι (έναντι 7,1% αντίστοιχα). Επιπλέον το 10,7% των ερωτηθέντων στην Ελλάδα και το 11,6% στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ δήλωσαν κακή εμπειρία από τους

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.6

Λόγοι διακοπής προσφοράς καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης

(% των παρόχων που διέκοψαν την προσφορά ή σκέπτονται να το κάνουν), Ελλάδα, ΕΕ-27, 2021

ενοικιαστές, ενώ ένα αρκετά υψηλό ποσοστό επικαλέστηκε άλλους λόγους (26,7% στην Ελλάδα έναντι 30,6% στην ΕΕ-27).

4.1.5. Διαπιστώσεις

Στην Ελλάδα η προσφορά καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης, η συχνότερη μορφή υπηρεσιών που παρέχονται μέσω συνεργατικών πλατφορμών, έχει σημειώσει σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια, με το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στη δραστηριότητα αυτή να διαμορφώνεται σε υψηλότερο επίπεδο συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ. Η Ελλάδα έχει προχωρήσει σε σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων για τη ρύθμιση της λειτουργίας της συγκεκριμένης αγοράς, ενώ περαιτέρω προσαρμογές στο νομοθετικό πλαίσιο είναι πιθανόν να προκύψουν στο μέλλον, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας της ΕΕ για τη διαμόρφωση ευρωπαϊκής νομοθεσίας με στόχο την υπεύθυνη, δίκαιη και αξιόπιστη ανάπτυξη του τομέα.

Από πρόσφατες έρευνες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αφορούν τη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων, προκύπτει ότι η Ελλάδα διαφοροποιείται σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ σε ορισμένα χαρακτηριστικά της προσφοράς που έχουν σημασία τόσο από την άποψη του ρόλου του τομέα αυτού ως πηγής εισοδήματος για τους δραστηριοποιούμενους, όσο και από την άποψη της επάρκειας και των επιδράσεων του νομοθετικού πλαισίου.

Η πλέον συνηθισμένη μορφή προσφοράς καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης στην Ελλάδα είναι η

ενοικίαση ολόκληρου διαμερίσματος/σπιτιού, ενώ στη χώρα μας σπανίως υιοθετείται η πρακτική της ενοικίασης ενός δωματίου στο διαμέρισμα/σπίτι. Όσον αφορά την πιο επαγγελματική μορφή ανάπτυξης της δραστηριότητας, δηλαδή την εκμίσθωση καταλυμάτων που αγοράστηκαν για αυτόν τον σκοπό, η πρακτική αυτή αφορά πολύ υψηλότερο ποσοστό της προσφοράς στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, με πενταπλάσια αναλογία παρόχων στην Ελλάδα να δηλώνουν ότι διαθέτουν προς ενοικίαση περισσότερα του ενός διαμερίσματα/σπίτια που αγόρασαν για αυτό τον σκοπό.

Οι οικονομικοί λόγοι αποτελούσαν τους κυριότερους λόγους προσφοράς υπηρεσιών διαμονής μέσω των πλατφορμών στην Ελλάδα το 2018 (κυρίως ως πρόσθετη πηγή εισοδήματος ή κύρια), ενώ σε χαμηλότερο επίπεδο έναντι του μέσου όρου των χωρών της ΕΕ δηλώθηκαν η εξασφάλιση περισσότερων καταναλωτών, η ευκολία αλληλεπίδρασης με τους καταναλωτές, η βιώσιμη και αποτελεσματική χρήση των πόρων, η ευκολία του να γίνει κάποιος προμηθευτής και η παροχή πρόσθετων περισσότερων καινοτόμων υπηρεσιών. Ως κυριότερα προβλήματα αναφέρθηκαν κατά σειρά το 2018 η έλλειψη σαφήνειας για το πώς προσφέρεις υπηρεσίες νόμιμα, η πολυπλοκότητα στο σύστημα πληρωμής των φόρων και στη νόμιμη προσφορά υπηρεσιών, οι ασαφείς επιπτώσεις στο καθεστώς απασχόλησης και οι δυσκολίες με τους καταναλωτές που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες, ενώ το ένα τέταρτο των παρόχων δεν ανέφεραν κάποιο πρόβλημα. Το 2021 η μη διαθεσιμότητα πλέον κάποιου καταλύματος ήταν ο κυριότερος λόγος διακοπής της προσφο-

ράς τόσο στην Ελλάδα όσο και στον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-27, σχεδόν διπλάσιοι δήλωσαν ότι δεν συμφέρει οικονομικά στη χώρα μας, ενώ ως αρκετά σημαντικοί αναφέρθηκαν οι διοικητικοί περιορισμοί και η αυστηρότητα/περιπλοκότητα των κανόνων που επιβάλλουν οι πλατφόρμες.

Βιβλιογραφία

Αθανασίου, Ε. & Κώτση, Α. (2019). Οικονομία διαμοιρασμού-Συνεργατική οικονομία: Χρήση υπηρεσιών στην Ελλάδα. ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, 38, 48-56.

Αθανασίου, Ε. & Κώτση, Α. (2018). Εξελίξεις στη βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα. ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, 37, 56-61.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή-ΕΕ (2016). *Ευρωπαϊκή ατζέντα για μια συνεργατική οικονομία*. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. {SWD (2016) 184 final}. Βρυξέλλες 2.6.2016, COM(2016) 356 final.

Μπαλαμπανίδης, Δ., Παπατζανή, Ε. & Πέττας, Δ. (2021). *Το Airbnb στην πόλη: Ευκαιρία ή Απειλή*; Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, Grant Thornton (2017). *Η φοροδοτική δυνατότητα των ξενοδοχείων και η δυνατότητα αξιοποίησης της οικονομίας διαμοιρασμού για τη φορολογική εξομάλυνση του κλάδου*.

European Commission-EC (2021). Flash Eurobarometer 495. *Short-term rentals in the EU*.

European Commission-EC (2018a). Flash Eurobarometer 467. *The use of the collaborative platforms*.

European Commission-EC (2018b). *Study on the assessment of the regulatory aspects affecting the collaborative economy in the tourism accommodation sector in the 28 Member States (580/PP/GRO/IMA/15/15111J)*, Final report.

Eurostat (2021). *Short-stay accommodation offered via online collaborative economy platforms*. Eurostat Experimental statistics.

Frenkel, K. & Schor, J. (2017). Putting the Sharing Economy into Perspective. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23(10).

Katsinas, P. (2021). Professionalisation of short-term rentals and emergent tourism gentrification in post-crisis Thessaloniki. *Environment and Planning, A* 53(6).

Zervas, G., Proserpio, D., & Byers, J.W. (2017). The Rise of the Sharing Economy: Estimating the Impact of Airbnb on the Hotel Industry. *Journal of Marketing Research*, 54(5), 687-705.

4.2. Εξελίξεις στην ψηφιακή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Αθανάσιος Χύμης

4.2.1. Εισαγωγικά

Το 2021 κυριάρχησε και πάλι η κρίση της πανδημίας, η οποία έχει αποτελέσει καταλύτη στην επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Ειδικότερα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο ψηφιακός μετασχηματισμός (ή ψηφιακή μετάβαση) υποστηρίζεται με δύο πολύ σημαντικές πρωτοβουλίες: το Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας¹ (ΣΑΑ) και την Ψηφιακή Πυξίδα (ΨΠ) για την ψηφιακή δεκαετία².

Το ΣΑΑ προβλέπει σημαντικά κονδύλια για τα κράτη-μέλη, προκειμένου να προχωρήσουν τον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό μετασχηματισμό. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα μέχρι το 2026 θα λάβει περίπου €30,5 δις (€17,77 δις ως επιχορηγήσεις και €12,73 δις ως δάνεια), το 23,3% των οποίων θα υποστηρίξουν την ψηφιακή μετάβαση, ενώ το 37,5% θα στηρίξουν την πράσινη μετάβαση και τα υπόλοιπα άλλους (οικονομικούς, κοινωνικούς, εργασιακούς, εκπαιδευτικούς, κλπ.) στόχους.

Εστιάζοντας στην ψηφιακή μετάβαση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε, στις 9 Μαρτίου 2021, την πυξίδα για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της Ευρώπης έως το 2030. Αυτή περιλαμβάνει τέσσερις άξονες: α) Δεξιότητες, β) Υποδομές, γ) Επιχειρήσεις και δ) Κράτος. Ενδεικτικά κάποιοι από τους στόχους της ψηφιακής μετάβασης έως το 2030 είναι οι εξής: στοιχειώδεις ψηφιακές δεξιότητες για, τουλάχιστον, το 80% του πληθυσμού, 5G παντού, πρώτος υπολογιστής με κβαντική επιτάχυνση, το 75% των επιχειρήσεων να χρησιμοποιούν υπολογιστικό νέφος/τεχνητή νοημοσύνη/μαζικά δεδομένα, πάνω από το 90% των ΜΜΕ να επιτύχουν τουλάχιστον ένα στοιχειώδες επίπεδο ψηφιακής έντασης, το 100% των δημοσίων υπηρεσιών να παρέχονται διαδικτυακά, το 100% των πολιτών να έχουν ηλεκτρονική πρόσβαση στους ιατρικούς φακέ-

λους τους, το 80% των πολιτών να χρησιμοποιεί την ψηφιακή ταυτότητα.

4.2.2. Ο Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η τελευταία έκδοση του δείκτη DESI (2021) έχει σημαντικές αλλαγές από τις προηγούμενες εκδόσεις λόγω της προσαρμογής του δείκτη στις ανωτέρω περιγραφείσες πρωτοβουλίες. Συγκεκριμένα ο δείκτης περιλαμβάνει τέσσερις και όχι πέντε παραμέτρους σε αντιστοιχία με τους τέσσερις άξονες της ΨΠ: 1) Ανθρώπινο κεφάλαιο, 2) Συνδεσιμότητα, 3) Ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας και 4) Ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνει 7 κριτήρια σχετικά με ψηφιακές δεξιότητες του πληθυσμού και τους ειδικούς σε Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Η συνδεσιμότητα περιλαμβάνει 10 κριτήρια σχετικά με τη διείσδυση και κάλυψη σταθερών και κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών, την ετοιμότητα για 5G και την κάλυψη 4G και 5G. Η ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας αφορά τις επιχειρήσεις και περιλαμβάνει 11 κριτήρια σχετικά με τη χρήση μέσω κοινωνικής δικτύωσης, μαζικών δεδομένων, τεχνητής νοημοσύνης, ηλεκτρονικών τιμολογιών, καθώς και τον βαθμό υιοθέτησης ηλεκτρονικού εμπορίου, ΤΠΕ για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα και ηλεκτρονικής ανταλλαγής πληροφοριών. Τέλος, οι ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες αφορούν το κράτος και περιλαμβάνουν 5 κριτήρια σχετικά με τον αριθμό δημοσίων υπηρεσιών για πολίτες και επιχειρήσεις που προσφέρονται ψηφιακά, τα ανοικτά δεδομένα, και τα προσυμπληρωμένα έντυπα.

Οι ανωτέρω αλλαγές, σε σχέση με προηγούμενες εκδόσεις του δείκτη, μειώνουν σημαντικά τη δυνατότητα σύγκρισης της τελευταίας έκδοσής του με τις προηγούμενες εκδόσεις. Επίσης ο ανανεωμένος δείκτης δεν περιλαμβάνει το Ηνωμένο Βασίλειο, άρα, αφορά τα 27 κράτη-μέλη. Όπως κάθε έκδοση δεικτών, τα δεδομένα τα οποία χρησιμοποιεί αφορούν το προηγούμενο έτος από το έτος έκδοσης, δηλαδή η τελευταία έκδοση του δείκτη (2021) αφορά τα δεδομένα του 2020. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του DESI είναι ότι λαμβάνει υπόψη στην κατάρτισή του πολιτικές οι οποίες έχουν ψηφιστεί και πρόκειται να υλοποιηθούν

1. <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_el>

2. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118&from=el>>

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.1 Βαθμολογία και κατάταξη της Ελλάδος με βάση τον δείκτη DESI

Δείκτης	Ελλάς		ΕΕ-27	Καλύτερη επίδοση	
	Θέση	Βαθμός	Βαθμός	Κράτος	Βαθμός
DESI	25	37,3	50,7	Δανία	70,1
Ανθρώπινο κεφάλαιο	21	41,0	47,1	Φιλανδία	71,1
Συνδεσιμότητα	27	37,7	50,2	Δανία	74,0
Ενσωμάτωση ψηφιακής τεχνολογίας	22	28,5	37,6	Φιλανδία	59,5
Ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες	26	41,9	68,1	Εσθονία	91,8

Πηγή: Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2021 Ελλάδα.

καθώς και αλλαγές σε δεδομένα ή πιο πρόσφατα δεδομένα που φθάνουν έως και τον Αύγουστο του 2021, σε μια προσπάθεια ώστε ο δείκτης να είναι όσο το δυνατόν πιο επίκαιρος σε σχέση με την ημερομηνία έκδοσής του.

Ο Πίνακας 4.2.1 παρουσιάζει την απόδοση της Ελλάδος με βάση τον δείκτη DESI 2021, τον ευρωπαϊκό μέσο όρο καθώς και το κράτος με την καλύτερη επίδοση. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει μια σχετική βελτίωση της χώρας μας σε σχέση με την 27η θέση (σε σύνολο 28 κρατών-μελών) της προηγούμενης έκδοσης του δείκτη (2020). Όσον αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες (ανθρώπινο κεφάλαιο), η Ελλάς κατέχει την καλύτερη σχετική θέση (21η) και είναι πιο κοντά στον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Σχετικά καλή θέση έχει και στην ενσωμάτωση ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις, αν και, συγκρινόμενη με την κατέχουσα την πρώτη θέση Φινλανδία, βρίσκεται, βαθμολογικά, περίπου στο 50-60% της επίδοσης της χώρας αυτής.

Αρκετά χειρότερη είναι η επίδοση της χώρας όσον αφορά τις υποδομές (συνδεσιμότητα), όπου κατέχει την τελευταία θέση (27η) και την ηλεκτρονική διακυβέρνηση (ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες), παρά τις τελευταίες σημαντικές εξελίξεις στον τομέα αυτό. Είναι γεγονός ότι οι εξελίξεις αυτές που έλαβαν χώρα μέσα στο 2021 θα φανούν στην επόμενη έκδοση του δείκτη, το 2022. Η χώρα θα πρέπει να επιταχύνει ακόμα περισσότερο την ψηφιακή μετάβαση του δημόσιου τομέα, για να μπορέσει να καλύψει τη μεγάλη απόσταση που την χωρίζει από την Εσθονία, την κα-

λύτερη χώρα στον τομέα αυτόν και με την υψηλότερη βαθμολογία μεταξύ των 4 παραμέτρων του DESI.

Σημειώνεται ότι η βαθμολογία του δείκτη DESI κυμαίνεται από το 0 έως το 100 όπου το 100 είναι η άριστη επίδοση. Είναι σαφές από τη βαθμολογία ακόμα και των πρώτων στη βαθμολογία κρατών, αλλά ακόμη περισσότερο από τον μέσο όρο των 27, ότι υπάρχει αρκετός δρόμος να καλυφθεί για την πλήρη ψηφιακή μετάβαση.

4.2.3. Ο Δείκτης Ψηφιακής Ανταγωνιστικότητας του IMD

Το IMD κάθε χρόνο εκδίδει την Επετηρίδα Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Τα τελευταία πέντε χρόνια εκδίδει συμπληρωματικά τον Δείκτη Ψηφιακής Ανταγωνιστικότητας, ανταποκρινόμενο στις ραγδαίες εξελίξεις του ψηφιακού μετασχηματισμού παγκοσμίως. Η τελευταία έκδοση (2021) περιλαμβάνει 64 κράτη και ο δείκτης δεν παρουσιάζει αλλαγές από πέρυσι. Ο δείκτης μετράει την ικανότητα και την ετοιμότητα των κρατών να υιοθετούν ψηφιακές τεχνολογίες βοηθητικές για τον αναγκαίο οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό τους³.

Κάτι που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι, από τα συνολικά 52 κριτήρια που χρησιμοποιεί ο δείκτης, τα 19 είναι κριτήρια αποκλειστικά για τη μέτρηση της ψηφιακής ανταγωνιστικότητας, ενώ τα υπόλοιπα 33 είναι κοινά κριτήρια με τον δείκτη ανταγωνιστικότητας της παγκόσμιας επετηρίδας. Αυτό σημαίνει ότι οι δύο δείκτες συνδέονται σε σημαντικό βαθμό, και ενδεχο-

3. Για περισσότερες λεπτομέρειες όσον αφορά τη μέθοδο του δείκτη, ο αναγνώστης παραπέμπεται στην περυσινή έκδοση της ομώνυμης στήλης (Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 44, Φεβρουάριος 2021).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.2 Εξέλιξη της κατάταξης της Ελλάδας σύμφωνα με τον Δείκτη Ψηφιακής Ανταγωνιστικότητας του IMD

Δείκτης/Έτος	2016	2017	2018	2019	2020	2021*
Γενικός Δείκτης	45	47	53	53	46	44
<i>Γνώση</i>	46	51	51	53	48	45
Ταλέντο	47	47	50	53	50	42
Κατάρτιση και Εκπαίδευση	51	55	58	60	56	55
Επιστημονική συγκέντρωση	34	33	37	34	36	35
<i>Τεχνολογία</i>	52	52	51	54	43	46
Ρυθμιστικό πλαίσιο	51	49	47	52	41	43
Κεφάλαιο	55	58	54	52	49	52
Τεχνολογικό πλαίσιο	49	49	48	49	46	50
<i>Μελλοντική ετοιμότητα</i>	36	47	46	53	46	43
Προσαρμοστικότητα	33	41	50	41	44	43
Ευελιξία επιχειρήσεων	40	53	49	60	55	51
Ενσωμάτωση τεχνολογιών πληροφορικής	43	48	47	50	45	41

Πηγή: IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021.

* Επί συνόλου 64 κρατών. Πορτοκαλί (ανοιχτό πορτοκαλί) χρώμα δείχνει άνοδο (πτώση) στην κατάταξη.

μένως να είναι αυτός ο λόγος που, ενώ ο ευρωπαϊκός δείκτης DESI κατατάσσει την Ελλάδα μπροστά μόνο από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, ο δείκτης του IMD την κατατάσσει μπροστά και από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Κροατία, Σλοβακία και Ουγγαρία.

Ο Πίνακας 4.2.2 δείχνει την εξέλιξη της κατάταξης της Ελλάδος σύμφωνα με τον δείκτη ψηφιακής ανταγωνιστικότητας του IMD. Υπενθυμίζεται ότι ο δείκτης αφορά δεδομένα του προηγούμενου της έκδοσης έτους, δηλαδή αφορά το 2020. Όπως επισημάνθηκε και στην περίπτωση του DESI, οι σημαντικές αλλαγές και εξελίξεις που σημειώθηκαν μέσα στο 2021 θα φανούν στην επόμενη έκδοση του δείκτη. Η χώρα μας ανέβηκε δύο θέσεις από την προηγούμενη έκδοση, φθάνοντας την 44η θέση η οποία είναι και η καλύτερη θέση από το 2016 που ξεκίνησε να εκδίδεται ο συγκεκριμένος δείκτης. Αυτό φυσικά όχι μόνο στοιχείο εφησυχασμού δεν είναι, αλλά, όπως και η κατάταξη στον δείκτη DESI υποδηλώνει ότι η Ελλάς χρειάζεται σημαντική επιτάχυνση των βημάτων του ψηφιακού μετασχηματισμού, εάν θέλει όχι απλώς να πετύχει έναν καλύτερο βαθμό ψηφιακού μετασχηματισμού, αλλά και ψηφιακής σύγκλισης με τους εταίρους της που βρίσκονται αρκετά πιο μπροστά στην κατάταξη.

Ο πορτοκαλί χρωματισμός στον Πίνακα 4.2.2 υποδεικνύει βελτίωση σε σχέση με την προηγούμενη έκδοση του δείκτη (2020) ενώ ο με ανοιχτό πορτοκαλί χρωματισμός υποδεικνύει χειροτέρευση. Από τους τρεις βασικούς παράγοντες που αποτελούν τον δείκτη, οι δύο (Γνώση και Μελλοντική ετοιμότητα) σημείωσαν βελτίωση στην κατάταξη, ενώ ο ένας (Τεχνολογία) υποχώρησε.

Ο Πίνακας 4.2.3 παρουσιάζει επιλεγμένα κριτήρια, τα οποία είτε βελτιώθηκαν σημαντικά σε σχέση με την προηγούμενη έκδοση του δείκτη, είτε χειροτέρευσαν, είτε παρέμειναν στάσιμα. Εντυπωσιακή είναι η βελτίωση του κριτηρίου «Διεθνής εμπειρία διοικητικών συμβουλίων». Αξίζει να σημειωθεί ότι πολλά από τα κριτήρια, όπως το προαναφερθέν, λαμβάνουν τιμές με βάση το ερωτηματολόγιο που αποστέλλεται κάθε χρόνο σε στελέχη επιχειρήσεων και όχι βάσει αντικειμενικά μετρήσιμων δεδομένων, όπως π.χ. σχετικά με τη διείσδυση των ευρυζωνικών συνδέσεων. Από τα 52 κριτήρια περίπου τα 2/3 υπολογίζονται βάσει αντικειμενικών δεδομένων και το 1/3 βάσει των (υποκειμενικών) απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο. Σε κάθε περίπτωση, η επίδραση ενός μόνο κριτηρίου δεν είναι ικανή να επηρεάσει σημαντικά τη συνολική κατάταξη της χώρας. Στον Πίνακα 4.2.3 τα κριτήρια

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.3 Κατάταξη της Ελλάδος σε επιλεγμένα κριτήρια σύμφωνα με τον Δείκτη IMD 2020

Κριτήριο	Κατάταξη 2020	Κατάταξη 2021
Διεθνής εμπειρία διοικητικών συμβουλίων (ε)	47	19
Ξένο εξειδικευμένο προσωπικό (ε)	58	52
Ψηφιακές-τεχνολογικές δεξιότητες (ε)	41	36
Εκπαίδευση προσωπικού επιχειρήσεων (ε)	56	44
Συνολικές δαπάνες για R&D	35	31
Επιστημονική και τεχνική απασχόληση	25	20
Πατέντες σε υψηλή τεχνολογία	45	47
Εφαρμογή συμβάσεων	59	60
Ανάπτυξη και εφαρμογή τεχνολογίας (ε)	47	36
Νομοθεσία επιστημονικής έρευνας (ε)	40	43
Χρηματοδότηση τεχνολογίας (ε)	50	41
Διαθέσιμα επιχειρηματικά κεφάλαια (ε)	57	49
Επενδύσεις στις τηλεπικοινωνίες	11	22
Συνδρομητές κινητής ευρυζωνικής σύνδεσης	40	41
Ασύρματη ευρυζωνική σύνδεση	40	32
Εξαγωγές προϊόντων υψηλής τεχνολογίας	32	32
Χρήση ψηφιακού Δημοσίου από επιχειρήσεις	41	41
Ψηφιακό λιανεμπόριο	29	33
Χρήση ρομπότ	44	44
Ευελιξία επιχειρήσεων (ε)	57	51
Ηλεκτρονική διακυβέρνηση	37	37
Συνεργασία Δημοσίου-Ιδιωτικού τομέα (ε)	40	30
Ασφάλεια δικτύου (ε)	37	42
Πειρατεία λογισμικού	52	52

Πηγή: IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021.

Σημείωση: Πορτοκαλί (ανοιχτό πορτοκαλί) χρώμα υποδεικνύει άνοδο (κάθοδο) στην κατάταξη, ενώ το μπλε ίδια θέση. Το (ε) δείχνει ότι το συγκεκριμένο κριτήριο υπολογίζεται βάσει ερωτηματολογίου.

που υπολογίζονται βάσει του ερωτηματολογίου υποδεικνύονται με το (ε) δίπλα στο κριτήριο.

4.2.4. Συμπεράσματα

Από τις ανωτέρω επιδόσεις της Ελλάδος στους δύο βασικούς ψηφιακούς δείκτες, τον ευρωπαϊκό δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας DESI και τον διεθνή δείκτη ψηφιακής ανταγωνιστικότητας του IMD

διαφαίνεται μία ελαφρά τάση βελτίωσης της σχετικής θέσης της χώρας ως προς τους υπολοίπους εταίρους σε ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα. Σύμφωνα με τον DESI, η Ελλάς ανέβηκε κατά μία θέση, στην 25η ανάμεσα στα 27 κράτη-μέλη, και σύμφωνα με τον δείκτη του IMD ανέβηκε δύο θέσεις, στην 44η σε σύνολο 64 κρατών.

Οι μεταρρυθμίσεις και οι αλλαγές που συντελούνται στην Ελλάδα τα τελευταία δύο χρόνια έχουν σίγου-

ρα επηρεαστεί και επιταχυνθεί από την πανδημία της COVID-19. Το ίδιο όμως συμβαίνει και στις περισσότερες, αν όχι όλες, τις χώρες του κόσμου, και ιδιαίτερα τις χώρες υψηλού εισοδήματος, στην ομάδα των οποίων ανήκει και η χώρα μας. Αυτό υποδηλώνει ότι η ψηφιακή μετάβαση θα πρέπει να επιταχυνθεί περαιτέρω, εάν στόχος της χώρας είναι να «ξεκολλήσει» από τις τελευταίες θέσεις των διεθνών κατατάξεων με τους εταίρους της και να πλησιάσει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Τα αποτελέσματα των δεικτών των τελευταίων ετών δείχνουν πως αυτό είναι εφικτό. Στις επόμενες εκδόσεις των εν λόγω δεικτών θα φανεί εάν

η ψηφιακή μετάβαση στην Ελλάδα επιτυγχάνεται με ταχύτερο ή όχι ρυθμό από τους εταίρους μας.

Βιβλιογραφία

European Commission (2021). *Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2021. Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: <<https://ec.europa.eu/newsroom/dae/redirection/document/80588>>.

IMD (2021). *IMD World Competitiveness Yearbook 2021, Digital 2021, Talent 2021: summaries. Country Profile: Greece*. Διαθέσιμο στο <<https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/wco/pdfs/countries-landing-page/GR.pdf>>.

Οι ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα του 21ου αιώνα

Ιωάννης Χολέζας*,**

Περίληψη

Οι ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών, γνωστές ως έμφυλες ανισότητες, είναι ένα φαινόμενο που δεν έχει εκλείψει στη χώρα μας. Στόχος αυτής της εργασίας είναι να σκιαγραφήσει την κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα ξεκινώντας από τα νομοθετικά βήματα που έχουν γίνει, συνεχίζοντας με τα ευρήματα των σχετικών ερευνών ως προς τους παράγοντες που καθορίζουν την έκταση και τη φύση των έμφυλων ανισοτήτων, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν στη διατήρησή τους, και ολοκληρώνοντας με την παρουσίαση δύο αξιόπιστων σύγχρονων δεικτών έμφυλων ανισοτήτων, οι οποίοι συλλαμβάνουν το φαινόμενο στην ολότητά του. Τα ευρήματα συνηγορούν στην άποψη ότι, παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί, το πρόβλημα παραμένει έντονο σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες και, μάλιστα, φαίνεται ότι η υστέρηση της Ελλάδας διευρύνθηκε την τελευταία δεκαετία. Οι δείκτες έμφυλων ανισοτήτων αποδίδουν στα πεδία της ισχύος, του χρόνου και της εργασίας τις μεγαλύτερες συνεισφορές στο επίπεδο των έμφυλων ανισοτήτων. Παράλληλα, κεντρικό ρόλο έχουν οι θεσμοί της οικογένειας και της εκπαίδευσης, καθώς συμβάλλουν εκούσια ή ακούσια

στη διαμόρφωση αντιλήψεων και στάσεων σε βάρος των γυναικών, αλλά και η υποαντιπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων που τις εγκλωβίζει σε έναν φαύλο κύκλο.

Λέξεις-κλειδιά: Έμφυλη ανισότητα, SIGI, GEI, νοικοκυριό, οικογένεια, εκπαίδευση

Ταξινόμηση JEL: J16, I24

1. Εισαγωγή

Η άνιση μεταχείριση των γυναικών στη χώρα μας έχει στο παρελθόν βρεθεί στο επίκεντρο του δημόσιου διαλόγου. Ανισότητες σε βάρος των γυναικών εντοπίζονται σε διαφορετικές πτυχές της καθημερινής ζωής και δεν είναι νέο φαινόμενο. Τις τελευταίες δεκαετίες υπάρχει έντονη ευαισθητοποίηση και έχουν ενταθεί οι προσπάθειες εξασφάλισης ίσων ευκαιριών για τα δύο φύλα από την πολιτεία, εντός του πλαισίου αντίστοιχων δράσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση¹.

Οι συνέπειες της άνισης μεταχείρισης των γυναικών δεν είναι μόνο κοινωνικές ή ηθικές, αλλά και οικονομικές. Αν ο μισός πληθυσμός υφίσταται διακρίσεις, αυτό μεταφράζεται σε λιγότερα οφέλη από τα μέγιστα δυνατά για την κοινωνία και την οικονομία, οδηγώντας επιπλέον σε υποχρησιμοποίηση ή ακόμη και απαξίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και σπατάλη πόρων². Για παράδειγμα, η ανισότητα στις αποδοχές από εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών, συνέπεια της άνισης μεταχείρισης των γυναικών στην αγορά εργασίας αλλά και πριν την είσοδό τους σε αυτήν, π.χ. στην εκπαίδευση ή στις ευκαιρίες απασχόλησης, υπολογίστηκε από την Παγκόσμια Τράπεζα το 2018 ότι κοστίζει πε-

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: ichol@kepe.gr

** Τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν τον συγγραφέα. Ευχαριστίες οφείλονται σε μία/έναν ανώνυμο/ο κριτή για τα εύστοχα σχόλια και παρατηρήσεις.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Μια ενδιαφέρουσα περιγραφή των βημάτων της ΕΕ και της Ελλάδας προς την ισότητα των δύο φύλων μπορεί να βρει κανείς στην εργασία των Βουγιούκα και Παπαγιαννοπούλου (2019).

2. Μπορεί να σκεφτεί κανείς τους πόρους που αφιερώνονται στην εκπαίδευση ενός ατόμου για να καλύψουν το άμεσο και έμμεσο κόστος, ιδιωτικό και κοινωνικό, και πως αυτοί οι πόροι χάνονται σε μεγάλο βαθμό (αλλά όχι εξ ολοκλήρου) επειδή το άτομο δεν συμμετέχει ποτέ στην αγορά εργασίας.

ρίπου 160,2 τρισεκατομμύρια δολάρια παγκοσμίως (Wodon and de la Brière, 2018). Επίσης, κόστος συνεπάγεται και η έμφυλη βία. Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ανισότητα των Φύλων (EIGE) υπολογίζει ότι το κόστος σε χρηματικούς όρους αυτής ανέρχεται σε 336 δις ευρώ τον χρόνο σε ολόκληρη την ΕΕ, εκ των οποίων το 79% οφείλεται στη βία σε βάρος των γυναικών (EIGE, 2014).

Κύριος στόχος αυτής της εργασίας είναι να φωτίσει την ένταση και τη φύση των έμφυλων ανισοτήτων στην Ελλάδα σήμερα³ με τη βοήθεια δύο σύνθετων δεικτών, οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη πλήθος παραμέτρων και, επομένως, περιγράφουν μια ευρύτερη εικόνα από αυτή που θα μπορούσε κανείς να αποκομίσει αξιοποιώντας π.χ. το χάσμα των αποδοχών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σύμφωνα με την Eurostat⁴, το 2018 το έμφυλο χάσμα αποδοχών στην Ελλάδα ήταν μικρότερο από εκείνο στην ΕΕ27 (10,4% των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών στην Ελλάδα έναντι 14,4% στην ΕΕ27), ενώ σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη βαίνει μειούμενο (12,5% το 2014 και 15% το 2010). Λαμβάνοντας υπόψη μόνο αυτό το κριτήριο, λοιπόν, θα έλεγε κανείς ότι η Ελλάδα πάει καλύτερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και διαχρονικά βελτιώνεται ακόμη περισσότερο. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, αυτό το συμπέρασμα δεν είναι ασφαλές. Διότι αγνοεί το γεγονός ότι πολλές γυναίκες, πολλές περισσότερες σε σύγκριση με άλλες χώρες, δεν συμμετέχουν καν στην αγορά εργασίας. Αυτές οι γυναίκες θα ήταν πιθανότατα χαμηλά αμειβόμενες, οπότε η απουσία τους προκαλεί υποεκτίμηση του χάσματος των αποδοχών. Επίσης, οι γυναίκες που συμμετέχουν στην αγορά εργασίας αντιμετωπίζουν λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης σε σύγκριση με τους άνδρες (Cholezas and Kanelloropoulos, 2016). Επιπλέον, η προσκόλληση στο χάσμα αποδοχών αγνοεί παντελώς τις εκδηλώσεις της έμφυλης ανισότητας σε άλλα πεδία της ζωής των γυναικών ακόμη και πριν να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Πριν από αυτό όμως, είναι χρήσιμο να παρουσιαστεί συνοπτικά η ελληνική νομοθεσία των τελευταίων πενήντα χρόνων για την καταπολέμηση των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, καθώς και να γίνει μια σύντομη και επιλεκτική επισκόπηση ερευνητικών εργασιών που αναφέρονται στην περιγραφή και ερμηνεία της σχετικής θέσης των Ελληνίδων.

2. Νομοθετικές πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση των έμφυλων διακρίσεων

Η ελληνική πολιτεία δεν έχει μείνει αμέτοχη στην προσπάθεια περιορισμού των έμφυλων ανισοτήτων. Οι σημαντικότερες πρωτοβουλίες μπορούν να συνοψιστούν ως εξής. Το άρθρο 22 του Συντάγματος προβλέπει ότι «Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας». Ωστόσο, ο στόχος δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς στοχευμένη νομοθεσία. Έτσι, ο νόμος 1414/1984 τυπικά κατήργησε τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στην αγορά εργασίας, εφαρμόζοντας την κοινοτική νομοθεσία σε τομείς όπως ο επαγγελματικός προσανατολισμός και η επαγγελματική κατάρτιση, η πρόσβαση στην απασχόληση, η αμοιβή των εργαζομένων (με εξαρτημένη σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου και ελεύθερους επαγγελματίες), οι όροι εργασίας και η επαγγελματική εξέλιξη, κ.ά. Παρά τις προσδοκίες, τα αποτελέσματα δεν ήταν ικανοποιητικά (Καραμεσίνη και Ιωακειμόγλου, 2003· Παπαγιαννοπούλου και Παπαρούνη, 2005). Ακολούθησε ο νόμος 2839/2000, ο οποίος όριζε ότι τουλάχιστον το 1/3 των μελών των διοικητικών συμβουλίων ή άλλων συλλογικών οργάνων διοίκησης δημόσιων υπηρεσιών, οργανισμών, ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ και των ΟΤΑ πρέπει να είναι γυναίκες. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και πρόσφατες έρευνες (βλ. π.χ. Βουγιούκα και Παπαγιαννοπούλου, 2019) δείχνουν ότι η ισότητα των φύλων στο πεδίο της πολιτικής ισχύος δεν έχει ακόμη επιτευχθεί.

Ο νόμος 1414/1984 επικαιροποιήθηκε δύο δεκαετίες αργότερα από τον νόμο 3488/2006, προσαρμόζοντας την ελληνική νομοθεσία στις αλλαγές της κοινοτικής⁵ που αφορούσαν την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στα πεδία της πρόσβασης στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη και στις συνθήκες εργασίας. Μια έρευνα των Παπαγιαννοπούλου, Αμίτσης κ.ά. (2008), όμως, δείχνει ότι δεν άλλαξαν πολλά. Στον βαθμό που η επαγγελματική εκπαίδευση δεν δίνει ίσες ευκαιρίες σε άνδρες και γυναίκες, διαιωνίζει τα εμπόδια πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας. Μερικά χρόνια αργότερα ψηφίστηκε ο νόμος 3896/2010 (άρθρο 25) σκοπός του οποίου ήταν να εξασφαλιστεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, στο πλαίσιο σχετικής ευρωπαϊ-

3. Η ανάλυση σκοπίμως σταματά στο 2019, ώστε να αποφευχθεί πιθανή στρέβλωση που προκαλούν οι έκτακτες συνθήκες της αγοράς εργασίας τα επόμενα δύο έτη λόγω της πανδημίας της Covid-19.

4. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en>

5. Εφαρμογή της Οδηγίας 2002/73/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

κής οδηγίας⁶ αναφορικά με: α) την πρόσβαση στην απασχόληση και επαγγελματική εξέλιξη, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής εκπαίδευσης, β) τις συνθήκες και τους όρους εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής, και γ) τα επαγγελματικά συστήματα ασφάλισης.

Στα μέσα της δεκαετίας του 2010 ο νόμος 4343/2016 ενσωμάτωσε δύο ακόμη κοινοτικές οδηγίες⁷ στο ελληνικό δίκαιο που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, την ίση μεταχείριση των προσώπων στην απασχόληση και την εργασία ανεξαρτήτως ατομικών χαρακτηριστικών. Οι όροι απασχόληση και εργασία περιλαμβάνουν τα εξής: (α) τους όρους πρόσβασης στην εργασία και απασχόληση (κριτήρια επιλογής, όρους προσλήψεων, κ.ά.), (β) την πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση, επιμόρφωση, πρακτική επαγγελματική εμπειρία, κ.ά., (γ) τους όρους και τις συνθήκες εργασίας όπως οι αποδοχές, η υγεία, η ασφάλεια στην εργασία και σε περίπτωση ανεργίας η επανένταξη και η εκ νέου απασχόληση, και (δ) τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις. Πιθανόν η σημαντικότερη μεταβολή που εισήγαγε ο συγκεκριμένος νόμος έγκειται στην αντιστροφή του βάρους της απόδειξης από τον απασχολούμενο στον εργοδότη. Αυτό σημαίνει ότι, αν ο απασχολούμενος καταγγέλλει τον εργοδότη για διάκριση λόγω ατομικών χαρακτηριστικών, ο εργοδότης είναι υποχρεωμένος να αποδείξει ότι η καταγγελία δεν ευσταθεί.

Πιο πρόσφατα ο νόμος 4604/2019 προχώρησε στη ρύθμιση θεμάτων με στόχο την προώθηση της ισότητας των φύλων και την πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας⁸. Μια σειρά ορισμοί ξεκαθαρίζουν σχετικές έννοιες, όπως την ένταξη της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming) και τη σεξουαλική παρενόχληση, το σχέδιο ισότητας (ένα σύνολο ολοκληρωμένων και αλληλοσυμπληρωμένων παρεμβάσεων φορέων και επιχειρήσεων δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα με στόχο την ουσιαστική ισότητα των φύλων), το σήμα ισότητας (σε επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πολιτικές ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών) και το Δίκτυο Δομών (π.χ. συμβουλευτικά κέντρα γυναικών, κ.ά.). Επίσης, ο νόμος προβλέπει τη σύσταση του εθνικού μηχανισμού για την ισότητα των φύλων σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, καθώς και τη σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου

για την Ισότητα των Φύλων στο πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων. Στο πρώτο μέρος του νόμου προσδιορίζεται ακόμη η έννοια της ενσωμάτωσης της αρχής της ισότητας των φύλων και της διάστασης του φύλου στις δημόσιες πολιτικές, η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στον ιδιωτικό βίο και στην απασχόληση, καθώς και το περιεχόμενο και η σύσταση του Δικτύου Δομών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και των πολλαπλών διακρίσεων κατά των γυναικών.

Τέλος, το νέο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων της περιόδου 2021-2025⁹ αποτελεί μια ολοκληρωμένη στρατηγική, η οποία περιλαμβάνει τέσσερις άξονες προτεραιότητας και 67 δράσεις. Ο πρώτος άξονας αφορά την πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας και θέτει τέσσερις επιμέρους στόχους μεταξύ των οποίων και η καταπολέμηση της βίας στην εργασία. Ο δεύτερος άξονας αφορά την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών σε θέσεις λήψης αποφάσεων/ηγετικούς ρόλους και περιλαμβάνει τρεις επιμέρους στόχους μεταξύ των οποίων η αύξηση του αριθμού των γυναικών στην πολιτική και η ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης γυναικών και κοριτσιών για την ανάληψη ηγετικών ρόλων. Ο τρίτος άξονας αφορά την ισότιμη συμμετοχή γυναικών στην αγορά εργασίας με πέντε επιμέρους στόχους μεταξύ των οποίων η προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας και η ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης γυναικών και κοριτσιών στην έρευνα και την τεχνολογία. Ο τέταρτος άξονας αφορά την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε τομεακές πολιτικές. Προβλέπει οκτώ επιμέρους στόχους μεταξύ των οποίων η προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση, επιστήμη και έρευνα, καθώς και η ενίσχυση στατιστικών στοιχείων, ερευνών και πρόσβασης στη γνώση υπό την οπτική του φύλου. Σημαντικό στοιχείο είναι η πρόβλεψη συγκεκριμένης διαδικασίας παρακολούθησης του σχεδίου δράσης σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί ότι σχέδια δράσης υπέρ της ισότητας των φύλων υπήρχαν παλαιότερα στα Κοινωνικά Προγράμματα Στήριξης (ΚΠΣ) και στη συνέχεια στα ΕΣΠΑ, τα οποία συνέβαλαν στη διαχρονική βελτίωση της θέσης των γυναικών τόσο πριν την είσοδό τους στην αγορά εργασίας (π.χ. μέσω της βελτίωσης

6. Οδηγία 2006/54/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

7. Οδηγία 2000/43/EK και Οδηγία 2000/78/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

8. Λίγο νωρίτερα ψηφίστηκε ο νόμος 4531/2018, ο οποίος προχώρησε στην κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας στα πέντε πρώτα άρθρα του.

9. Ολόκληρο το σχέδιο δράσης είναι διαθέσιμο εδώ: <<http://www.opengov.gr/minlab/wp-content/uploads/downloads/2021/07/ΕΣΔΙΦ-2021-2025.pdf>>.

των δεξιοτήτων τους) όσο και εντός αυτής, εξουδετερώνοντας σε έναν βαθμό τις διακρίσεις και προάγοντας ίσες ευκαιρίες για όλους.

3. Εμπειρικές μελέτες για την έμφυλη ανισότητα

Προσεκτική ανάγνωση των εργασιών που μελετούν την έμφυλη ανισότητα στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με τις νομοθετικές πρωτοβουλίες που παρουσιάστηκαν, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα προόδου στην κατεύθυνση της ισότητας των φύλων τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, αξιοποιώντας εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους για την υλοποίηση δράσεων και πολιτικών προώθησης της ισότητας των φύλων. Ωστόσο, η εικόνα στη χώρα μας παραμένει προβληματική με ζητούμενο την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλα τα πεδία πολιτικής και την κατάλληλη διαχείριση των παραγόντων που συντηρούν τις ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Οι εργασίες που παρουσιάζονται σε αυτή την ενότητα εστιάζουν σε τρία θέματα που σχετίζονται με τις έμφυλες ανισότητες. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι εργασίες ασχολούνται με την περιγραφή και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των παρεμβάσεων προώθησης της έμφυλης ισότητας, ενώ στο τέλος της ίδιας δεκαετίας η έρευνα εστιάζει στη διερεύνηση των παραγόντων που συντηρούν τις έμφυλες ανισότητες, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στον ρόλο της εκπαίδευσης και της οικογένειας. Οι πιο πρόσφατες εργασίες ασχολούνται με τη σημασία της συμφιλώσεως της εργασίας με την προσωπική/οικογενειακή ζωή ιδίως των γυναικών.

Ειδικότερα, πολλές ελληνικές επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα στο παρελθόν εισήγαγαν θετικές δράσεις προώθησης της έμφυλης ισότητας, όπως μέτρα συμφιλώσεως της εργασίας με την οικογενειακή/ιδιωτική ζωή, επέκταση της γονικής άδειας, αύξηση της ευελιξίας στις ώρες απασχόλησης, ειδικές άδειες, υπηρεσίες φύλαξης παιδιών εντός της επιχείρησης, σύγχρονα συστήματα διαχείρισης προσωπικού, κ.ά. (Αλιτζόγλου κ.ά., 2002). Όλα αυτά αποτέλεσαν βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά συχνά δεν εφαρμόστηκαν στην πράξη. Διάφορες πολιτικές για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών υλοποιήθηκαν και από την πολιτεία κατά καιρούς. Ενδεικτικά αναφέρονται το ολοήμερο σχολείο, συμπεριλαμβανομένων των νηπιαγωγείων, και οι παιδικοί σταθμοί με στόχο τη διευκόλυνση των γυναικών

με μικρά παιδιά, τα ΚΑΠΗ για την ανακούφιση των γυναικών που φροντίζουν ηλικιωμένους, το πρόγραμμα Βοήθεια στο Σπίτι, αλλά και σεμινάρια για τις έμφυλες ανισότητες σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στην επαγγελματική εκπαίδευση με στόχο την ευαισθητοποίηση καθηγητών, μαθητών, γονιών και κοινωνίας στο ζήτημα, καθώς και ειδικά προγράμματα μαθητείας και υποτροφίες με ποσοστώσεις για γυναίκες, ώστε να στραφούν προς ανδροκρατούμενες σπουδές και επαγγέλματα και να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην αγορά εργασίας (Παπαγιαννοπούλου και Παπαρούνη, 2005). Το τελευταίο σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από χαμηλό ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό¹⁰. Ωστόσο, οι ενεργές πολιτικές απασχόλησης δεν έχουν καταφέρει να ξεφύγουν από την παγίδα της έμφυλης ανισότητας, αφού οι προϋποθέσεις συμμετοχής συχνά ευνοούν τους άνδρες ακόμη και στο πεδίο της κατάρτισης (Παπαγιαννοπούλου, Αμίτσης, κ.ά, 2008).

Συνακόλουθα, οι Καραμεσίνη και Ιωακείμογλου (2003) δεν δυσκολεύονται να δείξουν ότι η συγκέντρωση των γυναικών σε συγκεκριμένα πεδία σπουδών, επαγγέλματα και κλάδους σχετίζεται με χαμηλότερες αποδοχές έναντι των ανδρών, αυτό που αναφέρθηκε παραπάνω ως χάσμα αποδοχών. Επιβεβαιώνεται έτσι ότι η διαφορετική επαγγελματική συγκέντρωση ανδρών και γυναικών ερμηνεύει υψηλό ποσοστό των παρατηρούμενων διαφορών στις αποδοχές μεταξύ τους, όπως είχε καταδείξει προηγούμενη μελέτη του ΚΕΠΕ (Κανελλόπουλος, 1986). Σύμφωνα με την ίδια εργασία, οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στις διαδικασίες πρόσληψης και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις ευθύνονται για μέρος των χαμηλότερων αποδοχών. Μάλιστα, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας υποστηρίζει ότι οι συλλογικές διαπραγματεύσεις που διαμορφώνουν τον εργασιακό χώρο μπορούν να συμβάλλουν στη μείωση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες (ILO, 2015). Στην πράξη στην Ελλάδα οι συλλογικές συμφωνίες δεν φαίνεται να προωθούν τις έμφυλες ανισότητες, εφόσον βέβαια οι επιχειρήσεις συμμορφώνονται. Αυτό δεν πρέπει να θεωρείται δεδομένο μιας και ο κίνδυνος τιμωρίας είναι σχετικά μικρός. Επιπλέον, οι πιο ευάλωτοι εργαζόμενοι, συχνά γυναίκες, δεν έχουν ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ατζέντας των συλλογικών διαπραγματεύσεων, άρα δύσκολα μπορούν να προωθήσουν τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις τους (Γιαννακούρου και Σουμέλη, 2002).

10. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών ηλικίας 20-64 ετών στο εργατικό δυναμικό το 2019 στην Ελλάδα ήταν 65,3% έναντι 82,9% των ανδρών, και 72,5% των γυναικών στην ΕΕ27.

Ένα από τα σημαντικότερα πεδία παρατήρησης έμφυλων ανισοτήτων, που αποτελεί ταυτόχρονα και παράγοντα διαιώνισης αυτών, είναι η εκπαίδευση, μέσω της οποίας τα παιδιά κοινωνικοποιούνται και διαμορφώνουν αντιλήψεις και στερεότυπα. Παρότι εκ πρώτης όψεως φαίνεται να υπάρχει σχετική ισορροπία σε όρους φυλετικής σύστασης των καθηγητών, μαθητών και φοιτητών, στην πράξη εντοπίζονται μεγάλες ποιοτικές διαφορές (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή κ.ά., 2003· Μοσχοβάκου, Κορέλλα, κ.ά., 2008). Έτσι, οι περισσότερες γυναίκες επιλέγουν πεδία σπουδών που οδηγούν σε συγκεκριμένα επαγγέλματα και κλάδους με χαμηλότερες αποδοχές και χειρότερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης. Ακόμη και σε κλάδους που οι γυναίκες έχουν έντονη παρουσία, όπως η εκπαίδευση, αυτές προτιμούν την προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ στη δευτεροβάθμια οι καθηγήτριες φαίνεται να προτιμούν μικρότερες τάξεις σε αριθμό και ηλικία, αλλά και συγκεκριμένα μαθήματα, π.χ. γλώσσα, αρχαία, ξένες γλώσσες. Συγκριτικά λιγότερες, αν και συνεχώς αυξανόμενες, είναι οι γυναίκες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, τουλάχιστον μεταξύ των μελών ΔΕΠ.

Εξίσου σημαντική είναι η υποεκπροσώπηση των γυναικών σε διοικητικές θέσεις ευθύνης σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, ενώ οι γυναίκες απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά από την επαγγελματική εκπαίδευση. Αυτό όμως που προβληματίζει, αν και δεν εκπλήσσει, είναι ότι οι περισσότεροι άνδρες καθηγητές δεν συνειδητοποιούν τη συνεισφορά τους στη διαιώνιση των έμφυλων ανισοτήτων μέσα από καθημερινές πρακτικές και μεθόδους διδασκαλίας. Έχοντας συνείδηση του κείνου ρόλου της εκπαίδευσης στην καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων, πληθώρα δράσεων έχουν αναληφθεί κατά καιρούς από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς και τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, όπως είναι ειδικό εκπαιδευτικό υλικό που προάγει την ισότητα των φύλων, εγχειρίδια, μελέτες και οδηγοί για εκπαιδευτικούς και μαθητές, ίδρυση στοχευμένων μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών που συνοδεύονται από υποτροφίες για γυναίκες, κ.ά.¹¹ Παρ' όλα αυτά, σχετική έρευνα πεδίου μεταξύ εκπαιδευτικών συμπεραίνει ότι η επαγγελματική εξέλιξη συνεχίζει να συνδέεται με το φύλο στον χώρο της εκπαίδευσης (Παπαγιαννοπούλου, Καβουλάκος, κ.ά., 2008).

Άλλα ευρήματα ερευνών πεδίου επιβεβαιώνουν ότι τα στερεότυπα, οι συμπεριφορές και οι αντιλήψεις που έχουν οι ίδιες οι γυναίκες ως προς τον έμφυλο ρόλο

τους, τα οποία διαμορφώνονται στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος και του οικογενειακού περιβάλλοντος, ευθύνονται επίσης για την οριζόντια και κάθετη συγκέντρωση των γυναικών σε συγκεκριμένα επαγγέλματα (Μοσχοβάκου, Κανταράκη, κ.ά., 2008· Βρυώνης, Ντιναπόγιας, κ.ά., 2008). Επιπλέον, η άνιση κατανομή των υποχρεώσεων του νοικοκυριού σε βάρος των γυναικών, οι στρεβλές απόψεις των γονιών και της οικογένειας για τον ρόλο της γυναίκας οι οποίες κληροδοτούνται στα παιδιά (Μοσχοβάκου, Κορέλλα, κ.ά., 2008), τα στερεότυπα στον χώρο εργασίας και η διαρκής πίεση που αισθάνονται οι γυναίκες να αποδείξουν την αξία τους όταν καταλαμβάνουν θέσεις ευθύνης δημιουργούν επιπρόσθετα εμπόδια επαγγελματικής εξέλιξης (Μοσχοβάκου, Κανταράκη, κ.ά., 2008).

Η άνιση κατανομή των υποχρεώσεων του νοικοκυριού μεταξύ των δύο φύλων δημιουργεί προβλήματα στη συμφιλίωση της επαγγελματικής με την προσωπική και οικογενειακή ζωή, κυρίως των γυναικών. Αυτό συμβαίνει διότι οι γυναίκες επιβαρύνονται περισσότερο, παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί στο συγκεκριμένο πεδίο τα τελευταία χρόνια, είτε σε επίπεδο νοικοκυριού, είτε σε επίπεδο δράσεων και πολιτικών από την πολιτεία, πιθανόν επειδή οι παρεμβάσεις είναι αποσπασματικές (Συμεωνάκη, Καραμεσίνη, κ.ά., 2016). Η επιβάρυνση είναι μεγαλύτερη για τις έγγαμες με παιδιά ή άλλα μέλη του νοικοκυριού που χρήζουν φροντίδας. Ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες είναι συχνότερα μερικώς απασχολούμενες, οπότε αμείβονται με χαμηλότερες αποδοχές, έχουν λιγότερες ευκαιρίες επαγγελματικής εξέλιξης και ανόδου και υποφέρουν από συχνότερες παραβιάσεις του εργασιακού δικαίου.

Η άνιση κατανομή των υποχρεώσεων του νοικοκυριού περιορίζεται όταν οι γυναίκες είναι πιο μορφωμένες, νεότερες και αμείβονται με υψηλότερες αποδοχές, σύμφωνα με την έρευνα των Γκερμότση, Μοσχοβάκου και Παπαγιαννοπούλου, 2016. Η ίδια έρευνα εντοπίζει τις κύριες δυσκολίες συμφιλίωσης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή στις πολλές ώρες εργασίας, στην περιορισμένη ευελιξία του ωραρίου εργασίας, στο περιορισμένο ωράριο παροχής δημόσιων υπηρεσιών φροντίδας και φύλαξης, στην έλλειψη στήριξης από άλλο μέλος του νοικοκυριού (πάντως, όταν αυτή υπάρχει, προέρχεται κατά κανόνα από τον σύζυγο). Επιπλέον, όποια δικαιώματα έχουν αποκτήσει οι γυναίκες συχνά αντιμετωπίζονται ως ανταγωνιστικό μειονέκτημα από τους εργοδότες, και όχι σπάνια τις ίδιες τις γυναίκες, όπως π.χ. η άδεια μητρότητας.

11. Μια αξιολόγηση της επίδρασης προγραμμάτων προώθησης της έμφυλης ισότητας ειδικά στην αγορά εργασίας, που χρηματοδοτήθηκαν από την ΕΕ, μπορεί κανείς να βρει στην εργασία των Παπαγιαννοπούλου, Καλυβέζα, κ.ά. (2008).

Συνοψίζοντας, μπορεί κανείς να αποδώσει την υφιστάμενη έμφυλη ανισότητα σε θεσμούς που εκούσια ή ακούσια συντηρούν στερεότυπα και αντιλήψεις για τον ρόλο της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία και οικονομία, όπως είναι η οικογένεια και η εκπαίδευση, η οποία κατευθύνει τις γυναίκες σε συγκεκριμένα αντικείμενα σπουδών με χαμηλότερες αποδοχές και χειρότερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης. Επιπλέον, το θεσμικό πλαίσιο, ακόμη και μετά τις παρεμβάσεις δεκαετιών, δεν έχει εξαλείψει τις έμφυλες ανισότητες, εν μέρει διότι η εφαρμογή του είναι συχνά προβληματική. Επομένως, η περιορισμένη εκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων (Βουγιούκα και Παπαγιαννοπούλου, 2019) έρχεται ως φυσική συνέπεια και επισφράγιση των άνισων ευκαιριών που έχουν οι γυναίκες, ενώ ταυτόχρονα τις διαιωνίζει στερώντας τους την απαραίτητη δύναμη να προκαλέσουν αλλαγές προς όφελός τους.

4. Δείκτες έμφυλης (αν)ισότητας

Μετά την επισκόπηση των ερευνητικών εργασιών που αναφέρονται στην έμφυλη ανισότητα στην Ελλάδα των τελευταίων χρόνων, αυτή η ενότητα επιχειρεί να εμβαθύνει στη σημερινή εικόνα της χώρας. Η ένταση και η φύση των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, προσεγγίζεται με τη βοήθεια δύο σύνθετων δεικτών: του Δείκτη Κοινωνικών Θεσμών και Φύλου (Social Institutions and Gender Index-SIGI) του Κέντρου Ανάπτυξης του ΟΟΣΑ και του Δείκτη Έμφυλης Ισότητας (Gender Equality Index-GEI) του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ανισότητα των Φύλων (EIGE). Οι δύο δείκτες επιλέχθηκαν διότι λαμβάνουν υπόψη πολλαπλές παραμέτρους, συλλαμβάνοντας έτσι το φαινόμενο της έμφυλης (αν)ισότητας σε όλη του την έκταση. Επίσης, λόγω της κοινής μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται, επιτρέπουν συγκρίσεις μεταξύ χωρών και ετών.

Ο δείκτης Κοινωνικών Θεσμών και Φύλου (SIGI) μετράει την άνιση μεταχείριση των γυναικών από τους κοινωνικούς θεσμούς, όπως αυτή αντανακλάται σε τυπικούς και άτυπους νόμους, συμπεριφορές και πρακτικές¹². Ο δείκτης συνδυάζει ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα λαμβάνοντας υπόψη τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στους κοινωνικούς θεσμούς είτε εκ

του νόμου και της ηθικής ορθότητας είτε εκ των πρακτικών. Οι πληροφορίες που συλλέγονται αφορούν όλη τη διάρκεια της ζωής των γυναικών, διότι οι διακρίσεις από τους κοινωνικούς θεσμούς διαπλέκονται, οδηγώντας τις γυναίκες στη φτώχεια και στερώνοντας τους τη δυνατότητα ελέγχου της ζωής τους. Με άλλα λόγια, περιορίζεται η πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη, τα δικαιώματά τους και οι ευκαιρίες ενδυνάμωσής τους ως προσωπικότητες, ενώ μειώνεται η δυνατότητα αυτοδιάθεσής τους και λήψης αποφάσεων που τις αφορούν. Αν κάποια από αυτά μοιάζουν ξένα για τη χώρα μας, πρέπει να λάβει κανείς υπόψη ότι ο δείκτης υπολογίζεται για συνολικά 180 χώρες και περιλαμβάνει τέσσερις διαστάσεις των κοινωνικών θεσμών που επιδρούν στη ζωή των γυναικών:

- α) διακρίσεις στην οικογένεια (αρμοδιότητες στο νοικοκυριό, ευκολία διαζυγίου, κ.ά.),
- β) περιορισμένη σωματική ακεραιότητα (βία σε βάρος των γυναικών, αναπαραγωγική αυτονομία, κ.ά.),
- γ) περιορισμένη πρόσβαση σε παραγωγικούς και χρηματοδοτικούς πόρους (δικαιώματα στον χώρο εργασίας, πρόσβαση σε χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, κ.ά.), και
- δ) περιορισμένες πολιτικές ελευθερίες (εκπροσώπηση στην πολιτική ζωή, αντιμετώπιση των γυναικών σε δημόσια αξιώματα, κ.ά.).

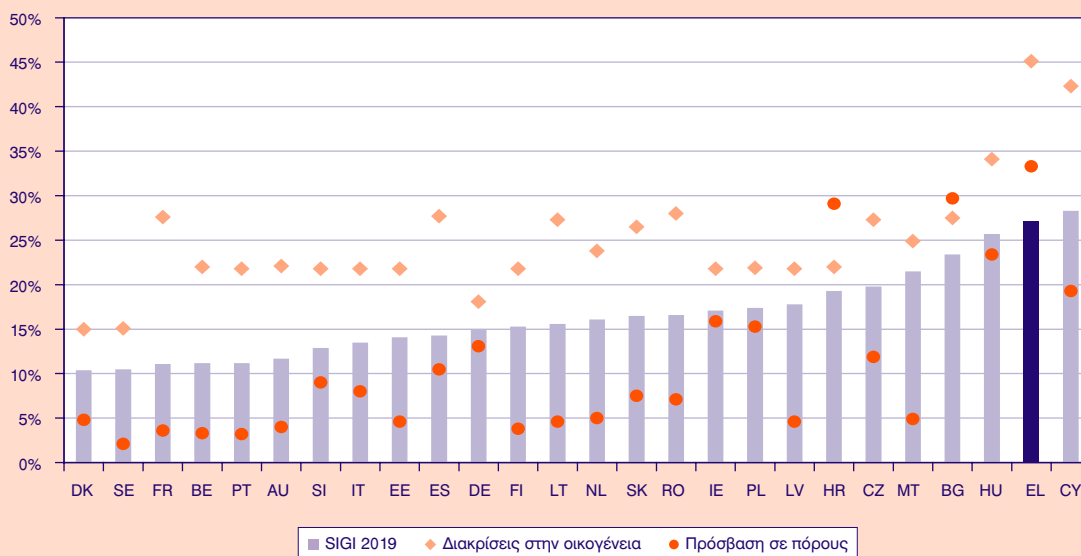
Ο γενικός δείκτης SIGI για το 2019 σε 25 χώρες-μέλη της ΕΕ παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1. Όσο πιο υψηλή είναι η τιμή του δείκτη, τόσο υψηλότερη η ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι ευρωπαϊκές χώρες ανήκουν στις δύο τελευταίες κατηγορίες με χαμηλή (τιμή δείκτη από 20% ως 30%) ή πολύ χαμηλή τιμή (τιμή δείκτη μικρότερη του 20%). Στην Ελλάδα ο δείκτης ανέρχεται σε 27,1%, κατατάσσοντας τη χώρα μας στην προτελευταία θέση μεταξύ των 26 χωρών-μελών της ΕΕ και της ομάδας των 37 ευρωπαϊκών χωρών¹³, πίσω μόνο από την Κύπρο. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο δείκτης στην Ιταλία, που συχνά θεωρείται πολιτισμικά κοντά στην Ελλάδα, είναι 13,5% και στη Δανία 10,4%. Ακόμη, η χώρα μας έχει τη χειρότερη επίδοση στον υποδείκτη που μετράει τις διακρίσεις εντός της οικογένειας και στον υποδείκτη που μετράει την ισότιμη πρόσβαση των δύο φύλων σε παραγωγικούς και χρηματοδοτικούς πόρους. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι στην Ελ-

12. Αναλυτικές πληροφορίες μπορεί να βρει κανείς εδώ <<https://www.genderindex.org/sigi/>>.

13. Η Ελβετία έχει τον χαμηλότερο δείκτη μεταξύ 37 ευρωπαϊκών χωρών (8,1%). Περιέργως, ο δείκτης εντάσσει την Κύπρο στις χώρες της Δυτικής Ασίας. Αν συμπεριληφθεί στην Ευρώπη (ως χώρα-μέλος της ΕΕ), παρουσιάζει τη μεγαλύτερη έμφυλη ανισότητα (28,3%) μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών που συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Δείκτης SIGI και επιλεγμένοι υποδείκτες, 2019

Πηγή: ΟΟΣΑ <<https://www.genderindex.org/ranking/?region=europe>>.

Σημείωση: Αυστρία (AT), Εσθονία (EE), Κύπρος (CY), Πορτογαλία (PT), Βέλγιο (BE), Λετονία (LT), Ρουμανία (RO), Βουλγαρία (BG), Ισπανία (ES), Λιθουανία (LT), Σλοβακία (SK), Γαλλία (FR), Ιρλανδία (IE), Λουξεμβούργο (LU), Σλοβενία (SI), Γερμανία (DE), Ιταλία (IT), Μάλτα (MT), Σουηδία (SE), Δανία (DK), Ολλανδία (NL), Ουγγαρία (HU), Τσεχία (CZ), Ελλάδα (EL), Κροατία (HR), Πολωνία (PL), Φινλανδία (FI).

λάδα οι γυναίκες επιβαρύνονται με τις υποχρεώσεις του νοικοκυριού περισσότερο από τους άνδρες, σε σύγκριση με ό,τι συμβαίνει στις υπόλοιπες χώρες που εξετάζονται, ενώ είναι επίσης δυσκολότερο για τις γυναίκες να αντλήσουν πόρους, π.χ. για να ιδρύσουν δική τους επιχείρηση, και να διεκδικήσουν ίσες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας.

Η διαχρονική εξέλιξη του γενικού δείκτη στην Ελλάδα δεν μπορεί να παρατηρηθεί, καθώς, λόγω έλλειψης στοιχείων, αυτός δεν υπολογίστηκε το 2014. Αναφορικά με τους επιμέρους δείκτες που συνθέτουν τον γενικό, οι διακρίσεις στην οικογένεια φαίνεται να έχουν αυξηθεί διαχρονικά. Αντίθετα, βελτίωση καταγράφεται στον υποδείκτη των πολιτικών ελευθεριών¹⁴ την περίοδο 2014-2019. Έτσι, το 2019 η Ελλάδα βρίσκεται περίπου στη μέση της σχετικής κατάταξης των 25¹⁵ χωρών μελών της ΕΕ.

Ο δεύτερος δείκτης που εξετάζεται είναι ο Δείκτης Έμφυλης Ισότητας (GEI)¹⁶, ο οποίος κατασκευάστηκε με στόχο να επιτρέψει την παρακολούθηση της διαχρονικής εξέλιξης της έμφυλης ισότητας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), αλλά και τις συγκρίσεις μεταξύ των χωρών-μελών της¹⁷. Ο δείκτης αποτελεί σύνθεση επιμέρους υποδεικτών οι οποίοι αξιολογούν την έμφυλη ισότητα στη βάση έξι παραμέτρων:

- εργασία (έμφυλες διαφορές στο ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, συγκέντρωση των γυναικών σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, κ.ά.),
- χρήμα (έμφυλες διαφορές στις αποδοχές από εργασία και στο εισόδημα, στον κίνδυνο φτώχειας, κ.ά.),

14. Σημειώνεται ότι στον συγκεκριμένο υποδείκτη το 2014 υπήρχαν μηδενικά για πολλές άλλες χώρες, οι οποίες εμφανίζουν θετικό πρόσημο το 2019. Μιας και δεν είναι ξεκάθαρο τι σημαίνουν τα μηδενικά, πρέπει κανείς να ερμηνεύσει με προσοχή τα ευρήματα.

15. Λείπουν από την κατάταξη η Κύπρος και το Λουξεμβούργο.

16. Αναλυτική παρουσίαση του δείκτη υπάρχει στο EIGE (2013).

17. Ο δείκτης αναγνωρίστηκε από το Joint Research Centre της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ως αξιόπιστος τρόπος μέτρησης της έμφυλης ισότητας στην ΕΕ (Paradimitriou, Norlen and Del Sorbo, 2020). Αναλυτικές πληροφορίες για τον δείκτη μπορεί κανείς να βρει εδώ <<https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0113513ENC.PDF>>.

- γ) γνώση (έμφυλες διαφορές στην εκπαίδευση και κατάρτιση, συγκέντρωση των γυναικών σε συγκεκριμένα πεδία σπουδών, κ.ά.),
- δ) χρόνος (έμφυλες διαφορές στον χρόνο που αφιερώνεται σε μη αμειβόμενες ασχολίες, όπως το νοικοκυριό και η ανατροφή των παιδιών, κ.ά.),
- ε) ισχύς (έμφυλες διαφορές στη συμμετοχή στο πολιτικό και οικονομικό γίγνεσθαι, κ.ά.) και
- στ) υγεία (έμφυλες διαφορές στην κατάσταση της υγείας και στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, όπως π.χ. το προσδόκιμο ζωής, διαφορές στην πρόσβαση σε οδοντιατρικές υπηρεσίες, κ.ά.).

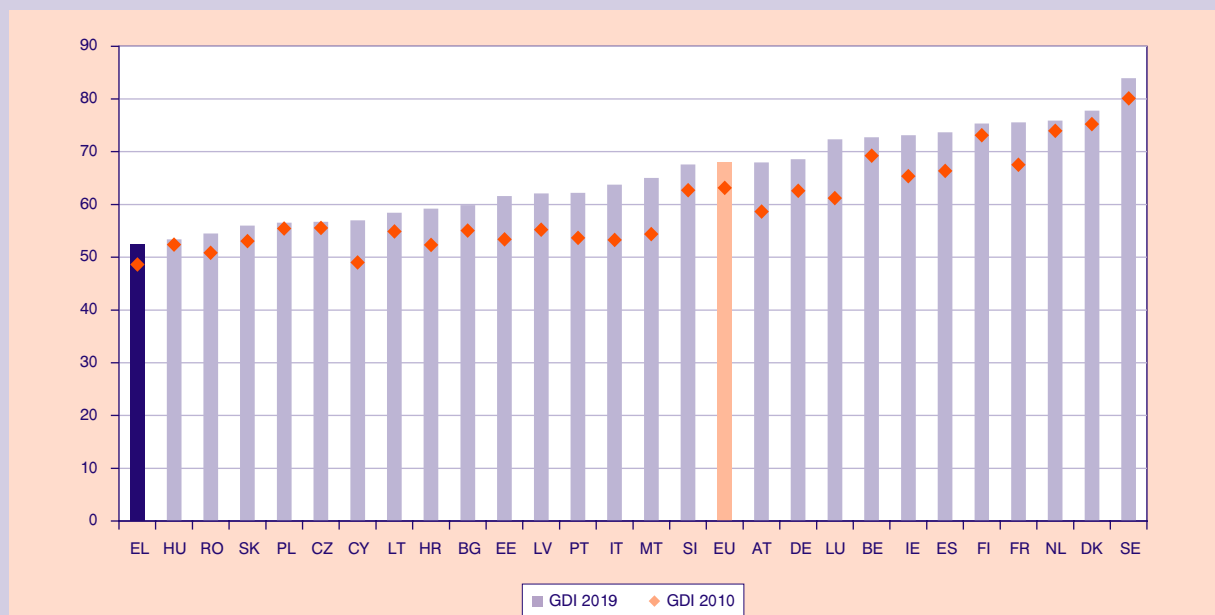
Σε αντιδιαστολή με τον δείκτη SIGI, όσο μικρότερος είναι ο δείκτης GEI, τόσο μεγαλύτερη η ανισότητα των δύο φύλων. Έτσι, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση με βάση την πιο πρόσφατη εκτίμηση του δείκτη για το 2019 (Διάγραμμα 2). Τούτων δοθέντων, το επίπεδο της έμφυλης ισότητας στην Ελλάδα υπολείπεται περισσότερες από 30 εκατοστιαίες μονάδες της Σουηδίας που βρίσκεται στην πρώτη

θέση και περισσότερες από 15 εκατοστιαίες μονάδες του μέσου όρου της ΕΕ27. Η Ουγγαρία και η Ρουμανία είναι οι δύο χώρες που συμπληρώνουν την τριάδα με τις χαμηλότερες επιδόσεις μαζί με την Ελλάδα.

Διαχρονικά από το 2010 ως το 2019 ο δείκτης έμφυλης ισότητας αυξήθηκε στη χώρα μας κατά περίπου 4 εκατοστιαίες μονάδες (από 48,6% σε 52,5%), άρα βελτιώθηκε η έμφυλη ισότητα, όταν κατά μέσο όρο στην ΕΕ αυξήθηκε περίπου 15 εκατοστιαίες μονάδες (από 53,4 σε 68,0). Αυτό έχει δύο συνέπειες. Η πρώτη είναι ότι η πρόοδος στη χώρα μας υπήρξε συγκριτικά μικρή, άρα η βελτίωση της κατάστασης για τις γυναίκες είναι αργή και πρέπει να επιταχυνθεί. Η δεύτερη συνέπεια είναι ότι διευρύνεται το χάσμα με την ΕΕ27, διότι η θέση των γυναικών βελτιώνεται ταχύτερα σε αυτήν.

Η ανάλυση του δείκτη έμφυλης ισότητας στις επιμέρους παραμέτρους που τον συνθέτουν εμφανίζει ενδιαφέρον. Στον Πίνακα 1 γίνεται προσπάθεια να συνοψιστούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες με τρόπο ώστε να είναι εύκολα αξιοποιήσιμες από τον αναγνώστη¹⁸.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Δείκτης GEI 2010/2019

Πηγή: EIGE <<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019/EL>>.

Σημείωση: Τα στοιχεία δημοσιεύτηκαν το 2021, αλλά βασίζονται σε δεδομένα του 2019.

18. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται αναλυτικά οι υποδείκτες και οι επιμέρους μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή τους στην ΕΕ27 και την Ελλάδα.

Έτσι, δίπλα σε καθεμία από τις συνολικά έξι παραμέτρους που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του δείκτη υπάρχει μία στήλη που δείχνει τη σχετική κατάταξη της χώρας με βάση τη συγκεκριμένη παράμετρο. Από αυτή την πληροφορία μπορεί κανείς να εξαγάγει χρήσιμα συμπεράσματα, όπως π.χ. σε ποιες παραμέτρους η Ελλάδα υπολείπεται περισσότερο και άρα πού πρέπει να εστιαστούν οι παρεμβάσεις μείωσης των έμφυλων ανισοτήτων.

Ειδικότερα, η Ελλάδα καταλαμβάνει την προτελευταία 26η θέση σε τρεις παραμέτρους: την εργασία, τον χρόνο και την ισχύ. Από αυτές τις παραμέτρους περισσότερο ανησυχητική είναι η υστέρηση της χώρας μας στην ισχύ (28 μονάδες χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ27), ακολουθεί ο χρόνος (20,2 μονάδες απόκλιση) και, τέλος, η εργασία (6,3 μονάδες απόκλιση από τον μέσο όρο). Στην πρώτη παράμετρο τη χειρότερη επίδοση έχει η Ιταλία, στη δεύτερη η Βουλγαρία και στην τρίτη η Ουγγαρία. Ωστόσο, αυτό που κάνει την Ελλάδα να ξεχωρίζει αρνητικά είναι οι συστηματικά χαμηλές επιδόσεις της σχεδόν σε όλες τις παραμέτρους και τις μεταβλητές που τις συνιστούν. Εξαιρέση αποτελεί η υγεία, παράμετρος στην οποία η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15η θέση.

Στην παράμετρο της εργασίας η Ελλάδα υστερεί το μέγιστο (10,7 μονάδες) σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ27 στη μεταβλητή «Ισοδύναμο Πλήρους Ωραρίου ποσοστό απασχόλησης», όπου οι γυναίκες εμφανίζουν σημαντικά χαμηλότερη επίδοση από τους άνδρες (Πίνακας 2). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο υψηλότερος υποδείκτης συναντάται στη Σουηδία (94,0), την οποία χωρίζουν από την Ελλάδα περίπου 30 μονάδες. Ακολουθεί με μικρή διαφορά η μεταβλητή «Δυνατότητα απουσίας 1-2 ωρών από την εργασία για προσωπική ή οικογενειακή υπόθεση», όπου και πάλι οι γυναίκες δεν έχουν την ίδια δυνατότητα με τους άνδρες και η χώρα υπολείπεται 10,5 μονάδες από τον μέσο όρο της ΕΕ27 και 41,2 μονάδες από την υψηλότερη επίδοση της Ολλανδίας (92,6). Η χώρα μας τα πάει καλύτερα από τον μέσο όρο της ΕΕ27 (35,2) στη μεταβλητή «Απασχολούμενοι στην εκπαίδευση, ανθρωπινή υγεία και σε δράσεις κοινωνικής εργασίας» με τιμή 40,6.

Στην παράμετρο του χρόνου οι Ελληνίδες υστερούν περισσότερο στη μεταβλητή «Απασχολούμενοι που αθλούνται, έχουν πολιτιστικές ή ελεύθερου χρόνου δραστηριότητες εκτός σπιτιού, τουλάχιστον καθημερινά ή αρκετές ημέρες την εβδομάδα» έναντι των ανδρών (Πίνακας 2). Αυτό σημαίνει ότι οι άνδρες

επιδίδονται συχνότερα σε τέτοιες δραστηριότητες. Η διαφορά της μεταβλητής από τον μέσο όρο της ΕΕ27 ξεπερνά τις 26 μονάδες και από την πρώτη Ολλανδία τις 58 μονάδες. Αναλογικά περισσότερες γυναίκες στη χώρα μας ασχολούνται με το μαγείρεμα και τις εργασίες στο νοικοκυριό καθημερινά, οπότε ο σχετικός υποδείκτης υπολείπεται περίπου 26 μονάδες του μέσου όρου της ΕΕ27. Η Σουηδία βρίσκεται ξανά στην πρώτη θέση, μοιράζοντας πιο ίσα τις υποχρεώσεις μεταξύ των δύο φύλων, με τον υποδείκτη να αγγίζει τις 86,7 μονάδες, σχεδόν 26 μονάδες υψηλότερα από την Ελλάδα. Σε αυτή την παράμετρο η Ελλάδα δεν έχει πουθενά πλεονέκτημα έναντι του μέσου όρου της ΕΕ27.

Αναφορικά με την ισχύ που απολαμβάνουν οι γυναίκες, υπάρχουν έντεκα συνολικά μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του υποδείκτη (Πίνακας 2). Σε καμία από αυτές δεν τα καταφέρνει η χώρα μας καλύτερα από τον μέσο όρο. Το μεγαλύτερο μειονέκτημα καταγράφεται στο μερίδιο των γυναικών σε διοικητικά συμβούλια οργανισμών που χρηματοδοτούν έρευνα, το οποίο υπολείπεται κατά 72,2 μονάδες από το πρώτο Λουξεμβούργο και 49,3 μονάδες από τον μέσο όρο της ΕΕ27. Σημειώνεται ότι αυτή είναι η χειρότερη επίδοση της χώρας στο σύνολο των μεταβλητών που εξετάζονται, όχι μόνο της συγκεκριμένης παραμέτρου. Η δεύτερη χειρότερη επίδοση της Ελλάδας σε αυτή την παράμετρο εντοπίζεται στο μερίδιο των γυναικών σε διοικητικά συμβούλια δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, όπου η σχετική μεταβλητή υπολείπεται 36,3 μονάδες του μέσου όρου και 64,4 μονάδες της καλύτερης επίδοσης (Ιρλανδία: 98,0).

Παρότι η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15η θέση στην κατάταξη των χωρών στην παράμετρο της υγείας (Πίνακας 2), αυτό δεν πρέπει να αποτελέσει αιτία εφησυχασμού. Αυτό διότι η χώρα μας υπολείπεται του μέσου όρου κατά 3,5 μονάδες, παρότι η Ελλάδα πάει καλύτερα από τον μέσο όρο της ΕΕ27 σε επτά από τις δέκα μεταβλητές που εξετάζονται. Μεταξύ αυτών, η μεταβλητή του μεριδίου των ατόμων που εκτιμούν ότι έχουν καλή ή πολύ καλή υγεία είναι αυτή στην οποία η Ελλάδα εμφανίζει το μεγαλύτερο πλεονέκτημα στις γυναίκες, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ27. Με άλλα λόγια, οι γυναίκες εκτιμούν συχνότερα από τους άνδρες ότι είναι καλά στην υγεία τους. Σε κάθε περίπτωση πάντως, φαίνεται ότι οι προσπάθειες βελτίωσης της συνολικής κατάστασης για τις γυναίκες δεν χρειάζεται να ξεκινήσουν από αυτή την παράμετρο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Υποδείκτες ΓΕΙ 2019

	ΓΕΙ	Κατάταξη	Εργασία	Κατάταξη	Χρήμα	Κατάταξη	Γνώση	Κατάταξη	Χρόνος	Κατάταξη	Ισχύς	Κατάταξη	Υγεία	Κατάταξη
EU	68,0	-	71,6	-	82,4	-	62,7	-	64,9	-	55,0	-	87,8	-
SE	83,9	1	83,1	10	85,4	10	75,2	1	90,1	1	84,5	1	94,6	1
DK	77,8	2	79,4	3	89,1	3	71,0	2	83,1	3	66,8	5	89,5	9
NL	75,9	3	78,3	7	87,0	7	67,4	7	83,9	2	64,0	6	90,2	7
FR	75,5	4	73,2	14	86,3	8	67,0	8	67,3	9	81,4	2	87,4	11
FI	75,3	5	75,5	8	87,9	4	61,9	11	77,4	4	74,3	4	89,5	16
ES	73,7	6	73,7	12	78,4	16	67,9	5	64,0	14	76,9	3	90,3	13
IE	73,1	7	76,5	6	87,8	5	67,4	6	74,2	6	58,4	10	91,3	6
BE	72,7	8	74,9	9	89,9	2	70,8	4	65,3	11	61,0	8	86,3	8
LU	72,4	9	76,3	7	92,4	1	70,8	3	69,1	8	53,4	12	89,9	4
DE	68,6	10	72,4	17	86,0	9	54,7	24	65,0	12	62,8	7	90,7	23
AT	68,0	11	76,8	4	87,7	6	64,3	10	61,2	15	48,2	16	91,9	14
SI	67,6	12	73,0	15	83,7	12	56,6	18	72,9	7	53,0	13	87,8	19
MT	65,0	13	76,8	5	84,2	11	65,2	9	64,2	13	37,5	19	92,3	10
IT	63,8	14	63,7	27	79,4	14	59,0	13	59,3	16	52,2	14	88,4	20
PT	62,2	15	73,2	13	73,6	21	56,5	19	47,5	24	53,6	11	84,8	2
LV	62,1	16	74,3	10	68,7	26	50,9	27	65,8	10	50,4	15	79,3	5
EE	61,6	17	72,5	16	73,2	23	57,3	16	74,7	5	36,6	20	82,2	25

BG	59,9	18	69,6	20	64,5	27	55,2	22	42,7	27	60,2	9	77,2	24
HR	59,2	19	70,1	19	74,0	19	51,8	26	51,0	21	45,3	17	83,8	21
LT	58,4	20	74,2	11	69,9	24	56,1	20	50,6	22	39,3	18	80,3	3
CY	57,0	21	70,6	18	82,6	13	56,0	21	51,3	20	30,0	24	87,9	26
CZ	56,7	22	67,4	23	78,9	15	58,5	14	57,3	17	28,1	25	86,3	22
PL	56,6	23	67,2	24	76,7	17	57,6	15	52,5	19	31,5	22	83,3	18
SK	56,0	24	66,8	25	75,1	18	61,6	12	46,3	25	30,7	23	85,5	27
RO	54,5	25	67,5	22	69,1	25	52,8	25	50,3	23	34,7	21	71,3	17
HU	53,4	26	68,0	21	73,3	22	57,2	17	54,3	18	22,9	27	86,7	12
EL	52,5	27	65,3	26	73,7	20	54,9	23	44,7	26	27,0	26	84,3	15

Πηγή: EIGE.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Αναλυτικοί υποδείκτες GEI 2019

	ΕΕ27	Ελλάδα
Εργασία	71,6	65,3
Συμμετοχή	81,3	72,7
Ισοδύναμο Πλήρους Ωραρίου (ΙΠΩ) ποσοστό απασχόλησης (%)	75,5	64,9
Διάρκεια εργασιακού βίου (έτη)	87,1	80,5
Διαχωρισμός και ποιότητα εργασίας	63,1	58,7
Απασχολούμενοι στην εκπαίδευση, ανθρώπινη υγεία και σε δράσεις κοινωνικής εργασίας (%)	35,2	40,6
Δυνατότητα απουσίας 1-2 ωρών από την εργασία για προσωπική ή οικογενειακή υπόθεση (%)	61,9	51,5
Δείκτης επαγγελματικών προοπτικών (τιμές, 0-100)	92,1	84,0
Χρήμα	82,4	73,7
Χρηματοδοτικοί πόροι	76,9	62,2
Μέσες μηνιαίες αποδοχές (Ισοδύναμο Αγοραστικής Δύναμης-ΙΑΔ)	78,2	66,7
Μέσο ισοδύναμο καθαρό εισόδημα (ΙΑΔ)	75,7	57,7
Οικονομική κατάσταση	88,3	87,3
Όχι σε κίνδυνο φτώχειας (%)	94,6	94,6
Εισοδηματική κατανομή S20/80	82,0	80,1
Γνώση	62,7	54,9
Εκπαιδευτική επίτευξη και συμμετοχή	72,5	67,3
Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (%)	81,2	80,2
Άνθρωποι που συμμετέχουν σε τυπική ή μη τυπική εκπαίδευση (%)	63,8	54,4
Διαχωρισμός	54,1	44,8
Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε εκπαίδευση, υγεία και ευημερία, κλασικές σπουδές και τέχνες (%)	54,1	44,8
Χρόνος	64,9	44,7
Δραστηριότητες φροντίδας	69,1	50,9
Άνθρωποι που φροντίζουν και εκπαιδεύουν τα παιδιά τους ή τα εγγόνια τους, ηλικιωμένους ή ανθρώπους με αναπηρία, καθημερινά (%)	80,1	69,6
Άνθρωποι που μαγειρεύουν ή/και φροντίζουν το νοικοκυριό, καθημερινά (%)	58,1	32,2
Κοινωνικές δραστηριότητες	61,0	39,3
Απασχολούμενοι που αθλούνται, έχουν πολιτιστικές ή ελεύθερου χρόνου δραστηριότητες εκτός σπιτιού, τουλάχιστον καθημερινά ή αρκετές ημέρες την εβδομάδα (%)	65,8	39,6
Απασχολούμενοι που εμπλέκονται σε εθελοντικές ή φιλανθρωπικές δραστηριότητες, τουλάχιστον μια φορά τον μήνα (%)	56,3	39,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 (συνέχεια)

	ΕΕ27	Ελλάδα
Ισχύς	55,0	27,0
<i>Πολιτική</i>	58,5	36,1
Ποσοστό γυναικών υπουργών (%)	58,9	29,7
Ποσοστό γυναικών μελών του κοινοβουλίου (%)	60,5	38,0
Ποσοστό γυναικών μελών περιφερειακών συνελεύσεων (%)	56,2	40,5
<i>Οικονομική</i>	48,8	21,1
Ποσοστό γυναικών μελών συμβουλίων εισηγμένων εταιρειών, εποπτικών συμβουλίων ή διοικητικών συμβουλίων (%)	53,2	20,8
Ποσοστό γυναικών μελών συμβουλίου στην κεντρική τράπεζα (%)	44,4	21,5
<i>Κοινωνική</i>	58,2	25,7
Ποσοστό γυναικών μελών συμβουλίων οργανισμών που χρηματοδοτούν έρευνα (%)	73,3	24,0
Ποσοστό γυναικών μελών συμβουλίων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών δημόσιας ιδιοκτησίας (%)	70,0	33,7
Ποσοστό γυναικών μελών ανώτατων φορέων λήψης αποφάσεων σε οργανισμούς εθνικών ολυμπιακών αθλημάτων (%)	31,3	19,3
Υγεία	87,8	84,3
<i>Επίπεδο</i>	92,1	95,2
Προσωπική εκτίμηση υγείας, καλή ή πολύ καλή (%)	87,8	95,3
Προσδοκώμενο ζωής κατά τη γέννηση (έτη)	95,7	96,2
Υγιή χρόνια ζωής κατά τη γέννηση (έτη)	92,9	94,0
<i>Συμπεριφορά</i>	74,8	66,6
Άνθρωποι που δεν καπνίζουν και δεν εμπλέκονται σε επιβλαβή κατανάλωση ποτών (%)	77,0	80,2
Άνθρωποι που ασχολούνται με φυσικές δραστηριότητες και/ή καταναλώνουν φρούτα και λαχανικά (%)	72,7	53,0
<i>Πρόσβαση</i>	98,2	94,5
Πληθυσμός χωρίς ικανοποίηση αναγκών ιατρικής εξέτασης (%)*	98,3	94,0
Πληθυσμός χωρίς ικανοποίηση αναγκών οδοντιατρικής εξέτασης (%)*	98,1	95,0

Πηγή: EIGE.

Σημείωση: Με έντονη γραμματοσειρά είναι οι δείκτες στους οποίους έχει πλεονέκτημα η Ελλάδα

* Οι δείκτες έχουν αρνητικό περιεχόμενο, οπότε η μικρότερη τιμή είναι προτιμητέα.

5. Συζήτηση και προτάσεις παρεμβάσεων

Συνοψίζοντας τα ευρήματα της εργασίας, πρέπει να αναγνωρίσει κανείς ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα προώθησης της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο. Αυτό πιστοποιείται από τη σχετική βιβλιογραφία, τις νομοθετικές παρεμβάσεις, αλλά και από τον δείκτη GEI (ο δείκτης SIGI δεν δίνει ξεκάθαρη εικόνα) που δείχνουν μια βελτίωση της θέσης των γυναικών διαχρονικά. Ωστόσο, η βελτίωση αυτή είναι αργή και υπολείπεται εκείνης στην ΕΕ27, οπότε το χάσμα μεταξύ της Ελλάδας και του ευρωπαϊκού μέσου όρου διευρύνεται.

Οι διακρίσεις στην οικογένεια που σχετίζονται κυρίως με τη δυσανάλογη επιβάρυνση των γυναικών με τις υποχρεώσεις του νοικοκυριού προκύπτουν και στους δύο δείκτες ως πεδίο που χρήζει σημαντικών παρεμβάσεων, ενώ και τα συμπεράσματα από τις σχετικές έρευνες πεδίου συνηγορούν σε αυτή την άποψη. Ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους οι γυναίκες, εξαιτίας των αυξημένων υποχρεώσεών τους στο σπίτι, τους στερεί ευκαιρίες συμμετοχής σε δραστηριότητες εκτός σπιτιού, οι οποίες είναι αναγκαίες για την επαγγελματική, κοινωνική και οικονομική τους πρόοδο. Αυτό με τη σειρά του συμβάλλει στο γεγονός ότι οι γυναίκες μειονεκτούν έναντι των ανδρών στην αγορά εργασίας, ειδικά σε ποσοστά απασχόλησης, και αδυνατούν να συμβιβάσουν εργασία και προσωπική ζωή, με δεδομένη την περιορισμένη ευελιξία του ωραρίου εργασίας. Η ελλειμματική αντιπροσώπηση των γυναικών σε θέσεις ευθύνης και επιρροής, όπως τα διοικητικά συμβούλια οργανισμών που χρηματοδοτούν έρευνα και δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών όπου εμφανίζονται οι μεγαλύτερες υστερήσεις βάσει του δείκτη GEI, είναι αποτέλεσμα και ταυτόχρονα αιτία της έμφυλης ανισότητας.

Οι κρίσιμες παρεμβάσεις που είναι αναγκαίες για τη μείωση της έμφυλης ανισότητας δεν είναι καθόλου εύκολο να προσδιοριστούν. Διότι, όπως δείχνει η βιβλιογραφία, υπάρχουν παράγοντες οι επιδράσεις των οποίων είναι εξαιρετικά περίπλοκες, όπως είναι η εκπαίδευση και η οικογένεια και σε δεύτερο πλάνο το έλλειμμα ισχύος των γυναικών. Φαίνεται, λοιπόν, να έχει σχηματιστεί ένας φαύλος κύκλος που διαιωνίζει την παρούσα κατάσταση. Η οικογένεια και η εκπαίδευση διαμορφώνουν στάσεις και αντιλήψεις οι οποίες βοηθούν στη διατήρηση του κοινωνικού και οικονομικού κατεστημένου και εμποδίζουν τις αλλαγές στους θεσμούς της οικογένειας και της εκπαίδευσης. Είτε άμεσα, επειδή οι αλλαγές είναι πάντοτε δύσκολο να γίνουν αποδεκτές από τους εμπλεκόμενους, είτε έμμεσα, επειδή άτομα που έχουν ενεργό ρόλο στη

διαδικασία των αλλαγών δεν συνειδητοποιούν τους λόγους που κάνουν επιτακτικές τις αλλαγές. Ταυτόχρονα, οι γυναίκες δεν είναι σε θέση να αποφασίσουν και να επιβάλουν αλλαγές προς όφελός τους, διότι δεν έχουν την απαιτούμενη ισχύ.

Αυτό σημαίνει ότι οι όποιες αλλαγές πρέπει να γίνουν συντονισμένα και αποφασιστικά. Αντί για συγκεκριμένες προτάσεις, καθώς υπάρχουν πολλές στη βιβλιογραφία που συζητήθηκε, προτείνονται γενικές κατευθύνσεις δράσεων καίριας σημασίας. Μία πολύ βασική είναι η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε κάθε πολιτική και δράση (gender mainstreaming), η οποία στο εξής είναι αναγκαίο να αποδεικνύεται ότι έμπρακτα βελτιώνει τη θέση των γυναικών. Αυτό άλλωστε αναγνωρίζεται και στο νέο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων. Η αναθεώρηση πρακτικών και μεθόδων του παρελθόντος στον χώρο της εκπαίδευσης πρέπει να θεωρείται δεδομένη, αν θέλει κανείς να δει ουσιαστικές αλλαγές, με την ευαισθητοποίηση του εκπαιδευτικού προσωπικού και των μαθητών/φοιτητών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών είναι απαραίτητη προϋπόθεση επιτυχίας. Μέσα από τη μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης θα έρθει και η αλλαγή στην οικογένεια. Επιπρόσθετες δράσεις ευαισθητοποίησης των γονιών θα μπορούσαν να επιταχύνουν τη διαδικασία.

Η αξιολόγηση όλων των παρεμβάσεων, ώστε να εντοπιστούν τυχόν προβλήματα και σημεία βελτίωσης, είναι απαραίτητη. Αυτό ισχύει ειδικά για την αγορά εργασίας. Η επιβολή ίσης μεταχείρισης των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι αναγκαία, αλλά πρέπει πρωτίστως να εστιάσει και να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση προς τους κανόνες, κάτι που δυσχεραίνεται από το πλήθος των μικρών επιχειρήσεων στη χώρα. Επιπλέον, κάποια εργασιακά δικαιώματα των γυναικών τις φέρνουν σε μειονεκτική θέση έναντι των ανδρών, όπως η άδεια μητρότητας. Μια υποχρεωτική επέκτασή τους και στους άνδρες θα συνέβαλλε στην εξισορρόπηση της πίεσης. Παράλληλα, όμως, πρέπει να προβλεφθούν και τρόποι στήριξης των επιχειρήσεων που θα επωμισθούν κάποιο κόστος. Μια ματιά σε πρακτικές άλλων χωρών που εμφανίζουν επιθυμητές επιδόσεις, π.χ. στον δείκτη GEI, ενδεχομένως να δώσει λύσεις. Ακόμη, η μεταρρύθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της Διά Βίου Μάθησης, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες (και τις δεξιότητες) των γυναικών, θα είχε μόνο θετικές επιπτώσεις στις προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης αυτών. Τέλος, η νομοθέτηση υπέρ της αύξησης της εκπροσώπησης των γυναικών σε θέσεις ευθύνης, έστω στον δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, αλλά και στα πολιτικά κόμματα, θα αύξανε την ισχύ

των γυναικών και θα διευκόλυνε όλες τις αναγκαίες παρεμβάσεις. Τέλος, το νέο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων φαίνεται να έχει όλες τις προϋποθέσεις επιτυχίας, αρκεί να εντοπιστούν και να υπερνικηθούν οι παθογένειες που στο παρελθόν δεν επέτρεψαν την πλήρη αξιοποίηση των δράσεων προώθησης της έμφυλης ισότητας.

Βιβλιογραφία

Cholezas, I. and Kanellopoulos, C.N. (2016). *Decomposing gender unemployment differentials in Greece*. Discussion Paper No. 148. KEPE. Athens.

EIGE (2014). *Estimating the costs of gender-based violence in the European Union Report*. European Institute for Gender Equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EIGE (2013). *Gender Equality Index Report*. European Institute for Gender Equality.

International Labour Office (2015). *Collective bargaining: A policy guide*. International Labour Office (ILO).

Papadimitriou, E., Norlen, H. and Del Sorbo, M. (2020). JRC Statistical Audit of the 2020 Gender Equality Index, EUR 30423 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, ISBN 978-92-76-24507-0, doi:10.2760/39645, JRC122232.

Wodon, Q. T. and de la Brière, B. (2018). *Unrealized Potential: The High Cost of Gender Inequality in Earnings. The Cost of Gender Inequality*. Washington, DC: World Bank.

Αλιτζόγλου, Ε., Κουτσιβίτου, Α., Λιάπη, Μ., Σερέτη, Ν. και Στρατηγάκη, Μ. (2002). *Θετικές Δράσεις για την Ισότητα των Ευκαιριών Ανδρών και Γυναικών στις Μικρομεσαίες και στις Μεγάλες Επιχειρήσεις*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Βουγιούκα, Α. και Παπαγιαννοπούλου, Μ. (2019). *Εκλέγειν και Εκλέγεσθαι: Διερεύνηση και Καταγραφή Στάσεων, Αντιλήψεων και Πεποιθήσεων για Θέματα Συμμετοχής και Εκπροσώπησης των Γυναικών σε Δομές Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Βρυώνης, Μ., Ντιναπόγιας, Α., Πετρούλακη, Κ., Τσιριγώτη, Α. (2008). *Σειρά Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Επιπτώσεων των Εκπαιδευτικών Πολιτικών στο Φύλο*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Γιαννακούρου, Μ. και Σουμέλη, Ε. (2002). *Ισότητα των Αμοιβών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών στις Συλλογικές Διαπραγματεύσεις*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Γκερμότση, Β., Μοσχοβάκου, Ν. και Παπαγιαννοπούλου, Μ. (2016). *Ισότητα των Φύλων στο Εργατικό Δυναμικό: Η συμφιλίωση της επαγγελματικής με την οικογενειακή/ιδιωτική ζωή στις Ελληνικές Βιομηχανίες*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Δεληγιάνη-Κουϊμπτή, Β., Ζιγού-Καραστεργίου, Σ. και Φρόση, Λ. (2003). *Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας Παρεμβάσεις για την Ισότητα των Φύλων στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Κανελλόπουλος, Ν.Κ. (1986). *Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες*. Σειρά Μελετών No.22. ΚΕΠΕ. Αθήνα.

Καραμεσίνη, Μ. και Ιωακείμογλου, Η. (2003). *Προσδιοριστικοί Παράγοντες του Μισθολογικού Χάσματος μεταξύ Ανδρών και Γυναικών*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Μοσχοβάκου, Ν., Κορέλλα, Γ., Ξυδοπούλου, Ε.Κ., Σακελλαρίου, Ε., Φλαγγίνη, Α. και Φωτοπούλου, Β. (2008). *Συλλογή, κριτικός σχολιασμός και οργάνωση της ψηφιοποίησης της υπάρχουσας ερευνητικής παραγωγής στον τομέα της ισότητας στην εκπαίδευση*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Μοσχοβάκου, Ν., Κανταράκη, Μ., Παγκάκη, Μ. και Σταματελοπούλου, Ε. (2008). *Κατά Φύλο Επαγγελματικός Διαχωρισμός (Κάθετος και Οριζόντιος): Διακρίσεις και Ανισότητες κατά των Γυναικών στην Εκπαίδευση*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Παπαγιαννοπούλου, Μ. και Παπαρούνη, Ρ. (2005). *Οι Εθνικές Πολιτικές για την Ισότητα των Φύλων στην Απασχόληση*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Παπαγιαννοπούλου, Μ., Καβουλάκος, Κ.Ι., Βουδούρη, Σ., Ζάβαλη, Μ., Καπουράλου, Χ., Παπαδοπούλου, Ε., Πετρούλακη, Κ. και Τσιριγώτη, Α. (2008). *Σειρά εκθέσεων με εξειδικευμένα θέματα με αποδέκτες κέντρα λήψης αποφάσεων και άσκησης πολιτικής*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Παπαγιαννοπούλου, Μ., Καλύβεζα, Μ., Κατσαμάγκου, Μ., Παπαρούνη, Ρ. και Ταμπόση, Στ. (2008). *Σειρά Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Επιπτώσεων στο Φύλο των Δράσεων του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Παπαγιαννοπούλου, Μ., Αμίτσης, Γ., Δήμου, Ε., Μολιώτη, Α. και Προφύρη, Ι. (2008). *Σειρά Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Δράσεων και Πολιτικών για τη Βελτίωση της Πρόσβασης των Γυναικών στην Αγορά Εργασίας μέσω Εκπαιδευτικής Προετοιμασίας*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Συμεωνάκη, Μ., Καραμεσίνη, Μ., Σκόμπα, Μ. και Χατζηβαρνάβα, Ε. (2016). *Βιβλιογραφική Επισκόπηση και Ανάλυση Πολιτικών σχετικών με τη Συμφιλίωση Επαγγελματικής και Οικογενειακής/Ιδιωτικής Ζωής*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

«PsychoManagement»: Μία νέα προσέγγιση στη διοίκηση

Γεώργιος Λούντζης*
Θεοδόσιος Παλάσκας**

Περίληψη

Η Συναισθηματική Νοημοσύνη (ΣΝ), και ιδιαίτερα οι τομείς της ενσυναίσθησης και των κοινωνικών δεξιοτήτων, συνιστούν το θεμέλιο των αρχών του «PsychoManagement». Η *a priori* θεωρητική σχέση μεταξύ της νέας προσέγγισης στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού –με βάση τη ΣΝ– και των επιδράσεων που αυτή μπορεί να έχει στην ικανοποίηση των εργαζομένων αποτελούν αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Για την εμπειρική αξιολόγηση και ανάλυση αυτής της σχέσης αξιοποιούνται τα πιο κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία, τα ερωτηματολόγια Wang & Law (WLEIS) για τη ΣΝ, και ESI – Employee’s Satisfaction Index (Δείκτης Ικανοποίησης Υπαλλήλων) για τους εργαζομένους. Οι δείκτες και η στατιστική ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων της έρευνας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το «PsychoManagement» μπορεί να αποτελέσει τον πυρήνα για την ανάπτυξη ενός σύγχρονου μοντέλου διοίκησης, το οποίο είναι εφικτό να εφαρμοστεί αποτελεσματικά σε εταιρείες και να συμβάλει στην εργασιακή ικανοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

Λέξεις-κλειδιά: PsychoManagement, Συναισθηματικά νοήμων μανατζερ/ομάδα, Διαχείριση, Ενσυναίσθηση, Κοινωνικές δεξιότητες, Ικανοποίηση και Επιδόσεις Ανθρώπινου Δυναμικού

Ταξινόμηση JEL: M12

1. Εισαγωγή

Το «PsychoManagement» (Palaskas, et al., 2020· Spillane, 2017) αποτελεί μια σύγχρονη προσέγγιση

για να απαντήσουμε στο «γιατί», αντί του «πώς», διοικεί κάποιος, όπως διοικεί, το ανθρώπινο δυναμικό και διαχειρίζεται τις καθημερινές καταστάσεις. Απώτερος σκοπός του «PsychoManagement» είναι ο συνδυασμός των τεσσάρων βασικών ερωτημάτων «Τι» και «Γιατί» με το «Πώς» και με «Ποιον», της Οικονομίας με την Ψυχολογία, αλλά και του Συναισθήματος με τη Λογική (Παλάσκας, 2019). Η Συναισθηματική Νοημοσύνη, δηλαδή η ικανότητα του ατόμου «να αποδίδει ακριβή αιτιολόγηση σχετικά με τα συναισθήματα και την ικανότητα χρήσης συναισθημάτων και της συναισθηματικής γνώσης για την ενίσχυση της σκέψης» (Lindebaum, 2013), συνιστά τον πυρήνα του «PsychoManagement» (Tsimokou, et al., 2021).

Η δημιουργικότητα, η ανησυχία για αποτελέσματα και η επιθυμία για ευθύνη συνιστούν ένα υποσύνολο των βασικών ατομικών χαρακτηριστικών για τον ορισμό ενός «πετυχημένου» μάντζερ. Παράλληλα, οι δεξιότητες και γνώσεις ενισχύουν την καριέρα του (Bourantas & Mandes, 1987). Αυτή η τάση των μάντζερς να βελτιώνουν τη ΣΝ τους προκειμένου να παρακινήσουν τους άμεσα υφισταμένους τους για υψηλότερη επίδοση, σε όρους αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας (Ζερβόπουλος & Παλάσκας, 2010) στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα (Jordan, et al., 2002· Shooshtarian, et al., 2013· Afzalur Rahim & Minors, 2003) καταγράφεται, στο τέλος του 20ού αιώνα.

Η προσέγγιση του «PsychoManagement» αναγνωρίζει τον ρόλο των ατομικών χαρακτηριστικών, δεξιοτήτων και γνώσεων στο αποτελεσματικό μάντζερ. Για τον λόγο αυτό προτείνει ένα μοντέλο διαχείρισης που ενσωματώνει βασικά χαρακτηριστικά της ΣΝ όπως, μεταξύ άλλων, την ενσυναίσθηση, δηλαδή την ικανότητα του ατόμου να αξιολογεί και να κατανοεί τα συναισθήματα του άλλου, και την αυτορρύθμιση, δηλαδή την ικανότητα του ατόμου να εντοπίζει, να αξιολογεί και να ελέγχει τα συναισθήματά του (Goleman, 1998), που συνιστά προϋπόθεση για την αποτελεσματική επικοινωνία του ατόμου με τους άλλους (κοινωνικές δεξιότητες) (Riggio, et al., 1989). Η προσέγγιση του «PsychoManagement» επικεντρώνεται, πέρα από τις ικανότητες και τις δεξιότητες, στη διαδικασία

* Υποψήφιος Διδάκτωρ, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. E-mail: g.lountzis@panteion.gr

** Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. E-mail: thpal@panteion.gr

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν αντανακλούν κατ’ ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

παραγωγής της ανθρώπινης συμπεριφοράς, η οποία επηρεάζεται από την ψυχολογία του ατόμου, τη νοημοσύνη και τα συναισθήματα. Η επιρροή αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά δημιουργεί αποκρίσεις εντάσεων, τις οποίες τα άτομα καλούνται να διαχειριστούν στη διάρκεια μίας επικοινωνιακής διαδικασίας (Hedman & Valo, 2015· Aunger & Curtis, 2008). Για τον λόγο αυτό, η αυτορρύθμιση του συναισθήματος αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο διασφάλισης ενός διακριτού πλαισίου επικοινωνίας και συνδιαλλαγής (Riggio, et al., 1989).

Η νέα προσέγγιση, το «PsychoManagement», είναι μια πολύ πιθανή λύση για τη βελτίωση της επίδοσης και της αποτελεσματικής (ή μη) διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού (Quebbeman & Rozell, 2002). Τα συμβατικά μοντέλα του μάντζεμντ, όπως για παράδειγμα η επιδίωξη επίτευξης των ετήσιων στόχων κλπ., δεν εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις της ΣΝ μιας ομάδας, και συνεπώς της αποτελεσματικής λειτουργίας της, χαρακτηριστικό που συνιστά αναγκαία και ικανή συνθήκη του «PsychoManagement» για τη δημιουργία ενός εργασιακού περιβάλλοντος, που τα μέλη του πιστεύουν ότι μπορούν να πετύχουν περισσότερα όταν ανήκουν σε αυτή την ομάδα παρά ατομικά (Palaskas, et al., 2020). Στη συνάρτηση παραγωγής των επιχειρήσεων σημαντικό ρόλο παίζει πλέον η τεχνολογία, δηλ. η συσσωρευμένη γνώση του ανθρώπινου κεφαλαίου, το οποίο σκέφτεται και αισθάνεται στο πλαίσιο συνεργασιών προστιθέμενης αξίας για τον χώρο εργασίας τους. Εάν μια νέα προσέγγιση διαχείρισης μπορεί να απευθυνθεί στους ανθρώπους βελτιώνοντάς τους σε όρους ΣΝ, τότε θα μπορούσε να συμβάλει στην ενίσχυση των επιδόσεων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (Tsirimokou, 2021), διότι υφίσταται μια θετική στατιστική σχέση μεταξύ της ποιότητας, της ΣΝ της ομάδας και των επιδόσεων του ανθρώπινου δυναμικού με τις επιδόσεις των επιχειρήσεων (Jordan, et al., 2002).

2. Ο ρόλος του «PsychoManagement» στην εργασιακή ικανοποίηση

Ο υψηλών επιδόσεων μάντζερ, σε όρους αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας (Ζερβόπουλος & Παλάσκας, 2010), υιοθετεί, για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της επιχείρησης τη στρατηγική δημιουργίας αισθήματος εργασιακής ικανοποίησης του προσωπικού του και μιας συναισθηματικά νοήμων ομάδας. Η συναισθηματικά νοήμων ομάδα συνιστά αναγκαία και ικανή συνθήκη για την ικανοποίηση των εργαζομένων (Shukla, et al., 2016· Hefferman, et al., 2008· Rahim & Malik, 2010· Kaura, 2011· Orhan & Dincer, 2012· Abi & Jijo, 2012), οι οποίοι νιώθουν

ότι μπορούν να πετύχουν περισσότερα ως μέλη της ομάδας από ό,τι ως μονάδες. Πιο συγκεκριμένα, η ΣΝ επιδρά θετικά τόσο στο αίσθημα ικανοποίησης των εργαζομένων (Papathanasiou & Siati, 2014) και στην επίδοσή τους (Dulewicz, et al., 2003), όσο και στην ανάπτυξη βιώσιμων εποικοδομητικών επικοινωνιακών πρακτικών (Al Ali, et al., 2011).

Αυτές οι βιώσιμες επικοινωνιακές πρακτικές, δηλαδή η ικανότητα να εκφράζω με σαφήνεια και πειστικότητα τα επιχειρήματά μου, στα πλαίσια του «PsychoManagement», προϋποθέτουν την ικανότητα της αυτορρύθμισης (Lawrence, et al., 2011), διότι αυτή μπορεί να δημιουργήσει το κατάλληλο πλαίσιο απόκρισης του μάντζερ σε διαφορετικές συμπεριφορές και αντιδράσεις των υφισταμένων (Cameron & Chan, 2008). Όσον αφορά τη συμπεριφορά, αυτή θα μπορούσε να περιγραφεί ως αυτοπαρακινούμενη, δημιουργώντας μια χρήσιμη αλληλεπίδραση μεταξύ ενός ζώου και του περιβάλλοντός του (Millikan, 2000), όπου η γνωστική λειτουργία μέσω της επαναληψιμότητας δημιουργεί συμπεριφορές ευέλικτες στις συνθήκες διαβίωσής του, με αποτέλεσμα να υπάρχουν «ρυθμισμένες δομές» εντός των ζώων, που δημιουργούν προσαρμοστικές συμπεριφορές, οι οποίες ονομάζονται «μονάδες παραγωγής συμπεριφοράς» (BPU – Behaviour Product Unit) (Aunger & Curtis, 2008). Από την άλλη πλευρά, η ανθρώπινη συμπεριφορά περιλαμβάνει τόσο λεκτικά όσο και μη λεκτικά μηνύματα. Η λεκτική συμπεριφορά περιλαμβάνει αναζήτηση, συλλογή, δημιουργία, διακήρυξη, εξήγηση και υποστήριξη ιδεών, ενώ η μη λεκτική αναφέρεται στις εκφράσεις του προσώπου, τα μάτια, τις κινήσεις των χεριών και των ποδιών και τη γενική εμφάνιση και «τοποθέτηση» του ατόμου. Ο συνδυασμός και των δύο συμπεριφορών είναι ουσιαστικός (Stewart, 1998), γιατί αυτές δημιουργούν το πλαίσιο επικοινωνίας και συνδιαλλαγής. Η εκδήλωση αυτού του συνδυασμού, μέσω των διεργασιών, είναι μοναδική στον κάθε άνθρωπο. Βεβαίως, οι διεργασίες αυτές και το πώς τελικά κάποιος καταλήγει να έχει μία συγκεκριμένη συμπεριφορά επηρεάζεται από την ευφυΐα, τον τρόπο σκέψης, τις εμπειρίες, και τα βιώματα του/της, τα οποία διαφέρουν από άνθρωπο σε άνθρωπο (Παρασκευόπουλος & Χαράλαμπόπουλος, 1985· Lord & Kanfer, 2002· Boyatzis, et al., 2015). Συνοπτικά, η διαδικασία απόκρισης συμπεριφοράς, που καλείται να διαχειριστεί ο εκάστοτε μάντζερ, επηρεάζεται από τη νοημοσύνη και τα συναισθήματά του/της, τα οποία αποτελούν παράγοντες επίδρασης και επιρροής.

Όσον αφορά τις κοινωνικές δεξιότητες, το «PsychoManagement» υποστηρίζει ότι οι μάντζερς οφείλουν να έχουν την ικανότητα της αυτορρύθμισης, ώστε να διαμορφώνουν και να διατηρούν ένα σαφές και δια-

κριτό πλαίσιο επικοινωνίας (Riggio, et al., 1989). Η ΣΝ περιγράφει ένα διαφορετικό σύνολο πτυχών κοινωνικής νοημοσύνης (Goleman, 1998· Salovey, et al., 2007· Mayer, et al., 2000). Πρώτα από όλα, η ΣΝ είναι πιο εκτεταμένη από την κοινωνική νοημοσύνη, διότι ενσωματώνει όχι μόνο το «γιατί» για τα συναισθήματα στις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και για τα εσωτερικά συναισθήματα, που είναι ζωτικής σημασίας για την ατομική βελτίωση. Επιπλέον, η ΣΝ είναι περισσότερο επικεντρωμένη στην κοινωνία, επειδή εξετάζει τα συναισθήματα που εμπλέκονται σε προσωπικά και κοινωνικά ζητήματα (Mayer, et al., 2000).

Τα συναισθήματα, είτε σε προσωπικό είτε σε κοινωνικό επίπεδο, είναι μία κατάσταση αισθημάτων (feelings) που ενσωματώνουν φυσιολογικές αποκρίσεις και αλληλουχίες δράσης που ενεργοποιούνται από ερεθίσματα που έχουν νόημα για τα άτομα (Coget, et al., 2011). Ο Gross (1998) περιγράφει τα συναισθήματα ως «προσαρμοστικές τάσεις συμπεριφοράς και φυσιολογικής απόκρισης που προκαλούνται άμεσα από εξελικτικά σημαντικές καταστάσεις» (Chi-Sum & Law, 2002· Gross, 1998). Συνεπώς, η ικανότητα της αναγνώρισης των συναισθημάτων του άλλου (ενσυναίσθηση) (Goleman, 1998) βοηθά τον μάνατζερ να αντιλαμβάνεται τα πλαίσια της επικοινωνιακής συνδιαλλαγής με τους υφιστάμενους του. Αυτή η ικανότητα, σε συνδυασμό με την δυνατότητα της αυτορρύθμισης του συναισθήματος, δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες για την εφαρμογή ενός αποτελεσματικού συστήματος διαχείρισης και επικοινωνίας (Halford, et al., 1994).

3. «PsychoManagement»: Μία νέα προσέγγιση

Η προσέγγιση του «PsychoManagement» για τη βελτίωση της επίδοσης ενός μάνατζερ έχει ως αφετηρία τον ρόλο της ΣΝ είτε στο σύνολο και των πέντε, κατά D. Goleman¹, περιοχών της, δηλαδή αυτογνωσία, αυτορρύθμιση, κίνητρα, κοινωνικές δεξιότητες και ενσυναίσθηση, είτε σε μέρος αυτών (Goleman, 1998). Η ενίσχυση της επίδοσης του μάνατζερ συνδέεται με τη βελτίωσή του στις κοινωνικές δεξιότητες και την ενσυναίσθηση, διότι είναι τα πιο διαδραστικά χαρακτηριστικά για το δίπολο προϊστάμενου-υφιστάμενου, αφού η ενσυναίσθηση βοηθά τον προϊστάμενο να κατανοήσει βαθιά το πώς αισθάνονται οι υφιστάμενοί του (Gentry, et al., 2007), και οι κοινωνικές δεξιότητες αποτελούν βασικό εργαλείο για τη μεταφορά μηνυμάτων, συμβάλλοντας έτσι στη βελτίωση της επικοινωνίας (Spitzberg & Dillard, 2001).

Ειδικότερα, η ενσυναίσθηση θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως «καθρέφτης» στον οποίο αντανακλώνται τα συναισθήματα και οι στάσεις του ατόμου (Redmond, 1989), επιτρέποντάς του με αυτόν τον τρόπο να «αφουγκραστεί» τις δικές του αντιλήψεις και τα συναισθήματα που του τροφοδοτούνται. Διαδικασία που ενισχύει τις δυνατότητες για ακριβή και πλήρη προβληματισμό της κατάστασης του ατόμου (Redmond, 1989). Τελικά, η κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων μπορεί να οδηγήσει σε μία καλύτερη εδραίωση της σχέσης μεταξύ των μάνατζερς και των υφιστάμενων τους, οπότε και να προκαλέσει ένα αίσθημα ασφάλειας, το οποίο λειτουργεί ως μια μεταβλητή με θετικό πρόσημο στη συνάρτηση ικανοποίησης του εργαζομένου (Gentry, et al., 2007).

Γίνεται σαφές ότι οι μάνατζερς με υψηλό δείκτη ΣΝ, και ειδικότερα υψηλό δείκτη στον τομέα της ρύθμισης του συναισθήματος, έχουν και καλύτερη επικοινωνιακή ικανότητα καθώς μπορούν να αντιλαμβάνονται το πώς νιώθουν κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας και να ορίζουν το πλαίσιο της ρύθμισής του. Αυτό συνεπάγεται και έλεγχο της συμπεριφορικής τους απόκρισης (Riggio, et al., 1989).

Συνοπτικά, η εσωτερική, η σωματική και η ψυχική ισορροπία είναι σε θέση να βοηθήσει τους μάνατζερς να χειρίζονται τα συναισθήματά τους, να κατανοούν πραγματικά τα συναισθήματα των άλλων και να έχουν την ικανότητα να επικοινωνούν τις ιδέες και τις σκέψεις τους (Goleman, 1998· Sinha & Sinha, 2007). Επομένως, το «PsychoManagement» και η νέα προσέγγιση μπορεί να υιοθετηθεί από εταιρείες ή οργανισμούς για την ομαλή εφαρμογή νέων προσεγγίσεων μάνατζμεντ, που συμβάλλουν στην ενίσχυση του βαθμού ικανοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού, που με τη σειρά του οδηγεί, *ceteris paribus*, σε υψηλή παραγωγικότητα και απόδοση (Singh & Jain, 2013· Springer, 2011).

4. Έρευνα

4.1. Μεθοδολογία

Για τους σκοπούς αυτής της έρευνας προσδιορίστηκε ένα τυχαίο δείγμα, στο οποίο απεστάλη κατάλληλο ερωτηματολόγιο με το οποίο συλλέχθηκαν πρωτογενή ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα, τα οποία στη συνέχεια κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν στατιστικά.

1. Αυτογνωσία: αναγνώριση και κατανόηση των συναισθημάτων μας και του αντίκτυπου αυτών των συναισθημάτων στους άλλους, Αυτορρύθμιση: ρύθμιση των συναισθημάτων και των αντιδράσεων, Κίνητρα: αντιμετώπιση δυσκολιών, Κοινωνικές δεξιότητες: διατήρηση καλών σχέσεων και ανάπτυξη επαφών (δίκτυο), και Ενσυναίσθηση: αναγνώριση της υποκειμενικής εμπειρίας ενός άλλου ατόμου.

Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν για αυτή την έρευνα εντοπίστηκαν μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης –έγκυρα και σταθμισμένα ερωτηματολόγια έτοιμα προς χρήση (Σταλίκας, et al., 2012). Στη δική μας περίπτωση αξιοποιήθηκαν ερωτηματολόγια για τη μέτρηση της ΣΝ και της ικανοποίησης εργαζομένων. Στην περίπτωση της ΣΝ, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο των Wong and Law - Wong & Law Emotional Intelligence Scale/WLEIS (Wong & Law, 2002· Kafetsios & Zampetakis, 2008). Το ερωτηματολόγιο αυτό ήταν κατάλληλο για την παροχή μετρήσεων για την ενσυναίσθηση και τις κοινωνικές δεξιότητες. Όσον αφορά την ικανοποίηση των εργαζομένων, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης ικανοποίησης εργαζομένων – ESI (Employee Satisfaction Inventory). Οι ερωτηθέντες έπρεπε να δηλώσουν τις απαντήσεις πάνω στην κλίμακα Likert.

Wong και Law Emotional Intelligence Scale (WLEIS)

Το ερωτηματολόγιο WLEIS διανεμήθηκε σε μανάτζερς και προϊστάμενους ελληνικών εταιρειών/τμημάτων οργανισμών, ανεξαρτήτως μεγέθους και κλάδου, για τη μέτρηση της Συναισθηματικής Νοημοσύνης. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τα ακόλουθα μέρη:

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου, όπως το φύλο και η ηλικία.

Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στη Συναισθηματική Νοημοσύνη που περιλαμβάνει:

- Εκτίμηση των συναισθημάτων που νιώθει ο ίδιος/ Self-Emotion Appraisal (SEA) - Q1 έως 4.
- Εκτίμηση των συναισθημάτων που νιώθουν οι άλλοι/ Others Emotion Appraisal (OEA) - Q5 έως 8 (Ενσυναίσθηση).
- Χρήση του συναισθήματος/Use of Emotion (UOE) - Q9 έως 12.
- Ρύθμιση του συναισθήματος/Regulation of Emotion (ROE) - Q13 έως 16 (Κοινωνικές Δεξιότητες).

Οι ερωτηθέντες έπρεπε να απαντήσουν σε κάθε ερώτηση χρησιμοποιώντας την 7-βαθμη κλίμακα Likert (1 = απολύτως διαφωνώ, 7 = απολύτως συμφωνώ).

Δείκτης Ικανοποίησης Εργαζομένων (ESI)

Το ερωτηματολόγιο ESI διανεμήθηκε στους υφιστάμενους/υπαλλήλους ελληνικών εταιρειών/τμημάτων οργανισμών, για τη μέτρηση της ικανοποίησής τους

σχετικά με τη θέση εργασίας τους. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τα ακόλουθα μέρη:

Το πρώτο μέρος αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου, όπως το φύλο και η ηλικία.

Το δεύτερο μέρος σχετίζεται με την ικανοποίηση των εργαζομένων που περιλαμβάνει:

- Συνθήκες εργασίας - Q1 έως 5.
- Μισθός - Q6 έως 9.
- Προαγωγές - Q10 έως 12.
- Εργασία - Q13 έως 16.
- Προϊστάμενος - Q17 έως 20.
- Οργανισμός (επιχείρηση) - Q21 έως 24.

Οι ερωτηθέντες έπρεπε να απαντήσουν σε κάθε ερώτηση χρησιμοποιώντας την 5-βαθμη κλίμακα Likert (1 = απολύτως διαφωνώ, 5 = απολύτως συμφωνώ).

4.2. Επεξεργασία δεδομένων

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, κωδικοποιήθηκαν και υποβλήθηκαν σε επεξεργασία μέσω του IBM SPSS 24 και του Microsoft Excel 2013.

4.3. Δείγμα

Όπως προαναφέρθηκε, η παρούσα έρευνα χρησιμοποιεί δείγμα από ελληνικές εταιρείες/οργανισμούς διαφόρων τομέων και μεγεθών. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τους μανάτζερς/προϊστάμενους και τους άμεσα υφιστάμενους/εργαζόμενους να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο με ειλικρίνεια και αυθορμητισμό.

Η διανομή των ερωτηματολογίων διενεργήθηκε από τις 19 Οκτωβρίου έως τις 31 Οκτωβρίου 2017. Ο αριθμός των απαντήσεων που συλλέχθηκαν ήταν 214 (διακόσια δεκατέσσερα): 64 (εξήντα τέσσερις) είναι μανάτζερς/προϊστάμενοι και 150 (εκατό πενήντα) υφιστάμενοι.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος καταγράφονται στον Πίνακα 1, που ακολουθεί.

Με βάση τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ήταν γυναίκες (62,62%). Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι εργαζόμενες γυναίκες (μανάτζερς/προϊστάμενες/υφιστάμενες) είναι πιο πρόθυμες να λάβουν μέρος σε μια έρευνα (Curtin, et al., 2000· Singer, et al., 2000) και η πρόθεσή τους για βοήθεια σε άλλους είναι υψηλότερη (Mestre, et al., 2009).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Δείγμα					
Φύλο	Άνδρας	37,38%	Επίπεδο εκπαίδευσης	ΑΕΙ	65,89%
	Γυναίκα	62,62%		Υποχρεωτική εκπαίδευση	47,00%
Οικογενειακή κατάσταση	Διαζευγμένος/η	5,61%	Ανώτερες σπουδές	Λύκειο	10,28%
	Ανύπαντρος	47,66%		ΙΕΚ	9,81%
	Έγγαμος	46,73%		ΤΕΙ	13,55%
Ηλικιακή ομάδα	20-30	14,02%	Έτη απασχόλησης	Διδακτορικό	3,27%
	30-40	63,55%		Μεταπτυχιακό	36,45%
	40-50	18,22%		N/A	39,81%
	50-60	4,21%		Μεταδιδακτορικό	0,47%
Τομέας απασχόλησης	Ελεύθερος επαγγελματίας	13,55%	Έτη απασχόλησης	<3	24,30%
	Ιδιωτικός υπάλληλος	73,36%		3-6	21,50%
	Δημόσιος υπάλληλος	13,08%		6-9	14,49%
Θέση	Μάνατζερ/Προϊστάμενος	29,91%	>9	39,72%	
	Υφιστάμενος	70,09%			

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων πρωτογενούς έρευνας: Λούντζης, Παλάσκας (2021).

Καταγράφεται μια ισορροπία μεταξύ των ανύπαντρων και των παντρεμένων συμμετεχόντων (~47%). Η ομάδα ηλικιών που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν μεταξύ 20-60. Ωστόσο, το 63,55% του δείγματος ανήκει στην ομάδα των 30-40. Επίσης, το 65,89% των συμμετεχόντων κατέχουν πτυχίο ΑΕΙ, ενώ το 36,45% και μεταπτυχιακό τίτλο.

Το 73,36% του δείγματος απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα, το 13,55% εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες και το 13,08% στον δημόσιο τομέα. Το 39,72% των συμμετεχόντων (η πλειονότητα) ανέφερε ότι εργάζονται για την ίδια εταιρεία ή οργανισμό για περισσότερο από 9 χρόνια. Το 21,50% έχει εμπειρία για 3-6 χρόνια και το 24,30% λιγότερο από 3 χρόνια. Το 14,40% δήλωσε ότι εργάζονται για 6-9 χρόνια. Περισσότερο από το μισό του δείγματος (54,21%) εργάζεται για περισσότερα από 6 χρόνια στην ίδια εταιρεία.

Υφιστάμενοι είναι περισσότεροι από τους μάνατζερς/προϊσταμένους. Το δείγμα αποτελείται από 29,91% μάνατζερς/προϊσταμένους και 70,09% υφισταμένους. Το 59,38% των μάνατζερς/προϊσταμένων δεν αναφέρονται σε κανένα άλλο ανώτερο στέλεχος. Ως εκ τούτου, το 40,63% κατέχει και τις δύο θέσεις του Μάνα-

τζερ και του Υφισταμένου. Ο συνδυασμός αυτών των δύο ποσοστών εξυπηρετεί τη στατιστική ανάλυση για την επιβεβαίωση –ή μη– της *a priori* κεντρικής υπόθεσης της παρούσας εργασίας.

5. Στατιστική ανάλυση και αποτελέσματα

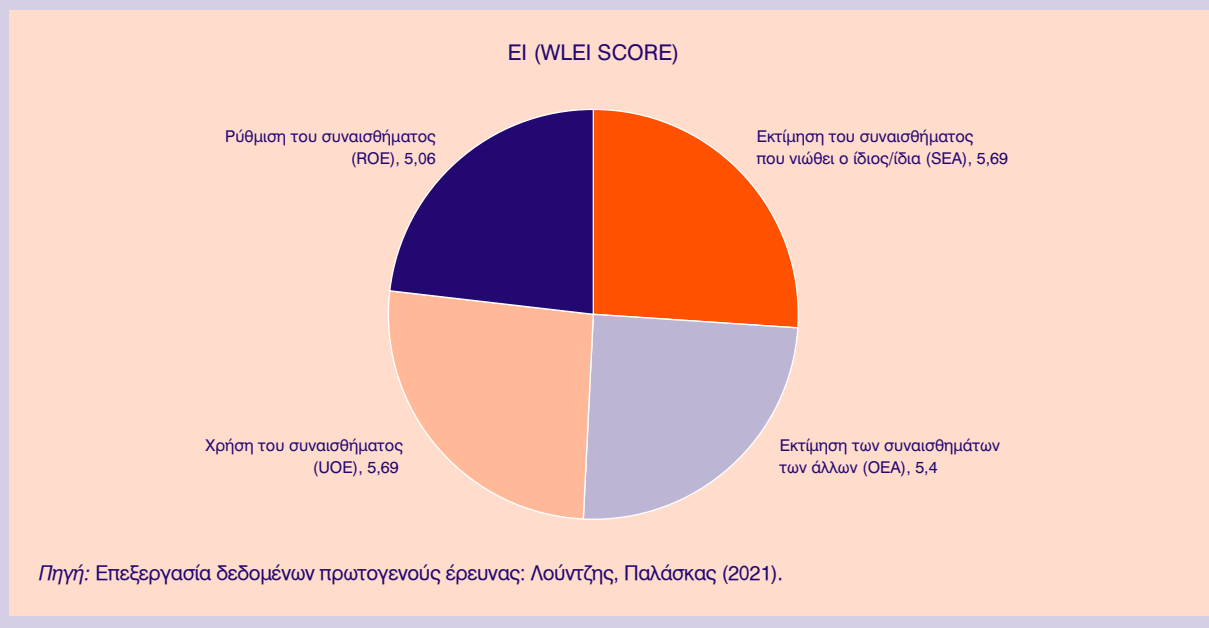
Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα πιο σημαντικά ευρήματα της έρευνας με αφετηρία τα ερωτήματα που τέθηκαν. Δηλαδή, η καταγραφή των σκορς για τη ΣΝ των μάνατζερς και των διαφόρων χαρακτηριστικών της, όπως και ο βαθμός εργασιακής ικανοποίησης των υφισταμένων.

5.1. Μάνατζερς

Η νέα προσέγγιση του «PsychoManagement», όπως αυτή αναλύθηκε προηγουμένως, βασίζεται στη ΣΝ. Η ενσυναίσθηση και οι κοινωνικές δεξιότητες είναι τα βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία θα αναλυθούν σε σχέση με τα αποτελέσματα της έρευνας. Η ανάλυση των πληροφοριών του δείγματος που αφορούν τους εργαζόμενους (ή τους εργοδότες) που κατέχουν θέση μάνατζερ σε τμήματα των εταιρειών ή οργανι-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Κατανομή του σκορ της ΣΝ επί του δείγματος

σμών ή είναι εργοδότες –ως αυτοαπασχολούμενοι– στους συνεργάτες τους, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι μάνατζερς του δείγματος καταγράφουν υψηλό σκορ ΣΝ.

Πιο αναλυτικά, το Διάγραμμα 1 δείχνει την κατανομή του WLEIS (για όλους τους μάνατζερς) στους τέσσερις διαφορετικούς τομείς που περιλαμβάνει ο δείκτης WLEIS: Αξιολόγηση των Αυτο-Συναισθημάτων (SEA), Αξιολόγηση των Συναισθημάτων των Άλλων (OEA), Χρήση των Συναισθημάτων (UOE) και Ρύθμιση των Συναισθημάτων (ROE). Ο μέσος όρος του σκορ της ΣΝ μεταξύ των Ελλήνων μάνατζερς είναι 5,46/7, που επιβεβαιώνει ότι έχουν υψηλό σκορ ΣΝ. Σε ό,τι αφορά την ενσυναίσθηση και την ικανότητα της αυτορρύθμισης, οι μάνατζερς/προϊστάμενοι σημείωσαν υψηλά σκορς (5,4/7 και 5,04/7, αντίστοιχα).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση των σκορς μεταξύ των χαρακτηριστικών της ΣΝ για τους άνδρες και τις γυναίκες μάνατζερς. Σύμφωνα με τον Πίνακα 2, οι γυναίκες μάνατζερς παρουσιάζουν υψηλότερο σκορ στον τομέα της Ενσυναίσθησης (OEA) σε σχέση με τους άντρες μάνατζερς². Η ενσυναίσθηση φαίνεται να συναντάται περισσότερο στις γυναίκες. Ένας λόγος είναι ότι η μητρότητα, άρα και το βιολογικό τους σύστημα, κάνει τις γυναίκες να νιώθουν πιο κοντά στους άλλους. Έτσι, η ικανότη-

τα κατανόησης των συναισθημάτων των άλλων φαίνεται να είναι έμφυτη λόγω της έκκρισης ορμονών από το σώμα τους που βοηθούν στη γέννηση και τη γαλουχία παιδιών (Plank, et al., 2021· Boorman, et al., 2019). Λίγο μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζεται στη ρύθμιση των συναισθημάτων (ROE), στο οποίο οι Έλληνες άντρες μάνατζερς έχουν επιτύχει υψηλότερο σκορ. Έτσι, οι γυναίκες μάνατζερς είναι σε θέση να κατανοήσουν καλύτερα τους υφιστάμενους τους από τους άνδρες μάνατζερς, οι οποίοι όμως φαίνεται να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους πιο αποτελεσματικά από τις γυναίκες μάνατζερς.

Στον Πίνακα 3 παρατηρούμε τις διαφορές της ΣΝ σε σχέση με τον γονεϊκό ρόλο. Η βασική διαφορά εντοπίζεται στον τομέα της Ρύθμισης των Συναισθημάτων (ROE). Ο δείκτης αυτός για τους μάνατζερς με παιδιά φαίνεται να είναι αυξημένος κατά 9,14% σε σύγκριση με αυτούς που δεν έχουν. Μία πιθανή εξήγηση είναι ότι οι γονείς πρέπει να είναι πιο ευέλικτοι και έτοιμοι να ρυθμίσουν τα συναισθήματά τους λόγω των παιδιών τους. Η ανατροφή των παιδιών παρέχει στους γονείς τη δυνατότητα να εκπαιδεύσουν και να εξασκήσουν την ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων σε όλη τους τη ζωή, καθώς οι γονείς καλούνται να αντιμετωπίσουν συναισθηματικές προκλήσεις σε καθημερινή βάση (Hajal & Paley, 2020· Bariola, et al., 2011).

2. High square $\chi^2_{212} = 269$, $P < 0.05 \rightarrow$ the H_0 (all means are equal) is rejected.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Σύγκριση των τομέων της ΣΝ μεταξύ ανδρών-γυναικών μανάτζερς

	Ελληνίδες μανάτζερς	Άνδρες μανάτζερς
SEA	5,60	5,77
OEA	5,59	5,24
UOE	5,81	5,59
ROE	4,91	5,19
WLEIS	5,48	5,45

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων πρωτογενούς έρευνας: Λούντζης, Παλάσκας (2021).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Σύγκριση των τομέων της ΣΝ μεταξύ γονέων και μη γονέων μανάτζερς

	Γονείς	Μη γονείς
SEA	5,79	5,58
OEA	5,30	5,53
UOE	5,59	5,82
ROE	5,35	4,71
WLEIS	5,51	5,41

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων πρωτογενούς έρευνας: Λούντζης, Παλάσκας (2021).

5.2. Υφιστάμενοι

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, η εργασιακή ικανοποίηση αποτελεί την εξαρτημένη μεταβλητή της σχέσης με την ενσυναίσθηση και την ικανότητα αυτορρύθμισης του συναισθήματος, $ESI_i = a + b_2EM_i + b_3SR_i + U_i [1]$, βασικά χαρακτηριστικά της ΣΝ.

Τα αποτελέσματα του δείκτη εργασιακής ικανοποίησης που προέκυψαν από την πρωτογενή έρευνα. (Διάγραμμα 2) δείχνουν ότι οι εργαζόμενοι κατά δήλωσή τους είναι ικανοποιημένοι με τους μανάτζερς/

προϊσταμένους τους (3,95/5), και ως εκ τούτου, με τον τρόπο διαχείρισης που εφαρμόζουν οι τελευταίοι.

Κατ' αναλογία η ανάλυση του ίδιου δείκτη δείχνει ότι οι γυναίκες υπάλληλοι κατά δήλωσή τους είναι αρκετά ικανοποιημένες από τους μανάτζερς τους (3,89/5), όπως και στην περίπτωση των ευκαιριών προαγωγής (2,61/5) που ενδέχεται να έχουν. Αντίθετα, ο μισθός τους, σύμφωνα πάντα με τον δείκτη ικανοποίησης, δεν φαίνεται να τις ικανοποιεί (2,82/5). Οι άνδρες υπάλληλοι είναι πολύ ικανοποιημένοι από τους μανάτζερς /προϊσταμένους τους με σκορ 4,06/5. Ωστόσο, όπως και οι γυναίκες υπάλληλοι, το σκορ του

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 Κατανομή του Δείκτη Εργασιακής Ικανοποίησης

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Σύγκριση του ESI μεταξύ γυναικών-ανδρών

	Γυναίκες υφιστάμενες	Άνδρες υφιστάμενοι
Εργασιακές συνθήκες	3,76	3,87
Μισθός	2,82	2,80
Προαγωγή	2,61	2,59
Εργασία	3,77	3,48
Μάντζερ/ προϊστάμενος	3,89	4,06
Οργανισμός	3,05	3,08
ESI	3,32	3,31

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων πρωτογενούς έρευνας: Λούντζης, Παλάσκας (2021).

δείκτη όσον αφορά τις ευκαιρίες προαγωγής (2,59/5) και τον μισθό τους (2,8/5) δείχνει χαμηλό βαθμό ικανοποίησης.

Συμπερασματικά, το ESI παρουσιάζει σκορς οριακών αποκλίσεων για τις γυναίκες και τους άνδρες υφισταμένους. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες υπάλληλοι είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τη διοίκηση των προϊσταμένων τους από τις γυναίκες υφιστάμενες. Ωστόσο όμως, σε γενικές γραμμές, υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των εργαζόμενων –ανδρών και γυναικών– όσον αφορά την ικανοποίηση από τη δουλειά τους (συμπεριλαμβανομένων του εργοδότη και του οργανισμού).

6. Συμπεράσματα

Η *a priori* σχέση [1] (σελ. 106) μεταξύ της νέας προσέγγισης στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού –με βάση την ΣΝ– και των επιδράσεων που αυτή μπορεί να έχει στην ικανοποίηση των εργαζομένων επιβεβαιώνεται με την OneWay ANOVA στα πρωτογενή δεδομένα (Πίνακας 5 και 6), αφού αυτή γίνεται αποδεκτή σε επίπεδο 95%.

Πιο συγκεκριμένα και σε σχέση με τις αρχές του «PsychoManagement», υψηλό σκορ της ενσυναίσθησης (empathy) βρέθηκε να συναντάται σε γυναίκες –και σε μητέρες– μάντζερς. Τα αποτελέσματα (Πίνακας 7) δείχνουν ότι υφίσταται συσχέτιση μεταξύ της ενσυναίσθησης και της αλληλεπίδρασης της γονεϊ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 Έλεγχος συσχέτισης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μάντζερς με την εργασιακή ικανοποίηση των υφισταμένων μέσω της OneWay-ANOVA

ANOVA					
Κοινωνικές δεξιότητες					
	Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Μεταξύ ομάδων	6,559	1	6,559	4,486	0,038
Εντός ομάδων	90,659	62	1,462		
Σύνολο	97,218	63			

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 Έλεγχος συσχέτισης της ενσυναίσθησης των μάντζερς με την εργασιακή ικανοποίηση των υφισταμένων μέσω της OneWay-ANOVA

ANOVA					
Ενσυναίσθηση					
	Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Μεταξύ ομάδων	21,721	12	1,810	2,681	0,007
Εντός ομάδων	34,434	51	0,675		
Σύνολο	56,155	63			

κότητας με τη θέση (είτε οι μάντζερς έχουν άμεσο προϊστάμενο είτε όχι).

Σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές δεξιότητες –οι οποίες ερμηνεύτηκαν μέσω της ικανότητας των μάντζερς να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους, καθώς είναι κάτι που απαιτείται κατά την επικοινωνία, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα– οι μάντζερς/προϊστάμενοι φαίνεται να βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι κοινωνικές δεξιότητες σχετίζονται με τη γονεϊκότητα (Πίνακας 8) και με την αλληλεπίδραση της τελευταίας με το φύλο (Πίνακας 9) και την ηλικία (Πίνακας 10).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7 Έλεγχος συσχέτισης της ενσυναίσθησης των μάνατζερ με τη γονεϊκότητα και τη θέση μέσω της TwoWay-ANOVA

ANOVA					
Εξαρτημένη μεταβλητή: Ενσυναίσθηση					
Source	Type III Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Corrected model	4,628 ^a	3	1,543	3,620	0,018
Intercept	1759,328	1	1759,328	4127,670	0,000
Γονεϊκότητα	0,236	1	0,236	0,554	0,460
Θέση	0,830	1	0,830	1,948	0,168
Γονεϊκότητα × Θέση	3,316	1	3,316	7,780	0,007
Error	25,574	60	0,426		
Total	1898,063	64			
Corrected Total	30,202	63			

a. R Squared = 0,153 (Adjusted R Squared = 0,111).

ΠΙΝΑΚΑΣ 8 Έλεγχος συσχέτισης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μάνατζερ με τη γονεϊκότητα και την ηλικία μέσω της TwoWay-ANOVA

ANOVA					
Εξαρτημένη μεταβλητή: Κοινωνικές δεξιότητες					
Source	Type III Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Corrected model	16,047 ^a	5	3,209	2,293	0,057
Intercept	1024,496	1	1024,496	732,045	0,000
Γονεϊκότητα	6,699	1	6,699	4,787	0,033
Ηλικιακή ομάδα	8,563	2	4,281	3,059	0,055
Γονεϊκότητα × Ηλικιακή ομάδα	0,588	2	0,294	0,210	0,811
Error	81,171	58	1,399		
Total	1734,938	64			
Corrected Total	97,218	63			

a. R Squared = 0,165 (Adjusted R Squared = 0,093).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9 Έλεγχος συσχέτισης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μάνατζερ με τη γονεϊκότητα και το φύλο μέσω της TwoWay-ANOVA

ANOVA					
Εξαρτημένη μεταβλητή: Κοινωνικές δεξιότητες					
Source	Type III Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Corrected model	15,510 ^a	3	5,170	3,797	0,015
Intercept	1596,420	1	1596,420	1172,296	0,000
Γονεϊκότητα	6,359	1	6,359	4,669	0,035
Φύλο	0,953	1	0,953	0,700	0,406
Γονεϊκότητα × Φύλο	8,388	1	8,388	6,160	0,016
Error	81,707	60	1,362		
Total	1734,938	64			
Corrected Total	97,218	63			

a. R Squared = 0,160 (Adjusted R Squared = 0,118).

ΠΙΝΑΚΑΣ 10 Έλεγχος συσχέτισης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μάνατζερ με τη γονεϊκότητα και την ηλικία μέσω της TwoWay-ANOVA

ANOVA					
Εξαρτημένη μεταβλητή: Κοινωνικές δεξιότητες					
Source	Type III Sum of squares	df	Mean square	F	Sig.
Corrected model	15,864 ^a	5	3,173	2,262	0,060
Intercept	807,051	1	807,051	575,375	0,000
Γονεϊκότητα	1,468	1	1,468	1,047	0,311
Ηλικιακή ομάδα	4,205	3	1,402	0,999	0,400
Γονεϊκότητα × Ηλικιακή ομάδα	6,408	1	6,408	4,568	0,037
Error	81,354	58	1,403		
Total	1734,938	64			
Corrected Total	97,218	63			

a. R Squared = 0,163 (Adjusted R Squared = 0,091).

7. Συζήτηση – Μελλοντική έρευνα

Η προσπάθεια διαμόρφωσης μιας νέας προσέγγισης στη διαχείριση –η οποία βασίζεται σε θεωρίες και μοντέλα ΣΝ– αποτέλεσε το κίνητρο για περαιτέρω διερεύνηση των συστημάτων διαχείρισης των σύγχρονων επιχειρήσεων. Η νέα προσέγγιση είναι ανθρωποκεντρική, διότι θέτει ως βασικό πυρήνα της συγκεκριμένης διαδικασίας τη βελτίωση της ανθρωπίνης εμπειρίας, σε όλες τις δραστηριότητες ενός οργανισμού, από την παραγωγική διαδικασία, την αλληλεπίδραση με τους πελάτες, την οικονομική διαχείριση ακόμα και τη διοίκησή του. Οι εταιρείες και οι οργανισμοί αποτελούνται από υπαλλήλους, δηλαδή ανθρώπους. Κάθε άτομο μπορεί να επηρεαστεί από ποικιλία παραμέτρων της καθημερινής του δραστηριότητας συμπεριλαμβανομένου του χρόνου εργασίας του. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η ΣΝ των εργαζομένων, όπως και η συναισθηματική νοημοσύνη της ομάδας τους, είναι ένα χαρακτηριστικό που βελτιώνει την αυτοδιαχείριση των εργαζομένων και κατ' επέκταση τη διαχείριση μιας εταιρείας/ενός οργανισμού. Καταγράφονται χαρακτηριστικά της ΣΝ που μπορούν να βελτιωθούν και να συμβάλλουν συνθετικά στη διαμόρφωση μιας νέας προσέγγισης

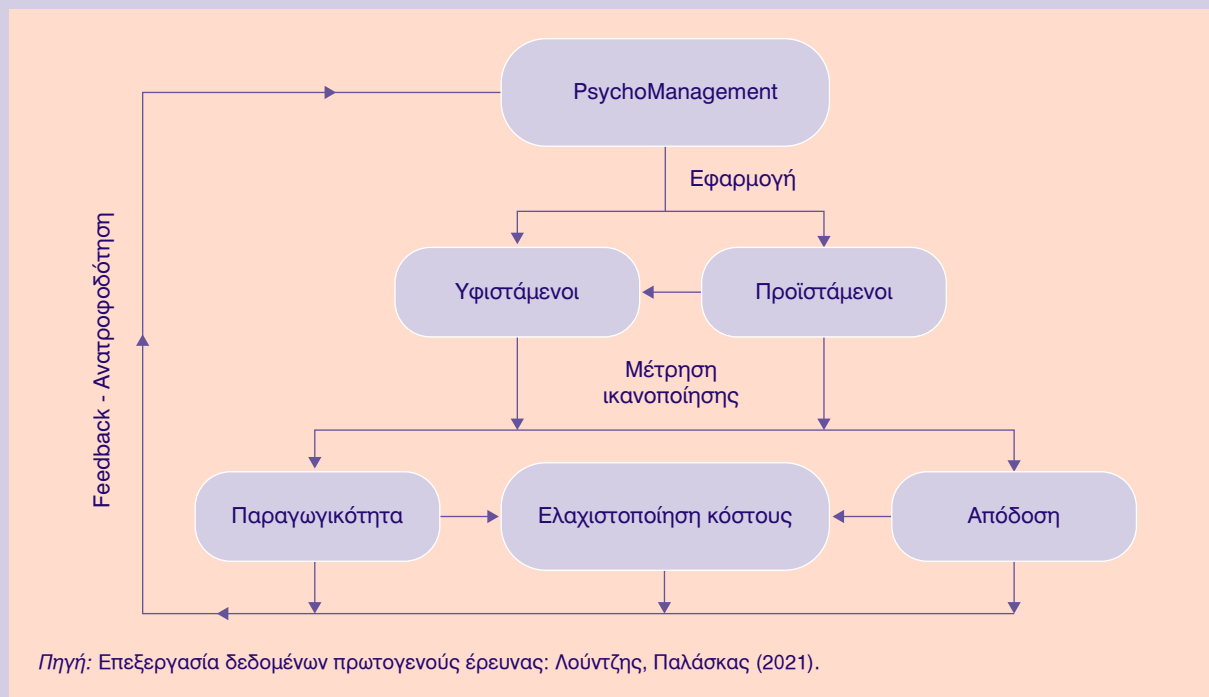
διαχείρισης, το οποίο θα συμβάλει στην ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης της ομάδας και σε έναν σημαντικό βαθμό σε βελτίωση των επιδόσεων της επιχείρησης/οργανισμών.

Το κλειδί μιας επιτυχημένης επιχειρηματικής απόδοσης είναι το μοντέλο ηγεσίας ενός μάνατζερ. Πολλές μελέτες έχουν επιβεβαιώσει αυτή τη συσχέτιση (Turner & Muller, 2005). Ως εκ τούτου, το επιλεγμένο σύστημα διαχείρισης εξαρτάται από την ηγεσία. Η εφαρμογή και η περαιτέρω ανάπτυξη του μοντέλου διαχείρισης/διοίκησης που ακολουθείται οδηγεί την εταιρεία/οργανισμό σε συγκεκριμένα αποτελέσματα που μπορεί να επηρεάσουν τη συνολική απόδοση ή/και τα κέρδη.

Το Διάγραμμα 3 αποτυπώνει την εφαρμογή της προτεινόμενης νέας προσέγγισης με βάση τις αρχές του «PsychoManagement». Η συνεχής μέτρηση της ικανοποίησης των εργαζομένων και η λήψη σχετικών αποτελεσμάτων μετά την εφαρμογή της νέας προσέγγισης είναι απαραίτητη για τον έλεγχο του συστήματος. Η ικανοποίηση των υφιστάμενων μπορεί να επηρεάσει (πρέπει να διεξαχθεί πρόσθετη έρευνα) την απόδοση και την παραγωγικότητά τους που συνδέονται με τον στόχο της εταιρείας/του οργανισμού

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Η νέα προσέγγιση διοίκησης μέσω του «PsychoManagement»

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων πρωτογενούς έρευνας: Λούντζης, Παλάσκας (2021).

για την ελαχιστοποίηση του συνολικού κόστους. Η ανατροφοδότηση είναι σημαντική δράση, καθώς οι παράμετροι αυτής της προσέγγισης είναι πλήρως αλληλένδετες και αλληλεξαρτώμενες.

Οι επιστήμες της Ψυχολογίας, της Οικονομίας και η Νευροεπιστήμη μπορεί να έχουν κοινό πεδίο έρευνας. Το «PsychoManagement» είναι μια νέα πρόταση για οργανισμούς και εταιρείες που επιθυμούν να λειτουργήσουν μέσω της συνεργασίας των ψυχικών και σωματικών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με τον Daniel Kahneman (2012) «η Θεωρία Χρησιμότητας κάνει λογικές παραδοχές οικονομικής λογικής που δεν αντικατοπτρίζουν τις πραγματικές επιλογές των ανθρώπων και δεν λαμβάνουν υπόψη τις γνωστικές προκαταλήψεις» (Kahneman, 2012). Αυτό σημαίνει ότι ένας μάνατζερ ή προϊστάμενος καλείται να διαχειριστεί τις σχέσεις και τις αντιδράσεις μεταξύ των υφισταμένων του, οι οποίες επηρεάζονται από πολλούς διαφορετικούς παράγοντες. Η βασική πρόθεση αυτού του άρθρου είναι να συνδυάσει δεξιότητες και παραμέτρους από διαφορετικές επιστήμες, προκειμένου να προτείνει μια νέα προσέγγιση στη διαχείριση, αντίστοιχη της οποίας δεν υπάρχει, και που μπορεί να ισχύει για οποιοδήποτε είδος επιχείρησης ή οργανισμού.

Στο πλαίσιο της νέας αυτής προσέγγισης, θα μπορούσε να διερευνηθεί το κατά πόσο μπορεί να επηρεαστεί η εφαρμογή του «PsychoManagement» από τις διατροφικές συνήθειες και τον τρόπο ζωής του μάνατζερ. Ο υγιεινός τρόπος ζωής οδηγεί στο να διατηρεί το σώμα μας και το ενδοκρινολογικό του σύστημα σε καλή κατάσταση και έτσι όλες οι ορμόνες που μπορούν να επηρεάσουν τα συναισθήματα του ανθρώπου να είναι ελεγχόμενες. Σύμφωνα με την έρευνα του Kafatos (1999), μεταξύ των σημαντικότερων παραγόντων συμπεριφοράς που επηρεάζουν την υγεία είναι το κάπνισμα, η τροφή και το άγχος (Kafatos, et al., 1999). Επιπρόσθετα, έρευνα που διεξήχθη σε ανθρώπους ηλικίας άνω των 60 ετών έδειξε ότι η προσπάθεια εφαρμογής ενός προγράμματος σωματικής δραστηριότητας τούς οδήγησε σε θετικά αποτελέσματα ότι δηλαδή οι συμμετέχοντες έδειξαν σημαντική βελτίωση στην ψυχολογία τους και ψυχική υγεία κατά τη διάρκεια του προγράμματος (Krawczynski & Olszewski, 2000). Συνεπώς, τα στοιχεία της ενσυναίσθησης και της αυτορρύθμισης θα μπορούσαν να συνδυαστούν με τον –υγιεινό– τρόπο ζωής των διοικούντων και να διερευνηθεί το αν αυτό επηρεάζει την ικανοποίηση των εργαζομένων.

Η ενσυναίσθηση και οι κοινωνικές δεξιότητες είναι κάτι παραπάνω από τις βασικές ικανότητες για τους μάνατζερς. Ο υγιεινός τρόπος ζωής θα μπορούσε να προσφέρει ποιότητα ζωής και συνεπώς φυσική-βιολογική ισορροπία. Οι παράμετροι αυτές μπορούν να

βελτιώνονται από το κάθε άτομο ξεχωριστά. Η εφαρμογή ενός τέτοιου μοντέλου διοίκησης θα μπορούσε να αυξήσει τη συνολική απόδοση του προσωπικού, και πολύ πιθανόν την παραγωγικότητα της επιχείρησης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Abi, E. & Jijo, G., 2012. Emotional Intelligence and Job Satisfaction: A Correlational study. *Research Journal of Commerce and Behavioral Science*, 1(4), pp. 124-141.
- Afzalur Rahim, M. & Minors, P., 2003. Effects of emotional intelligence on concern for quality and problem solving. *Managerial Auditing Journal*, 18(2), pp. 150-155.
- Al Ali, O.E., Garner, I. & Magadle, W., 2011. An Exploration of the Relationship Between Emotional Intelligence and Job Performance in Police Organizations. *Journal of Police and Criminal Psychology*.
- Aunger, R. & Curtis, V., 2008. Kinds of Behavior. *Biology & Philosophy*, 23(3), pp. 317-345.
- Bariola, E., Gullone, E. & Hug, E. K., 2011. Child and Adolescent Emotion Regulation: The Role of Parental Emotion Regulation and Expression. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(198).
- Bear, M. F., Connors, B. W. & Paradiso, M. A., 2007. *Neuroscience: Exploring the Brain*. Third edition. Philadelphia, Pennsylvania (USA): Lippincott Williams & Wilkins.
- Boorman, R. J., Creedy, D. K., Fenwick, J. & Muurlink, O., 2019. Empathy in pregnant women and new mothers: a systematic literature review. *Journal of reproductive and infant psychology*, 37(1), pp. 84-103.
- Bourantas, D. & Mandes, G., 1987. A profile of the greek manager – A survey. *European Management Journal*, 5(1), pp. 57-61.
- Boyatzis, R. E., Gaskin, J. & Wei, H., 2015. Emotional and Social Intelligence. Στο: *Handbook of Intelligence*. New York: Springer, pp. 243-262.
- Brodmann, D. K. & Garey, L. J., 2006. *Brodmann's Localisation in the Cerebral Cortex*. Third edition. London: Springer.
- Cameron, L. D. & Chan, C. K. Y., 2008. Designing Health Communications: Harnessing the Power of Affect, Imagery, and Self-Regulation. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), pp. 262-282.
- Chi-Sum, W. & Law, K. S., 2002. The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, vol. 13, pp. 243-274.
- Coget, J.-F., Haag, C. & Gibson, D. E., 2011. Anger and fear in decision-making: The case of film directors on set. *European Management Journal*, 29(6), pp. 476-490.
- Curtin, R., Presser, S. & Singer, E., 2000. The Effects of Response Rate Changes on the Index of Consumer Sentiment. *Public Opinion Quarterly*, 64(4), pp. 413-428.
- Dulewicz, V., Higgs, M. & Slaski, M., 2003. Measuring emotional intelligence: content, construct, and criterion-related validity. *Journal of Managerial Psychology*, pp. 405-420.

- Elias, L. J. & Saucier, D. M., 2006. *Neuropsychology: Clinical and Experimental Foundations*. Boston, Massachusetts (USA): Allyn & Bacon.
- Gentry, W. A., Weber, T. J. & Sadri, G., 2007. *Empathy in the Workplace: A Tool for Effective Leadership*. New York: Center for Creative Leadership .
- Goleman, D., 1998. *Working With Emotional Intelligence*. London: Bloomsbury.
- Gross, J.J., 1998. Antecedent- and Response-Focused Emotion Regulation: Divergent Consequences for Experience, Expression, and Physiology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), pp. 224-237.
- Hajal, N. J. & Paley, B., 2020. Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), pp. 403-417.
- Halford, W. K., Sanders, M. R. & Behrens, B. C., 1994. Self-Regulation in Behavioral Couples' Therapy. *Behavior Therapy*, vol. 25, pp. 431-452.
- Hedman, E. & Valo, M., 2015. Communication challenges facing management teams. *Leadership & Organization Development Journal*, 36(8), pp. 1012-1024.
- Hefferman, T., O'Neill, G., Travaglione, T. & Droulers, M., 2008. Relationship marketing: The impact of emotional intelligence and trust on bank performance. *International Journal of Bank Marketing*, 26(3), pp. 183-199.
- <http://umich.edu>, χ.χ. *University of Michigan*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <<http://umich.edu/cogneuro/jpg/Brodmann.html>> [Πρόσβαση 04 October 2017].
- Jordan, P., Ashjanasy, N., Härtel, C. & Hooper, G., 2002. Workgroup emotional intelligence: Scale development and relationship to team process effectiveness and goal focus. *Human Resource Management Review*, 12(2), pp. 195-214.
- Kafatos, A., Manios, V., Markatji, I., Giachetti, I. Vaz de Almeida M.D. & Engstrom, L.M., 1999. Regional, demographic and national influences on attitudes and beliefs with regard to physical activity, body weight and health in a nationally representative sample in the European Union. *Public Health Nutrition*, 2(1a), pp. 87-95.
- Kafetsios, K. & Zampetakis, L. A., 2008. Emotionally intelligence and job satisfaction: Testing the mediatory role of positive and negative affect at work. *Personality and Individual Differences*, vol. 44, pp. 712-722.
- Kahneman, D., 2012. *Thinking Fast and Slow*. London: Penguin Books Ltd.
- Kaura, P., 2011. Enormity of Emotional Intelligence in India Banking Sector. *International Research Educational Consortium*, 12(1), pp. 165-177.
- Krawczynski, M. & Olszewski, H., 2000. Psychological well-being associated with a physical activity programme for persons over 60 years old. *Psychology of Sport and Exercise*, 1(1), pp. 57-63.
- Lawrence, S. A., Troth, A. C., Jordan, P. J. & Collins, A. L., 2011. A Review of Emotion Regulation and Development of a Framework for Emotion Regulation in the Workplace. *The Role of Individual Differences in Occupational Stress Research in Occupational Stress and Well Being*, vol. 9, pp. 197-263.
- Lindebaum, D., 2013. Does emotional intelligence moderate the relationship between mental health and job performance? An exploratory study. *European Management Journal*, 31(6), pp. 538-548.
- Lord, R. G. & Kanfer, R., 2002. Emotions in the workplace: Understanding the structure and role of emotions in organizational behavior. Στο: *Emotions and organizational behavior*. s.l.:s.n., pp. 5-19.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R. & Salovey, P., 2000. Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for An Intelligence. *Intelligence*, 27(4), pp. 267-298.
- Mestre, M. V., Samper, P., Frías, M. D. & Tur, A. M., 2009. Are Women More Empathetic than Men? A Longitudinal Study in Adolescence. *The Spanish Journal of Psychology*, 12(1), pp. 76-83.
- Millikan, R. G., 2000. *On Clear and Confused Ideas: An Essay about Substance Concepts*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Namrata, P., Dr. Jatanti, D. & Dr. Yukti, S., 2015. Emotional Intelligence: A Theoretical framework. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 6(5), pp. 967-1006.
- Orhan, N. & Dincer, H., 2012. The Impacts of Emotional Intelligence Competency on Job Satisfaction in the Service Sector: An Application on the Turkish Banking Sector. *Asian Economic and Financial Review*, 2(5), pp. 617-634.
- Palaskas, T., Tsirimokou, C. & Lountzis, G., 2020. *Management of Companies and Organizations*. Athens: MSc Notes, Panteion University.
- Papathanasiou, S. & Siaty, M., 2014. Emotional Intelligence and Job Satisfaction in Greek Banking Sector. *Research in Applied Economics*, 6(1), pp. 225-239.
- Plank, I. S., Hindi Attar, C., Kunas, S., Dziobek, I. & Bermppohl, F., 2021. Motherhood and empathy: increased activation in empathy areas in response to other's in pain.
- Quebbeman, A. J. & Rozell, E. J., 2002. Emotional Intelligence and dispositional affectivity as moderators of workplace aggression: The impact on behavior choice. *Human Resource Management Review*, vol. 12, pp. 125-143.
- Rahim, S. H. & Malik, M. I., 2010. Emotional Intelligence & Organizational Performance: (A Case Study of Banking Sector in Pakistan). *International Journal of Business and Management*, 5(10), pp. 191-197.
- Redmond, M. V., 1989. The Functions of Empathy (Decentering) in Human Relations. *Human Relations*, 42(7), pp. 593-605.
- Riggio, R. E., Tucker, J. & Coffaro, D., 1989. Social skills and empathy. *Personality and Individual Differences*, 10(1), pp. 93-99.
- Salovey, P., Brackett, M. A. & Mayer, J. D., 2007. Models of Emotional Intelligence. Στο: *Emotional Intelligence: Key Readings on Mayer and Salovey Model*. New York: Dude Publishing, pp. 81-122.
- Shooshtarian, Z., Ameli, F. & Lari, M. A., 2013. The Effect of Labor's Emotional Intelligence on Their Job Satisfaction, Job Performance and Commitment. *Iranian Journal of Management Studies*, 6(1), pp. 27-43.
- Shukla, S., Adhikari, B. & Ray, M. M., 2016. Emotional Intelligence and Job Satisfaction: An Empirical Investigation. *Amity Global HRM Review*, pp. 54-61.

- Singer, E., Van Hoewyk, J. & Maher, M. P., 2000. Experiments with Incentives in Telephone Surveys. *Public Opinion Quarterly*, 64(2), pp. 171-188.
- Singh, J. K. & Jain, M., 2013. A study of employees' job satisfaction and its impact on their performance. *Journal of Indian Research*, 1(4), pp. 105-111.
- Sinha, S. & Sihna, D., 2007. Emotional Intelligence and Effective Communication. Στο: A. Kaul & S. K. Gupta, eds. *Management Communication: Trends & Strategies*. s.l.:Tata McGraw Hill, pp. 450-460.
- Spillane, R., 2017. *Psychomanagement: An Australian Affair*. s.l.:Made For Success Publishing.
- Spitzberg, B. H. & Dillard, J. P., 2001. Social Skills and Communication. Στο: M. Allen, R. W. Preiss, B. M. Gayle & N. Burrell, eds. *Interpersonal Communication Research*. New York: s.n.
- Springer, G. J., 2011. A Study of Job Motivation, Satisfaction, and Performance among Bank Employees. *Journal of Global Business Issues*, 5(1), pp. 29-42.
- Stewart, D. M., 1998. *Handbook of Management Skills*. Second edition. s.l.:Gulf Professional Publishing.
- Thorndike, E. L., 1920. Intelligence and its uses. *Harper's Magazine*, vol. 140, pp. 227-235.
- Tsirimokou, C., 2021. *Emotional Intelligence in Family Business Management - An Empirical Study*. Athens: Doctoral Thesis, Department of Economic and Regional Development, Panteion University of Social and Political Sciences.
- Tsirimokou, C., Richardson, C. & Palaskas, T., 2021. Emotional Intelligence and Machiavellianism: a meta-analysis. *Hellenic Journal of Psychology*, Issue accepted manuscript.
- Turner, J. R. & Muller, R., 2005. The Project Manager's Leadership Style As A Success Factor On Projects: A Literature Review. *Project Management Institute*, 36(1), pp. 49-61.
- Wong, C.-S. & Law, K. S., 2002. The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, vol. 13, pp. 243-274.

Ελληνόγλωσση

- Ζερβόπουλος, Π. & Παλάσκας, Θ., 2010. *Εφαρμογή Μετρήσεων Απόδοσης - Αποτελεσματικότητας - Αποδοτικότητας στη Δημόσια Διοίκηση: Διεθνής και Ελληνική Εμπειρία*, s.l.: MPRA.
- Παλάσκας, Θ., 2019. *Psychomanagement & Management*. Καλλιθέα, ΡΜΑ19: Πρακτικά 1ης Ημερίδας Συμπεριφορικής Οικονομικής, σσ. 8-9.
- Παρασκευόπουλος, Ι. & Χαραλαμπόπουλος, Ι., 1985. *Ψυχολογία ατομικών διαφορών*. Δ' έκδ. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Σταλίκας, Α., Τριλίβα, Σ. & Ρούσση, Π., 2012. *Τα ψυχομετρικά εργαλεία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πεδίο.

Η επιχειρηματική δραστηριότητα και επίδοση ανά παραγωγικό τομέα: Η θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση πριν και μετά την οικονομική κρίση

Χρήστος Τζομάκας*,**

Περίληψη

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007 είχε σημαντικό αντίκτυπο στις συνθήκες που λειτουργούν οι επιχειρήσεις. Ιδιαίτερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) τα κράτη-μέλη εφάρμοσαν δημόσιες πολιτικές για την αντιμετώπιση της κρίσης, ωστόσο ο αντίκτυπος δεν ήταν παντού ο ίδιος.

Το παρόν άρθρο, χρησιμοποιώντας μια συγκριτική ανάλυση, ρίχνει φως στην προ κρίσης και την πρόσφατη επιχειρηματική συγκρότηση και επίδοση της Ελλάδας σε βασικά χαρακτηριστικά της παραγωγής (αριθμός επιχειρήσεων, μέσο μέγεθος επιχειρήσεων) σε όλους τους τομείς ιδιωτικοοικονομικής δραστηριότητας και συγκρίνει τα προφίλ παραγωγικότητας και κερδοφορίας τους με τα αντίστοιχα των άλλων ευρωπαϊκών οικονομικών προκειμένου να προσφέρει χρήσιμες ιδέες και παραδείγματα στους σχεδιαστές πολιτικής, εάν επιθυμούν να τα λάβουν υπόψη. Για τον σκοπό αυτό, αξιοποιώντας επίσημες στατιστικές της Eurostat, κατασκευάζεται ένα σύνολο δεικτών, βάσει των οποίων προκύπτει μία προ κρίσης απεικόνιση της Ελλάδας (του 2008) καθώς και μία πιο πρόσφατη αποτύπωση (του 2018), οι οποίες συγκρίνονται με τις αντίστοιχες των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ. Τα ευρήματα του άρθρου: (i) επιβεβαιώνουν το έδαφος που έχασε η Ελλάδα στους περισσότερους τομείς οικονομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων στη διάρκεια της δεκαετίας, (ii) προσδιορίζουν τις περιπτώσεις χωρών και τομέων που επιτυγχάνουν τις καλύτερες επιδόσεις, των οποίων οι πρακτικές ίσως θα ήταν σκό-

πιμο να υιοθετηθούν, και (iii) συμβάλλουν στην προετοιμασία επιχειρησιακών και προσανατολισμένων σε στόχους σχεδίων τομεακής οικονομικής ανάπτυξης.

Λέξεις-κλειδιά: Οικονομική κρίση, επιχειρηματική επίδοση, Ελλάδα και ΕΕ.

Ταξινόμηση JEL: C43, L60, L70, L80, L90, M20

1. Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007-8 είχε σημαντικό αντίκτυπο στις συνθήκες υπό τις οποίες λειτουργούσαν οι επιχειρήσεις. Κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) αντέδρασε με τον δικό του τρόπο. Στην Ελλάδα, η κρίση έφτασε αργότερα από ό,τι σε άλλες χώρες και συχνά θεωρείται ότι συμπίπτει με την έναρξη μιας πολυετούς περιόδου διαδοχικών προγραμμάτων διάσωσης, μέτρων λιτότητας, οικονομικής ύφεσης και μεταρρυθμίσεων.

Ενώ η υπόλοιπη ΕΕ ανέκαμψε σύντομα μετά την κρίση, η Ελλάδα χρειάστηκε αρκετά χρόνια για να επιστρέψει σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης (Σχήμα 1.1). Σε κάθε περίπτωση η Ελλάδα δεν μπόρεσε να ακολουθήσει την ανοδική τάση και αποκλίνει, υστερεί σημαντικά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Σχήμα 1.1).

Η παρούσα εργασία εξετάζει τα προαναφερθέντα ζητήματα, εφαρμόζοντας πρώτα μια συγκριτική ανάλυση σε μια σειρά μέτρων επιχειρηματικής επίδοσης, πριν και μετά την κρίση, σε δώδεκα τομείς οικονομικής δραστηριότητας στα 28 κράτη-μέλη της ΕΕ. Με αυτό τον τρόπο εντοπίζονται οι χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις ανά περίπτωση, δημιουργώντας έτσι μια δεξαμενή περιπτώσεων χωρών προς εξέταση (ή άντληση μαθημάτων) αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας της παραγωγής ή της αγοράς και την άσκηση πολιτικής από άλλες ενδιαφερόμενες χώρες, όπως, π.χ., η Ελλάδα.

Τα βασικά ευρήματα της ανάλυσης καταδεικνύουν ότι η Ελλάδα έχασε σημαντικό έδαφος στους περισσότερους τομείς οικονομικής δραστηριότητας κατά την εξεταζόμενη περίοδο και δεν έχει καταστεί δυνατό να ανακάμψει από την οικονομική κρίση του

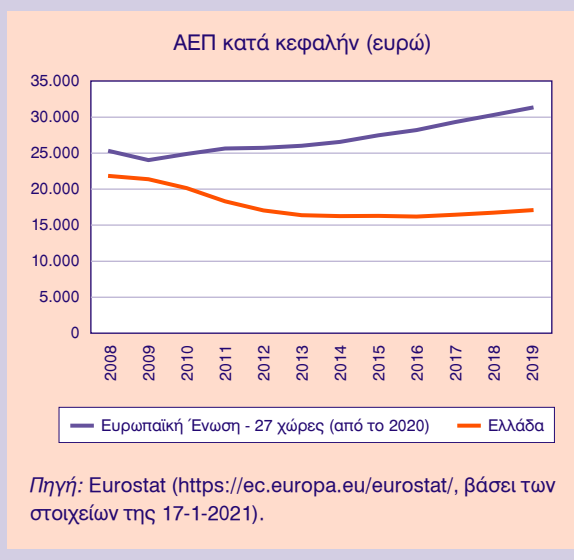
* Διευθυντής του Περιφερειακού Ταμείου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Email: ctzomakas@ptapde.gr

** Ο συγγραφέας είναι υπόχρεος στις Χριστίνα Διακάκη και Φίλια Βόντα (Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών MBA), καθώς και στους δύο ανώνυμους κριτές για τα εποικοδομητικά σχόλια που προσέφεραν σε προηγούμενη εκδοχή του άρθρου.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

ΣΧΗΜΑ 1.1

Η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά το χρονικό διάστημα 2008-2019 στην Ελλάδα και την ΕΕ

2008 που την έπληξε λίγο αργότερα, στον βαθμό που οι άλλες χώρες της ΕΕ το κατάφεραν. Επιπλέον, τα ευρήματα δείχνουν ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός πρωταθλητής σε όλους τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας και τους επιχειρηματικούς δείκτες στην Ευρώπη, που να μπορεί να αποτελέσει το μοναδικό παράδειγμα/πρότυπο για όλες τις άλλες χώρες. Αντίθετα, αναδεικνύονται διαφοροποιήσεις στις επιδόσεις των χωρών ανά τομέα και μέτρο επιχειρηματικής επίδοσης, οι οποίες μέσω του άρθρου τίθενται στη διάθεση Ελλήνων και ξένων μελετητών και υπεύθυνων χάραξης πολιτικής για περαιτέρω ενέργειες.

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν υπάρξει πολλές μελέτες στις οποίες επιχειρούνται συγκρίσεις του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας ευρωπαϊκών και άλλων χωρών σε όρους επιχειρηματικών επιδόσεων στη διάρκεια του χρόνου.

Δύο από τα συνηθέστερα μέτρα επιχειρηματικής επίδοσης είναι η παραγωγικότητα και η κερδοφορία. Είναι ευρέως αναγνωρισμένο ότι η αύξηση της παραγωγικότητας είναι ο τελικός στόχος για την επιβίωση μιας επιχείρησης και τη βιωσιμότητα ενός παραγωγικού κλάδου μιας χώρας μακροχρονίως (Porter, 1990· Krugman, 1994). Από την άλλη πλευρά, η κερδοφορία θεωρείται ως ένας από τους κύριους παράγοντες για την αξιολόγηση της ελκυστικότητας ενός κλάδου παραγωγής ή τομέα οικονομικής δραστηριότητας (Dawid και Reimann, 2004).

Η παραγωγικότητα της εργασίας θεωρείται βασικός συντελεστής για την αύξηση του βιοτικού επιπέδου (OECD, 2018) και αποτελεί προτεραιότητα πολιτικής στην ατζέντα 2020 της ΕΕ. Η παραγωγικότητα της εργασίας προκύπτει ως ο λόγος της προστιθέμενης αξίας προς τις ώρες εργασίας. Γενικά, η παραγωγικότητα καθορίζεται από τον αριθμό των ωρών εργασίας των ανθρώπων (εισροή εργασίας), το διαθέσιμο κεφάλαιο (εισροή κεφαλαίου), και το κατά πόσο αποτελεσματικά συνδυάζονται αυτές οι εισροές στην παραγωγή –τη λεγόμενη συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών (Total Factor Productivity, TFP). Η TFP αποτυπώνει τον αντίκτυπο της τεχνολογικής πρόοδου και της καινοτομίας (Sanz κ.ά., 2016).

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ECB, 2017), σε πρόσφατη μελέτη της, διαπιστώνει τα διοικητικά και γραφειοκρατικά στοιχεία (βάρη) που δυσχεραίνουν την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις χώρες της Ευρωζώνης σε σύγκριση με άλλες προηγμένες οικονομίες και συνδέει τις αδύναμες επιδόσεις της Ευρωζώνης με ελλείψεις στη θεσμική και ρυθμιστική ποιότητα, εμπόδια εισόδου και εξόδου των επιχειρήσεων, πιστωτικούς περιορισμούς και τη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης.

Οι Bottazzi κ.ά. (2008) παρουσιάζουν μια συγκριτική έρευνα της κερδοφορίας και παραγωγικότητας για ένα μεγάλο δείγμα ιταλικών επιχειρήσεων κατά το χρονικό διάστημα 1998-2003, στους τομείς της μεταποίησης και των υπηρεσιών. Σε αυτήν επισημαίνουν την αδυναμία τεκμηρίωσης μιας σταθερής σχέσης μεταξύ της πίεσης της αγοράς, της κερδοφορίας, της παραγωγικότητας και της ανάπτυξης. Ωστόσο, διαπιστώνουν ότι οι πιο αποδοτικές επιχειρήσεις τείνουν να είναι πιο κερδοφόρες.

Άλλες μελέτες, των Glen κ.ά. (2003) και Pagano και Schivardi (2003), βρίσκουν ότι η αύξηση της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας σχετίζονται συχνά με το μέγεθος των επιχειρήσεων και το επίπεδο του ενδοκλαδικού ανταγωνισμού. Με αυτό το σκεπτικό στις σελίδες που ακολουθούν, πέραν της χρήσης δεικτών για την παραγωγικότητα της εργασίας και την κερδοφορία, εξετάζουμε το μέγεθος και τον αριθμό των δραστηριοποιούμενων επιχειρήσεων στους υπό εξέταση τομείς της οικονομίας.

Το μέγεθος της επιχείρησης και ο αριθμός των επιχειρήσεων επηρεάζουν την αξιοποίηση οικονομικών κλίμακας, τον βαθμό συγκέντρωσης, τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς στο φάσμα «μονοπώλιο-τέλειος ανταγωνισμός» και σε μεγάλο βαθμό ορίζουν το πλαίσιο κινήσεων για τη χάραξη πολιτικής.

Οι Cincera και Galgau (2005) δείχνουν ότι υφίσταται στενή σχέση μεταξύ του ποσοστού των εισερχόμενων

επιχειρήσεων και της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας εντός ενός κλάδου, καθώς και μεταξύ του μεγέθους της επιχείρησης και της επιβίωσης και ανάπτυξης της επιχείρησης. Σε άλλη, πρόσφατη, μελέτη ενός δείγματος 44.000 σουηδικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ο Karlsson (2021) διαπιστώνει τη διαφοροποίηση των εμποδίων ανάπτυξης ανάλογα με το μέγεθος των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, βρίσκει ότι οι μικρές επιχειρήσεις συνήθως αντιμετωπίζουν περιορισμούς στη χρηματοδότηση ιδίων κεφαλαίων, ενώ οι μεγαλύτερες (μεσαίες) αντιμετωπίζουν διαφορετικά εμπόδια που συνδέονται με τον ανταγωνισμό και τις προσλήψεις.

Σε κάθε περίπτωση, η σημασία του μεγέθους της επιχείρησης είναι ιδιαίτερα εμφανής στην προσέγγιση της ΕΕ, ιδίως από την επιδίωξη ορισμού και ταξινόμησης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων σε κατηγορίες μεγέθους βάσει του αριθμού των εργαζομένων και του κύκλου εργασιών ή στοιχείων των λογιστικών καταστάσεων (EC, 2020).

Οι Prodromidis κ.ά. (2020) υπολογίζουν οικονομικά τις τάσεις στον αριθμό των επιχειρήσεων, την απασχόληση, την παραγωγικότητα της εργασίας και την κερδοφορία των επιχειρήσεων των κλάδων της μεταποίησης και της ενέργειας στα κράτη-μέλη της ΕΕ κατά το χρονικό διάστημα 2007-2016. Τα ευρήματά τους υποδηλώνουν ότι στην ΕΕ η ενίσχυση του ανταγωνισμού επηρεάζει θετικά το μέγεθος της παραγωγής και συνεπώς τη χρήση περισσότερης εργασίας (αύξηση της απασχόλησης) ή ότι η αύξηση του εργατικού δυναμικού σε έναν κλάδο επηρεάζει θετικά τη δημιουργία (περισσότερων) επιχειρήσεων σε αυτόν. Επίσης, οι στατιστικές δείχνουν τις τάσεις στην απασχόληση και την παραγωγικότητα να κινούνται προς αντίθετες κατευθύνσεις στην πλειονότητα των περιπτώσεων.

Θα ήταν πολύ ενδιαφέρουσα από πλευράς έρευνας και σχεδιασμού πολιτικής η επέκταση αυτής της έρευνας σε περισσότερους τομείς και κλάδους στις χώρες της ΕΕ και ο εμπλουτισμός των χρησιμοποιούμενων στατιστικών, π.χ. με την ενσωμάτωση του μεγέθους των επιχειρήσεων όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες μελέτες.

Η κύρια διαφοροποίηση της παρούσας έρευνας από τις προαναφερθείσες είναι ότι δεν επιχειρεί να εφαρμόσει μια οικονομική ανάλυση των υπό εξέταση μεγεθών προκειμένου να εξαγάγει παραμέτρους και σχεσιακά συμπεράσματα. Αντί αυτού, η παρούσα εργασία προσεγγίζει τη σχετική εξέλιξη των στατιστικών στον χρόνο προκειμένου να παράσχει μια επισκόπηση της κατάστασης και των επιδόσεων στους διάφορους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στα κράτη-μέλη της ΕΕ, ώστε να εντοπιστούν οι καλύτερες επιδόσεις

ανά περίπτωση που μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα πολιτικής για άλλες χώρες.

Η μέτρηση της επίδοσης είναι ένα εύλογο κριτήριο εντοπισμού των βέλτιστων πρακτικών για την ανασκόπηση πολιτικής (De Vries, 2010). Σε πρόσφατη έκθεση του McKinsey Global Institute (Woetzel κ.ά., 2018), αναλύονται τα μακροπρόθεσμα πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης 71 αναδυόμενων οικονομιών με επίκεντρο τις επιλογές οικονομικής πολιτικής και τη συμβολή μεγάλων επιχειρήσεων που οδήγησαν την ανάπτυξη.

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι ο προσδιορισμός της βέλτιστης πρακτικής σε κάθε επιμέρους περίπτωση είναι εκτός του πεδίου της παρούσας μελέτης. Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, η αναζήτηση βέλτιστων πρακτικών στις πολιτικές δεν εξαρτάται μόνο από ένα συγκριτικό σημείο αναφοράς που βασίζεται σε μετρήσεις επιδόσεων. Σχετίζεται επίσης με το πλαίσιο και τη χρονική στιγμή (De Vries, 2010· Löffler, 2000). Αντί αυτού, το παρόν άρθρο προτείνει μια μέθοδο για τον περιορισμό του συνόλου των παραδειγμάτων καλών πρακτικών για τη χάραξη πολιτικής, συνδυάζοντας πληροφορίες σχετικά με (α) την κατάταξη των χωρών βάσει επιδόσεων, (β) τον χρόνο και (γ) το πλαίσιο, σε όρους μέτρησης της ομοιότητας των χωρών βάσει συγκεκριμένων δεικτών.

3. Μεθοδολογία

Η μέθοδος σύγκρισης των επιδόσεων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας σε κάθε χώρα βασίζεται σε προσέγγιση που αναπτύχθηκε από τον ΟΟΣΑ (OECD, 2018) για τη μέτρηση της ευημερίας των περιφερειών ή μακροπεριφερειών. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, σε κάθε περιοχή δίδεται ένας βαθμός σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές για μία επίδοση, ο οποίος βαθμός συγκρίνεται με τον αντίστοιχο ενός αρχικού έτους αναφοράς προκειμένου να προσδιοριστεί η διαχρονική βελτίωση ή χειροτέρευση της θέσης της υπό εξέταση περιοχής. Επιπλέον, βάσει του βαθμού μετριέται η ομοιότητα (η λεγόμενη *απόσταση Manχάταν*) περιοχών για τον εντοπισμό παρόμοιων περιοχών.

Σημειώνεται ότι στην προσέγγιση του ΟΟΣΑ δεν επιχειρείται να αξιολογηθεί η σχετική βελτίωση των επιδόσεων μιας περιοχής ή/και να αξιοποιηθεί η πληροφορία με σκοπό την εξαγωγή παραδειγμάτων «καλής πρακτικής». Οιαδήποτε σύγκριση μεταξύ περιοχών στην προσέγγιση του ΟΟΣΑ πραγματοποιείται με βάση τη «στατική εικόνα» της τρέχουσας κατάστασης ενός επιλεγμένου συνόλου δεικτών.

Στο παρόν άρθρο, η προσέγγιση του ΟΟΣΑ εφαρμόζεται σε επίπεδο χώρας στη βάση στατιστικών για επιχειρήσεις και πληροφοριών σχετικά με την εξέλιξη

των συγκεκριμένων στατιστικών κατά την προηγούμενη δεκαετία. Με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο οι σημερινές κορυφαίες σε επιδόσεις χώρες μπορούν να χρησιμεύσουν ως πρότυπα πολιτικής, αλλά και οι χώρες που παρουσιάζουν σημαντική βελτίωση των στατιστικών τους κατά τα τελευταία χρόνια.

Όπως προτείνεται στην περιγραφή της προσέγγισης του ΟΟΣΑ (OECD, 2018), αντί να δημιουργηθεί ένας σύνθετος δείκτης για να αποδοθεί μια σύνθετη κατάσταση (π.χ., η κατάσταση σε έναν τομέα οικονομικής δραστηριότητας), χρησιμοποιείται ένα σύνολο δεικτών για να αποδώσει τις επιμέρους διαστάσεις της σύνθετης κατάστασης.

Στο παρόν άρθρο, υπολογίζονται τέσσερα μέτρα ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, από τα οποία μέτρα κατασκευάζονται ισάριθμοι δείκτες για κάθε τομέα:

- (α) Το μέσο μέγεθος (s) των επιχειρήσεων. Ισούται με τον λόγο του αριθμού των εργαζομένων στον τομέα (L) προς τον αριθμό των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα (N) στη διάρκεια του έτους: $s = L/N$.
- (β) Ο αριθμός επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα προς τον μέσο πληθυσμό της χώρας (P) στη διάρκεια του έτους: $n = N/P$.
- (γ) Ένα μέτρο της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας, ίσο με τον λόγο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας (Q) που δημιουργείται στον τομέα στη διάρκεια του έτους προς τον αριθμό των εργαζομένων στον ίδιο τομέα στη διάρκεια του έτους: Q/L .
- (δ) Η κερδοφορία (Π), η οποία προσεγγίζεται ως ο λόγος του ακαθάριστου λειτουργικού πλεονάσματος δια του κύκλου εργασιών του τομέα στη διάρκεια του έτους.

Τα στατιστικά στοιχεία αντλούνται από την επίσημη βάση δεδομένων της Eurostat και είναι διαθέσιμα βάσει της κλαδικής (τετραψήφιας) ταξινόμησης ΣΤΑΚΟΔ 2008 (NACE rev.2). Εν προκειμένω η ανάλυση διενεργείται σε μονοψήφιο επίπεδο (σε επίπεδο τομέα οικονομικής δραστηριότητας). Τα στοιχεία αφορούν τους τομείς του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα που λειτουργούν με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, πλην του χρηματοπιστωτικού-ασφαλιστικού, για όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ-28, για έναν επαρκή αριθμό ετών από το 2008 και εξής. Σημειώνεται ότι τα στοιχεία δεν είναι άμεσα συγκρίσιμα με τα στοιχεία των προηγούμενων ετών καθότι ταξινομήθηκαν δια-

φορητικά (άλλη ΣΤΑΚΟΔ). Έτσι το έτος 2008 συνιστά τη χρονική αφετηρία μας ούτως ή άλλως. Ανήκει στην προ κρίσης εποχή για την Ελλάδα, και στις σελίδες που ακολουθούν τα στοιχεία του 2008 θα συγκρίνονται συχνά με τα αντίστοιχα του 2018 που είναι το έτος της πλέον πρόσφατης μέτρησης¹.

Ο Πίνακας 3.1 παρέχει τους κωδικούς των τομέων και ο Πίνακας 3.2 τις χώρες που εξετάζονται στο παρόν άρθρο.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας υιοθετήθηκε μια πλήρης ανάλυση περιπτώσεων βασισμένη καθαρά στα επίσημα στοιχεία της Eurostat, με αποτέλεσμα οι περιπτώσεις για τις οποίες δεν υφίστανται στοιχεία στη βάση της Eurostat, να παραλείπονται από τη σύγκριση. Έτσι, αν δεν υπάρχουν δεδομένα κατά το αρχικό έτος (2008) για την πλειονότητα των χωρών (αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του τομέα των κατασκευών), η σύγκριση διενεργείται με αρχικό έτος αναφοράς το παλαιότερο έτος για το οποίο υπάρχουν δεδομένα (εν προκειμένω το 2010, έτος κατά το οποίο η χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε την Ελλάδα και εφαρμόστηκε ο πρώτος γύρος μέτρων λιτότητας). Ένθεση δεδομένων (interpolation) εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις που λείπουν ενδιάμεσα δεδομένα, προκειμένου να εξεταστούν οι τάσεις των χρονικών σειρών (για παράδειγμα, όταν συγκρίνεται η επίδοση της Ελλάδας με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο της δεκαετίας 2008-2018).

Για την καλύτερη παρουσίαση και σύγκριση των τεσσάρων μέτρων επιχειρηματικής δραστηριότητας που εξετάζονται στο παρόν άρθρο εφαρμόζεται δεικτοποίηση των δεδομένων ακολουθώντας την προσέγγιση min-max του ΟΟΣΑ (2018). Η δεικτοποίηση διενεργείται εφαρμόζοντας, σε κάθε ένα από τα τέσσερα μέτρα κάθε εξεταζόμενου τομέα δραστηριότητας, τον ακόλουθο τύπο:

$$\hat{x}_{i,s} = \left(\frac{x_{i,s} - \min_i \{x_{i,s}\}}{\max_i \{x_{i,s}\} - \min_i \{x_{i,s}\}} \right) \times 10 \quad (3.1)$$

όπου $\hat{x}_{i,s}$ και $x_{i,s}$ είναι η τιμή της αρχικής μέτρησης και η τιμή του δείκτη, αντίστοιχα, του μέτρου s , για τη χώρα i ($i = 1, \dots, 28$). (Οι δείκτες υπολογίζονται για κάθε τομέα σε όλες τις χώρες της ΕΕ-28. Με τον ίδιο τρόπο υπολογίζονται οι δείκτες των τριών άλλων μέτρων.) Ο πολλαπλασιασμός με το 10 πραγματοποιείται προκειμένου να προκύψει μια βαθμολογία δείκτη $\hat{x}_{i,s}$ στο εύρος $[0, 10]$, με το 0 και το 10 να δίδονται, στις χώρες με τις ελάχιστες και μέγιστες τιμές του δείκτη $x_{i,s}$, αντίστοιχα.

1. Κατά τη διάρκεια εκπόνησης του παρόντος άρθρου τα στοιχεία των ετών 2019-2020 δεν ήταν διαθέσιμα, συνεπώς το παρόν δεν διαπραγματεύεται τις οικονομικές επιπλοκές από την πανδημία covid-19.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1 Μονοψήφιοι κωδικοί ΣΤΑΚΟΔ 2008 της παρούσας ανάλυσης

Κωδικός	Οικονομική δραστηριότητα
B	Ορυχεία και λατομεία
C	Μεταποίηση
D	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού
E	Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης
F	Κατασκευές
G	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών
H	Μεταφορά και αποθήκευση
I	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης
J	Ενημέρωση και επικοινωνία
L	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
M	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
N	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2 Κωδικοί των χωρών της ΕΕ-28 που εξετάζονται στην παρούσα ανάλυση

AT: Αυστρία	IE: Δημοκρατία της Ιρλανδίας
BE: Βέλγιο	IT: Ιταλία
BG: Βουλγαρία	LT: Λιθουανία
CY: Κύπρος	LU: Λουξεμβούργο
CZ: Τσεχία	LV: Λετονία
DE: Γερμανία	MT: Μάλτα
DK: Δανία	NL: Ολλανδία
EE: Εσθονία	PL: Πολωνία
ES: Ισπανία	PT: Πορτογαλία
FI: Φινλανδία	RO: Ρουμανία
FR: Γαλλία	SE: Σουηδία
GR: Ελλάδα	SI: Σλοβενία
HR: Κροατία	SK: Σλοβακία
HU: Ουγγαρία	UK: Ηνωμένο Βασίλειο

Όπως προτείνεται στο κείμενο του ΟΟΣΑ (OECD, 2018), προκειμένου να αποτραπεί η παραμόρφωση της κατανομής των υπολογισμένων βαθμολογιών από τις ακραίες απόλυτες τιμές, εφαρμόζεται ένα όριο (κατώφλι). Συγκεκριμένα, σε χώρες με απόλυτες τιμές $x_{i,s}$, κάτω από το 10ο ή πάνω από το 90ο εκατοστημόριο των τιμών $x_{i,s}$ όλων των χωρών, αποδίδονται απευθείας οι βαθμολογίες 0 και 10, αντίστοιχα, και δεν λαμβάνονται υπόψη στον υπολογισμό των βαθμολογιών των άλλων χωρών.

Οι μεταβολές στην κατάταξη των χωρών μεταξύ 2008 και 2018 υπολογίζεται αφαιρώντας τη θέση κατάταξης μιας χώρας κατά το 2018 από τη θέση κατάταξης κατά το 2008, όπως φαίνεται στην ακόλουθη εξίσωση:

$$RG_{i,s} = R_{i,s,2008} - R_{i,s,2018} \quad (3.2)$$

όπου το $RG_{i,s}$ συμβολίζει τη μεταβολή κατάταξης της χώρας i σε σχέση με τον δείκτη s , ενώ τα $R_{i,s,2008}$ και $R_{i,s,2018}$ συμβολίζουν τη θέση κατάταξης της ίδιας

χώρας κατά τα έτη 2008 και 2018, αντίστοιχα. Προφανώς, μια θετική τιμή $RG_{i,s}$ υποδηλώνει ότι η θέση κατάταξης της χώρας i κατά το 2018 είναι βελτιωμένη σε σχέση με το έτος 2008 και αντίστροφα. Ειδικά για τον κατασκευαστικό τομέα, όπου τα στοιχεία δεν ήταν διαθέσιμα για το έτος 2008, η μεταβολή της κατάταξης υπολογίζεται για τα έτη 2010 και 2018.

Επιπλέον, ο υπολογισμός για τον προσδιορισμό παρόμοιων χωρών βασίζεται στο άθροισμα των απόλυτων διαφορών των βαθμολογιών –της λεγόμενης απόστασης *Μανχάταν* (OECD, 2018)– μέγεθος που υπολογίζεται σύμφωνα με την ακόλουθη εξίσωση:

$$MD_{i,j} = \sum_s |\hat{x}_{i,s} - \hat{x}_{j,s}| \quad (3.3)$$

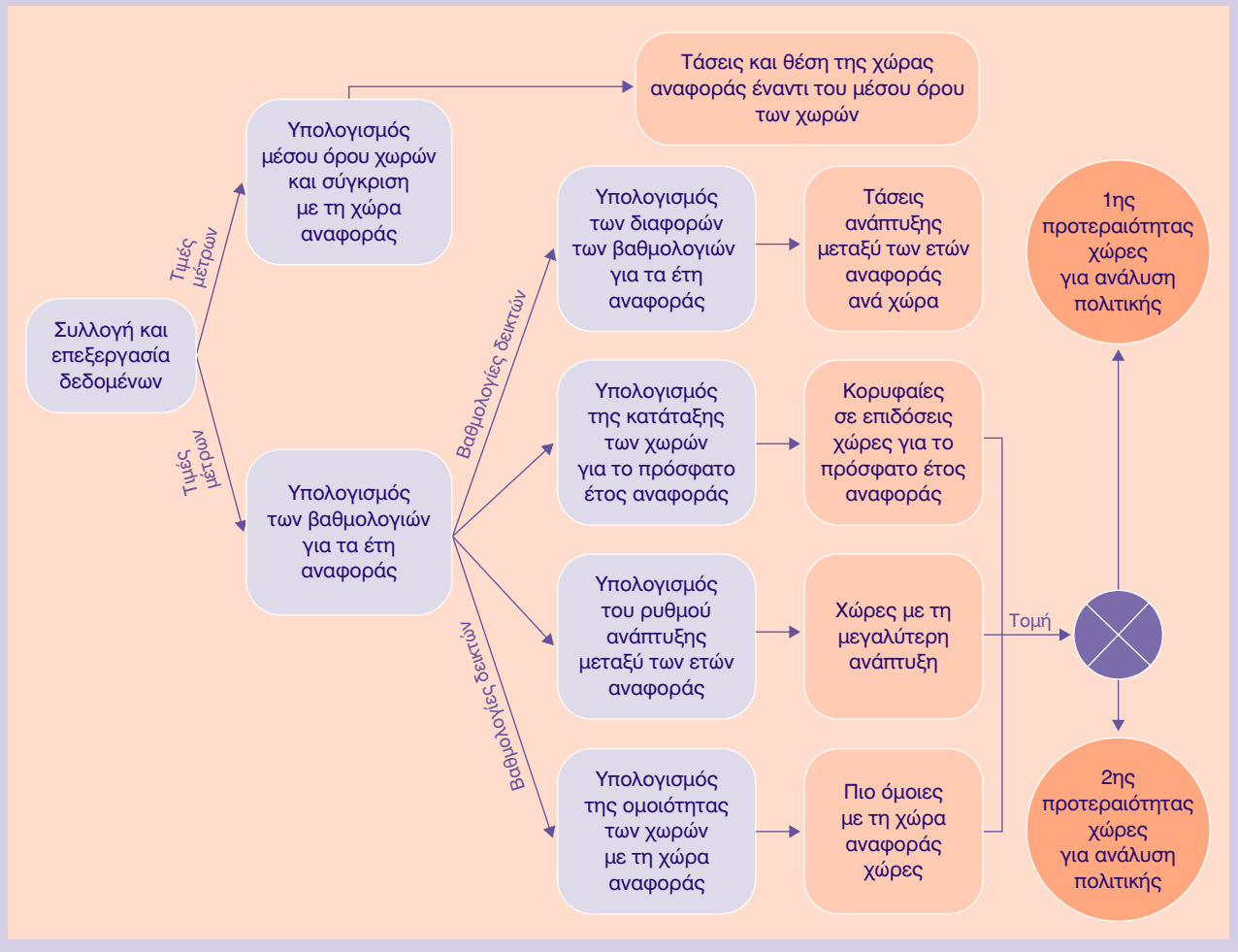
Όπου $MD_{i,j}$ είναι η απόσταση *Μανχάταν* των χωρών i και j , ενώ $\hat{x}_{i,s}$ και $\hat{x}_{j,s}$ είναι οι τιμές των δεικτών του s των χωρών i και j , αντίστοιχα, οι οποίες υπολογίζονται σύμφωνα με την εξίσωση (3.1). Όπως προτείνει ο ΟΟΣΑ

(OECD, 2018), εάν μια στατιστική για τον υπολογισμό ενός δείκτη δεν είναι διαθέσιμη, η απόσταση *Μανχάταν* λαμβάνει την τιμή 5 ($MD_{i,j} = 5$), ενώ για μια χώρα αναφοράς, οι τέσσερις χώρες με τη μικρότερη απόσταση από αυτήν θεωρούνται ως οι πλέον παρόμοιες με αυτήν.

Ακολούθως, με βάση τις προαναφερθείσες τιμές δεικτών, διενεργούνται υπολογισμοί και συγκρίσεις για κάθε εξεταζόμενο τομέα οικονομικής δραστηριότητας, προκειμένου να προκύψουν χρήσιμες μετρήσεις επιχειρηματικής επίδοσης για όλες τις εξεταζόμενες χώρες, με ιδιαίτερη έμφαση στην Ελλάδα. Οι αναλύσεις και οι συγκρίσεις αφορούν την επίδοση ανά τομέα όλων των εξεταζόμενων χωρών υπό διαφορετικές οπτικές. Την οπτική:

- Της διαχρονικής εξέλιξης μιας χώρας (χώρας αναφοράς) έναντι του μέσου όρου όλων των χωρών, με στόχο την εξαγωγή μιας πρώτης εικόνας για τη σύγκλιση ή την απόκλιση της χώρας αναφοράς

ΣΧΗΜΑ 3.1
Επισκόπηση της μεθοδολογίας της έρευνας

από τον μέσο όρο, στοιχειοθετώντας έτσι την ανάγκη για περαιτέρω ανάλυση.

- Της διαφοράς των βαθμολογιών στα όρια της εξεταζόμενης περιόδου, με στόχο την αξιολόγηση της ιδιαίτερης ανάπτυξης κάθε χώρας.
- Της σχετικής κατάταξης των χωρών (μεταξύ των ομολόγων τους), με στόχο τον εντοπισμό των καλύτερων επιδόσεων σε κάθε τομέα οικονομικής δραστηριότητας.
- Του ρυθμού ανάπτυξης των χωρών κατά τη συνολική διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, με στόχο τον εντοπισμό των χωρών με την καλύτερη ανάπτυξη, προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η προοπτική ορισμού τους ως προτύπων/παραδειγμάτων.
- Της ομοιότητας της χώρας αναφοράς με άλλες (βάσει των επιμέρους διαστάσεων), με στόχο τον εντοπισμό των χωρών με την καλύτερη ανάπτυξη, οι οποίες λόγω της ομοιοτήτάς τους με τη χώρα αναφοράς, μπορούν να παρέχουν πιο εφικτά παραδείγματα πολιτικών προς εξέταση.

Η περαιτέρω επεξεργασία των προαναφερθέντων αποτελεσμάτων παρέχει λίστες χωρών (ομάδες υποψηφίων) για εξέταση της πολιτικής. Διακρίνονται δύο επίπεδα:

- Το πρώτο επίπεδο προτεραιότητας περιλαμβάνει τις χώρες που (α) διέπρεψαν σε όρους επίδοσης ή παρουσίασαν σημαντικό ρυθμό ανάπτυξης και πέτυχαν επίδοση άνω ενός κατωφλίου (σε σχέση με τη χώρα αναφοράς ή τον μέσο όρο των χωρών) και (β) μοιάζουν με τη χώρα αναφοράς.
- Το δεύτερο επίπεδο προτεραιότητας περιλαμβάνει χώρες που διέπρεψαν σε όρους επίδοσης ή παρουσίασαν σημαντικό ρυθμό ανάπτυξης και πέτυχαν επίδοση άνω ενός κατωφλίου, οι οποίες ωστόσο δεν συμπεριλήφθηκαν στη λίστα πρώτης προτεραιότητας λόγω μη ομοιότητας με τη χώρα αναφοράς.

Η επισκόπηση της προαναφερθείσας μεθοδολογίας έρευνας, που ακολουθήθηκε στο παρόν άρθρο, απεικονίζεται γραφικά στο Σχήμα 3.1.

4. Ανάλυση δεδομένων και αποτελέσματα

4.1. Οι επιδόσεις της Ελλάδας έναντι του μέσου της ΕΕ

Σε ένα πρώτο βήμα, οι επιδόσεις της Ελλάδας ανά μέτρο (τέσσερα μέτρα) σε κάθε τομέα οικονομικής δραστηριότητας συγκρίνονται με τον αριθμητικό μέσο όρο και τη διάμεσο της ΕΕ για κάθε έτος της περιόδου 2008-2018. Στην περίπτωση του κατασκευ-

αστικού τομέα, η ανάλυση αφορά την περίοδο 2010-2018 λόγω της μη διαθεσιμότητας δεδομένων στις περισσότερες χώρες κατά τα έτη 2008 και 2009.

Στο Παράρτημα, τα Σχήματα Α.1 έως Α.12 παρουσιάζουν γραφικά την εξέλιξη των τιμών των ελληνικών δεικτών έναντι των αντίστοιχων μέσων όρων (αριθμητικών μέσων και διαμέσων) της ΕΕ-28 ανά οικονομικό κλάδο.

Από την ανάλυση συνάγεται ότι η Ελλάδα παρουσιάζει μια φθίνουσα, αποκλίνουσα πορεία έναντι της ευρωπαϊκής όσον αφορά τις επιδόσεις και τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων, ενώ υστερεί σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο από άποψη παραγωγικότητας, ο οποίος αποτελεί σημαντικό παράγοντα ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας.

Ειδικότερα, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις για την Ελλάδα (ανά δείκτη). Η Ελλάδα παρουσιάζει:

- Μικρότερο μέσο μέγεθος επιχειρήσεων από τον μέσο όρο της ΕΕ-28, σε όλους τους εξεταζόμενους τομείς εκτός από την «Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.λπ.», «Παροχή νερού κ.λπ.» και «Διαχείριση ακίνητης περιουσίας».
- Ένα μικτό προφίλ όσον αφορά τον αριθμό επιχειρήσεων ανά χιλίους κατοίκους μετά την κρίση. Σε αρκετούς τομείς υπερβαίνει τον μέσο όρο της ΕΕ-28 και σε περίπου άλλους τόσους τομείς υπολείπεται του μέσου όρου.
- Χαμηλότερη παραγωγικότητα εργασίας από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 με πτωτική τάση, εκτός από τους τομείς «Ορυχεία και λατομεία» (η παραγωγικότητα κορυφώνεται το 2017), «Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος κ.λπ.», «Μεταφορές και αποθήκευση», «Διαχείριση ακίνητης περιουσίας» (η παραγωγικότητα δεν εμφανίζει φθίνουσα τάση).
- Χαμηλότερη κερδοφορία από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 με πτωτική τάση, εκτός από τους τομείς «Ορυχεία και λατομεία» (η κερδοφορία κορυφώνεται το 2017) και «Μεταφορές και αποθήκευση».

4.2. Επίδοση χωρών ΕΕ-28

4.2.1. Κορυφαίες επιδόσεις ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας

Προκειμένου να προσδιοριστούν οι χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις σε κάθε δείκτη, στους Πίνακες 4.1 έως 4.4 παρέχεται μια κατάταξη των επιδόσεων ανά δείκτη για το πιο πρόσφατο έτος (2018). Τα σκιασμένα κελιά αντιστοιχούν στις πέντε κορυφαίες σε επιδόσεις χώρες σε κάθε τομέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1 Ταξινόμηση των χωρών ΕΕ-28 κατά το έτος 2018

(δείκτης: αριθμός επιχειρήσεων ανά 1.000 κατοίκους, οι κορυφαίες πέντε περιπτώσεις σε σκιασμένα κελιά)

Ταξινόμηση χωρών ΕΕ με βάση τον δείκτη: Αριθμός επιχειρήσεων / 1.000 κατοίκους (έτος 2018)

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λύματων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός H)	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (κωδικός I)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	-	22	-	26	8	18	24	12	14	11	8	7
BG	12	15	13	25	26	5	14	15	19	15	24	27
CZ	18	1	1	1	2	2	10	8	4	8	2	18
DK	17	24	10	2	21	26	23	22	13	5	26	17
DE	24	25	2	21	24	27	28	20	25	19	27	20
EE	3	10	14	9	11	15	5	23	6	6	13	13
IE	5	19	-	8	3	21	3	13	11	17	17	8
GR	9	12	4	13	-	1	2	2	26	28	10	25
ES	16	17	8	19	15	10	6	4	27	12	18	14
FR	25	20	7	15	18	20	21	14	20	16	20	19
HR	8	13	16	11	23	23	20	10	23	26	25	24
IT	21	6	18	18	14	9	22	7	24	13	9	22
CY	11	8	21	6	7	7	12	3	18	25	16	10
LV	1	9	9	12	20	13	8	27	9	1	14	6
LT	13	4	5	17	4	4	1	21	16	2	12	15
LU	26	27	17	27	19	17	26	11	8	3	5	11
HU	19	11	22	14	16	14	15	18	5	14	7	4
MT	-	-	-	-	10	8	11	6	15	7	15	5
NL	22	16	24	23	5	11	16	16	1	21	1	3
AT	20	21	11	5	25	24	27	9	17	22	21	26
PL	6	7	20	7	12	12	4	26	12	24	19	23
PT	4	5	6	22	13	3	19	1	22	9	11	1
RO	10	23	25	16	27	22	18	28	28	27	28	28
SI	14	3	3	10	9	16	7	5	3	20	4	9
SK	15	2	19	3	1	6	9	17	7	18	6	2
FI	1	18	15	4	17	25	13	25	21	4	23	21
SE	7	14	12	20	6	19	17	19	2	10	3	12
UK	23	26	23	24	22	28	25	24	10	23	22	16

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 Ταξινόμηση των χωρών ΕΕ-28 κατά το έτος 2018

(δείκτης: μέγεθος επιχειρήσεων, οι κορυφαίες πέντε περιπτώσεις σε σκιασμένα κελιά)

Ταξινόμηση χωρών ΕΕ με βάση τον δείκτη: Αριθμός εργαζομένων ανά επιχείρηση (έτος 2018)

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λιμνών, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός Η)	Δραστηριότητες υπηρεσιών παραχής καταλύματος και υπηρεσιών εστιασής (κωδικός I)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	-	9	-	14	20	14	6	23	20	17	16	10
BG	1	7	9	1	3	22	15	17	5	17	13	9
CZ	2	23	22	24	-	25	19	27	25	25	27	16
DK	12	5	18	26	8	2	4	4	8	13	3	14
DE	6	2	20	5	4	3	2	2	1	4	1	2
EE	7	11	8	19	12	12	17	8	17	16	16	18
IE	22	12	-	21	24	5	26	3	7	15	6	15
GR	16	26	21	22	-	24	27	16	15	10	24	20
ES	23	16	24	7	17	19	25	18	6	21	12	12
FR	-	-	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-
HR	-	13	7	2	7	8	11	19	10	8	11	17
IT	20	22	16	11	22	25	9	21	14	23	25	13
CY	17	24	6	22	14	19	21	6	8	6	9	25
LV	18	17	12	13	6	11	7	5	15	9	13	22
LT	13	20	17	3	17	17	14	14	18	21	16	21
LU	5	1	11	12	1	7	1	7	4	23	4	1
HU	19	10	3	6	20	17	12	20	23	10	21	23
MT	-	-	-	-	23	21	13	10	-	25	6	8
NL	14	21	10	16	24	9	10	8	22	6	21	4
AT	11	3	15	20	2	4	3	13	10	2	5	3
PL	3	15	2	15	19	16	24	22	21	3	15	19
PT	21	19	23	8	13	22	20	25	12	20	16	27
RO	10	4	1	4	5	13	15	12	3	5	10	5
SI	9	17	19	10	16	15	22	25	26	17	25	24
SK	8	25	4	18	26	25	23	24	24	10	21	26
FI	24	8	14	25	9	6	17	15	2	27	6	6
SE	15	13	13	17	10	9	8	10	18	13	20	11
UK	4	6	5	9	10	1	5	1	13	1	2	7

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3 Ταξινόμηση των χωρών ΕΕ-28 κατά το έτος 2018

(δείκτης: μέση παραγωγικότητα της εργασίας, οι κορυφαίες πέντε περιπτώσεις σε σκιασμένα κελιά)

Ταξινόμηση χωρών ΕΕ με βάση τον δείκτη: Μέση παραγωγικότητα της εργασίας (έτος 2018)

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός B)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή επεξεργασίας Λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός H)	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστιασής (κωδικός I)	Ενήμευση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	-	3	2	8	2	3	5	4	9	5	6	
BG	24	26	25	26	27	26	27	26	26	26	27	
CZ	19	17	18	-	17	19	20	14	12	17	18	
DK	1	2	1	3	4	2	8	5	1	3	4	
DE	9	9	-	11	9	12	15	11	7	9	9	
EE	17	19	14	16	15	16	18	19	15	16	15	
IE	7	1	10	2	3	7	7	1	11	2	1	
GR	13	15	15	-	26	17	26	17	25	25	23	
ES	11	12	12	14	13	11	12	13	16	14	13	
FR	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	
HR	-	22	19	21	19	18	16	18	17	19	22	
IT	5	11	11	12	11	10	13	12	14	12	12	
CY	21	14	8	15	16	15	9	8	19	13	14	
LV	23	24	22	23	24	22	24	25	27	27	24	
LT	22	23	21	22	23	21	22	23	21	24	20	
LU	8	6	6	5	1	1	1	2	3	1	2	
HU	12	16	23	18	20	23	21	22	24	21	19	
MT	-	-	-	13	14	-	6	-	8	11	10	
NL	2	4	7	4	7	4	10	7	2	7	11	
AT	6	7	5	6	6	5	3	9	6	10	5	
PL	14	21	17	20	21	24	19	21	18	22	17	
PT	16	18	13	19	18	13	17	15	23	18	25	
RO	20	25	24	24	25	25	23	24	20	23	26	
SI	15	13	16	16	12	14	14	16	13	15	16	
SK	18	20	20	25	22	20	25	20	22	20	21	
FI	10	8	3	10	8	8	4	6	4	8	8	
SE	4	5	9	7	5	9	2	10	5	6	7	
UK	3	10	4	1	10	6	11	3	10	4	3	

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4 Ταξινόμηση των χωρών ΕΕ-28 κατά το έτος 2018
(δείκτης: κερδοφορία, οι κορυφαίες πέντε περιπτώσεις σε σκιασμένα κελιά)

Ταξινόμηση χωρών ΕΕ με βάση τον δείκτη: κερδοφορία (έτος 2018)

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λιμνίων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυπηρέτησης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός Η)	Δραστηριότητες υπηρεσιών παραχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (κωδικός Ι)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	-	12	-	10	13	20	13	8	3	16	5	12
BG	8	10	7	19	10	19	5	15	8	3	12	15
CZ	22	16	19	21	-	9	18	19	10	12	19	23
DK	1	2	17	1	23	15	26	21	23	1	23	20
DE	23	25	-	-	5	7	21	6	25	8	14	5
EE	16	19	4	14	25	24	22	26	26	20	8	7
IE	10	1	-	9	5	6	12	19	6	23	4	1
GR	3	19	18	17	-	26	14	27	19	26	10	27
ES	12	23	5	12	21	16	2	16	20	21	20	22
FR	24	27	8	25	26	27	27	24	27	25	27	28
HR	-	9	14	7	18	2	3	2	2	5	18	18
IT	17	13	15	18	7	2	10	14	3	11	1	19
CY	-	3	-	3	11	14	22	1	7	14	7	6
LV	13	5	6	11	15	22	6	22	14	19	21	9
LT	11	18	10	8	20	11	9	17	21	9	9	16
LU	19	24	23	12	17	27	15	23	16	6	28	3
HU	6	6	20	24	3	4	25	10	12	24	15	13
MT	-	-	-	-	1	7	-	3	5	2	3	2
NL	15	22	9	16	8	5	11	5	14	4	16	8
AT	20	15	22	15	14	12	16	9	24	12	6	11
PL	4	7	3	4	9	9	6	13	9	17	22	17
PT	18	16	12	6	19	21	8	7	10	28	17	10
RO	9	13	13	22	4	1	20	10	13	7	12	14
SI	21	8	21	26	15	16	4	12	21	18	11	25
SK	7	26	15	20	12	18	16	28	16	27	25	24
FI	14	19	2	5	21	22	19	24	18	21	24	21
SE	5	11	1	23	23	24	24	18	28	14	26	26
UK	2	4	10	2	2	12	1	4	1	10	2	4

Η Ελλάδα κατατάσσεται υψηλά σε όρους αριθμού επιχειρήσεων ανά 1.000 κατοίκους στους τομείς D, G, H, I, και χαμηλά σε όρους μεγέθους των επιχειρήσεων, παραγωγικότητας εργασίας και κερδοφορίας σε όλους τους τομείς, με εξαίρεση την τρίτη θέση στην κερδοφορία του τομέα B.

4.2.2. Οι χώρες με την «καλύτερη ανάπτυξη» ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Στη συνέχεια, προσδιορίζονται οι χώρες με τη μεγαλύτερη βελτίωση επίδοσης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας. Αυτό γίνεται ανεξάρτητα από την απόλυτη εξέλιξη της στατιστικής: Η συγκεκριμένη στατιστική μπορεί να μειώνεται σε όλη την ΕΕ σε επίπεδο τομέα οικονομικής δραστηριότητας, αλλά μια συγκεκριμένη χώρα ενδέχεται να είναι πιο ανθεκτική στην πτώση από τις υπόλοιπες χώρες, υποδεικνύοντας την εφαρμογή πολιτικών που στηρίζουν την ανθεκτικότητα, οι οποίες (πολιτικές) θα ήταν σκόπιμο να εντοπιστούν και να εξεταστούν περαιτέρω.

Οι μεταβολές στην κατάταξη παρουσιάζονται στους Πίνακες 4.5 έως 4.8. Τα σκιασμένα κελιά αντιστοιχούν στις τρεις έως πέντε περιπτώσεις χωρών με την καλύτερη ανάπτυξη ανά δείκτη και κλάδο, ήτοι αυτές που παρουσιάζουν σημαντική αύξηση κατάταξης (διαφορά τουλάχιστον 5 θέσεων). Σημειώνεται, ωστόσο, ότι μόνο οι περιπτώσεις που επιτυγχάνουν κατάταξη υψηλότερη της Ελλάδας κατά το 2018 θα είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους φορείς χάραξης πολιτικής της Ελλάδας. Επιπλέον, στην περίπτωση του κατασκευαστικού κλάδου, όπου η κατάταξη της Ελλάδας δεν είναι διαθέσιμη (εφόσον δεν υπήρχαν δεδομένα για τα έτη 2008-2010), μια χώρα «καλύτερης ανάπτυξης» θεωρείται υποψήφιο πρότυπο ή παράδειγμα για την Ελλάδα μόνο σε περίπτωση που η κατάταξή της κατά το 2018 είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 του ίδιου έτους (π.χ. έως τη θέση 13), αφού η Ελλάδα είχε χειρότερες επιδόσεις το 2018 από τον μέσο όρο της ΕΕ, όπως απεικονίζεται στο Σχήμα Α.5.

Διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα πέτυχε υψηλό ρυθμό ανάπτυξης επιχειρηματικής συμμετοχής στους τομείς B, D και E (το οποίο υποδηλώνει άνοιγμα της αγοράς/ ή τη μείωση των εμποδίων εισόδου νέων επιχειρήσεων στην αγορά), υψηλή αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων στους τομείς B, I και L και μείωση της παραγωγικότητας και της κερδοφορίας σε όλους σχεδόν τους τομείς, με εξαίρεση τον τομέα B στον οποίο ο δείκτης της παραγωγικότητας έμεινε στάσιμος και ο δείκτης της κερδοφορίας είναι σχετικά μεγάλος και θετικός, καθώς και τον τομέα D στον οποίο ο δείκτης κερδοφορίας είναι οριακά θετικός.

4.3. Μοτίβα και προφίλ χωρών

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι δεν υπάρχει η μία χώρα με την «καλύτερη επίδοση» σε όλους τους δείκτες σε έναν ή περισσότερους τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Θα ήταν λογικό να ομαδοποιήσουμε τις χώρες με παρόμοια χαρακτηριστικά, προκειμένου να εντοπίσουμε τις καλύτερες επιδόσεις μεταξύ των επιμέρους ομάδων. Για παράδειγμα, θα ήταν ενδιαφέρον να ομαδοποιηθούν οι χώρες σύμφωνα με την τομεακή τους δομή, καθώς δεν αναμένεται ότι μια μικρή χώρα με περιορισμένο αριθμό οικογενειακών ή πολύ μικρών επιχειρήσεων σε έναν τομέα θα μπορούσε εύκολα να προσπαθήσει (και να επιτύχει) να μιμηθεί την απόδοση μιας χώρας με εντελώς διαφορετική τομεακή δομή, στην οποία οι οικονομίες κλίμακας παίζουν σημαντικό ρόλο.

Με αυτό το σκεπτικό, οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκρίνονται με τις επιδόσεις χωρών με παρόμοιο τομεακό προφίλ ως προς το μέγεθος και τον αριθμό των επιχειρήσεων. Για τον σκοπό αυτό, το μέτρο ομοιότητας (δηλαδή η απόσταση *Μανχάταν*) υπολογίζεται αρχικά με τις πιο πρόσφατες βαθμολογίες των χωρών (ήτοι του 2018), λαμβάνοντας υπόψη τους δείκτες «αριθμός επιχειρήσεων» και «μέγεθος επιχείρησης». Συγκεκριμένα, επιλέγονται οι τέσσερις χώρες με τη μικρότερη απόσταση από την Ελλάδα. Από αυτές τις χώρες, όσες σημειώνουν καλύτερη επίδοση από την Ελλάδα ως προς την παραγωγικότητα ή την κερδοφορία θα ήταν σκόπιμο να εξεταστούν περαιτέρω ως προς τον τρόπο μέσω του οποίου πέτυχαν τη συγκεκριμένη επίδοση.

Το Σχήμα 4.1 και το Σχήμα 4.2 απεικονίζουν τις αποστάσεις *Μανχάταν* όλων των χωρών της ΕΕ-28 από την Ελλάδα ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, όσον αφορά τους δείκτες «αριθμός επιχειρήσεων» και «μέγεθος επιχείρησης».

Με τον τρόπο αυτό ο κατάλογος των υποψηφίων περιπτώσεων για εξέταση/ανάλυση πολιτικής περιορίζεται περαιτέρω με τον υπολογισμό της «τομής» των προαναφερθεισών ομαδοποιημένων λιστών και των λιστών των χωρών με τις κορυφαίες επιδόσεις και των χωρών με την καλύτερη ανάπτυξη ανά τομέα. Τελικώς, οι χώρες που κατατάσσονται είτε στις λίστες των «κορυφαίων πέντε» είτε στις λίστες της «καλύτερης ανάπτυξης» και παρουσιάζουν παρόμοια τομεακή δομή με αυτήν της Ελλάδας, θα πρέπει να έχουν προτεραιότητα στην περαιτέρω ανάλυση πολιτικής από την πλευρά της Ελλάδας. Οι περιπτώσεις τους σημειώνονται στη στήλη «Χώρες πρώτης προτεραιότητας» του Πίνακα 4.9. Χώρες που ανήκουν σε οποιονδήποτε από τους προαναφερθέντες καταλόγους («κορυφαίες πέντε», «καλύτερη ανάπτυξη», «παρόμοια με την ελληνική τομεακή δομή») και έχουν αποκλειστεί από την προηγούμενη διαλογή (δηλαδή τις χώρες πρώτης προτεραιότητας), μπορεί να εξεταστούν σε δεύτερο στάδιο. Οι περιπτώσεις αυτές σημειώνονται στη στήλη «Χώρες δεύτερης προτεραιότητας» του Πίνακα 4.9.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5 Κατάταξη των Χωρών της ΕΕ-28 με βάση την πρόοδο του δείκτη «αριθμός επιχειρήσεων/1.000 κατοίκους» την περίοδο 2008-2018 (2010-2018 για τον κλάδο των κατασκευών). Οι χώρες με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σε σκιασμένα κελιά

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, σιμιού και κλιματισμού εξυγιάνσης (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λιμνών, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F) (2010-2018)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός H)	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (κωδικός I)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	n/a	-6	n/a	-7	2	-4	0	-2	-1	8	5	12
BG	2	0	-2	-1	0	4	5	1	6	2	2	0
CZ	-8	0	9	1	0	4	-1	-2	0	-2	-1	-14
DK	1	-3	-9	-1	-2	-1	-9	-4	-5	0	-9	-9
DE	0	-1	20	5	1	0	-1	2	-2	-4	-3	1
EE	4	4	-7	-2	9	5	7	2	9	2	3	4
IE	-1	0	n/a	-2	1	-2	-1	-1	-5	-1	-5	-2
GR	6	-7	21	14	n/a	0	-1	-1	-6	0	-4	-11
ES	-7	-5	-6	-1	-4	-3	-3	0	-5	1	-8	-5
FR	-5	-2	7	-6	-4	1	4	0	-3	-2	-1	-6
HR	0	-4	4	1	-5	-6	-7	-1	-5	-6	-5	-1
IT	-8	-3	-1	-4	-9	-4	-5	1	-12	-6	-4	-12
CY	-8	-2	3	2	-4	-4	-8	0	8	-1	5	6
LV	4	8	-1	-1	4	3	7	-3	12	0	9	14
LT	8	7	7	4	18	4	17	5	11	1	13	9
LU	-4	-1	-8	-12	-3	-5	-6	-6	-5	-1	-2	-6
HU	-3	-3	-7	-9	-1	-3	-5	-3	-3	-5	0	-2
MT	n/a	n/a	n/a	n/a	-3	-4	-4	5	-6	4	-7	-2
NL	4	7	-5	0	8	11	7	4	10	1	10	12
AT	-3	-1	-7	-1	-2	0	-6	-2	-7	-4	-7	-4
PL	13	3	-4	6	5	-2	4	-3	7	1	3	2
PT	-2	-1	7	-2	-7	-1	-3	1	-6	3	-7	0
RO	2	-1	-4	1	0	-4	4	-1	-4	-1	-1	-2
SI	-3	-1	0	0	-1	-1	-2	8	4	3	5	9
SK	8	25	-1	22	0	22	19	11	21	9	22	26
FI	0	-5	-9	-1	-5	-2	-7	-4	-7	6	-8	-9
SE	-1	-7	-7	-4	3	-6	-6	-2	-1	-6	-1	-5
UK	2	-1	0	-2	-1	-2	1	-5	-5	-2	-4	-5

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6 Κατάταξη των χωρών της ΕΕ-28 με βάση την πρόοδο του δείκτη «Μέγεθος επιχειρήσεων» την περίοδο 2008-2018 (2010-2018 για τον κλάδο των κατασκευών). Οι χώρες με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σε σκιασμένα κελιά

Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, σιμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F) (2010-2018)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός Η)	Δραστηριότητες παραγωγής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (κωδικός Ι)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός Μ)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός Ν)
BE	n/a	4	n/a	-1	1	3	3	1	-2	2	3	-5
BG	1	2	1	2	0	-1	-2	-4	1	-4	3	-1
CZ	3	1	-6	-3	n/a	-2	-3	0	0	-1	0	9
DK	3	1	5	-1	3	1	6	6	2	7	2	4
DE	2	1	-15	1	2	-1	1	7	2	5	1	0
EE	-1	-4	6	0	-3	-3	-6	-6	-5	-8	-1	-8
IE	-3	2	n/a	1	1	2	0	4	10	-1	2	2
GR	5	0	-20	-21	n/a	-1	0	10	-2	10	-2	3
ES	-6	5	0	10	-5	-1	0	1	2	-5	5	0
FR	n/a	n/a	n/a	n/a	2	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
HR	n/a	7	-1	2	1	4	5	-1	6	10	-3	3
IT	-2	0	-1	4	1	2	6	0	6	-3	-1	6
CY	6	1	-4	2	6	3	1	5	-6	0	-3	-1
LV	-5	-7	0	-3	-1	-3	0	-2	-4	-2	-1	-9
LT	-4	-5	-9	2	-10	-4	-6	-10	-13	-5	-8	-12
LU	6	1	10	5	0	3	1	6	5	2	3	2
HU	1	8	8	8	2	3	6	3	3	1	2	3
MT	n/a	n/a	n/a	n/a	1	4	10	-2	n/a	2	15	14
NL	-2	-9	3	-8	-6	-4	-5	-3	-15	-2	-17	-3
AT	3	2	4	3	0	2	3	0	9	7	6	1
PL	-2	2	7	1	-3	2	-1	-1	0	-1	3	-4
PT	1	4	-1	3	0	4	0	0	10	-5	8	0
RO	-7	0	3	3	-1	3	-3	0	11	0	2	6
SI	1	1	-1	-1	-2	-2	-1	-6	-3	-6	-5	-4
SK	-4	-24	3	-16	0	-22	-22	-18	-23	-7	-18	-20
FI	0	3	6	1	5	4	2	1	2	-1	8	8
SE	1	3	4	3	8	6	6	7	6	7	4	4
UK	3	2	-2	3	-1	0	-1	0	2	0	-1	0

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7 Κατάταξη των Χωρών της ΕΕ-28 με βάση την πρόοδο του δείκτη «Παραγωγικότητα της εργασίας» την περίοδο 2008-2018 (2010-2018 για τον κλάδο των κατασκευών). Οι χώρες με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σε σκιασμένα κελιά

Εξέλιξη της κατάταξης των χωρών της ΕΕ με βάση τον δείκτη "Μέση παραγωγικότητα της εργασίας" την περίοδο 2008 - 2018

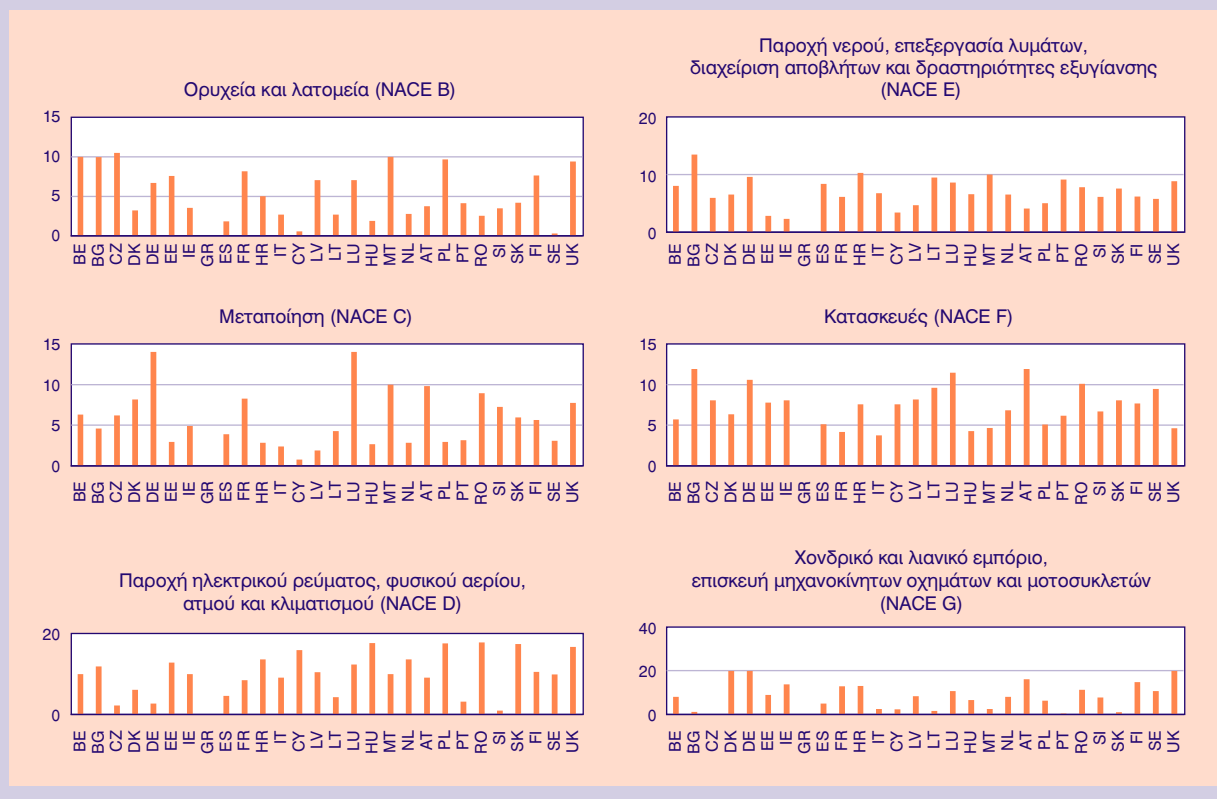
Χώρα/ Κλάδος	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή επεξεργασίας λιγνίτη, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F) (2010-2018)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (κωδικός G)	Μισθοφόρα και αποθήκευση (κωδικός H)	Δραστηριότητες υπηρεσιών καταλύματος και υπηρεσιών εστιασης (κωδικός I)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός M)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός N)
BE	n/a	0	n/a	0	-2	0	-1	2	-1	-1	-2	-2
BG	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0
CZ	-5	1	0	1	n/a	2	-1	0	2	3	0	0
DK	0	4	6	10	-1	-1	-1	-5	1	4	2	3
DE	1	1	n/a	n/a	0	0	-3	-2	-6	-1	-1	0
EE	5	3	5	2	5	6	3	3	3	4	6	5
IE	0	0	n/a	0	15	1	-4	1	0	3	0	0
GR	0	-2	-1	-6	n/a	-11	-2	-10	-2	-1	-10	-11
ES	1	-1	0	0	-2	-1	0	-3	-4	-4	-1	0
FR	n/a	n/a	n/a	n/a	-2	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a
HR	n/a	-2	1	-1	-3	1	-1	2	2	3	0	0
IT	1	1	6	2	1	2	2	-3	-5	-1	0	-1
CY	-12	0	1	-2	-5	-2	-1	-3	6	-3	-2	-4
LV	0	-1	-2	0	1	0	-2	-1	-2	-2	-4	-3
LT	-2	1	-1	2	3	2	3	4	2	6	0	4
LU	0	-4	-1	2	3	0	3	0	0	-2	0	0
HU	6	0	-4	-3	5	3	-1	4	-1	-2	4	6
MT	n/a	n/a	n/a	n/a	1	4	n/a	9	n/a	3	5	5
NL	0	0	-1	-3	-1	1	1	1	1	5	3	3
AT	-1	0	0	0	-2	1	1	2	1	-2	-4	-2
PL	1	-2	1	0	-1	1	-3	3	-2	3	-1	1
PT	2	-1	-3	1	-4	-1	0	0	-2	-5	2	-2
RO	-4	0	-1	0	-2	1	0	1	0	-3	3	0
SI	2	2	0	-1	0	-1	2	0	2	-3	-1	0
SK	3	1	-2	1	-5	-6	3	-6	-3	1	-2	-4
FI	1	-3	-1	0	-1	-3	0	-2	5	-2	1	-2
SE	0	3	-4	-2	-2	1	1	2	2	-2	1	1
UK	0	-1	-2	-3	0	0	1	1	1	-1	0	2

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8 Κατάταξη των χωρών της ΕΕ-28 με βάση την πρόοδο του δείκτη «Κερδοφορία» την περίοδο 2008-2018 (2010-2018 για τον κλάδο των κατασκευών). Οι χώρες με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σε σκιασμένα κελιά

Χώρα/ Κλάδος	Εξέλιξη της κατάταξης των χωρών της ΕΕ με βάση τον δείκτη "Κερδοφορία" την περίοδο 2008 - 2018											
	Ορυχεία και Λατομεία (κωδικός Β)	Μεταποίηση (κωδικός C)	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, σθμού και κλιματισμού (κωδικός D)	Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγιάνωσης (κωδικός E)	Κατασκευές (κωδικός F) (2010-2018)	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μπαρσακλετών (κωδικός G)	Μεταφορά και αποθήκευση (κωδικός Η)	Δραστηριότητες υπηρεσιών καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (κωδικός Ι)	Ενημέρωση και επικοινωνία (κωδικός J)	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (κωδικός L)	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (κωδικός Μ)	Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (κωδικός Ν)
BE	n/a	11	n/a	11	-4	3	5	-1	16	-6	13	6
BG	4	11	14	-13	5	-9	6	-5	-7	11	-5	-7
CZ	-13	-4	-11	-2	n/a	7	-4	2	-5	8	-3	-8
DK	0	10	1	14	-3	6	-7	-1	2	5	4	8
DE	-5	-1	n/a	n/a	6	-1	-15	-4	-10	-5	-10	-2
EE	6	-2	9	-5	0	3	0	0	-12	-2	13	15
IE	9	0	n/a	11	21	14	11	8	21	5	22	11
GR	11	-16	1	-14	n/a	-24	-12	-12	-9	-9	-5	-18
ES	4	-7	1	0	-12	-6	3	1	-9	-15	-8	-2
FR	-4	-2	-6	1	-5	-2	-6	-2	-4	-4	-3	-4
HR	n/a	0	2	-2	-12	2	-2	3	6	11	-5	1
IT	7	9	5	7	0	10	10	0	6	11	0	5
CY	n/a	2	n/a	-1	-9	-6	-12	0	6	-5	-4	-4
LV	-2	5	3	-3	4	-7	-3	-4	-8	-4	-10	3
LT	-3	9	1	6	3	5	6	11	-1	14	5	1
LU	-6	-20	-1	10	5	1	9	-11	1	-4	-6	-2
HU	9	5	3	-7	14	19	2	15	9	3	10	10
MT	n/a	n/a	n/a	n/a	0	-1	n/a	13	-3	2	-1	5
NL	2	-3	8	-3	3	8	1	1	4	6	1	8
AT	-13	-7	-7	-6	-1	7	-3	-5	-1	-7	9	-6
PL	1	-1	7	0	-1	-8	-2	-5	-6	8	-16	-13
PT	-8	-1	-5	1	-2	-3	1	4	2	-2	-9	1
RO	-5	-7	-1	-4	1	2	-12	-7	-6	-6	-4	-2
SI	2	6	-7	-3	8	-7	11	7	1	1	8	2
SK	-1	-1	-11	-9	-8	-13	10	-15	-12	-3	-5	-18
FI	7	-2	1	10	-7	0	-2	-1	8	-15	-2	0
SE	-2	9	0	1	-7	1	1	6	0	-2	2	0
UK	0	-2	-5	-1	1	1	5	4	15	3	8	6

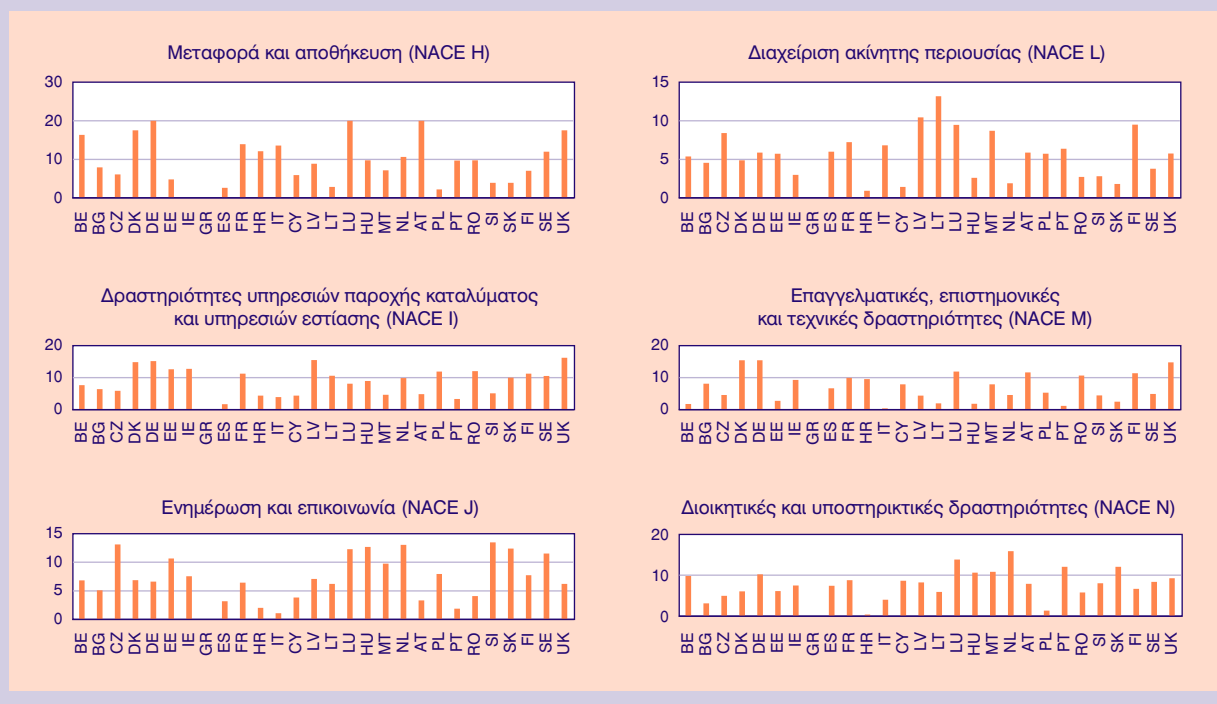
ΣΧΗΜΑ 4.1

Οι αποστάσεις Μανχάταν των χωρών της ΕΕ-28 σε σχέση με την Ελλάδα (κλάδοι Β-Γ)

ΣΧΗΜΑ 4.2

Οι αποστάσεις Μανχάταν των χωρών της ΕΕ-28 σε σχέση με την Ελλάδα (κλάδοι Η-Ν, εκτός Κ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9 Λίστα υποψήφιων χωρών για ανάλυση πολιτικής

Τομέας οικονομικής δραστηριότητας	Προτεραιότητα			
	Υποψήφιες χώρες πρώτης προτεραιότητας για ανάλυση πολιτικής		Υποψήφιες χώρες δεύτερης προτεραιότητας για ανάλυση πολιτικής	
	Παραγωγικότητα	Κερδοφορία	Παραγωγικότητα	Κερδοφορία
Ορυχεία και λατομεία	SE, HU		DK, NL, UK, IT	DK, UK
Μεταποίηση		CY, LV, IT, HU	IE, DK, BE, NL, SE, IT, CY	IE, DK, SE, BE, BG, LT, SE
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	EE, PT	EE	CZ, ES, IT, DK, SI, FI	BG, NL, PL, PT, FI, SE
Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	AT	IE, CY	BE, DK, FI, UK	BE, DK, CY, LT, LU, AU, PL, FI, SE
Κατασκευές	UK	HU, UK	DK, IE, LU, NL	DE, IE, HU, MT, RO
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών		CZ	BE, DK, LU, SE, EE	BG, DK, IE, HR, IT, HU, NL, AT, RO, PT, SK
Μεταφορά και αποθήκευση		IE, ES, LT	BE, DK, LU, NL, AT	BE, BG, HR, IT, PL, SI, UK
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης		CY	BE, ES, IT, CY, PT, LU, MT, AT, FI, SE	IE, ES, HR, IT, LT, HU, MT, NL, PT, SI, SE, UK
Ενημέρωση και επικοινωνία		HR, IT	BE, DK, IE, ES, IT, CY, LU, PT, FI, UK	BE, IE, CY, HU, MT, PT, FI, UK
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	NL	NL	DK, HR, CY, LT, LU, SK, FI, SE	BG, CZ, DK, HR, IT, CY, LT, MT, PL, SK
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	BE	BE, IT	DK, EE, IE, IT, LU, HU, MT, PT, UK	BE, EE, IE, IT, LT, MT, AT, UK
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες			DK, EE, IE, HU, MT, LU, AT, UK	BE, BG, DK, DE, EE, IE, HR, IT, LU, HU, MT, NL, PL, UK

4.4. Προτάσεις πολιτικής και συζήτηση

Στο σημείο αυτό θα σχολιάσουμε τα αποτελέσματα σε μια προσπάθεια παροχής χρήσιμων υποδείξεων για περαιτέρω ανάλυση πολιτικής. Όπως ήδη αναφέρθηκε και απεικονίστηκε, δεν υπάρχει κάποια περίπτωση όπου μια χώρα υπερέρχει σε όλους τους δείκτες.

Όσον αφορά την τομεακή δομή, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.1 και τον Πίνακα 4.2, οι χώρες που είναι κορυφαίες στον δείκτη «μέγεθος επιχείρησης» κατατάσσονται στο ύψος του μέσου όρου ή κάτω από τον μέσο όρο στον δείκτη «αριθμός των επιχειρήσεων» και αντίστροφα. Συνάγεται ότι οι κορυφαίες χώρες σε όρους του ενός ή του άλλου πεδίου επιχειρηματικής

δραστηριότητας τείνουν να ακολουθούν δύο διακριτά προφίλ: είτε ένα κατακερματισμένο τομεακό προφίλ (με μεγάλο αριθμό σχετικά μικρών επιχειρήσεων) είτε ένα ολιγοπωλιακό τομεακό προφίλ (με μικρό αριθμό επιχειρήσεων σχετικά μεγάλου μεγέθους). Οι μόνες εξαιρέσεις είναι: η Πολωνία και η Εσθονία στον τομέα Β, η Κύπρος στον τομέα Ι, το Λουξεμβούργο στους τομείς J και M, η Λετονία στον τομέα L, η Ολλανδία και η Μάλτα στον τομέα N. Συνιστούν περιπτώσεις που κατατάσσονται υψηλά σε αμφότερους τους δείκτες, παρέχοντας έτσι ενδιαφέροντα παραδείγματα περαιτέρω διερεύνησης για την άντληση ιδεών στον σχεδιασμό πολιτικής.

Όσον αφορά τις επιδόσεις των επιχειρήσεων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.3 και στον Πίνακα 4.4, οι χώρες που υπερέχουν σε ένα πεδίο (παραγωγικότητα, κερδοφορία) δεν υπερέχουν απαραίτητα στο άλλο. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις που εμφανίζουν υψηλή επίδοση σε αμφότερα τα πεδία, όπως η Δανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα Β, η Δανία και η Δημοκρατία της Ιρλανδίας² στον τομέα C, η Ισπανία και η Φινλανδία στον τομέα D, η Δανία, η Φινλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα E, η Δημοκρατία της Ιρλανδίας και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα F, το Βέλγιο και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα J, η Δανία και η Ολλανδία στον τομέα L, το Βέλγιο, η Δημοκρατία της Ιρλανδίας και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα M, και τέλος η Δημοκρατία της Ιρλανδίας και το Ηνωμένο Βασίλειο στον τομέα N. Οι περιπτώσεις αυτές προσφέρονται για περαιτέρω ανάλυση πολιτικής για κάθε δυναμικά ενδιαφερόμενη χώρα.

Σημειώνεται ότι δεν είναι μόνο οι περιπτώσεις των κορυφαίων επιδόσεων που θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν τον αναλυτή πολιτικής. Οι χώρες που παρουσίασαν σημαντική βελτίωση σε όρους επιδόσεων εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου ανταγωνισμού επίσης αξίζουν την προσοχή μας. Τέτοια παραδείγματα παρέχονται στους Πίνακες 4.5 έως 4.8.

Ωστόσο, δεν αναμένεται ότι μια χώρα μπορεί να μιμηθεί ή αντιγράψει εύκολα οποιαδήποτε άλλη. Το μέγεθος της επιχείρησης και η ένταση του ανταγωνισμού επηρεάζουν τόσο την παραγωγικότητα όσο και την κερδοφορία ενός τομέα, όπως προέκυψε από εμπειρικές μελέτες που αναφέρθηκαν στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.

Προς τον σκοπό αυτό, μια ομαδοποίηση χωρών ανάλογα με την τομεακή τους δομή διευκολύνει τον προσ-

διορισμό όμοιων χωρών σε σχέση με μια χώρα αναφοράς –εν προκειμένω την Ελλάδα. Είναι σκόπιμο να δοθεί προτεραιότητα σε αυτές τις περιπτώσεις κατά την αναζήτηση δυναμικά χρήσιμων πρακτικών, όσον αφορά την επιδίωξη βελτίωσης της παραγωγικότητας ή/και της κερδοφορίας.

Γενικά, η επιλογή μιας χώρας ως προτύπου και η πιθανή μίμησή της θα πρέπει να εξαρτώνται από τον στόχο που έχει θέσει ο αναλυτής ή ο υπεύθυνος χάραξης πολιτικής. Για παράδειγμα, εάν ο στόχος είναι η ενίσχυση της απασχόλησης σε έναν τομέα, τότε το μέγεθος των επιχειρήσεων ή/και ο αριθμός των επιχειρήσεων καθίστανται προφανείς αναπτυξιακοί στόχοι. Μια πιθανή δεξαμενή τέτοιων παραδειγμάτων για ανάλυση πολιτικής από την πλευρά της Ελλάδας θα μπορούσαν να είναι οι προαναφερθείσες χώρες της δεύτερης παραγράφου του τρέχοντος κεφαλαίου, οι οποίες σημείωσαν υψηλή βαθμολογία τόσο στο μέγεθος όσο και στον αριθμό των επιχειρήσεων. Από αυτά τα παραδείγματα, μπορούν να αντληθούν ιδέες και πιθανά μέτρα πολιτικής που επηρεάζουν τόσο τον τομέα όσο και την αύξηση της απασχόλησης, όπως οι πολιτικές για τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ή πολιτικές που διευκολύνουν ή αίρουν φραγμούς εισόδου στην αγορά (Benedetti-Fasili κ.ά., 2017).

Από την άλλη πλευρά, εάν στόχος είναι να γίνει ένας τομέας πιο ελκυστικός για επενδύσεις, θα ήταν σκόπιμο να δοθεί προτεραιότητα στην κερδοφορία (Hax και Maljuf, 1983). Η κερδοφορία αποτελεί συχνά το βασικό κίνητρο για τους ιδιώτες επιχειρηματίες, τουλάχιστον σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Η αύξηση της κερδοφορίας παρέχει προοπτικές τόσο στον τομέα όσο και τη χώρα. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων για την Ελλάδα παρέχονται στις αντίστοιχες στήλες «κερδοφορίας» του Πίνακα 4.9. Τα μέτρα πολιτικής που σχετίζονται με το θέμα και είναι σκόπιμο να ληφθούν υπόψη σε μια περαιτέρω ανάλυση περιλαμβάνουν τις οικονομίες κλίμακας, το φορολογικό σύστημα και το θεσμικό πλαίσιο του ανταγωνισμού, τους φραγμούς εισόδου (Glen κ.ά., 2003), καθώς και την εξέταση άλλων μεταβλητών, όπως οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και τα κόστη παραγωγής.

Όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η αύξηση της παραγωγικότητας είναι ένας καλός τελικός στόχος εάν ενδιαφερόμαστε για την επιβίωση των επιχειρήσεων και τη βιωσιμότητα ενός τομέα μακροπρόθεσμα. Η παραγωγικότητα καθορίζεται συ-

2. Η Δημοκρατία της Ιρλανδίας δεν συμπίπτει χωρικά με το σύνολο της ομώνυμης νήσου. Η Βόρεια Ιρλανδία ανήκει στο Ηνωμένο Βασίλειο.

νήθως από τον ανθρώπινο παράγοντα και εμπλέκει πτυχές της έρευνας και της ανάπτυξης, της τεχνολογίας, της καινοτομίας, καθώς και άλλων πολιτιστικών ή ιστορικών παραγόντων (Beugelsdijk κ.ά., 2018), που θα πρέπει να εξεταστούν περαιτέρω για τον σχεδιασμό πολιτικής. Πιθανά πρότυπα/παραδείγματα περιπτώσεων για την Ελλάδα παρέχονται στις αντίστοιχες στήλες «παραγωγικότητας» του Πίνακα 4.9.

5. Συμπεράσματα

5.1. Σύνοψη

Σκοπός της μελέτης και του άρθρου είναι η ανάλυση των επιπτώσεων της τελευταίας διεθνούς χρηματοοικονομικής κρίσης στους διάφορους τομείς οικονομικής δραστηριότητας της ΕΕ-28 με ιδιαίτερη έμφαση στην Ελλάδα. Για τον σκοπό αυτό, αναλύονται η επιχειρηματική δραστηριότητα και οι επιδόσεις της Ελλάδας και των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ -28 κατά το χρονικό διάστημα 2008-2018, σε δώδεκα τομείς ιδιωτικοοικονομικής δραστηριότητας μέσω τεσσάρων δεικτών. Οι δείκτες αφορούν τον αριθμό των επιχειρήσεων σε σχέση με τον πληθυσμό της χώρας, το μέγεθος της επιχείρησης σε όρους προσωπικού, την παραγωγικότητα της εργασίας και την κερδοφορία.

Η προσέγγιση που εφαρμόστηκε για τη συγκριτική ανάλυση των επιδόσεων των χωρών-μελών της ΕΕ-28 βασίζεται σε μέθοδο του ΟΟΣΑ για τη μέτρηση της κατάστασης ευημερίας περιφερειών. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία, έχουν εισαχθεί μερικές επεκτάσεις και βελτιώσεις στην προαναφερθείσα μέθοδο, προκειμένου όχι μόνο να παρουσιαστεί η τρέχουσα κατάσταση των επιδόσεων των υπό εξέταση χωρών, αλλά και (α) να εκτιμηθεί ο ρυθμός ανάπτυξης τους στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας και (β) να παρασχεθούν παραδείγματα χωρών για ανάλυση πολιτικής από μια δεξαμενή χωρών όμοιων με τη χώρα αναφοράς (εν προκειμένω την Ελλάδα) σύμφωνα με κάποιο στοχοθετημένο κριτήριο.

Η σύγκριση των αποτελεσμάτων από ένα έτος αναφοράς προ κρίσης (2008) και ενός προσφάτου έτους πολύ μετά την κρίση (για το οποίο υπάρχουν στατιστικά στοιχεία) και προ πανδημίας (2018) επιτρέπει την αξιολόγηση των επιδόσεων των χωρών στους εξεταζόμενους τομείς οικονομικής δραστηριότητας και τον προσδιορισμό:

- των καλύτερων επιδόσεων σε κάθε τομέα στην ΕΕ-28 σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία (2018), και

- των χωρών που πέτυχαν τους καλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης σε κάθε τομέα κατά την τελευταία δεκαετία.

Επιπλέον, θεωρώντας την Ελλάδα ως χώρα αναφοράς, η ανάλυση επιτρέπει:

- τον εντοπισμό χωρών παρόμοιου παραγωγικού προφίλ με της Ελλάδας (εδώ το κριτήριο ομοιότητας ήταν η τομεακή δομή ως προς το μέγεθος και τον αριθμό των επιχειρήσεων),
- τον προσδιορισμό της θέσης της Ελλάδας έναντι των ομολόγων της στην ΕΕ, ειδικά στην περίοδο μετά την κρίση, και
- τον προσδιορισμό των περιπτώσεων που θα μπορούσαν να αναλυθούν περαιτέρω και να χρησιμεύσουν ως πρότυπα σχεδιασμού της παραγωγικής πολιτικής ανά τομέα για την Ελλάδα λόγω των εξαιρετικών επιδόσεών τους σε όρους παραγωγικότητας ή/και της αύξησης κερδοφορίας.

Εν κατακλείδι, και όσον αφορά την Ελλάδα, τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αποκαλύπτουν ότι το 2018 η χώρα δεν είχε επαρκώς ανακάμψει από την κρίση, ενώ είχε χάσει έδαφος στους περισσότερους τομείς. Ακόμη και σε τομείς όπου έχει παραδοσιακό προβάδισμα μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ-28 όσον αφορά τη συμμετοχή των επιχειρήσεων στην αγορά (δηλαδή τον αριθμό επιχειρήσεων ανά 1.000 κατοίκους), όπως στους τομείς «Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών», «Μεταφορές και αποθήκευση» και «Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης» (όπου κατέλαβε την 1^η, 2^η και 2^η αντίστοιχα θέση το 2018), οι επιδόσεις της όσον αφορά την παραγωγικότητα και την κερδοφορία είναι σαφώς κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Ο μόνος τομέας οικονομικής δραστηριότητας που η Ελλάδα εμφανίζει παραγωγικότητα άνω του μέσου όρου της ΕΕ είναι ο τομέας «Ορυχεία και λατομεία» (13^η θέση), ενώ οι δύο τομείς οικονομικής δραστηριότητας που η Ελλάδα εμφανίζει κερδοφορία άνω του μέσου όρου της ΕΕ είναι οι τομείς «Ορυχεία και λατομεία» (3^η θέση) και «Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες» (10^η θέση).

Μια τελευταία αλλά όχι λιγότερο σημαντική συνεισφορά του παρόντος άρθρου είναι η μεθοδολογία που εισάγεται, η οποία μπορεί να εξυπηρετήσει τον σκοπό οποιασδήποτε σύγκρισης βάσει της επίδοσης για ανάλυση πολιτικής, είτε με την παρούσα είτε με οποιαδήποτε άλλη σχετική διαμόρφωση (π.χ., σύνολο δεικτών, χώρες/περιφέρειες, τομείς, κριτήριο ομοιότητας).

5.2. Μελλοντική έρευνα

Η μέθοδος που ακολουθείται στο παρόν άρθρο, αν και έχει επίκεντρο την Ελλάδα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε κάθε άλλη περίπτωση χώρας για συγκριτική αξιολόγηση επιδόσεων και εξαγωγή χρήσιμων μοτίβων πολιτικής. Επιπλέον, η προσέγγιση που εισάγεται για τη σύγκριση της επίδοσης παραγωγικότητας και κερδοφορίας σε όμοιες χώρες ως προς το μέγεθος και τον αριθμό των επιχειρήσεων μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικές διαμορφώσεις δεικτών (π.χ., καθορισμός της παραγωγικότητας ως βάσης μέτρησης ομοιότητας, αναζήτηση κορυφαίων επιδόσεων κερδοφορίας και ούτω καθεξής).

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας χρησιμεύουν ως ένα πρώτο βήμα για την ανάδειξη παραδειγμάτων από τα οποία

οι αναλυτές και οι υπεύθυνοι σχεδιασμού πολιτικής στην Ελλάδα θα μπορούσαν να αντλήσουν δεδομένα και έμπνευση για περαιτέρω ανάλυση και ανασκόπηση. Οι καλύτερες επιδόσεις σε κάθε τομέα και ιδιαίτερα των χωρών με παρόμοιο προφίλ με την Ελλάδα, όπως αναφέρονται στον Πίνακα 4.9, είναι σκόπιμο να εξεταστούν περαιτέρω ως προς τα μέτρα πολιτικής και τις επιχειρηματικές πρακτικές που οδήγησαν σε καλύτερα αποτελέσματα από ό,τι στην Ελλάδα.

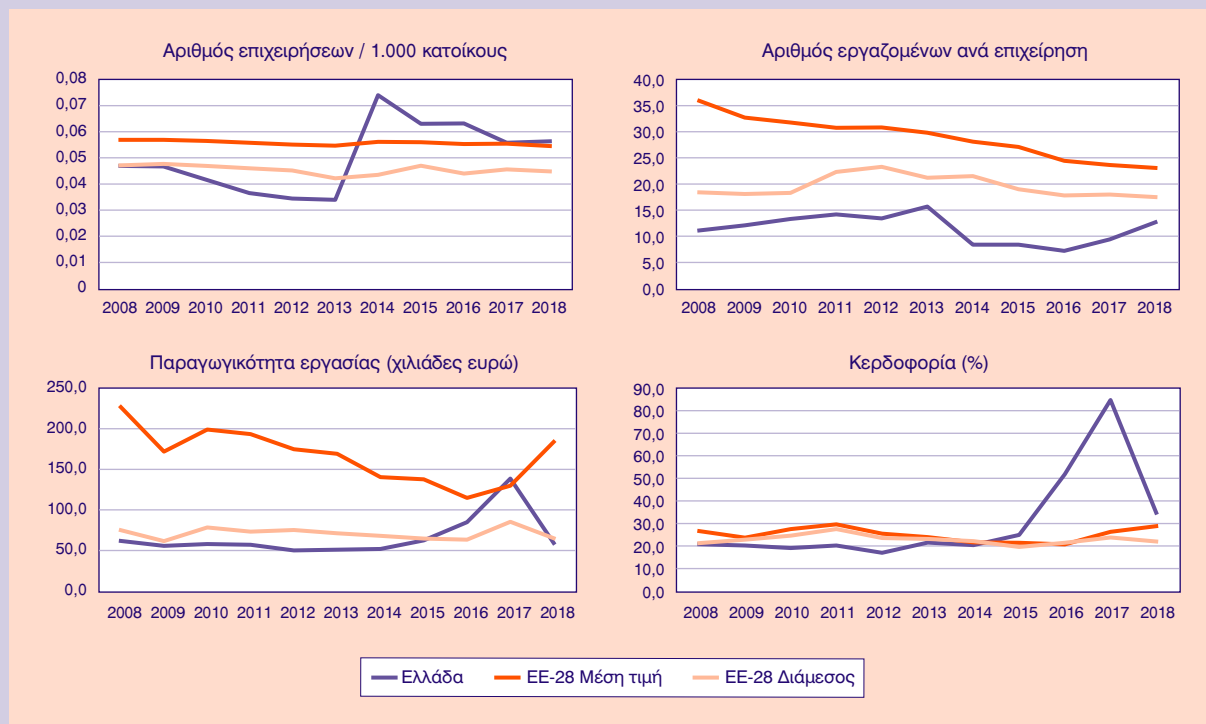
Τέλος, τα συμπεράσματα του παρόντος άρθρου παρέχουν στους αναλυτές και σχεδιαστές πολιτικής ένα εξαιρετικό στοιχείο για ανασκόπηση των πολιτικών και των τομεακών στρατηγικών που ακολουθήθηκαν την τελευταία δεκαετία αναγνωρίζοντας πιθανά λάθη καθώς και τα θετικά μέτρα που έχουν ληφθεί και έχουν οδηγήσει στην τρέχουσα επίδοση της χώρας.

Παράρτημα Α

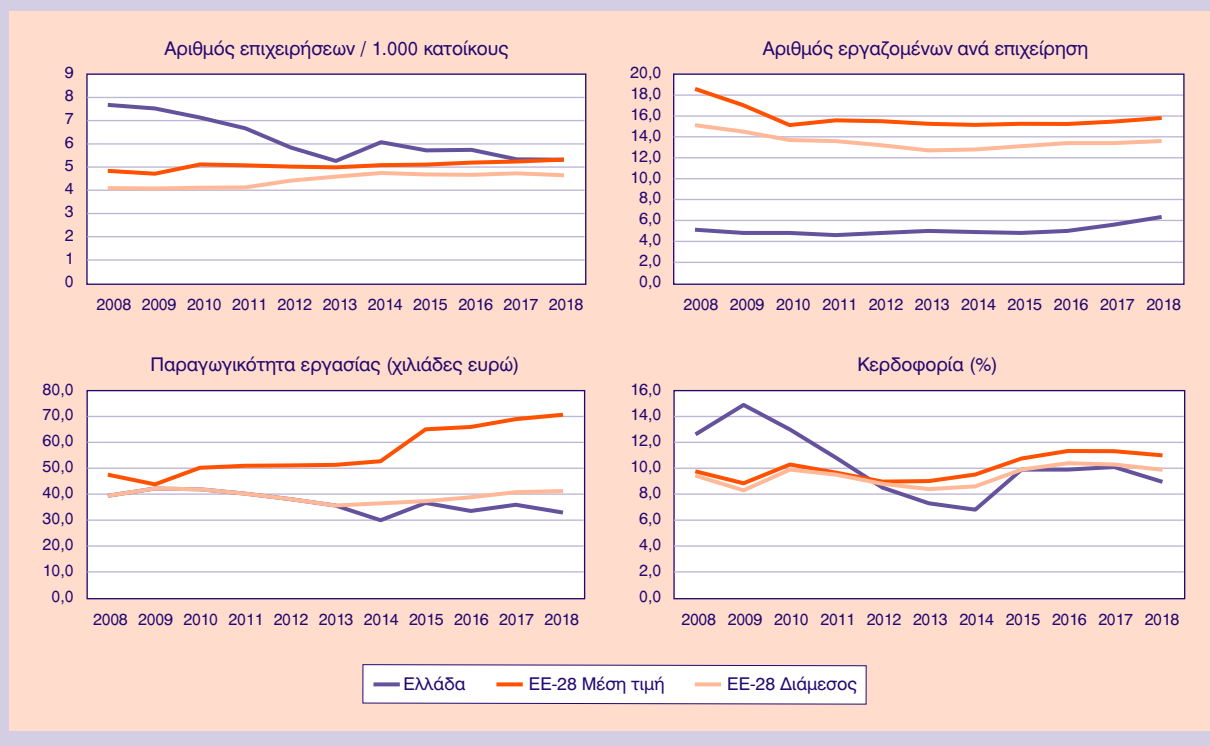
Η εξέλιξη του αριθμού των επιχειρήσεων ανά 1.000 κατοίκους, του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, της παραγωγικότητας της εργασίας και της κερδοφορίας στους τομείς οικονομικής δραστηριότητας ΣΤΑΚΟΔ 2008 στην Ελλάδα και την ΕΕ-28 κατά το χρονικό διάστημα 2008-2018

ΣΧΗΜΑ Α.1

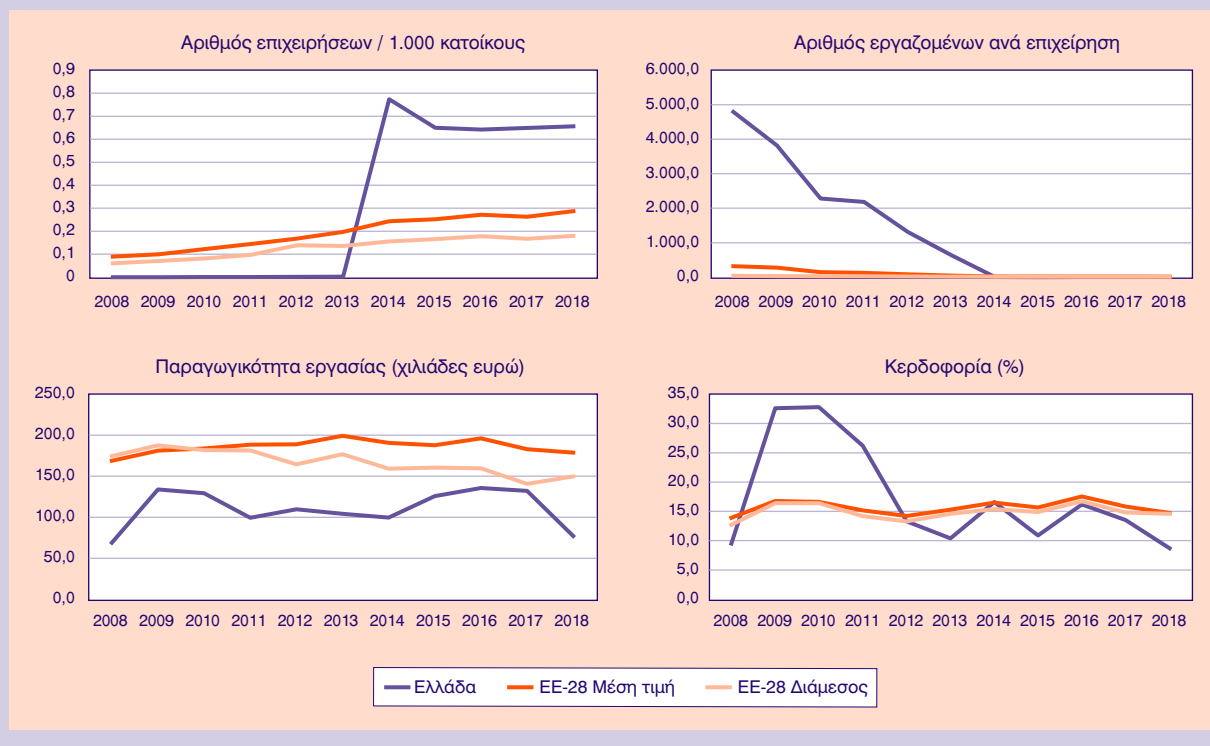
Τομείς Β - Ορυχεία και Λατομεία

ΣΧΗΜΑ Α.2
Τομέας C – Μεταποίηση

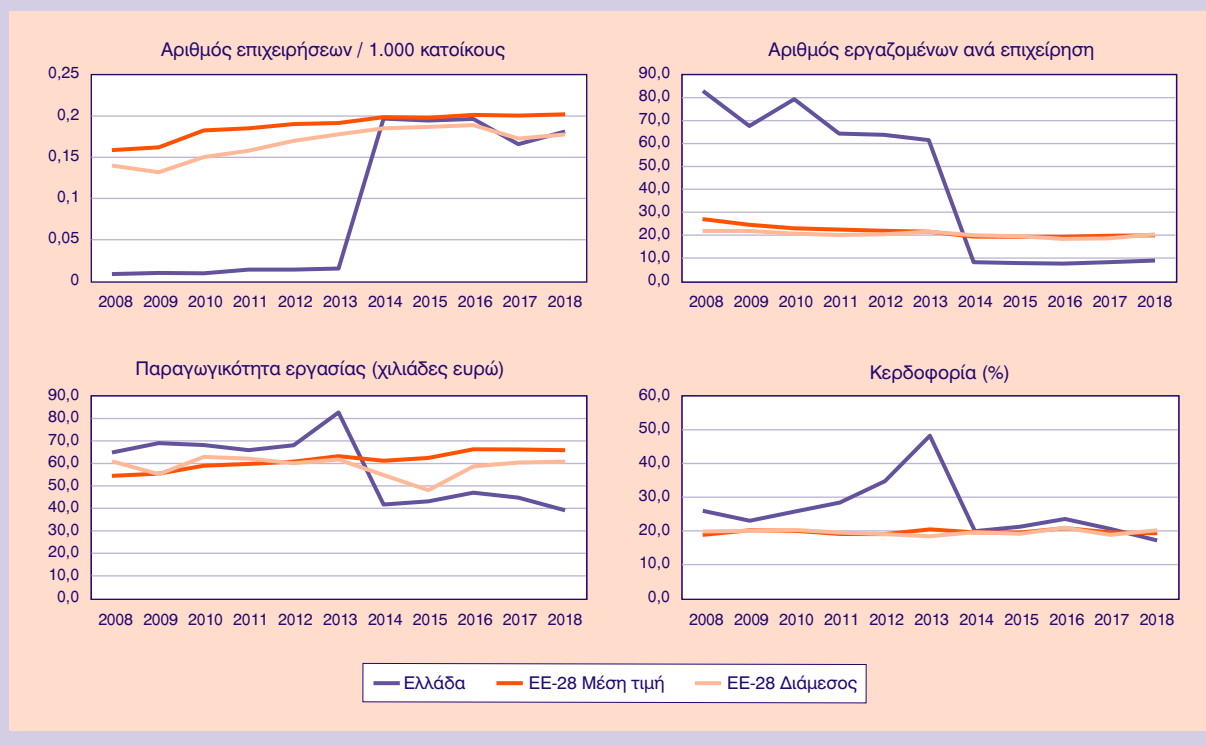

ΣΧΗΜΑ Α.3
Τομέας D - Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού

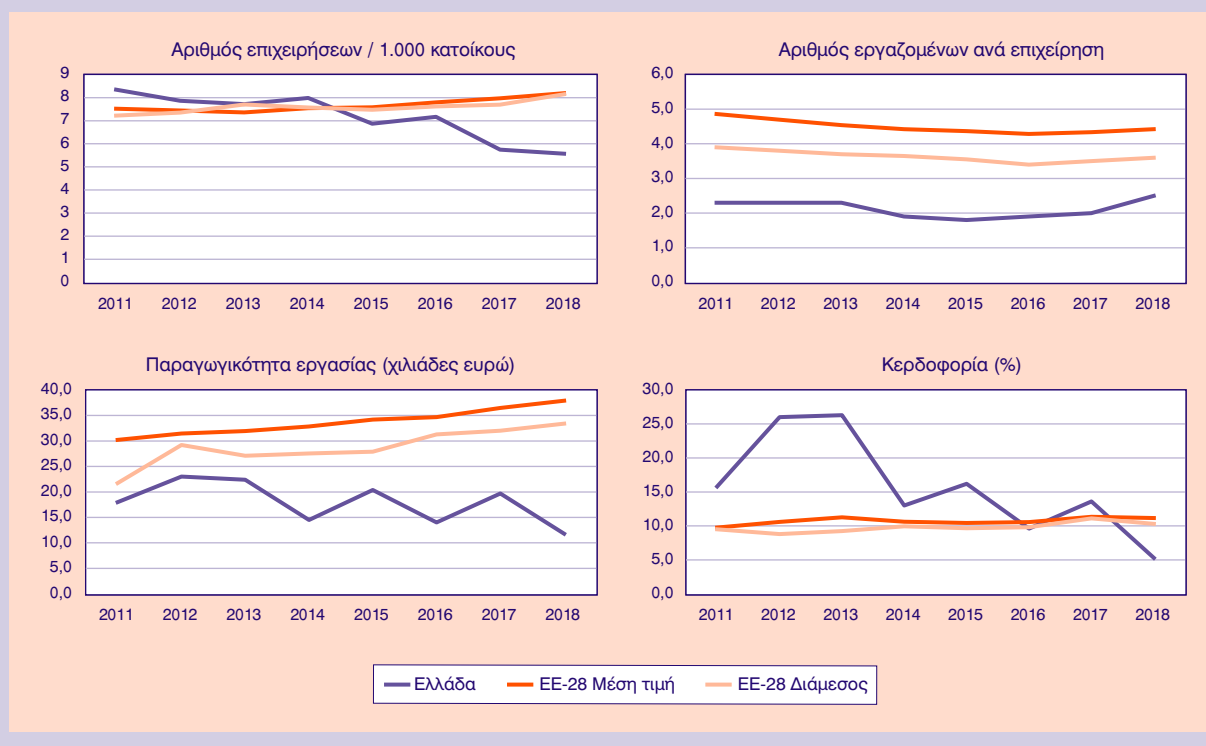
ΣΧΗΜΑ Α.4

Τομέας Ε - Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης

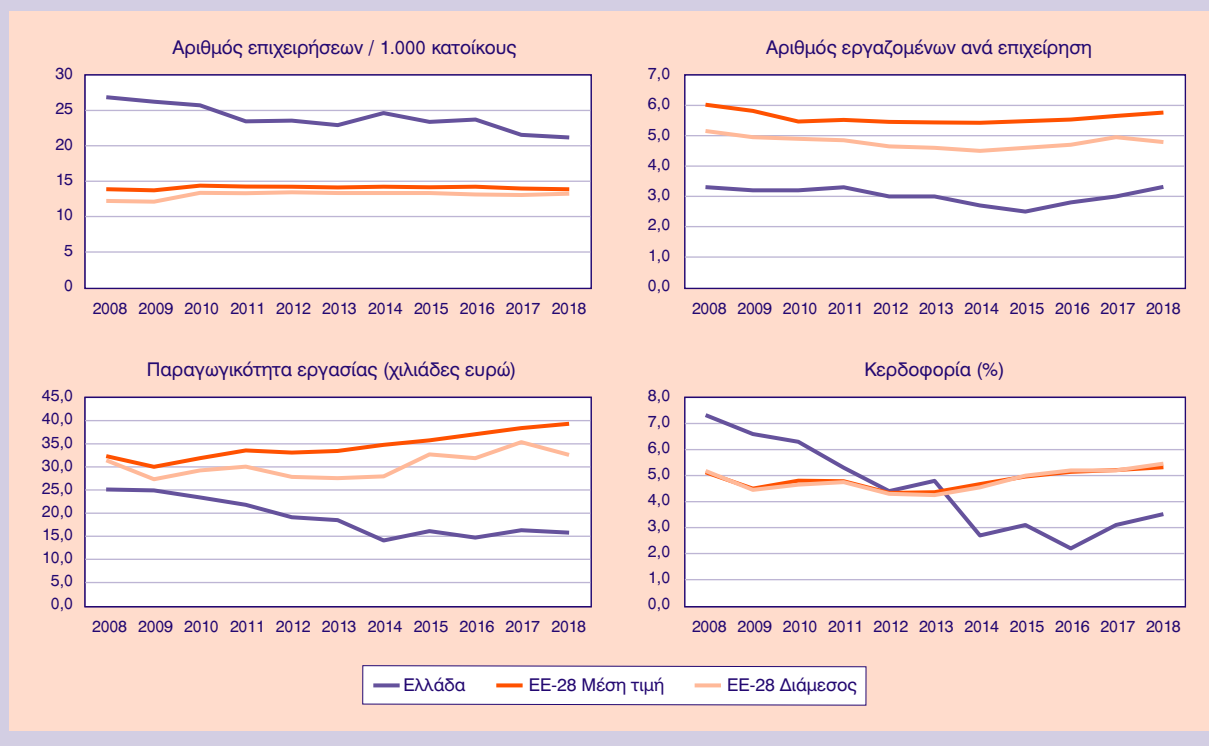
ΣΧΗΜΑ Α.5

Τομέας F - Κατασκευές (2011-2018)

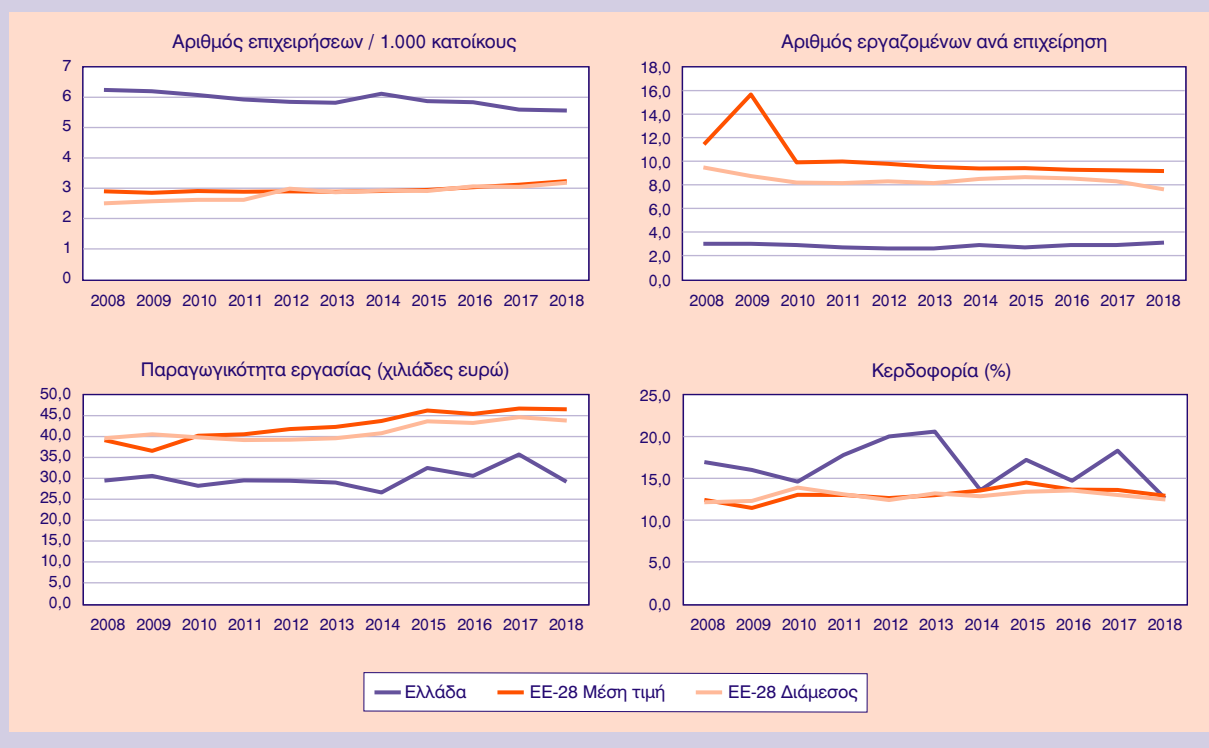
ΣΧΗΜΑ Α.6

Τομέας G - Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών

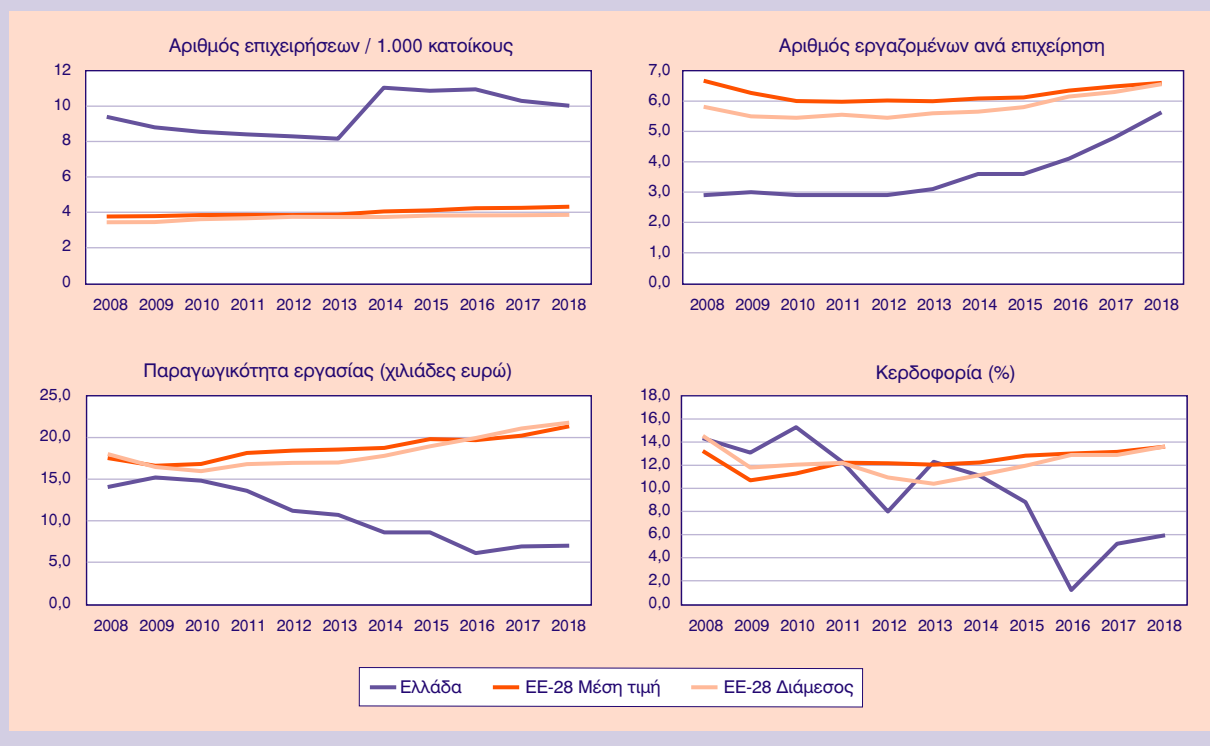
ΣΧΗΜΑ Α.7

Τομέας Η - Μεταφορά και αποθήκευση

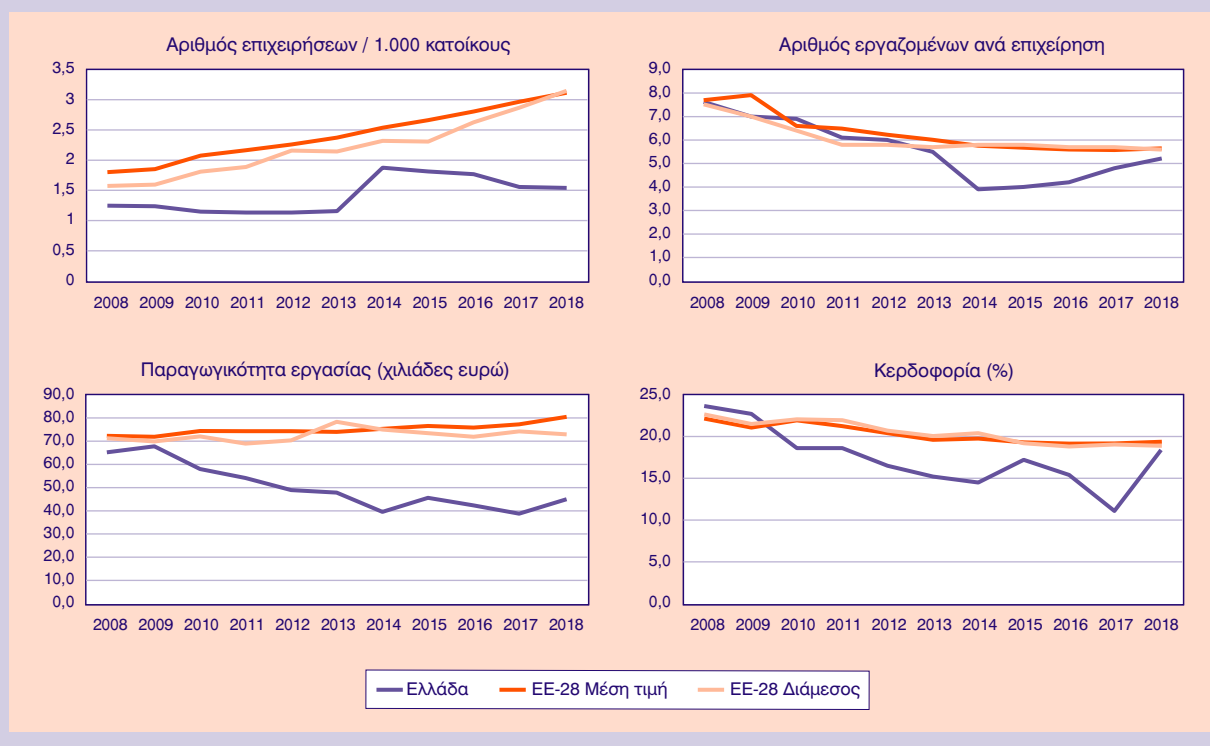
ΣΧΗΜΑ Α.8

Τομέας Ι - Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης

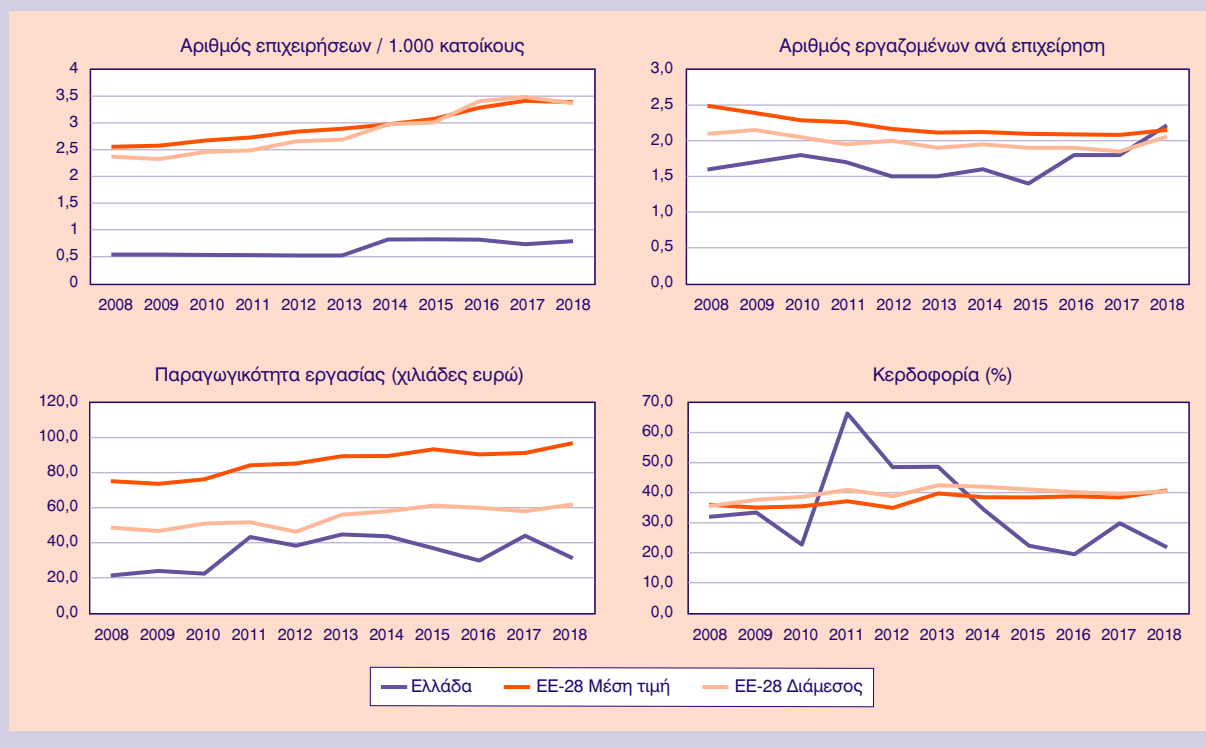
ΣΧΗΜΑ Α.9

Τομέας J - Ενημέρωση και επικοινωνία

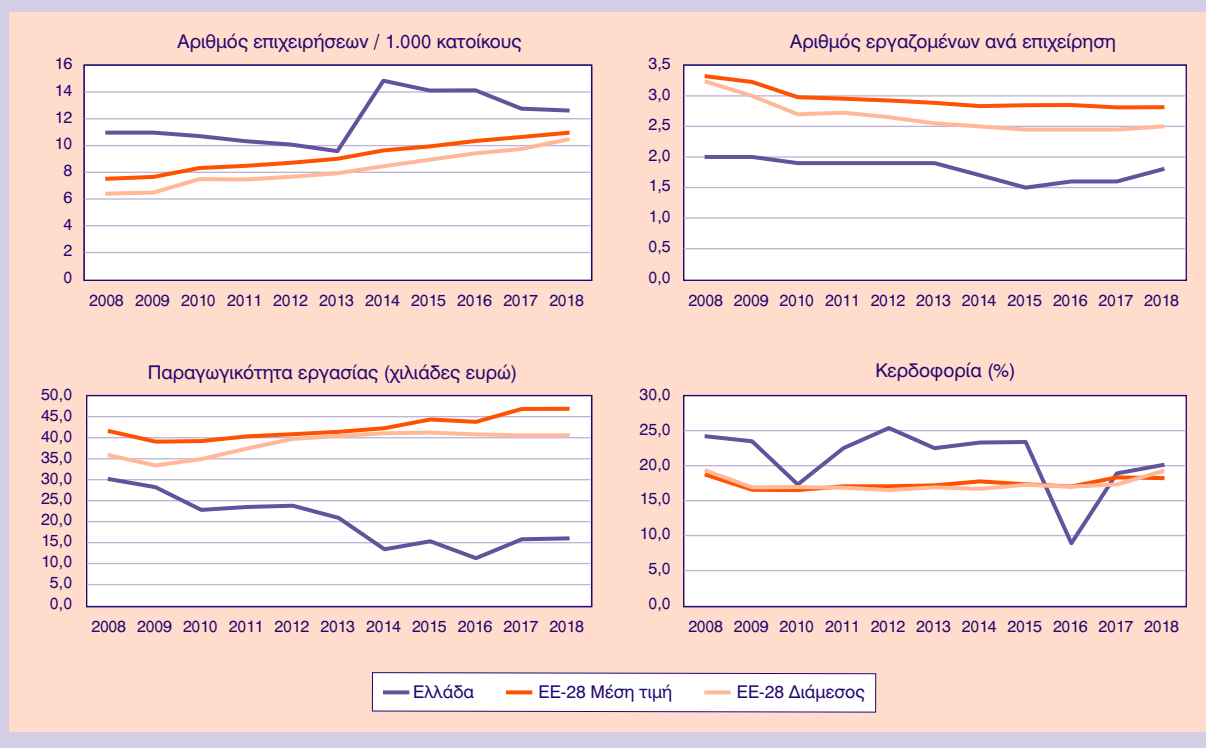
ΣΧΗΜΑ Α.10

Τομέας L - Διαχείριση ακίνητης περιουσίας

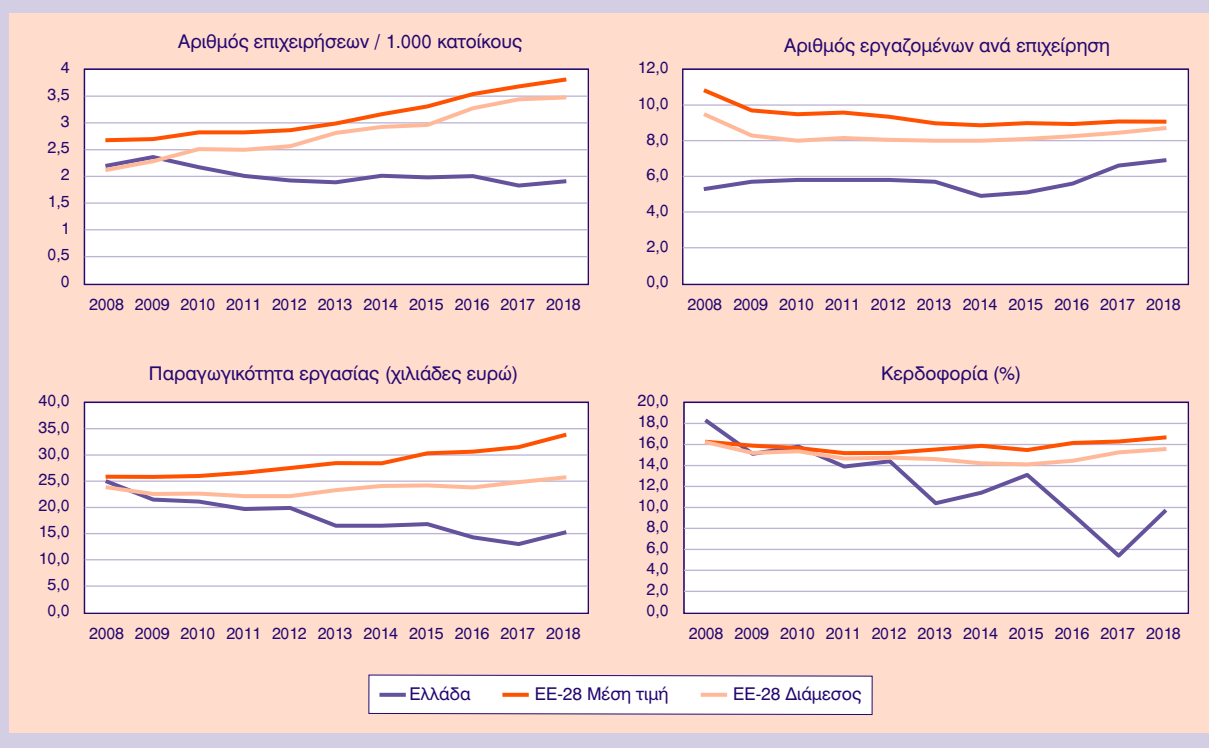
ΣΧΗΜΑ Α.11

Τομέας M - Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες

ΣΧΗΜΑ Α.12

Τομέας Ν - Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες

Βιβλιογραφία

Andrews C. 2008. Best Practices in Local Government. *Improving Local Government: Outcomes of Comparative Research*. Επιστ. επιμέλεια M.S. de Vries, P.S. Reddy, M.S. Haque. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, pp. 172-192.

Auzina-Emsina A. 2014. *Labour productivity, economic growth and global competitiveness in post-crisis period*. Riga: Elsevier, pp. 317-321.

Bartelsman E. and Scarpetta S. 2013. Cross-Country Differences in Productivity: The Role of Allocation and Selection. *American Economic Review*, 103(1): 305-334.

Benedetti-Fasil C., Sanchez-Martinez M., Christensen P. and Robledo-Böttcher N. 2017. *Entry barriers and their macroeconomic impact in the EU: an assessment using QUEST III*, Bruxelles: JRC Technical Report.

Beugelsdijk S., Klasing M. and Milionis P. 2018. Regional economic development in Europe: the role of total factor productivity. *Regional Studies*, 52(4): 461-476.

Bottazzi G., Secchi A. and Tamagni F. 2008. Productivity, profitability and financial performance. *Industrial and Corporate Change*, 17(4): 711-751.

Christofakis M., Gaki E. and Lagos D. 2019. The impact of economic crisis on regional disparities and the allocation of economic branches in Greek regions. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 44: 7-21.

Cincera M. and Galgau O. 2005. Impact of Market Entry and Exit on EU Productivity and Growth Performance. *European Economy - Economic Papers series*, 222. Brussels: European Commission.

Corrado L., Martin R. and Weeks M. 2005. Identifying and Interpreting Regional Convergence Clusters Across Europe. *Economic Journal*, 115(502): C133-C160.

Costanza R., Posner S., Hart M. and Talberth J. 2009. Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress. Στο: *The Pardee Papers*, 4. Boston MA: Boston University.

Dawid H. and Reimann M. 2004. Evaluating Market Attractiveness: Individual Incentives Versus Industry Profitability. *Computational Economics*, 24(4): 321-355.

De Vries M. 2010. Performance measurement and the search for best practices. *International Review of Administrative Sciences*, 76(2): 313-330.

Droungos M. 2018. *The importance of private consumption during a period of economic crisis (2009-2016). A study of European Economies*. Patras: Hellenic Open University.

EC. 2008. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - "Think Small First" - A "Small Business Act" for Europe {SEC(2008) 2101} {SEC(2008) 2102}.

EC. 2020. *User Guide to the SME definition*. Luxembourg: EU.

European Central Bank. 2017. The slowdown in euro area productivity in a global context. *ECB Economic Bulletin*, 3/2017: 47-67.

- Feenstra R. and Taylor A. 2012. *International Economics*, 2nd edition. New York: Worth Publishers.
- Gardiner B., Martin R. and Tyler P. 2004. Competitiveness, productivity and economic growth across the European regions. *Regional Studies*, 38(9): 1045-1067.
- Giannakis E. and Bruggeman A. 2017. Determinants of regional resilience to economic crisis: a European perspective. *European Planning Studies*, 25(8): 1394-1415.
- Glen J., Lee K. and Singh A. 2003. Corporate profitability and the dynamics of competition in emerging markets: A time series analysis. *The Economic Journal*, 113: F465-F484.
- Goddard J., Tavakoli M. and Wilson J. 2009. Sources of variation in firm profitability and growth. *Journal of Business Research*, 62(4): 495-508.
- Hax A. and Maljuf N. 1983. The use of the industry attractiveness-business strength matrix in strategic planning. *Interfaces*, 13, pp. 54-71.
- Karlsson J. 2021. Firm size and growth barriers: a data-driven approach. *Small Business Economics*, 57(3): 1319-1338.
- Krugman P. 1994. *The Age of Diminished Expectations*. Cambridge MA: MIT Press.
- Krugman P.P., Obstfeld M. 2003. *International Economics: Theory and Policy*, 6th edition. Boston, San Francisco, New York: Pearson.
- Löffler E. 2000. Best-practice cases reconsidered from an international perspective. *International Public Management Journal*, 3: 191-204.
- National Institute of Economic and Social Research, Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas και University of Valencia, 2016. *TFP growth: Drivers, Components and Frontier Firms. Επιστημονική επιμέλεια Α. Reinstaller*. Αναφορά που διενεργήθηκε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.
- OECD και European Commission. 2008. *Handbook on Constructing Composite Indicators - Methodology and User Guide*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- OECD 2018. *OECD Regional Well-Being: A user's guide*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- Pagano P. and Schivardi F. 2003. Firm Size Distribution and Growth. *Scandinavian Journal of Economics*, 105(2): 255-274.
- Pasteels J.-M. 2013. *Review of best practice methodologies for imputing and harmonising data in cross-country datasets*. Internal Report. Genève: International Labour Organization.
- Porter M. 1990. The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, 68(2): 73-91.
- Prodromidis P., Bakri K., Malakates C., Mermigkas F., Nikolaou A.-N., Papadopoulou E., Pavlou P. and Skotoris E. 2020. Patterns and shifts in EU business numbers, size and performance in the manufacturing and energy sectors during 2007-2016. *KEPE, Greek Economic Outlook*, 42: 70-84.
- Sanz F.C., Auge I.K., Kastrissianakis S., Frey T., Elsner T., Braennstroem T., Lombardi D. Panella L. Todorova M., Barry O., Binder E. and Guigue-Koeppen V. 2016. *Single market integration and competitiveness report 2016*, Brussels: European Commission.
- Voulgaris F., Agiomirgianakis G. and Papadogonas T. 2015. Job creation and job destruction in economic crisis at firm level: the case of Greek manufacturing sectors. *International Economics and Economic Policy*, 12(1): 21-39.
- Weche J. and Wambach A. 2018. *The Fall and Rise of Market Power in Europe*. Centre for European Economic Research Discussion Paper 18-003.
- Woetzel J., Madgavkar A., Seong J., Manyika J., Sneader K., Tonby O., Cadena A., Gupta R., Hayoung Kim and Gupta S. 2018. *Outperformers: high-growth emerging economies and the companies that propel them*. Brussels, San Francisco, Shanghai: McKinsey Global Institute.
- WEF. 2019. *The Global Competitiveness Report*. Geneva: World Economic Forum.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

- No 82 T. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions*. Athens 2021.
- No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίτζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες*. Αθήνα, 2020.
- No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίτζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Αθήνα, 2019.
- No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.
- No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.
- No 77 Ι. Rezioti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market*. Athens, 2016.
- No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Αθήνα, 2015.
- No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας*. Αθήνα, 2013.
- No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές*. Αθήνα, 2013.
- No 73 E. A. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain*. Athens, 2012.
- No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα, 2012.
- No 71 A. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005*. Athens, 2011.
- No 70 T. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece*. Athens, 2010.
- No 69 Ι. Ρεζιτζή, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών*. Αθήνα, 2010.
- No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Αθήνα, 2010.
- No 67 Κ. Ευστρατόγλου, *Αξιολόγηση της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα*. Αθήνα, 2009.
- No 66 P. I. K. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece*. Athens, 2008.
- No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία II: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα*. Αθήνα, 2008.
- No 64 M. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects*. Athens, 2006.
- No 63 P. I. K. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece*. Athens, 2006.
- No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομική εκτίμηση της ζήτησης*. Αθήνα, 2005.
- No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων*. Αθήνα, 2005.
- No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις*. Αθήνα, 2005.

- No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα, 2005.
- No 58 Μ. Panopoulou, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry*. Athens, 2005.
- No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων*. Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.
- No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα*, των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.
- No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής*, των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.
- No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομηχανίας*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.
- No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη*, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.
- No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.
- No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development*, by J. Cavounidis. Athens, 2016.
- No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece*, by Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.
- No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα*, του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.
- No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.
- No 72 *Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.
- No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.
- No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession*, by R. Panagiotou. Athens, 2012.
- No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.
- No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα*, των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.
- No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία*, Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.
- No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες*, των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.

- No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.
- No 64 *Μισθός, συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.
- No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές*, των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.
- No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία*, των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.
- No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*, του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.
- No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα*, των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.
- No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece*, by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.
- No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος*, της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.
- No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.
- No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών*, του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.
- No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?*, by R. Panagiotou. Athens, 2008.
- No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες*, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.
- No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση*, των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.
- No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων*, του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.
- No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές*, του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.
- No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα*, των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.
- No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα*, του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.
- No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.
- No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης*, του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.
- No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*, της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.
- No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook*, by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.
- No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα*, των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.
- No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών*, της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές εξελίξεις

